

На основу члана 14. став 4. и члана 60. став 1. тачка 4) Закона о родној равноправности („Службени гласник РС”, број 52/21) и члана 38. став 1. Закона о планском систему Републике Србије („Службени гласник РС”, број 30/18),

Влада усваја

СТРАТЕГИЈУ ЗА РОДНУ РАВНОПРАВНОСТ ЗА ПЕРИОД ОД 2021. ДО 2030. ГОДИНЕ

УВОД

Стратегијом за родну равноправност (у даљем тексту: Стратегија) утврђене су свеобухватне мере за унапређење родне равноправности као чиниоца који подстиче развој друштва у Републици Србији. На такав приступ упућује Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена (у даљем тексту: CEDAW конвенција).¹ Прихватањем ове конвенције она је, према одредбама Устава, постала део правног поретка Републике Србије и њене одредбе се непосредно примењују (члан 16. став 2. и члан 18. став 2. Устава). У правном систему Републике Србије CEDAW конвенција, као потврђени међународни уговор има виши статус у односу на националну легислативу, која мора бити у складу са потврђеним међународним уговорима (члан 167. став 1. тачка 1) Устава). Стратегија се ослања и на Опште препоруке Комитета за елиминисање свих облика дискриминације жена² (у даљем тексту: CEDAW комитет), Закључна запажања CEDAW комитета у вези са Четвртим периодичним извештајем Републике Србије о спровођењу CEDAW³ конвенције, као и Опште препоруке CEDAW комитета. У правном систему Републике Србије одредбе о људским и мањинским правима тумаче се и сагласно међународним стандардима људских и мањинских права и пракси међународних тела која надзиру њихово спровођење (члан 18. став 3. Устава).

Ова стратегија ослања се и на Агенду Уједињених нација за одрживи развој до 2030. године (у даљем тексту: Агенду 2030), усклађена је са том Агендом и процесом приступања ЕУ, а циљеви постављени у Стратегији одговарају циљевима и потциљевима дефинисаним Агендом 2030 и у складу су са препорукама CEDAW комитета.⁴ Поред циља 5. који се односи у целини на родну равноправност као фактор развоја то су и: циљ 1. (Свет без сиромаштва) потциљеви 1.6 и 1.4; циљ 2. (Свет без глади) потциљеви 2.3, 2.4 и 2.а; циљ 3. (Добро здравље) 3.4, 3.7, 3.8 и 3.а; циљ 4. (Квалитетно образовање) потциљеви 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.6 и 4.а; циљ 6. (Чиста вода и санитарни услови) потциљеви 6.1, 6.2 и 6.4; циљ 7. (Доступна и обновљива енергија) потциљеви 7.1 и 7.2; циљ 8. (Достојанствен рад и економски раст) потциљеви 8.8 и 8.6; циљ 9. (Индустрија, иновације, инфраструктура) потциљ 9.5; циљ 10. (Смањење неједнакости) потциљеви 10.2, 10.3, 10.4 и 10.7; циљ 11. (Одрживи градови и заједнице) потциљеви 11.1 и 11.7; циљ 12. (Одговорна потрошња и производња) потциљеви 12.8, 12.а и 12.6; циљ 13. (Акција за климу) потциљеви 13.2, 13.3 и 13.а; циљ 15. (Живот на земљи) потциљ 15.9 и циљ 16. (Мир, правда и снажније институције) потциљеви 16.1, 16.3, 16.6, 16.7, 16.9, 16.10, 16.а и 16.б.

¹ „Службени лист СФРЈ”, број 11/81.

² Доступно на: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2017-02/Op%C5%A1te-preporuke-Komiteta-za-ukidanje-svih-oblika-diskriminacije.pdf>, приступљено 7. маја 2021.

³ Усвојена у марту 2019. године, доступно на: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/sr/>, приступљено 7. маја 2021.

⁴ Закључна запажања CEDAW комитета у вези са четвртим периодичним извештајем тачка ц – циљеви одрживог развоја.

Стратегија и Акциони план припремају се у складу са Законом о планском систему Републике Србије⁵ и Уредбом о методологији управљања јавним политикама, анализи ефеката јавних политика и прописа и садржају појединачних докумената јавних политика, са пратећим прилозима.⁶

Стратегија је национална и мултисекторска и доноси се за период 2021–2030. године, а Акциони план за њено спровођење донеће се за период 2021–2023. године.

Влада је усвојила Националну стратегију за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године⁷ заједно са АП за период 2016–2018. године, која је престала да важи 2020. године. Акциони план за њену реализацију за период 2018–2020. године није усвојен. Због наведеног, као и у складу са препорукама међународних тела за праћење примене CEDAW конвенције, неопходно је усвојити нови стратешки документ.

Решењем Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог⁸ 28. априла 2021. године, образована је Посебна радна група за припрему Предлога Националне стратегије за родну равноправност за период 2021–2030. и Предлога АП за њено спровођење за период 2021–2023. године, којом руководи потпредседница Владе и председница Координационог тела за родну равноправност проф. др Зорана Михајловић, а министарка за људска и мањинска права и друштвени дијалог Гордана Чомић је заменица председнице Посебне радне групе. Посебну радну групу чине представници и представнице као и њихови заменици и заменице: Координационог тела за родну равноправност, Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарства за европске интеграције, Министарства привреде, Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, Министарства заштите животне средине, Министарства финансија, Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, Министарства за бригу о селу, Министарства трговине, туризма и телекомуникација, Министарства правде, Министарства државне управе и локалне самоуправе, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарства за бригу о породици и демографију, Министарства омладине и спорта, Министарства културе и информисања, Министарства унутрашњих послова, Министарства спољних послова, Министарства рударства и енергетике, Републичког секретаријата за јавне политике, Републичког завода за статистику, Министарства одбране⁹, Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Српске академије наука и уметности, Сталне конференције градова и општина, као и удружења: Фондација Ана и Владе Дивац, Фондација социјалне и демократске иницијативе (ФОСДИ), Иницијатива за равноправност, иновативност и друштвени ангажман.

У складу са Решењем о образовању Радне групе, формиран је експертски тим за израду Полазних основа за израду текста Стратегије коју чини осам експерткиња. Координационо тело за родну равноправност одредило је две особе за помоћ у раду експертског тима, а Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог једну. Поред чланова и чланица Радне групе која припрема ову стратегију, чланова и чланица експертског тима и особа именованих од стране Координационог тела за родну равноправност и Министарства за људска и мањинска права за пружање помоћи експертском тиму, у процес рада укључени су и представници ОЦД који су у саставу

⁵ „Службени гласник РС”, број 30/18.

⁶ „Службени гласник РС”, број 8/19.

⁷ „Службени гласник РС”, број 4/16.

⁸ Решење бр. 021-01-00013/2021/1 од 28. 4. 2021. године.

⁹ Измена и допуна решења од 17. 5. 2021. године

Радне групе за припрему Стратегије, као и ОЦД и други заинтересовани субјекти који учествују у консултативним састанцима, који су организовани у току израде овог документа. Консултације су се одвијале у два паралелна процеса. Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог организовало је и водило консултативни процес са органима јавне власти, а сугестије које су стигле достављене су експертском тиму. Експертски тим је водио пет консултативних састанака које је организовало Удружење грађанки FemPlatz. На састанцима који су одржани у периоду од 26. до 30. августа 2021. године преко ZOOM платформе присуствовали су представници/це државних институција на националном и локалном нивоу, међународних организација, представници/це академске заједнице, представници/це бројних ОЦД који се баве људским правима, правима одређених група, као и положајем и правима вишеструко дискриминисаних група (жене, жене жртве родно заснованог насиља, младе и старије жене, националне мањине, жене са инвалидитетом и др.), као и други појединци и поједнике, активисти и активисткиње изнети коментари и сугестије на текст Полазних основа за израду Предлога националне стратегије за родну равноправност за период 2021–2030. године, са Акционим планом за њено спровођење за период 2021–2023. године од којих су многи унети у документ.

Израда Стратегије подржана је кроз пројекат „Кључни кораци ка родној равноправности (фаза 2)“ који спроводи Агенција Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена (UN Women) у сарадњи са Координационим телом за родну равноправност, а уз финансијску подршку ЕУ.

1. ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТИ И ПРАВНИ ОКВИР РЕЛЕВАНТАН ЗА СТРАТЕГИЈУ О РОДНОЈ РАВНОПРАВНОСТИ

1.1. Стратегије и акциони планови

Стратегија је садржински повезана са више секторских стратегија које се односе на различите области, а које и CEDAW конвенција издваја као области од приоритетног значаја за остваривање родне равноправности. Садржинска повезаност ове стратегије са стратегијама које се односе на поједине области друштвеног живота или на посебне субјекте, проистиче из мултисекторске природе родне равноправности. Мултисекторска природа родне равноправности налаже да се одреди однос Стратегије за родну равноправност према секторским јавним политикама. Смисао и циљ стратешких докумената је развој друштва, а специфичности се односе на област, питање или субјекте на које се конкретна стратегија односи. То се односи и на ову стратегију за родну равноправност као стратешког документа у коме се при одређивању циљева који доприносе развоју друштва приступа из родне перспективе. Родна равноправност као предуслов развоја друштва је окосница и суштинска одредница садржаја ове стратегије и повезана је са Агендом 2030¹⁰, као универзалном стратегијом која укључује три димензије одрживог развоја – економски раст, социјалну инклузију и заштиту животне средине Републике Србије. Република Србија је овај документ прихватила. Очекује се да кроз холистички и међусекторски приступ мобилишу сви ресурси ради остваривања 17 циљева одрживог развоја (ЦОР), до 2030. године.

¹⁰ Уједињене нације су на самиту одржаном септембра 2015. године усвојиле резолуцију Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.

Плански документи релевантни за ову стратегију груписани су према областима које су обухваћене овим планским документом.

Плански документи који се односе на економију, образовање и науку као чиниоце који подстичу развој, обухватају следеће документе: Стратегију за примену Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине–Архуска конвенција¹¹; Стратегију развоја енергетике Републике Србије до 2025. године са пројекцијама до 2030. године¹²; Стратегију одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године¹³ и АП (2020–2022); Стратегију пољопривреде и руралног развоја Републике Србије 2014–2024. године¹⁴; Стратегију индустријске политике Републике Србије од 2021–2030. године¹⁵; Стратегију о економским миграцијама Републике Србије 2021–2027. године¹⁶; Стратегију развоја дигиталних вештина у Републике Србије (2020–2024)¹⁷; Стратегију научног и технолошког развоја РС–моћ знања (2021–2025) и АП (2021 – 2023)¹⁸, Стратегију паметне специјализације у Републике Србије (2020–2027)¹⁹; Стратегију запошљавања (2021 – 2026)²⁰; Стратегију развоја образовања и васпитања до 2030. године.²¹ Неке стратегије престале су да важе, а значајне су за овај приоритет. То су: Национална стратегија одрживог развоја²²; Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности 2015–2020) и АП (2015–2016)²³; Стратегија управљања отпадом (2010–2019)²⁴; Интегрисани национални енергетски и климатски план Републике Србије за период од 2021. до 2030. године са визијом до 2050. године и Програм остваривања Стратегије²⁵; Програм економских реформи за период од 2021. до 2023. године; Програм заштите природе Републике Србије за период од 2021. до 2023. године²⁶.

Плански документи који се односе на родне аспекте људских права, безбедности и насиља према женама, и политичког живота су: Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период од 2021–2025. године²⁷, Стратегија превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава 2017–2022²⁸ и АП (2021–2022)²⁹, Стратешка процена јавне безбедности (2017), Национална стратегија за остваривање права жртава и сведока кривичних дела у

¹¹ „Службени гласник РС”, број 103/11.

¹² „Службени гласник РС”, број 101/15. У току је рад на новој Стратегији развоја енергетике до 2040. године са пројекцијама до 2050. године и Програм остваривања Стратегије. Извор сугестије Министарства.

¹³ „Службени гласник РС”, број 47/19.

¹⁴ „Службени гласник РС”, бр. 10/21 и 85/14.

¹⁵ „Службени гласник РС”, број 35/20.

¹⁶ „Службени гласник РС”, број 21/20.

¹⁷ „Службени гласник РС”, број 21/20.

¹⁸ „Службени гласник РС”, број 10/21.

¹⁹ „Службени гласник РС”, број 21/20.

²⁰ „Службени гласник РС”, бр. 18/21 и 36/21.

²¹ Доступно на <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije-programi-planovi-.php>, приступљено: 10. 5. 2021.

²² „Службени гласник РС”, број 63/21.

²³ „Службени гласник РС”, број 35/15.

²⁴ „Службени гласник РС”, број 29/10.

²⁵ Документи су у фази израде Извор: Коментари Министарства за енергетику на Националну стратегију родне равноправности

²⁶ „Службени гласник РС”, број 53/21.

²⁷ „Службени гласник РС”, број 47/21 рад на припреми АП тече.

²⁸ „Службени гласник РС”, број 77/17.

²⁹ Акциони план припремљен и окончана јавна расправа – извор Сугестије Министарства унутрашњих послова. достављене у процесу консултација.

РС (2020–2025)³⁰ и АП (2020–2025)³¹, Национална стратегија за спречавање и борбу против тероризма (2017–2021)³², Национални АП за примену Резолуције 1325 СБ УН³³, АП за поглавље 24–Правда, слобода, безбедност³⁴, Стратегија националне безбедности (2019)³⁵, Стратегија одбране РС (2019)³⁶, Стратегија за борбу против високотехничког криминала (2019–2023)³⁷ са Акционим планом (2019–2020)³⁸, Стратегија развоја МУП (2018–2023)³⁹ и АП (2018–2019)⁴⁰, Стратегија контроле малог и лаког оружја Републике Србије за период 2019–2024⁴¹ са Акционим планом (2019–2020)⁴², Стратешки план полиције (2018–2021)⁴³, Стратегија развоја система извршења кривичних санкција 2021–2027⁴⁴, Национална стратегија реформе правосуђа (2020–2025)⁴⁵ и АП⁴⁶, Стратегија развоја система јавног информисања у Републике Србије за период од 2020. до 2025. године и АП (2020–2022).⁴⁷ Неке стратегије престале су да важе, а значајне су за ове области: Стратегија супротстављања ирегуларним миграцијама у Републике Србије (2018–2020),⁴⁸ Стратегија интегрисаног управљања границом у Републици Србији (2017–2020),⁴⁹ Национална стратегија за решавање питања избеглица и интерно расељених лица за период од 2015. до 2020. године⁵⁰, Стратегија развоја система бесплатне правне помоћи у Републици Србији⁵¹, Стратегија заштите података о личности⁵², Национална стратегија заштите и спасавања у ванредним ситуацијама (2011)⁵³, Национална стратегија о старењу (2006–2015).⁵⁴

³⁰ Доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije.php>, приступ: 12. 5. 2021.

³¹ Доступно на: www.mpravde.gov.rs, приступ: 12. 5. 2021.

³² „Службени гласник РС”, број 94/17.

³³ „Службени гласник РС”, број 53/17.

³⁴ Доступно на: <http://www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/a7fbd693-caec-4f3e-b471-187a2be8bcf0/lat-Akcioni+plan+za+P24+-+revidirana+verzija+23+07+2020.pdf?MOD=AJPERES&CVID=ng1k6t5>, приступљено: 10. 5. 2021.

³⁵ „Службени гласник РС”, број 94/19.

³⁶ „Службени гласник РС”, број 94/19.

³⁷ „Службени гласник РС”, број 71/18.

³⁸ Акциони план је припремљен и окончана је јавна расправа – извор сугестије МУП достављене у процесу консултација. Доступно на: <http://www.mup.rs/wps/wcm/connect/3470670e-202a-4e78-b851-> приступ: 5. 7. 2021.

³⁹ „Службени гласник РС”, број 78/18.

⁴⁰ Доступно на <http://www.mup.rs/wps/wcm/connect/3470670e-202a-4e78-b851-940afe5a5e64/AP+za+Strategiju+za+borbu+protiv+VTK+2019-2020.pdf?MOD=AJPERES&CVID=mtm2Egp>, приступ: 5. 3. 2021.

⁴¹ Доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije.php>, приступ: 5. 3. 2021.

⁴² Извор сугестије МУП изнете у консултацијама, Доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije.php>, приступ: 5. 3. 2021.

⁴³ „Службени гласник РС”, број 94/17.

⁴⁴ Доступно на: <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/33173/strategija-razvoja-sistema-izvršenja-krivичnih-sankcija-u-republici-srbiji-za-period-2021-2027-godina.php> рад на припреми стратегије тече, приступ: 12. 3. 2021.

⁴⁵ „Службени гласник РС”, број 101/20.

⁴⁶ Мере из Стратегије реализују се кроз активности из ревидираног Акционог плана за Поглавље 23. Доступно на: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2020/101/1/reg> приступ 5. 3. 2021.

⁴⁷ „Службени гласник РС”, број 11/20.

⁴⁸ „Службени гласник РС”, број 105/18.

⁴⁹ „Службени гласник РС”, број 9/17.

⁵⁰ „Службени гласник РС”, број 62/15.

⁵¹ „Службени гласник РС”, број 74/10.

⁵² „Службени гласник РС”, број 58/10.

⁵³ „Службени гласник РС”, број 86/11.

⁵⁴ Доступно на: <http://otvorenavlada.rs/strategija-starenje-lat-doc/> приступ: 5. 3. 2021.

Плански документи који се односе на родне аспекте у областима здравствене заштите и социјалне сигурности су: Национална стратегија социјалног становања⁵⁵, Стратегија подстицања рађања⁵⁶, Стратегија безбедности и здравља на раду (2018–2022) и АП (2018–2022)⁵⁷, Стратегија јавног здравља у Републици Србији (2018–2026. године)⁵⁸, Уредба о Националном програму за очување и унапређење сексуалног и репродуктивног здравља грађана Републике Србије⁵⁹, Стратегија за превенцију и контролу хроничних незаразних болести⁶⁰, Стратегија за превенцију и контролу ХИВ и АИДС у Републици Србији, 2018–2025⁶¹, Програм за ретке болести у Републици Србији за период 2020–2022. године са АП⁶², Уредба о Националном програму превенције штетне употребе алкохола и алкохолном узрокованих поремећаја у Републици Србији⁶³, Уредба о Националном програму за превенцију гојазности код деце и одраслих⁶⁴, Уредба о Националном програму подршке дојењу, породичној и развојној нези новорођенчета⁶⁵ Програм о заштити менталног здравља у Републици Србији за период од 2019. до 2026. године⁶⁶, Програм унапређења контроле рака у Републици Србији (2020–2022. године)⁶⁷, Програм заштите и спасавања у ванредним ситуацијама–одговор здравственог сектора⁶⁸. Неки плански документи више не важе, а значајни су за ове области: Национална стратегија о старењу (2006–2015)⁶⁹, Стратегија за палијативно збрињавање⁷⁰, Национални програм здравствене заштите жена, деце и омладине (2009)⁷¹, Стратегија за стално унапређење квалитета здравствене заштите и безбедности пацијената.⁷²

Плански документи релевантни за институционални оквир, систем и алате за креирање родно одговорних јавних политика и буџета су: Стратегија реформе јавне управе у Републици Србији за период од 2020. до 2030. године⁷³, Програм развоја електронске управе у Републици Србији у периоду од 2020. до 2022. године и АП (2020–2022)⁷⁴, Програм реформе управљања јавним финансијама за период од 2021–2025.⁷⁵ године, Фискална стратегија за 2022. годину са пројекцијама за 2023. и 2024. годину.⁷⁶

⁵⁵ „Службени гласник РС”, број 13/12.

⁵⁶ „Службени гласник РС”, број 25/18.

⁵⁷ Доступно на <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije-programi-planovi-.php>

⁵⁸ „Службени гласник РС”, број 61/18.

⁵⁹ „Службени гласник РС”, број 120/17.

⁶⁰ „Службени гласник РС”, број 22/09.

⁶¹ „Службени гласник РС”, број 61/18.

⁶² „Службени гласник РС”, број 86/19.

⁶³ „Службени гласник РС”, број 115/17.

⁶⁴ „Службени гласник РС”, број 9/18.

⁶⁵ „Службени гласник РС”, број 53/18.

⁶⁶ Доступно на: <https://www.zdravlje.gov.rs/tekst/343487/program-o-zastiti-mentalnog-zdravlja-u-republici-srbiji-za-period-2019-2026-godine-.php>, приступ: 12. 5. 2021.

⁶⁷ Доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije-programi-planovi-.php>, приступ: 12. 5. 2021.

⁶⁸ Доступно на: <https://www.zdravlje.gov.rs/tekst/344842/program-zastite-i-spasavanja-u-vanrednim-situacijama.php>

⁶⁹ Доступно на: <http://otvorenavlada.rs/strategija-starenje-lat-doc/>

⁷⁰ „Службени гласник РС”, број 17/09.

⁷¹ „Службени гласник РС”, број 28/09.

⁷² „Службени гласник РС”, број 15/09.

⁷³ „Службени гласник РС”, број 42/21.

⁷⁴ „Службени гласник РС”, број 85/20.

⁷⁵ „Службени гласник РС”, број 70/21.

⁷⁶ Доступно на: <https://mfin.gov.rs/sr/dokumenti2-1/fiskalna-strategija-1> <https://mfin.gov.rs/sr/dokumenti2-1/fiskalna-strategija-1>, приступ: 3. 9. 2021.

Плански документи који се односе на особе које припадају рањивим групама издвојени су посебно јер се у оквиру сваке од области које обухвата ова стратегија сагледавају и узимају у обзир статус и потребе особа које припадају рањивим групама. То су: Стратегија за унапређење положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији од 2020. до 2024. године⁷⁷ и АП (2021–2022), Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године⁷⁸ и АП (2017–2018), Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља (2020–2023)⁷⁹ и АП (2022–2023)⁸⁰, Национална стратегија за младе (2015–2025)⁸¹ и АП (2015–2017) као и АП (2018–2020).⁸²

1.2. Кључни међународни акти

Стратегија се заснива на међународном праву као и националном прописима који се односе на субјекте и области обухваћене Стратегијом у чијем средишту је превазилажење родног јаза и остваривање родне равноправности као предуслов и подстицај развоја друштва. Значај родне компонентне друштвеног развоја и утицај превазилажења родног јаза и унапређења родне равноправности на развој је водећи критеријум на основу кога су селектовани међународни прописи и прописи на националном нивоу, са којима је Стратегија тесно повезана. Међународни извори⁸³ од којих се полази укључују документе УН, СЕ и ЕУ.

Међународни акти груписани су према областима које су обухваћене овом стратегијом. То су следеће области:

Међународни акти који се односе на економију, образовање и науку као чиниоце који подстицају развој обухватају следће изворе: Специјална сесија ГС УН: Жене 2000 – Родна равноправност, развој и мир за 21. век (2000) – Миленијумска декларација УН А/Res/55/2 (2000)⁸⁴; Агенда 2030 – ЦОР А/RES/70/1⁸⁵; Програм Акције Међународне конференције о становништву и развоју (1994)⁸⁶; Пекиншка декларација и Платформа за акцију (1995)⁸⁷; Пекинг +15⁸⁸ и Пекинг +25 – Национални преглед о оствареном напретку у спровођењу Пекиншке декларације и Платформе за акцију⁸⁹; Конвенција против дискриминације у образовању⁹⁰; Универзална Декларација о образовању у 21. веку (УНЕСКО) усвојена на светској конференцији посвећеној високом образовању у 21.

⁷⁷ „Службени гласник РС”, број 44/20.

⁷⁸ „Службени гласник РС”, број 26/16.

⁷⁹ „Службени гласник РС”, број 80/20.

⁸⁰ Доступно на: <https://www.socijalnoukljucivanje.gov.rs> приступ 12. 5. 2021.

⁸¹ „Службени гласник РС”, број 22/15.

⁸² Национална стратегија за младе је у фази ревизије у складу са Законом о планском систему.

⁸³ Међународни документи доступни и на: http://www.stop_vaw.org/Council_of_Europe4.html

⁸⁴ Доступно на https://www.rodnaravnopravnost.rs/attachments/013_Milenijumska%20deklaracija%20UN.pdf

⁸⁵ Доступно на <https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/sustainable-development-goals/goal-5-gender-equality.html>

⁸⁶ The International Conference on Population and Development (ICPD) Programme of Action, Kairo 1994 доступно на https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/programme_of_action_Web%20ENGLISH.pdf, приступ: 24. 12. 2019.

⁸⁷ Декларација и Платформа за акцију усвојене су 15. IX 1995. године на Четвртој светској конференцији о женама. Доступно на: http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/download/pekinska_deklaracija.pdf

⁸⁸ Доступно на: <https://www.womengo.org.rs/vesti/vesti-arhiva-2006-2011/24-vesti-arhiva-tekstovi/133-pekingska-15-i-paralelne-aktivnosti-ngo-foruma>, приступ: 24. 12. 2019.

⁸⁹ Доступно на: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/en/node/533>, приступ: 24. 12. 2019.

⁹⁰ Convention against Discrimination in Education, adopted by the General Conference of UNESCO at its eleventh session (Paris, 14. XII 1960.). Доступно на: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12949&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html, приступ: 24. 12. 2019.

веку⁹¹; Светска конференција о високом образовању⁹²; Резолуција СЕ о женама у науци⁹³; Право на образовање–политике и стратегије⁹⁴; Хелсиншки позив за акцију⁹⁵; директиве ЕУ које се односе на принцип једнаког третмана жена и мушкараца и забрану родно засноване дискриминације – Директива 75/117/ЕЕЗ (једнаке зараде за мушкарце и жене)⁹⁶ и Директива 76/207/ЕЕЗ (доступност запослења, професионална обука, напредовање на радном месту и услови рада)⁹⁷, Препорука Европске комисије о заштити достојанства жена и мушкараца на послу.⁹⁸

Међународни акти који се односе на родне аспекте људских права, безбедности и насиља према женама и политичког живота су: Универзална декларација о људским правима (1948)⁹⁹; Међународни пакт о грађанским и политичким правима (2200 А (XXI) (1966)¹⁰⁰ (у даљем тексту: ПГПП); Опциони протокол уз Пакт¹⁰¹ и Други опциони протокол уз Пакт¹⁰²; Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (1966)¹⁰³ (у даљем тексту: ПЕСП); Резолуција СБ УН – Жене, мир и безбедност 1325 (2000), 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1906 (2010), 2016 (2013), 2122 (2013)¹⁰⁴; Резолуција ГС УН 65/69 – Жене, разоружање, неширење и контрола оружја¹⁰⁵; Пекиншка декларација и Платформа за акцију (1995)¹⁰⁶, Пекинг +15¹⁰⁷ и Пекинг +25 – Национални преглед о оствареном напретку у спровођењу Пекиншке декларације и Платформе за акцију¹⁰⁸; Европска конвенција за заштиту људских права и слобода и пратећи

⁹¹ World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century, Vision and Action. UNESCO, Paris, 1998. стр. 9–12. Доступно на: http://www.unesco.org/education/educprog/wche/declaration_eng.htm или <http://www.unesco.org>, приступ: 24. 12. 2019.

⁹² Конференција је одржана од 5. до 8. 7. 2009. године у Паризу. Доступно на: Финални извештај УНЕСКА о активностима и мерама у области високог образовања <https://ukznextendedlearning.com/wp-content/uploads/2018/08/unesco-2009.pdf>, приступ: 24. 12. 2019.

⁹³ Усвојена 20. 5. 1999. Исто, стр. 138 – 141.

⁹⁴ Право на образовање – политике и стратегије Yves Daudet i Kishore Singh, UNESCO, Paris <https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource.attachments/UNESCO RTE Analysis of UNESCO%27s Standard Setting Instruments 2001 En.pdf>, приступ 24. 11. 2019.

⁹⁵ Стратешки документ усвојен 1. 11. 2019. године од стране сталне радна група Европског комитета за област истраживања и иновација, а у поводу 20 – те годишњице од усвајања првог документа Европске комисије о женама у науци, <https://ec.europa.eu/research/swafs/index.cfm?pg=policy&lib=gender> приступ 25. 11. 2019.

⁹⁶ Усвојена 10. 2. 1975. године Позната као Директива о једнаким могућностима. Извор: Пајванчић, М. Петрушић, Н. и др. Коментар закона о родној равноправности, ФЕС, 2010. стр. 40 – 43.

⁹⁷ Усвојена 9. 2. 1976. Допуњује Директиву о једнаким могућностима. И ова Директива је допуњена и измењена Директивом 2002/73/ЕЗ ЕП и СЕ и примењује се на европском простору. Исто, стр. 43 – 48

⁹⁸ Усвојена 27. 11. 1991. Исто, стр. 114 – 129.

⁹⁹ Доступно на: [http://www.unhcr.rs/media/Opsta%20deklaracija%20o%20ljudskim%20pravima%20\(1948\).pdf](http://www.unhcr.rs/media/Opsta%20deklaracija%20o%20ljudskim%20pravima%20(1948).pdf) приступ 6. 6. 2021.

¹⁰⁰ „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 7/71.

¹⁰¹ „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 4/01.

¹⁰² „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 4/01.

¹⁰³ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 7/71.

¹⁰⁴ Report of the third United Nations Conference to Review Progress Made in the Implementation of the Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects, УН, 2018. Доступно на <http://www.mzprs.org>, приступ: 6. 6. 2021.

¹⁰⁵ United Nations Office For Disarmament Affairs Gender Mainstreaming Action Plan, <https://www.un.org/disarmament/wp-content/uploads/2016/06/update-gender-action-plan-2016.pdf>, приступ: 6. 6. 2021.

¹⁰⁶ Декларација и Платформа за акцију усвојене су 15. IX 1995. године на Четвртој светској конференцији о женама. Доступно на: http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/download/pekinška_deklaracija.pdf, приступ: 6. 6. 2021.

¹⁰⁷ Доступно на: <https://www.womenngo.org.rs/vesti/vesti-arhiva-2006-2011/24-vesti-arhiva-tekstovi/133-pekings-15-i-paralelne-aktivnosti-ngo-foruma>, приступ: 6. 6. 2021.

¹⁰⁸ Доступно на: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/en/node/533>, приступ: 6. 6. 2021.

протоколи¹⁰⁹; Повеља ЕУ о основним правима 2016/с 202/02¹¹⁰; Закључна запажања CEDAW комитета у вези са Четвртим периодичном извештајем РС о спровођењу CEDAW конвенције¹¹¹; Конвенција СЕ о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (2011)¹¹²; Декларација о једнакости жена и мушкараца као фундаменталном критеријуму демократије¹¹³; Конвенција СЕ о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици¹¹⁴; Амстердамски споразум (1997) који регулише људска права, начело једнаког третмана жена и мушкараца и забрану дискриминације на основу пола¹¹⁵; Резолуција о родној квоти за кандидате за судије ЕСЈП Р 1366 (2004) и 1426 (2005)¹¹⁶; Резолуција ЕП о женама у одлучивању¹¹⁷; Резолуција ЕП о женама у међународној политици¹¹⁸; Директива 97/80/ЕЗ (терет доказивања у случајевима дискриминације по основу пола)¹¹⁹; Директива ЕУ о превенцији и супротстављању трговини људима и заштити жртава 2011/36 (2011)¹²⁰; Директива ЕУ о успостављању минималних стандарда о правима, подршци и заштити жртвама криминалитета (2012)¹²¹; АП за родну равноправност у ЕУ¹²²; затим, препоруке Одбора министара СЕ о: елиминисању сексизма у језику¹²³, равноправности жена и мушкараца¹²⁴, уравнотеженом учешћу жена и мушкараца у политичком и јавном одлучивању¹²⁵, представљању жена у медијима¹²⁶, репрезентовању жена у изборном систему¹²⁷, учешћу жена у јавном и политичком животу европских регија.¹²⁸

¹⁰⁹ „Службени лист СЦГ – Међународни уговори”, бр. 9/03, 5/05. и 7/05. - испр. и „Службени гласник РС” – међународни уговори”, бр. 12/10 и 10/15.

¹¹⁰ Доступно на <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A12016P%2FTXT>, приступ: 6. 6. 2021.

¹¹¹ Усвојена у марту 2019. године, Доступно на: <https://ljudskaprava.gov.rs/sr/node/156>, приступ: 6. 6. 2021.

¹¹² „Службени гласник РС”, број 12/13.

¹¹³ Усвојена на Четвртој европској конференцији министара о једнакости жена и мушкараца (1997). Исто. стр. 11 – 28.

¹¹⁴ „Службени гласник РС” – међународни уговори”, број 12/13.

¹¹⁵ Уговор о оснивању Европске заједнице (измењен и допуњен Амстердамским уговором) - чланови 2, 3, 13, 136, 137, 141, 251. Извор: Родна равноправност у међународним документима – ЕУ, Канцеларија за равноправност полова Владе Црне Горе, 2005. стр. 7 - 14.

¹¹⁶ <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta04/ERES1366.htm>, приступ: 6. 6. 2021.

¹¹⁷ Исто, стр. 147 – 151.

¹¹⁸ Усвојена 2006. <http://www.frauensicherheitsrat.de/data/EP-WIIP-FINAL.pdf>, приступ: 6. 6. 2021.

¹¹⁹ Усвојена 15. 12. 1997. Исто, стр. 92 - 98.

¹²⁰ Доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32011L0036>, приступ: 6. 6. 2021

¹²¹ Доступно на: <https://www.podrskazrtvama.rs/en/media/medjunarodni/DIREKTIVA-2012-29-EU.pdf>, приступ: 6. 6. 2021

¹²² Доступно на: https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/swd_2020_284_en_final.pdf, приступ: 6. 6. 2021.

¹²³ Р (90) 4 усвојена 21. 2. 1990. Исто, стр. 51 – 53.

¹²⁴ Р (1229) 1994 доступно на: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta94/EREC1229.htm> приступ 6. 6. 2021.

¹²⁵ Р (2003) 3. Исто стр. 96 – 104.

¹²⁶ Р (2002) 1555 Доступно на: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc03/edoc9801.htm>, приступ: 6. 6. 2021.

¹²⁷ Р (2010) 1899 Доступно на: <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/EREC1899.htm>, приступ: 6. 6. 2021.

¹²⁸ Р (68)1999 Доступно на:

<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?Index=no&command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1457647&ScMode=1&DocId=833426&Usage=2>, приступ: 6. 6. 2021.

Међународни акти релевантни за родне аспекте у областима здравствене заштите и социјалне сигурности су: Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (1966)¹²⁹; Закључци Европског комитета за социјална права у вези са применом Европске социјалне повеље (март 2020)¹³⁰; Ревидирана Европска социјална повеља¹³¹; Конвенција о људским правима и биомедицини¹³²; Конвенција о безбедности и здрављу у пољопривреди¹³³; Резолуција Савета министара рада и социјалне политике о уравнотеженом учешћу жена и мушкараца у породичном и радном животу¹³⁴; Директива 79/7/ЕЕЗ (социјална заштита)¹³⁵; Директива 86/613/ЕЕЗ (самосталне делатности, заштита samozапослених жена током трудноће и материнства)¹³⁶; Директива 2006/54/ЕЗ (запослење и звања)¹³⁷; директиве о заштити трудница, мајки и родитеља међу којима су: Директива 92/85/ЕЕЗ (мере за унапређење сигурности и здравствене заштите на раду трудних радница, радница које су се недавно породиле или су на породилском одсуству)¹³⁸, Директива 96/34/ЕЗ (одсуство ради бриге о детету)¹³⁹, Директива 2010/18/ЕЗ (родитељско одсуство)¹⁴⁰; препоруке Одбора министара о: помирењу породичног и јавног живота¹⁴¹, укључивању родних разлика у здравствену политику.¹⁴²

Међународни акти релевантни за институционални оквир и креирање родно одговорних јавних политика и буџета су: Европска повеља о локалној самоуправи¹⁴³; Додатни протокол о праву учешћа у одлучивању о пословима локалних власти¹⁴⁴; Европска повеља о родној равноправности на локалном нивоу¹⁴⁵; Резолуција о родној равноправности на локалном и регионалном нивоу¹⁴⁶; препоруке Одбора министара о: интегрисању родног аспекта у јавне политике¹⁴⁷, стандардима и механизмима за постизање родне равноправности.¹⁴⁸

¹²⁹ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 7/71.

¹³⁰ Доступно на: <https://rm.coe.int/rapport-srb-en/16809cfbe6>, приступ: 6. 6. 2021.

¹³¹ Закон о потврђивању ревидиране Европске социјалне повеље “Службени гласник РС”, број 42/09.

¹³² Закон о потврђивању Конвенције о заштити људских права и достојанства људског бића у погледу примене биологије и медицине „Службени гласник РС”– Међународни уговори”, број 12/10.

¹³³ Закон о потврђивању конвенције „Службени гласник РС”– Међународни уговори”, број 2/19.

¹³⁴ Усвојена 29. 6. 2000. Исто, стр. 141 – 147.

¹³⁵ Усвојена 19. 12 1978. Исто, стр. 48 – 53.

¹³⁶ Усвојена 11. 7. 1986. Исто, стр. 52 – 57.

¹³⁷ Усвојена 5. 7. 2006. Доступно на: http://www.ured-ravnopravnost.hr/slike/File/Dokumenti/Dir_2006_54_EZ_EP_i_vijeca.pdf, приступ: 6. 6. 2021.

¹³⁸ Усвојена 19. 10. 1992. Исто, стр. 57 – 70.

¹³⁹ Усвојена 3. 6. 1996. Исто, стр. 70 – 80.

¹⁴⁰ Усвојена 8. 3. 2010. Доступно на: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:068:0013:0020:EN:PDF>, приступ: 6. 6. 2021.

¹⁴¹ Р (96)5 усвојена 19. 6. 1996. Исто, стр. 60 – 68.

¹⁴² Р (2008)1 доступно на: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1241743>, приступ: 6. 6. 2021.

¹⁴³ „Службени гласник РС”– Међународни уговори”, број 70/07.

¹⁴⁴ Усвојен у Утрехту 16. 11. 2009. доступно на: <https://rm.coe.int/the-congress-booklet-european-charter-of-local-self-government-serbian/168098bc1b>, приступ: 16. 5. 2021.

¹⁴⁵ Европска повеља оо родној равноправности на локалном нивоу, СКГО, 2009.

¹⁴⁶ Р 176 (2004) доступно на: 2004. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=816579&Site=COE>, приступ: 6. 6. 2021.

¹⁴⁷ Р (1998)14 Исто, стр. 68 – 69.

¹⁴⁸ Р (2007)1 доступно на: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1215219&Site=CM> приступ 6. 6. 2021.

Међународни акти који се односе на особе које припадају рањивим групама а који су релевантни за сваку од области које су обухваћене Стратегијом су: Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације (1967)¹⁴⁹; Конвенција о правима детета (1989)¹⁵⁰; Конвенција о правима особа са инвалидитетом (2006)¹⁵¹; Декларација УН о правима припадника националних, етничких, верских и језичких мањина (1992); Хашке препоруке о праву националних мањина на образовање (1996)¹⁵²; Оквирна конвенција за заштиту националних мањина (1998)¹⁵³; Препоруке из Лунда о делотворном учешћу националних мањина у јавном животу (1999)¹⁵⁴; Препорука Европске комисије против расизма и нетрпељивости (ECRI) и борби против расизма и нетрпељивости против Рома (1998); Европска конвенција о регионалним или језицима националних мањина¹⁵⁵; Конвенција о статусу избеглица¹⁵⁶; Протокол о статусу избеглица¹⁵⁷; Препорука Одбора министара и СЕ Рес (2000) 4 – начелне смернице о образовној политици према ромској деци Европи; Препорука Одбора министара СЕ Рес(2001) 17 – побољшање друштвеног положаја и запошљавања Рома и номада у Европи; Препорука о мерама за борбу против дискриминације на основу сексуалне оријентације или родног идентитета СМ/Рес(2010); Комитета Савета министара СЕ¹⁵⁸; као и меморандум објашњења уз ову препоруку¹⁵⁹; Џоџакарта принципи – примене Закона о међународним људским правима везаним за сексуалну оријентацију и родни идентитет¹⁶⁰ и ревидирани Џоџакарта принципи.¹⁶¹

1.3. Национално законодавство

Национално законодавство обухвата Устав, законе и прописе за примену закона који регулишу области обухваћене Стратегијом.

¹⁴⁹ „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 6/67.

¹⁵⁰ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 15/90 и „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, бр. 4/96 и 2/97.

¹⁵¹ „Службени гласник СРЈ – Међународни уговори”, број 6/98.

¹⁵² Доступно на: https://chris-network.org/wp-content/uploads/2012/07/haske_preporuke_o_pravu_nacionalnih_manjina_na_ obrazovanje_19961.pdf приступ 15. 7. 2021.

¹⁵³ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 6/98

¹⁵⁴ Доступно на: https://chris-network.org/wp-content/uploads/2012/07/preporuke_iz_Lunda_o_delotvornom_ucescu_nacionalnih_manjina_u_javnom_zivotu_i_sa_objasnjenjima.pdf приступ 15. 7. 2021.

¹⁵⁵ Закон о ратификацији европске повеље о регионалним или мањинским језицима, „Службени гласник СЦГ-Међународни уговори”, број 18/05.

¹⁵⁶ „Службени лист СФРЈ”, број 7/60.

¹⁵⁷ „Службени лист СФРЈ”, број 15/67.

¹⁵⁸ Доступно на: <http://www.ravnopravnost.gov.rs>

¹⁵⁹ Доступно на: [https://www.google.com/search?q=Memorandum+i+objasnjenja+uz+Preporuka+CM%2FRec\(2010\)5](https://www.google.com/search?q=Memorandum+i+objasnjenja+uz+Preporuka+CM%2FRec(2010)5) приступ 3. 9. 2021.

¹⁶⁰ Доступно на: <https://www.rodnaravnopravnost.rs> приступ 3. 9. 2021.

¹⁶¹ Доступно на: http://yogukartanciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yuogakartaWEB-2.pdf приступљено 3. 9. 2021.

1.3.1. Устав

Устав¹⁶², у основним одредбама гарантује равноправност жена и мушкараца и обавезује државу да води политику једнаких могућности (члан 15), забрањује непосредну и посредну дискриминацију по било ком основу или личном својству укључујући и пол (члан 21. став 3), прописује могућност предузимања посебних мера ради постизања пуне равноправности лица или групе лица које су у неједнаком положају са осталим грађанима (члан 21. став 4), гарантује једнакост пред законом (члан 21. став 1), једнаку законску заштиту (члан 21. став 2), заштиту пред судовима (члан 22. став 1), другим државним органима (члан 36. став 1) и међународним институцијама (члан 22. став 2), право на жалбу или друго правно средство против одлуке којом се одлучује о његовом праву или обавези (члан 36. став 2), право на правну помоћ (члан 67. став 1) од стране адвокатуре (члан 67. став 2) и службе правне помоћи у ЈЛС (члан 67. став 2), право на рехабилитацију и накнаду материјалне и нематеријалне штете проузроковане незаконитим или неправилним радом државног органа (члан 35. став 2), јемчи заштиту података о личности (члан 42), право азила (члан 57), слободу одлучивања о склапању брака, равноправност супружника, изједначава статус ванбрачне заједнице и брака (члан 62), гарантује равноправност родитеља у издржавању, васпитању и образовању деце (члан 65), јемчи слободу одлучивања о рађању (члан 63) и посебну заштиту мајки, трудница, деце и самохраних родитеља (члан 66) као и посебну здравствену заштиту трудница, мајки и самохраних родитеља са децом до седме године, која се финансира из јавних прихода (члан 68), социјалну заштиту породице и запослених (члан 69), равноправну заступљеност полова у Народној скупштини (члан 100).

1.3.2. Закони и подзаконски прописи

Закони и подзаконски прописи који регулишу области значајне за родну равноправност могу се груписати у две групе.

У првој групи су закони који се непосредно односе на родну равноправност, прописи који регулишу планирање и закони који регулишу надлежности институција везане за родну равноправност на различитим нивоима власти. То су: Закон о забрани дискриминације¹⁶³; Закон о родној равноправности¹⁶⁴; Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена¹⁶⁵; Закон о потврђивању Конвенције СЕ о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици¹⁶⁶; Закон о спречавању насиља у породици¹⁶⁷; Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом¹⁶⁸; Закон о планском систему Републике Србије¹⁶⁹; Уредба о методологији управљања јавним политикама, анализи ефеката јавних политика и прописа и садржају појединачних докумената јавних политика¹⁷⁰; Уредба о методологији за израду

¹⁶² „Службени гласник РС”, број 98/06.

¹⁶³ „Службени гласник РС”, бр. 22/09 и 52/21.

¹⁶⁴ „Службени гласник РС”, број 52/21.

¹⁶⁵ „Службени гласник СФРЈ – Међународни уговори”, бр. 11/81 и 5/14.

¹⁶⁶ „Службени гласник РС” – Међународни уговори”, бр. 12/13 и 4/14.

¹⁶⁷ „Службени гласник РС”, број 94/16.

¹⁶⁸ „Службени гласник РС”, бр. 33/06 и 13/16.

¹⁶⁹ „Службени гласник РС”, бр. 30/18.

¹⁷⁰ „Службени гласник РС”, број 8/19.

средњорочних планова¹⁷¹; Закон о Влади¹⁷²; Закон о министарствима¹⁷³; Закон о утврђивању надлежности АПВ¹⁷⁴ и Закон о локалној самоуправи.¹⁷⁵

Другу групу чине закони и прописи који регулишу области друштвеног живота релевантне за родну равноправност. Критеријуми за селекцију ових закона су Агенда 2030¹⁷⁶ посебно циљ 5.¹⁷⁷, који се односи на родну равноправност и оснаживање жена и девојчица, али и други циљеви и потциљеви, као и области које CEDAW конвенција идентификује као области значајне за остваривање родне равноправности. Преглед закона наведен је по областима које су обухваћене овом стратегијом. У овој групи су:

Закони и прописи који се односе на економију, образовање и науку као факторе који подстичу развој. То су: Закон о заштити животне средине¹⁷⁸; Закон о заштити природе¹⁷⁹; Закон о водама¹⁸⁰; Закон о пољопривредном земљишту¹⁸¹; Закон о шумама¹⁸²; Закон о рударству и геолошким истраживањима¹⁸³; Закон о заштити ваздуха¹⁸⁴; Закон о управљању отпадом¹⁸⁵; Закон о климатским променама¹⁸⁶; Закон о интегрисаном спречавању и контроли и загађивању животне средине¹⁸⁷; Закон о енергентској ефикасности и рационалној употреби енергије¹⁸⁸; Закон о процени утицаја на животну средину¹⁸⁹; Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину¹⁹⁰; Закон о хемикалијама¹⁹¹; Закон о биоцидним производима¹⁹²; Закон о планирању и изградњи¹⁹³; Закон о пољопривреди и руралном развоју¹⁹⁴; Закон о подстицајима пољопривреди и руралном развоју¹⁹⁵; Закон о патентима¹⁹⁶; Закон о раду¹⁹⁷; Закон о поједностављеном радном ангажовању на сезонским пословима у одређеним делатностима¹⁹⁸; Закон о

¹⁷¹ „Службени гласник РС”, број 8/19.

¹⁷² „Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05 – исправка, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – УС, 72/12, 7/14 – УС, 44/14 и 30/18 – др. закон.

¹⁷³ „Службени гласник РС”, број 128/20.

¹⁷⁴ „Службени гласник РС”, бр. 99/09, 67/12 – УС, 18/20.

¹⁷⁵ „Службени гласник РС”, бр. 129/07, 83/14 – др. закон, 101/2016 – др. закон и 47/18.

¹⁷⁶ Доступно на: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Agenda-UN-2030.pdf>, приступ 10. 5. 2021.

¹⁷⁷ Доступно на <https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/sustainable-development-goals/goal-5-gender-equality.html> приступ 10. 5. 2021.

¹⁷⁸ „Службени гласник РС”, бр. 135/04, 36/09, 36/09 - др. закон, 72/09 – др. закон, 43/11- УС, 14/16, 76/18, 95/18 - др. закон, и 95/18 – др. закон.

¹⁷⁹ „Службени гласник РС”, бр. 36/09, 88/10, 91/10 – исправка, 14/16, 95/18 – др. закон и 71/21.

¹⁸⁰ „Службени гласник РС”, бр. 30/10, 93/12, 101/16 и 95/18 – др. закон.

¹⁸¹ „Службени гласник РС”, бр. 62/06, 65/08 – др. закон, 41/09, 112/15, 80/17 и 95/18 – др. закон.

¹⁸² „Службени гласник РС”, бр. 30/10, 93/12, 89/15 и 95/18 – др. закон.

¹⁸³ „Службени гласник РС”, бр. 101/15, 95/18 – др. закон и 40/21.

¹⁸⁴ „Службени гласник РС”, бр. 36/09, 10/13 и 26/21 – др. закон.

¹⁸⁵ „Службени гласник РС”, бр. 36/09, 88/10, 14/16 и 95/18 – др. закон.

¹⁸⁶ „Службени гласник РС”, број 26/21.

¹⁸⁷ „Службени гласник РС”, бр. 135/04 и 25/15.

¹⁸⁸ „Службени гласник РС”, бр. 25/13 и 40/21.

¹⁸⁹ „Службени гласник РС”, бр. 135/04 и 36/09.

¹⁹⁰ „Службени гласник РС”, бр. 135/04 и 88/10.

¹⁹¹ „Службени гласник РС”, бр. 36/09, 88/10, 92/11, 93/12 и 25/15.

¹⁹² „Службени гласник РС”, бр. 36/09, 88/10, 92/11 и 25/15.

¹⁹³ „Службени гласник РС”, бр. 72/09, 81/09 – исправка, 64/10 – УС, 24/11, 121/12, 42/13 – УС, 50/13 – УС, 98/13 – УС, 132/14, 145/14, 83/18, 31/19, 37/19 – др. закон и 9/20.

¹⁹⁴ „Службени гласник РС”, бр. 41/09, 10/13 – др. закон и 101/16.

¹⁹⁵ „Службени гласник РС”, бр. 10/13, 142/14, 103/15 и 101/16.

¹⁹⁶ „Службени гласник РС”, бр. 99/11, 113/17 – др. закон, 95/18 и 66/19.

¹⁹⁷ „Службени гласник РС”, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 – УС, 113/17, 95/2018 – аутентично тумачење.

¹⁹⁸ „Службени гласник РС”, бр. 50/18.

агенцијском запошљавању¹⁹⁹; Закон о Националном оквиру квалификација РС²⁰⁰; Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом²⁰¹; Закон о запошљавању странаца²⁰²; Закон о енергетици²⁰³; Закон о коришћењу обновљивих извора енергије²⁰⁴; Закон о основама система васпитања и образовања²⁰⁵; Закон о предшколском васпитању и образовању²⁰⁶; Закон о основном образовању и васпитању²⁰⁷; Закон о средњем образовању и васпитању²⁰⁸; Закон о дуалном образовању²⁰⁹; Закон о високом образовању²¹⁰; Закон о образовању одраслих²¹¹; Закон о науци и истраживањима²¹²; Правилник о сталном стручном усавршавању наставника, васпитача и стручних сарадника²¹³; Правилник о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, детета, ученика или трећег лица у установи образовања и васпитања²¹⁴; Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом²¹⁵; Правилник о критеријумима и стандардима пружања додатне подршке у образовању деце, ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом у васпитној групи, односно другој школи и породици²¹⁶; Правилник о педагошком и андрагошком асистенту²¹⁷ и Правилник о ученичким и студентским кредитима и стипендијама.²¹⁸

Закони и прописи који се односе на родне аспекте људских права, безбедности и насиља према женама и политичког живота су: Закон о заштити података о личности²¹⁹; Закон о јавном информисању и медијима²²⁰; Породични закон²²¹; Закон о парничном поступку²²²; Кривични законик²²³; Законик о кривичном поступку²²⁴; Закон о полицији²²⁵; Закон о оружју и муницији²²⁶; Закон о јавном реду и миру²²⁷; Закон о извештеју кривичних

¹⁹⁹ „Службени гласник РС”, бр. 86/19.

²⁰⁰ „Службени гласник РС”, бр. 27/18 и 6/20.

²⁰¹ „Службени гласник РС”, бр. 36/09 и 32/13.

²⁰² „Службени гласник РС”, бр. 128/14, 113/17, 50/18 и 31/19.

²⁰³ „Службени гласник РС”, бр. 145/14, 95/18 – и др. закони, и бр. 40/2021.

²⁰⁴ „Службени гласник РС”, број 40/21

²⁰⁵ „Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 - др. закон, 10/19, 27/18 – др.закон и 6/20.

²⁰⁶ „Службени гласник РС”, бр. 18/10, 101/17, 113/17 –др. закон, 95/18 – др. закон, 10/19, 86/19, 157/20.

²⁰⁷ „Службени гласник РС”, бр. 55/13, 101/17, 10/19 и 27/18 – др. закон.

²⁰⁸ „Службени гласник РС”, бр. 55/13, 101/17, 27/18 – др. закон и 6/20.

²⁰⁹ „Службени гласник РС”, бр. 101/2017, 6/2020.

²¹⁰ „Службени гласник РС”, бр. 88/17, 73/18, 27/18 - др. закон, 67/19 и 6/20 – др. закон.

²¹¹ „Службени гласник РС”, бр. 55/13, 88/17 – др. закон, 27/18 – др. закон и 6/20 – др. закон

²¹² „Службени гласник РС”, бр. 49/2019.

²¹³ „Службени гласник РС”, бр. 81/17.

²¹⁴ „Службени гласник РС”, бр. 22/2016.

²¹⁵ „Службени гласник РС”, бр. 80/2018. Доступно на: <https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik-dodatnoj-obrazovnoj-zdravstvenoj-socijalnoj-podrsci.html>

²¹⁶ „Службени гласник РС”, бр. 70/2018. Доступно на: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2018/70/1/reg>

²¹⁷ „Службени гласник РС”, бр. 87/2019. Доступно на: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2019/87/14/reg>

²¹⁸ „Службени гласник РС”, бр. 36/2019. Доступно на: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2019/36/2/reg>

²¹⁹ „Службени гласник РС”, бр. 87/2018.

²²⁰ „Службени гласник РС”, бр. 83/2014, 58/2015, и 12/2016 – аутентично тумачење.

²²¹ „Службени гласник РС”, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.

²²² „Службени гласник РС”, бр. 72/2011, 49/2013 – УС, 74/2013 – УС, 55/14, 87/18, 18/20, 27/21 и 62/21.

²²³ „Службени гласник РС”, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр. 72/09, 111/09, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

²²⁴ „Службени гласник РС”, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/13, 45/13, 55/14 и 35/19.

²²⁵ „Службени гласник РС”, бр. 6/16, 24/18 и 87/18.

²²⁶ „Службени гласник РС”, бр. 20/15, 10/19 и 20/20.

²²⁷ „Службени гласник РС”, бр. 6/16, 24/18.

санкција²²⁸; Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима²²⁹; Закон о странцима²³⁰; Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица²³¹; Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку²³²; Правилник о полицијским овлашћењима²³³; Правилник о ближим условима за одобрење привременог боравка, изгледу захтева за одобрење привременог боравка, изгледу и начину уношења налепнице привременог боравка у страну путну исправу²³⁴; Закон о критичној инфраструктури²³⁵; Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима²³⁶; Посебни протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима²³⁷; Закон о бесплатној правној помоћи²³⁸; Закон о адвокатури²³⁹; Закон о јавном тужилаштву²⁴⁰; Закон о уређењу судова²⁴¹; Закон о заштитнику грађана²⁴²; Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава²⁴³; Закон о Уставном суду²⁴⁴; Закон о избору народних посланика²⁴⁵; Закон о локалним изборима²⁴⁶; Закон о политичким странкама²⁴⁷; Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама²⁴⁸ и Закон о радијационој и нуклеарној сигурности и безбедности.²⁴⁹

²²⁸ „Службени гласник РС”, бр. 55/14 и 35/19.

²²⁹ „Службени гласник РС”, бр. 20/09.

²³⁰ „Службени гласник РС”, бр. 24/18 и 31/19.

²³¹ „Службени гласник РС”, бр. 25/05.

²³² „Службени гласник РС”, бр. 85/05.

²³³ „Службени гласник РС”, бр. 41/19.

²³⁴ „Службени гласник РС”, бр. 62/18.

²³⁵ „Службени гласник РС”, бр. 87/18.

²³⁶ Доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2018-11/Opsti%20protokol%20nasilje%20u%20porodici.pdf> приступ 10. 5 2021.

²³⁷ Доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/posebni_protokol_o_postupanju_policijskih_sluzbenika_u_zastiti_maloletnih_lica_od_zlostavljanja_i_zanemarivanja.html приступ 10. 5 2021.

²³⁸ „Службени гласник РС”, бр. 87/2018.

²³⁹ „Службени гласник РС”, бр. 31/2011 и 24/2012 – УС.

²⁴⁰ „Службени гласник РС”, бр. 116/08, 104/09, 101/10, 78/11 – др. закон 01/11, 38/12 – УС, 121/12, 101/13, 111/2014 – УС, 117/14, 106/2015 и 63/2016 – УС.

²⁴¹ „Службени гласник РС”, бр. 116/08, 104/09, 101/10, 31/11 – др. закон, 78/11 – др. закон 101/11, 101/13, 10/15, 106/15, 13/16, 108/16, 113/17, 65/18, 87/18 и 88/18.

²⁴² „Службени гласник РС”, бр. 79/05 и 54/07.

²⁴³ „Службени гласник РС”, бр. 101/213.

²⁴⁴ „Службени гласник РС”, бр. 109/07, 99/11, 18/13 – Одлука УС, 40/15 и 103/15.

²⁴⁵ „Службени гласник РС”, бр. 35/00, 57/03 – УС, 72/03 – др. закон, 18/04, 101/05 – др. закон, 69/07, 28/11 – УС, 36/11, 12/2020 и 68/20

²⁴⁶ „Службени гласник РС”, бр. 129/07, 34/10 – УС, 54/11, 12/20, 16/20 – аутентично тумачење и 68/20)

²⁴⁷ „Службени гласник РС”, бр. 36/09 и 61/15 – УС.

²⁴⁸ „Службени гласник РС”, бр. 87/18.

²⁴⁹ „Службени гласник РС”, бр. 95/18 и 10/19.

Закони и прописи који се односе на родне аспекте у областима здравствене заштите и социјалне сигурности су: Закон о социјалној заштити²⁵⁰; Закон о здравственој заштити²⁵¹; Закон о јавном здрављу²⁵²; Закон о здравственом осигурању²⁵³; Закон о правима пацијената²⁵⁴; Закон о поступку прекида трудноће у здравственим установама²⁵⁵; Закон о здравственој документацији и евиденцијама у области здравства²⁵⁶; Закон о финансијској подршци породици с децом²⁵⁷; Закон о пензијском и инвалидском осигурању²⁵⁸; Закон о становању и одржавању зграда²⁵⁹; Закон о заштити ваздуха²⁶⁰; Закон о заштити становништва од изложености дуванском диму²⁶¹; Закон о друштвеној бризи о деци²⁶²; Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите²⁶³; Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима²⁶⁴; Посебан протокол Министарства здравља за заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу²⁶⁵; Посебан протокол о поступању центара за социјални рад, органа старатељства у случајевима насиља у породици и и женама у партнерским односима²⁶⁶ и Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање.²⁶⁷

²⁵⁰ „Службени гласник РС”, бр. 24/11.

²⁵¹ „Службени гласник РС”, бр. 25/19.

²⁵² „Службени гласник РС”, бр. 15/2016.

²⁵³ „Службени гласник РС”, бр. 25/2019.

²⁵⁴ „Службени гласник РС”, бр. 45/13, 105/17 – др. закон и 25/19 – др. закон.

²⁵⁵ „Службени гласник РС”, бр. 16/95 и 101/05 – др. закон.

²⁵⁶ „Службени гласник РС”, бр. 123/14, 106/15, 105/17 и 25/19 – др. закон.

²⁵⁷ „Службени гласник РС”, бр. 113/17, 50/18, 46/21 – УС, 51/21 - УС, 53/21 - УС и 66/21.

²⁵⁸ „Службени гласник РС”, бр. 34/03, 64/04 – УСРС, 84/04 – др. закон, 85/05, 101/05 - др. закон, 63/06 - УС, 5/09, 107/09, 101/10, 93/12, 62/13, 108/13, 75/14, 142/14, 73/18, 46/19 – УС, 86/19 и 62/21.

²⁵⁹ „Службени гласник РС”, бр. 104/16 и 9/20.

²⁶⁰ „Службени гласник РС”, бр. 36/09, 10/13 и 26/21 – др. закон

²⁶¹ „Службени гласник РС”, број 30/10

²⁶² „Службени гласник РС”, бр. 49/92, 29/93, 53/93, 67/93, 28/94, 47/94, 48/94, 25/96, 29/01, 16/02 – др. закон, 62/03 – др. закон, 101/05 – др. закон, 18/10 – др. закон и 113 /17 – др. закон

²⁶³ „Службени гласник РС”, бр. 42/13, 89/18 и 73/19.

²⁶⁴ Доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2018-11/Opsti%20protokol%20nasilje%20u%20porodici.pdf> приступ 10. 5. 2021.

²⁶⁵ Доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2018-11/Posebni%20protokol%20zdravlje.pdf> приступ 10. 5. 2021.

²⁶⁶ Доступно на: <http://www.zavodsz.gov.rs/sr/resurs-centar/propisi-od-zna%C4%8Daja-za-socijalnu-za%C5%A1titu/ostali-propisi/> приступ 10. 5. 2021.

²⁶⁷ „Службени гласник РС”, бр. 46/19 и 104/20.

Закони и прописи који се односе на институционални оквир и креирање родно одговорних јавних политика и буџета су: Закон о званичној статистици²⁶⁸; Закон о евиденцијама и обради података у области унутрашњих послова²⁶⁹; Закон о здравственој документацији и евиденцијама у области здравства²⁷⁰; Закон о буџетском систему²⁷¹; Закон о буџету РС за 2021. годину²⁷²; Закон о Влади²⁷³; Закон о министарствима²⁷⁴; Закон о утврђивању надлежности АПВ²⁷⁵; Закон о локалној самоуправи²⁷⁶ и Одлука о оснивању Координационог тела за родну равноправност.²⁷⁷

Закони и прописи који се односе на рањиве групе, а који су релевантни за све области обухваћене овом стратегијом су: Закон о младима²⁷⁸; Закон о заштити права и слобода националних мањина²⁷⁹; Закон о националним саветима националних мањина²⁸⁰; Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом²⁸¹; Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом²⁸²; Закон о посебним мерама за спречавање вршња кривичних дела против полне слободе према малолетниом лицима²⁸³; Закон о азилу и привременој заштити²⁸⁴; Закон о употреби знаковног језика²⁸⁵; Одлука РИК о процени приступачности бирачких места у РС (2019)²⁸⁶; Препорука Савета РЕМ о већој доступности садржаја особама са инвалидитетом (2019)²⁸⁷ и Препорука Савета РЕМ о начину коришћења титлова и знаковног језика.²⁸⁸

²⁶⁸ „Службени гласник РС”, број 104/09.

²⁶⁹ „Службени гласник РС”, број 24/18.

²⁷⁰ „Службени гласник РС”, бр. 123/14, 106/15, 105/17 и 25/19 – др. закон.

²⁷¹ „Службени гласник РС”, бр. 54/09, 73/10, 101/10, 101/11, 93/12, 62/13, 63/13 - исправка, 108/13, 142/14, 68/15 – др. закон, 103/15, 99/16, 113/17, 95/18, 31/19, 72/19 и 149/20.

²⁷² „Службени гласник РС”, бр.149/20, 40/21.

²⁷³ „Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05 - испр. 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – УС, 72/12, 7/14 – УС, 44/14 и 30/18 – др. закон.

²⁷⁴ „Службени гласник РС”, број 128/20.

²⁷⁵ „Службени гласник РС”, бр. 99/09, 67/12 – УС, 18/20 и 47/18.

²⁷⁶ „Службени гласник РС”, бр. 129/07, 83/14 – др. закон и 101/16 др. закон.

²⁷⁷ „Службени гласник РС”, бр. 121/14, 147/14, 32/15, 37/15, 5/16 и 91/16 од 5. новембра 2014, 147 од 31. децембра 2014, 32 од 3. априла 2015, 37 од 24. априла 2015, 5 од 25. јануара 2016, 91 од 10. новембра 2016.

²⁷⁸ „Службени гласник РС”, број 50/11.

²⁷⁹ „Службени лист СРЈ”, број 11/02, „Службени лист СЦГ”, број 1/03 – Уставна повеља и „Службени гласник РС”, број 72/09 – др. закон, 97/13 – УС и 47/18.

²⁸⁰ „Службени гласник РС”, бр. 72/09, 20/14 – УС 55/14 и 47/18.

²⁸¹ „Службени гласник РС”, бр. 33/06 и 13/16.

²⁸² „Службени гласник РС”, бр. 36/09 и 32/13.

²⁸³ „Службени гласник РС”, број 32/13.

²⁸⁴ „Службени гласник РС”, број 24/18.

²⁸⁵ „Службени гласник РС”, број 38/15.

²⁸⁶ Доступно на: <https://www.rik.parlament.gov.rs/extfile/sr/339/Odluka%20o%20pristupacnosti%20bm.pdf> приступ 14. 5. 2021.

²⁸⁷ Доступно на: <https://www.rik.parlament.gov.rs/extfile/sr/428/Preporuka%20o%20vecoj%20dostupnosti%20programskih%20sadrzaja%20osobama%20sa%20invalidetom.pdf> приступљено 14. 5. 2021.

²⁸⁸ Доступно на: <https://www.rik.parlament.gov.rs/extfile/sr/425/8256-Preporuka%20titlovi%20i%20znakovni%20jezik.pdf> приступ 14. 5. 2021.

2. АНАЛИЗА ЕФЕКТА ОСТВАРЕНИХ СПРОВОЂЕЊЕМ ПРЕТХОДНИХ ПЛАНСКИХ ДОКУМЕНАТА ЈАВНЕ ПОЛИТИКЕ У ОБЛАСТИ РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ

2.1. Анализа ефекта Националне стратегије за родну равноправност за период 2016–2020.

Процес унапређења родне равноправности је настављен упркос томе што АП за примену Националне стратегије за родну равноправност за период 2018–2020. није усвојен, као и ванредним приликама изазваним епидемијом COVID–19²⁸⁹. И у овим околностима на наставак процеса унапређења родне равноправности утицало је више фактора: континуитет активности посебно у областима у којима су у претходном периоду активности ефикасно покренуте; комбинација различитих облика и начина деловања; широка и континуирана мобилизација и висока посвећеност различитих актера који учествују у имплементацији; солидан нормативни оквир; рад на институционализацији и примени стандарда у пракси; кохерентност и конзистентност активности; поступно препознавање родне равноправности као приоритетне области од националног значаја; садржинска повезаност са реформама везаним за Агенду 2030 и процесом ЕУ интеграција.²⁹⁰

Генерално посматрано, примена претходне Националне стратегије за родну равноправност била је најефектнија када се ради о системском увођењу родне перспективе у доношење, спровођење и праћење јавних политика, програма и буџета у којој су започети процеси значајни за унапређење родне равноправности, упркос томе што се нису одвијали увек жељеном динамиком. Позитивни помаци²⁹¹ бележе се у: унапређењу нормативног оквира, усвајању или новелирању закона на које се дуго чекало²⁹², којима су створене нормативне претпоставке за унапређење родне равноправности и заштиту права жена; уродњавању јавних политика; повећању заступљености жена у скупштинама²⁹³, њиховом учешћу у политичком животу и институцијама и одлучивању о јавним пословима; родно одговорном буџетирању; спречавању и санкционисању насиља према женама и насиља у породици; извештавању према међународним организацијама које надзиру примену међународних стандарда родне равноправности (CEDAW комитет²⁹⁴, GREVIO група) у коме су и женске ОЦД активно учествовале и поднеле више извештаја у

²⁸⁹ Налаз 6. Завршне евалуације Националне стратегије за родну равноправност за период 2016 – 2020. Доступно на <https://rodnaravnopravnost.gov.rs/index.php/sr/dokumenti/strategije-i-akcioni-planovi/evaluacija-strategije-za-rodnu-ravnopravnost-2016-2020> приступ 10. 6. 2021.

²⁹⁰ Оп. цит. налаз 7.

²⁹¹ Исто. Налаз 7.

²⁹² Закон о спречавању насиља у породици (2016.), Закон о бесплатној правној помоћи (2018), Закон о азилу и привременој заштити (2018), Закон о избору народних посланика (2020), Закон о локалним изборима (2020), Покрајинска скупштинска одлука о избору посланика у Скупштину АПВ (2020), Закон о родној равноправности (2021), Закон о изменама и допунама закона о забрани дискриминације (2021) и др.

²⁹³ Заступљеност жена у Скупштини РС, Скупштини АПВ и скупштинама ЈЛС резултат је примене законске квоте од 40% за и резервисана места на листи мање заступљени пол, али се у Евалуацији Стратегије за родну равноправност констатује да ово постигнуће није резултат примене ове Стратегије већ су на то утицале друге околности и подстицаји.

²⁹⁴ Четврти периодични извештај о примени CEDAW Србија је поднела 2017. године. Комитет је своје закључке и препоруке доставио 2018. године. Извештај о примени Истанбулске конвенције поднет је 2018. године, а GREVIO група доставила је своје препоруке почетком 2020. године.

сенци.²⁹⁵ Нижа ефективност у примени Националне стратегије за родну равноправност забележена је у економском оснаживању жена, унапређивању положаја жена из рањивих група и родно осетљивом образовању.²⁹⁶ Благи позитивни помаци бележе се у подизању знања и свести о значају родне равноправности за развој друштва (обуке, благо опадање патријархалних ставова, равноправније учешће жена и мушкараца у родитељству и економији старања, интегрисање родне перспективе у стратешка документа) и у унапређњу интерсекторске координације. Ослабљена је, међутим, сарадња између институција власти и ОЦД које се баве унапређењем положаја жена и родном равноправношћу. Иако је заступљеност жена у скупштинама на свим нивоима повећана, и надаље се бележи мали удео жена међу председницима општина и градоначелницима, заступљеност жена у Покрајинској влади (14%) нижа је од њихове заступљености у Влади Србије (46%). Нису институционализовани и недовољно су развијени механизми координације и извештавања на хоризонталној, а посебно на вертикалној равни. Недовољно снажна је усмереност ка промени патријархалне културе и стереотипа, и негативна појава укидања родних студија на универзитетима.

На умањење ефективности Националне стратегије за родну равноправност утицали су недовољно снажни институционални механизми РР и недостатак финансијских средстава за њихове активности²⁹⁷, недостатак или кашњење са усвајањем пратећих прописа за примену закона и пратећих политика, изостанак јединственог финансијског механизма и механизма за праћење уложених ресурса, недостатак неопходних података на које би се ослањало сагледавање процеса и праћење примене, тешкоће везане за прикупљање података, недовољно искоришћен потенцијал женских ОЦД, непостојање трајног формалног механизма партнерства и сарадње КТРР и ОЦД, нефункционалан систем пружања бесплатне правне помоћи, препреке и ограничења у остваривању права на приступ правди, посебно за жене из рањивих група, недовољни капацитети и знање запослених у органима јавне власти за родно одговорно планирање политика, изостанак систематског праћења ефеката обука, недостатак истраживања о ставовима државних службеника и запослених у јавној администрацији о родној равноправности и др.

2.2. Анализа ефеката Националне стратегије за родну равноправност за период 2016–2020. за период 2018–2020. за који Акциони план није усвојен

Евалуација ефеката АП за спровођење Националне стратегије за родну равноправност за период 2018–2020. је изостала²⁹⁸ јер АП за период 2018–2020. није усвојен, иако је нацрт АП био припремљен и упућен у процедуру. Национална стратегија за родну равноправност примењивала се без АП за њену примену.²⁹⁹ Стога се анализа у овом делу ослања на активности које су се одвијале само на основу Националне стратегије за за родну равноправност. Постојали су и додатни фактори изазвани пандемијом COVID–

²⁹⁵ Укупно је поднето 15 извештаја у сенци. Доступни на: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=SRB&Lang=EN приступ 18. 6. 2021.

²⁹⁶ Оп. цит. Налаз 6.

²⁹⁷ Оп. цит. Налаз 8.

²⁹⁸ Сачињена је само евалуација АП за период 2016–2018. Видети: Бабовић, М. и др. Финални извештај евалуације Акционог плана за спровођење Националне стратегије за родну равноправност РС, SeConS, UN Women (2018). Доступно на: <https://www.secons.net/files/publications/99-publication.pdf> приступ 12. 6. 2021.

²⁹⁹ Оп. цит. Налаз 8.

19, који су утицали на ограничења активности током 2020. године. Упркос отежаним околностима у којима се деловало, активности на унапређењу родне равноправности нису битно смањене, а процеси покренути током остваривања АП за период 2016–2018. године нису сасвим заустављени. КТРП, са оскудним капацитетима у броју запослених, организационој и логистичкој подршци и финансијским средствима успело је да бар донекле одржи активности на започетим процесима и у оваквим приликама. У том периоду видљива је значајна неуједначеност између различитих области у ефективности остваривања Националне стратегије за родну равноправност.

Активности су настављене иако Акциони план за период 2018–2020. године није био усвојен. Континуитет деловања посебно је видљив у областима у којима су активности институционализоване, укључене у стандардизоване процедуре³⁰⁰, као и у областима у којима се активности одвијају у оквиру већ започетих пројеката³⁰¹ на којима је рад настављен и за које су обезбеђена финансијска средства. Настављено је са спровођењем интервенција усмерених на: родно одговорно буџетирање, унапређење положаја жена у руралним подручјима³⁰², родној анализи јавних политика и мера, уродњавању јавних политика и интегрисању родне перспективе у стратегије и прописе³⁰³, вођењу родно сезитивних евиденција³⁰⁴, међународној сарадњи.³⁰⁵

³⁰⁰ На пример, након првог извештаја о индексу родне равноправности 2016, публикован је индекс родне равноправности (2018), и припремљен извештај за 2019. годину; извештавање државе о примени CEDAW конвенције (2017) и Истанбулске конвенције (2018), али и бројни извештаји из сенке које подносе ОЦД. Национални извештај о примени CEDAW и Истанбулске конвенције у РС – дискриминација и насиље према Ромкињама, БИБИЈА и UN Women (2019); Родна равноправност у Србији –Извештај о стању родне равноправности у Србији, Мрежа СОС Војводина, SeConS, (2018). Жене и мушкарци у Србији, Републички завод за статистику (2020). Обуке о родној равноправности за запослене у државној управи, Годишњи извештаји везани за РОБ, које заједнички реализују КТРП и Министарство финансија: Четврти извештај (2019) и Пети извештај (2020), Национални извештај о оствареном напретку у спровођењу Пекиншке декларације и Платформе за акцију+25 (2019). Доступно на: <https://drive.google.com/drive/folders/16Bg45r57ZTFuXwayRds62Qf5xifHht0u?usp=sharing> приступ 10. 6. 2021.

³⁰¹ Настављене су активности у оквиру пројекта „Кључни кораци ка остваривању родне равноправности” који се реализује у сарадњи КТРП и UN Women уз подршку ЕУ. Организовано је више истраживања која су и публикована. На пример: Цвејтичанин Кнежевић, Х. и др. Приручник за употребу родно осетљивог језика (2018), Анђелковић, Б. и др. Родна нит дигиталног предузетништва, Центар за истраживање јавних политика, (2019), Смернице за развој женског дигиталног предузетништва, Једнаке могућности, (2019), Дигиталне и предузетничке вештине за жене из руралних подручја, Београд (2019), Рикановић, М., и др. Родно одговорно урбанистичко планирање и пројектовање, Београд (2020), Утицај КОВИД-19 на пандемије и мера за њено спречавање на запосленост и услове рада жена и мушкараца у Србији, SeConS, (2020), Утицај КОВИД – 19 пандемије и мера за њено спречавање на социо-економски положај жена које живе на селу са фокусом на пољопривреду, SeConS, (2020). Доступно на: <https://drive.google.com/drive/folders/16Bg45r57ZTFuXwayRds62Qf5xifHht0u?usp=sharing> приступ 10. 6. 2021.

³⁰² То се посебно односи на мере подстицаја пољопривреди усмерене ка женама, мере подршке органској биљној и сточарској производњи, мере активног запошљавања жена у руралним подручјима, обуке за примену ИТ за жене предузетнице у руралним срединама, програми иновативне социјалне инклузије у руралним срединама, побољшање имовинске ситуације жена на селу. Извор: Евалуација Стратегије за родну равноправност, посебан циљ 3.1.

³⁰³ Посебни циљеви 3.2 (благи поступни помаци и унапређење алата за тестирање и верификацију родне компоненте планских докумената) и 3.3 (нпр. анализа родне равноправности у саобраћају, родна анализа економских програма и финансијских мера, студија родна равноправност у спортским и медијским програмима, студија о медијском извештавању о насиљу према женама, укључивање родне перспективе у Стратегију дигиталних вештина, обуке о родној компоненти у еколошким политикама, програм развоја е-трговине и др. Извор: Евалуација Стратегије РР.

³⁰⁴ На пример: родно осетљиве евиденције о имовини, база података Републичког геодетског завода.

³⁰⁵ То се посебно односи на сарадњу са EIGE, појединим државама ЕУ и државама региона.

Поред тога, током 2018. и 2019. године одвијале су се и друге активности (анализе, истраживања, научни скупови) значајне за унапређење родне равноправности³⁰⁶, а посебно за положај рањивих група.³⁰⁷ То је додатна потврда налаза из Завршне евалуације Националне стратегије за родну равноправност да је „вероватноћа да ће резултати и покренуте промене бити одрживи већа у областима где су резултати интегрисани у системаска решења – законе, прописе и регуларне процедуре – када постоји висока свест и посвећеност актера да промене подрже и када су промене интегрални део приоритетних процеса реформи, посебно оних повезаних са приступањем ЕУ.“³⁰⁸

2.3. Кључне препоруке за нову Стратегију за родну равноправност

Прва група препорука односи се на приступ Стратегији – од секторских политика ка интегрисаној јавној политици и укључује: 1. Одвајање од секторских политика и усмеравање и на области на које се до сада стратешки документи о родној равноправности нису усмеравали (развој, зелена и циркуларна економија, заштита животне средине, климатске промене, приступ енергији и енергетској ефикасности, приступ имовини, финансијским тржиштима, дигиталним технологијама и др.). 2. Систематско и свеобухватно укључвање свих рањивих група (поред група које су до сада препознате као рањиве проширити и на друге рањиве групе, на пример бескућници/це, сиромашне особе и др.). 3. Интегрисање родне равноправности у јавне политике (законе, планске документе) које се односе на ванредне ситуације.

Друга група препорука односи се на континуитет са започетим процесима: 1. Изградња културе родне равноправности и превазилажење родних стереотипа. 2. Уродњавање јавних политика, стратегија и закона. 3. Перманентан рад на имплементацији РОБ-а на националом и покрајинском, а нарочито на локалном нивоу. 4. Подизање капацитета механизма за РР, унапређење координације, посебно вертикалне координације. 5. Сарадња институција и ОЦД и координација активности. 6. Међународна и регионална сарадња.

³⁰⁶ Зборник Университети између меритократије и патријархата: жене и моћ делања, Универзитет у Београду, Институт за филозофију и друштвену теорију (ур. Делибашић, Б., Пудар Д., Г. Фикет, И.), (2018), Зборник Родна равноправност – од једнаких могућности до једнаких права, (ур. Варади, Т, Пајванчић, М.), Српска академија наука и уметности (2019), Пајванчић, М., и др. Наша урушена права (2019), Зборник Родна равноправност у високом образовању, (ур. Вујадиновић, Д. и Антонијевић З.), Академска књига, (2019), Зборник Научнице у Србији, Етнографски институт САНУ, (2020), Научни рад и род: синхроне и дијахроне перспективе, Гласник Етнографског института САНУ, (2020), Зборник Парламентаризам у Србији из женског угла (ур. Пајванчић М. Урошевић, Б.) (2020). Зборник Жене у инжењерству, Инжењерска академија, (2020), Николин, С., и др. Преглед програма и мера Развојне агенције Србије и анализа утицаја на родну равноправност, НАЛЕД (2019). Николин, С., и др. Родна анализа програма, резултата и утицаја Фонда за иновациону делатност са препорукама заснованим на идентификованим родним јазовима, НАЛЕД (2019), Рикановић, М. и др. Водич ка родно-осетљивим јавним просторима, Женско архитектонско друштво и UN Women, (2020). Доступно на: <https://drive.google.com/drive/folders/16Bg45r57ZTFuXwayRds62Qf5xifHht0u?usp=sharing> Приступ 10. 6. 2021.

³⁰⁷ Петрушић, Н. и др. Положај и учешће старијих жена у политичком и јавном животу у Србији, ФемПлатз, Амита, (2020); Мапирање жена и девојака са инвалидитетом на руководећим позицијама у организацијама особа са инвалидитетом, ЦСЖ (2019), доступно на: <https://drive.google.com/drive/folders/16Bg45r57ZTFuXwayRds62Qf5xifHht0u?usp=sharing> Приручник за обуку за изградњу капацитета младих жена и девојака са инвалидитетом (2019), доступно на: http://cilsrbija.org/ebib/202010131839090.PRIRUCNIK_ZA_OBUKU_ZA_IZGRADNJU_KAPACITETA.pdf приступ 10. 6. 2021.

³⁰⁸ Оп. цит. налаз 12.

3. ПРЕГЛЕД КЉУЧНИХ ДОСТИГНУЋА И ИЗАЗОВА

Политика једнаких могућности и унапређење родне равноправности један је од приоритетних циљева Владе у складу са Уставом прописаном обавезом³⁰⁹ државе да гарантује равноправност жена и мушкараца и води политику једнаких могућности. Континуираним деловањем и ангажманом различитих актера који учествују и креирању и примени јавних политика у овој области у протеклом периоду учињени су значајни помаци на унапређењу родне равноправности у областима превенције и заштите од родно засноване дискриминације³¹⁰ и родно заснованог насиља према женама и насиља у породици³¹¹, у области безбедности³¹², у увођењу родно одговорног буџетирања³¹³ и заступљености жена у скупштинама на свим нивоима. Напредак је забележен и у унапређењу законодавства,³¹⁴ али неки закони су смањили ниво достигнутих права.³¹⁵ Унапређено је праћење и извештавање о примени прописа и планских докумената на националном плану и према међународним организацијама.³¹⁶ Извесни позитивни помаци бележе се у подизању знања и свести о значају родне равноправности за развој друштва, равноправнијем учешћу жена и мушкараца у родитељству и економији старања, интегрисању родне перспективе у прописе и планска документа и интерсекторској координацији. Приметно је да су постигнућа у различитим областима неуједначена. Ове опште оцене потврђује Индекс родне равноправности за Републику Србију који бележи да је у периоду од 2014. до 2016. године, вредност индекса порасла за 3,4 поена³¹⁷, извештаји националних институција³¹⁸, посебни извештаји ОЦД,³¹⁹ као и евалуација Националне стратегије за родну равноправност.³²⁰

³⁰⁹ Члан 15 Устава РС.

³¹⁰ Више о томе на: <http://ravnopravnost.gov.rs> приступ 26. 6 2021.

³¹¹ Више о томе у управо усвојеној Националној стратегији за спречавање и борбу против родно заснованог насиља и насиља према женама и у породици за период 2021 – 2025. усвојеној 2021.

³¹² Усвојен је други по реду Национални акциони план за примену Резолуције 1325 СБУН – Жене, мир и безбедност у РС (2017-2020)³¹² као и друга по реду Стратегија контроле малог и лаког оружја (2019-2024).

³¹³ РОБ је уведен у Закон о буџетском систему, а унапређење родне равноправности је један од циљева буџетског система. Примена је постепена а очекује се да се примени на целокупан буџет до 2024.године. Извештај о напретку доступан на <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/index.php/sr/rodna-ravnopravnost/rodno-odgovorno-budzetiranje/izveshtaj-o-napretku-za-2020-godinu> приступ 26. 6 2021.

³¹⁴ Усвојени су, на пример, Закон о поступку уписа у катастар непокретности и водова (2018), Закон о азилу и привременој заштити (2018) или новелирани закони који су садржавали родно дискриминаторне норме, на пример измене Закона о пензиском и инвалидском осигурању (2018, 2019).

³¹⁵ На пример, Закон о финансијској подршци породицама са децом (2017)

³¹⁶ На пример, упркос томе што АП за период (2028 . 2020) година, за примену Националне стратегије за родну равноправност није био усвојен, као и посебним приликама изазваним пандемијом болести КОВИД-19 ове активности су се одвијале.

³¹⁷ Ово повећање је највећим делом последица повећања вредности индекса у домену моћи, који је забележио највећи пораст, али и умереног или благог повећања вредности индекса у доменима рада, новца, знања и здравља. У поређењу са просеком држава чланица ЕУ (28), Србија бележи нижу вредност индекса за 10,4 поена, при чему се ова разлика смањила у односу на 2014. годину када је износила 12,6 поена. Разлике између Србије и просека ЕУ су највеће у доменима моћи, времена и новца, а најмање у доменима здравља, знања и рада. У погледу укупне вредности индекса, Србија је у односу на државе чланице рангирана на 22. месту, на позицији на којој се налазила и према вредностима индекса за 2014. годину. Ипак у домену новца Србија је на претпоследњем месту.

³¹⁸ На пример: Извештај о раду КТРП за 2019 годину; Национални преглед о оствареном напретку у спровођењу пекињске декларације и Платформе за акцију из 2019. године, Доступно на: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-02/Izvestaj%20o%20radu%20KTRR%202019.pdf> годишњи извештај и посебна истраживања Повереника заштити равноправности доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2021/04/Poverenik-za-zastitu-ravnopravnosti-Godisnji-izvestaj-za-2020.pdf> и Заштитника грађана, доступно на: <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/godisnji-izvestaji> приступ 26. 6 2021.

Иако су у протеклом периоду остварени позитивни помаци на унапређењу родне равноправности, започете процесе треба интензивирати, интегрисањем родне перспективе у све јавне политике и буџет, директним интервенцијама у појединим областима, као и јачањем институционалног оквира родне равноправности, како би се елиминисао родни јаз.

Кључни изазови у овој области су:

- Патријархални културни обрасци и норме, широко распрострањени родни стереотипи и предрасуде још увек су доминантни, а ојачан је и антиродни дискурс и мизогинија, који се недовољно ефикасно сузбијају.

- Кашњење у доношењу закона³²¹ и пратећих прописа за примену закона, одлагање примене закона³²², кашњење или неусвајање планских докумената³²³, па и непостојање планских докумената значајних за остваривање родне равноправности.³²⁴

- Непотпуно, недоследно и неравномерно интегрисање родне перспективе у јавне политике (законе, планске документе и буџет) у различитим областима значајним за остваривање родне равноправности.

- Недовољно препознавање и разумевање специфичних околности у којима се налазе особе из осетљивих група, непотпуно и недоследно интегрисање њихових потреба у јавне политике и мере које доприносе њиховој инклузији у областима значајним за остваривање родне равноправности.

- Недовољно ефикасно и делотворно спровођење постојећих закона, политика и мера за унапређење родне равноправности.

- Недостатак имплементационих инструмената и координације активности у овој мултисекторској области и ограничени капацитети механизма РР препрека су за свеобухватне и координисане активности свих актера који учествују у активностима на унапређивању родне равноправности и затварању родног јаза.

- Родни јаз у економији је продубљен.

- Изостаје препознавање и уважавање разлика у потребама и проблемима са којима се сусрећу жене и мушкарци, а посебно рањиве групе, и праћење података и показатеља који о томе говоре. Многи подаци релевантни за сагледавање стања у области родне равноправности недостају, или нису јавно доступни, иако је то законска обавеза. Није успостављен јединствен и стандардизован систем прикупљања, евидентирања, праћења и размене података на начин да олакшава креирање родно одговорних политика.

³¹⁹ На пример: Извештаји о напретку за период 2016 - 2018 и извештај о напретку за период 2016 – 2020, ЖПРС, доступно на: <http://www.fes-serbia.org> приступ 26. 6 2021 бројни извештаји женских ОЦД према CEDAW комитету, доступно на https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=SRB&Lang=EN приступ 26. 6. 2021.

³²⁰ Евалуација НАП за родну равноправност 2016-2018, Београд: SeConS, 2019.

³²¹ Нови Закон о родној равноправности као и измене Закона о забрани дискриминације усвојени су маја 2021, године, након више година чекања на њихово усвајање иако су били припремљени и упућени у процедуру.

³²² На пример, Закон о бесплатној правној помоћи иако је усвојен 2018 примењује се тек од 1. 10. 2019. године.

³²³ На пример, Стратегија за превенцију и заштиту од дискриминације која је истекла 2018. године, Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима која је усвојена тек у мају 2021, АП за родну равноправност за период 2018 -2020 је истекао а нови није усвојен иако је АП био припремљен и упућен у процедуру, АП за примену Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у РС истекао је 2018. године, и др.

³²⁴ На пример, Стратегија о старењу, Национални програм здравствене заштите жена, деце и омладине, Стратегија за смањење сиромаштва и др.

– Није обезбеђено стабилно, транспарентно и одрживо финансирање јавних политика, мера и активности на унапређивању родне равноправности, као и механизма РР, али и свих других актера који у доменима својих надлежности суделују у креирању и спровођењу јавних политика у овој области.

– Сарадња са ОЦД и академском заједницом није институционализована, а потенцијали ОЦД и академске заједнице још увек су недовољно укључени у креирање и примену јавних политика и буџета у области родне равноправности. Није обезбеђена дугорочна подршка раду женских ОЦД, укључујући и оне које женама пружају специјализоване услуге подршке.

– Околности изазване пандемијом болести COVID–19 показале су да кризне ситуације различито утичу на жене и мушкарце, а нарочито на особе које припадају рањивим групама, као и да родни аспекти кризних ситуација нису били у довољној мери препознати, што се одразило и на креирање и предузимање мера током ванредног стања и ванредне ситуације, па је неопходно да се код планирања опоравка то промени и да се креирају родно одговорне мере.

4. УПОРЕДНА МЕЂУНАРОДНА ПРАКСА

У овом делу представљени су примери упоредне праксе у областима које обухвата Стратегија, који су послужили у раду на изради ове стратегије.

Економија и јавне финансије – Значај укључивања родне равноправности у управљање јавним финансијама подржале су и препознале водеће мултилатералне организације као што су Агенција УН за родну равноправност (UN Women), Светска банка и Међународни монетарни фонд (ММФ). У свом кратком тексту објављеном у фебруару, ММФ подстиче доносиоце економских одлука да промовишу алтернативне родно одговорне политике, док се процена утицаја на род и неједнакост прожима кроз све савете које даје ММФ.³²⁵ Европски институт за родну равноправност (EIG) на својој интернет страници³²⁶ даје примере добрих пракси за интеграцију родне перспективе у све области јавних политика, као и алате, приручнике и друге изворе који могу да се користе.

Образовање и наука – У многим државама у домену високог образовања увођењу родне перспективе приступа се систематски, усвајањем стратегија и акционих планова.³²⁷ Многи универзитети широм Европе усвајају акционе планове којима се подстиче афирмација једнакости и поштовање различитости, у оквиру којих су и мере за остваривање родне равноправности. Тако су, на пример, акционе планове усвојили универзитети у Хелсинкију, Кембриџу, Единбургу, Фрајбургу, Бергену, Оребру, Берлину, Бечу,³²⁸ као и многи други универзитети. Ови планови обухватају мере усмерене на процену, преиспитивање и измену високошколских процедура и пракси које треба да

³²⁵ Доступно на: <https://www.brettonwoodsproject.org/2019/02/the-imf-and-gender-equality-operationalising-change/> приступ 10. 6 2021.

³²⁶ Доступно на: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas> приступ 10. 6. 2021.

³²⁷ L. Husu, Gender Equality in Nordic Academia: Advances and Challenges, у: Вујадиновић, Д., Антонијевић, З. (ур), оп.цит, стр. 66.

³²⁸ The University of Helsinki Equality and Diversity Plan 2019–2020, https://www2.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/equality_and_diversity_plan_2019-2020_english.pdf, приступ 2.6.2021; University of Cambridge Equality & Diversity Strategy 2016-2021; University of Edinburgh Equality outcomes action plan 2021-2025, https://www.ed.ac.uk/files/atoms/files/equality_outcomes_2021-2025_and_mainstreaming_progress_report_2017-2021.pdf, приступ 6.6.2021; Albert-Ludwigs-Universität Freiburg Equal Opportunity Plan for 2009 to 2014. https://www.gleichstellung.uni-freiburg.de/Info/Equal_Opportunity_Plan.pdf, приступ 7.6.2021.

омогуће откривање родних дисбаланса, примену нових стратегија за њихово укидање, као и дефинисање циљева, мера и индикатора за праћење њихових ефеката. На појединим универзитетима постоје посебне канцеларије за једнаке могућности, а на факултетима повереници за једнаке могућности, који пружају савете у вези са остваривањем принципа једнаких могућности, укључујући и поступање по притужбама због нарушавања принципа једнаких могућности у изборним процедурама, сексуалног узнемиравања, прогањања и др.³²⁹

Људска безбедност – Примена Резолуције СБ УН 1325 проширила се у протеклих двадесет година усвајањем девет нових резолуција, које су све заједно постале познате као Агенда жена, мира и безбедности.³³⁰ До јануара 2019. године 79 држава чланица УН-а (40% држава чланица УН) усвојило је националне акционе планове за примену Резолуције СБ УН 1325³³¹, усвојено је 11 регионалних акционих планова, као што су планови Афричке уније³³², Азија – Пацифичке уније³³³, ЕУ³³⁴, као и Мисије ОЕБС.³³⁵ Поред Републике Србије која је 2017. године усвојила други НАП за примену Резолуције СБ УН 1325 за период 2017–2020, друге по реду НАП–ове усвојиле су Република Словенија (2018–2020) и Краљевина Шпанија (2017–2023.) Треће по реду НАП–ове су усвојиле Краљевина Белгија (2017–2021), Босна и Херцеговина (2018–2022), Краљевина Данска (2014–2019), Република Француска (2015–2018). Савезна Република Немачка (2021–2024), Република Италија (2016–2019), Краљевина Шведска (2016–2020) и Ирска (2019–2024). Једина земља која је усвојила четврти НАП је Уједињено краљевство (2018–2022).³³⁶ У већини земаља у свету, укључујући и земље Западног Балкана, учешће жена у процесима помирења је занемариво, што негативно утиче на промену стварности у правцу концепта људске безбедности. Уместо улагања у добробит и благостање појединки и појединаца, државе у оквиру Агенде Жене, мир, безбедност и даље инвестирају у безбедносне структуре: војску, полицију и службе безбедности.

Родно засновано насиље према женама и у породици. Република Аустрија је једна од водећих држава у Европи у борби бротив родно заснованог насиља.³³⁷ Правни оквир заштите од насиља успостављен је 1996. године Законом о заштити од насиља у породици, којим је успостављен тзв. аустријски модел интервенције у случајевима насиља у породици³³⁸, потом Законом о заштити од насиља из 2008. године, који је утицао на измене низа закона у циљу побољшања заштите и пружања подршке жртвама.³³⁹ Опсежна реформа система заштите од насиља следила је након усвајања Закона о заштити од

³²⁹ Видети, на пример, Equal Opportunities Officer of the University of Freiburg and Uniklinik Freiburg. <https://www.gleichstellungsbuero.uni-freiburg.de/en/UniversityEqualOpportunitiesOfficer>, приступ 7.6.2021.

³³⁰ СБ УН усвојио 10 резолуција везаних за агенду Жене, мир, безбедност (WPS): 1325 (2000), 1820 (2008), 1888 (2008), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013), 2242 (2015), 2467 (2019), и 2493 (2019).

³³¹ Доступно на: <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/global-military-spending-in-2018-reached-post-cold-war-peak/> приступ 7.6.2021.

³³² Доступно на: <https://www.peacewomen.org/action-plan/regional-action-plan-ecowas> приступ 7. 6. 2021.

³³³ Доступно на: <https://asiapacific.unwomen.org/en/focus-areas/peace-and-security/national-action-plans>

³³⁴ Доступно на: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11031-2019-INIT/en/pdf> приступ 7. 6. 2021.

³³⁵ Доступно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/4/444577.pdf> Жене, мир, безбедност: регионална перспектива, Министарство за рад, запошљавањер, борачка и социјална питања, доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/zene-mir-i-bezbednostregionalna-perspektiva> приступ 7. 6. 2021.

³³⁶ Доступно на: <https://www.wpsnaps.org/nap/irish-national-action-plan-iii/> приступ 7. 6. 2021.

³³⁷ То се констатује у извештају CEDAW Комитета. Видети CEDAW/C/AUT/CO/7-8, 2013, став 24

³³⁸ Шире: Logar, R. *Austrijski model intervencije u slučajevima nasilja u porodici*. Beograd: Autonomni ženski centar, 2005. Доступно на: <http://www.womenngo.org.rs/publikacije-dp/Austrijski%20model.pdf> приступ 7. 6. 2021.

³³⁹ Доступно на: https://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXIII/ME/ME_00193/index.shtml приступ 7.6.2021

насиља у породици 2019. године,³⁴⁰ а базирана је на програму Савезне владе 2017–2022. године, у коме се један од приоритета односи на оштрије казне за извршиоце сексуалних и насилних злочина. За случајеве насиља високог ризика примењује се „конференција случаја”, а здравствени радници дужни су да пријаве насиље и злостављање. У свим покрајинама постоје Интервентни центри за заштиту од насиља у породици³⁴¹, који се финансирају из буџета и пружају специјализоване услуге подршке жртвама насиља. Услуге пружа више од 130 саветовалишта, као непрофитних организација, чији рад суфинансира аустријска влада, а 30 склоништа за жене, пружају услуге смештаја, психосоцијалну подршку, помоћ у проналажењу посла, правну подршку, правну и психо–социјалну помоћ током трајања судског поступка итд.³⁴² Женска телефонска линија за помоћ доступна је нон-стоп широм земље, као прва тачка за контакт жртвама породичног насиља.³⁴³ Одељење за статистику криминалитета прикупља полицијске извештаје и класификује их према кривичним делима. У Републици Италији постоје базе родно осетљивих података о насиљу. Једна је у Министарству унутрашњих послова, која садржи податке о кривичним делима, броју пријављених случајева насиља и броју жртава. Друга је у Министарству правде, која садржи податке о броју судских поступака, кривичним делима, трајању поступка од пријаве дела до покретања поступка, укупном трајању поступка. У Краљевини Норвешкој постоје центри за жртве силовања и сексуалног насиља у сваком региону који су повезани са међуопштинским ургентним клиникама, као и Национални центар и пет регионалних ресурсних центара који прикупљају стручне информације у вези са насиљем и његовим последицама, пружају специјализоване обуке за професионалце/ке који раде у овој области и координишу сарадњу између различитих служби и сервиса за подршку жртвама. У Финској Републици је 2010. године применом метода MARAC³⁴⁴ успостављен мултисекторски систем процене ризика од насиља, а већ крајем 2016. године, у Финској Републици су деловале 32 радне групе MARAC–а. У Краљевини Холандији се од 2018. године користи SASH–скрининг за прогањање и злостављање³⁴⁵, а за процену ризика од опасности од насиља у партнерским односима користи се и алат RING³⁴⁶, који се обавезно примењује пре доношења одлуке о издавању привремене забране приласка. Краљевина Шведска основала је Национални центар за злостављане и силоване жене у болници у Упсали, где се обављају лекарски прегледи и пружа третман и подршка женама које су изложене насиљу. У Краљевини Шпанији од 2007. године постоји Државна опсерваторија за насиље у породици и родно засновано насиље која делује под покровитељством Министарства за здравље, социјалну политику и равноправност, а Генерално веће правосуђа тромесечно прикупља податке од правосудних тела, који се објављују у Посебном билтену о насиљу према женама.³⁴⁷

³⁴⁰ Bundesgesetzblatt Nr. BGBl. I Nr. 105/2019. Доступно на: <https://www.ris.bka.gv.at/eli/bgbl/I/2019/105> приступ 7. 6. 2021.

³⁴¹ Подаци о центрима доступни су на: <https://www.aoef.at/index.php/gewaltschutzzentren>, а подаци о интервентним центрима на: <https://www.interventionsstelle-wien.at>. приступ 7.6.2021.

³⁴² Исто.

³⁴³ Исто.

³⁴⁴ Пример упитника по MARAC (Multiagency Risk Assessment Conference) моделу процене ризика доступан на: <https://www.saferhetland.com/assets/files/RIC%20Without%20Guidance.pdf> приступ 7.6.2021.

³⁴⁵ Report submitted by the Netherlands pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Baseline Report). Доступно на: <https://rm.coe.int/netherlands-state-repot-grevio/16808d91ac> приступ 7.6.2021.

³⁴⁶ Исто.

³⁴⁷ Spanish Government Report on the implementation of the Council of Europe convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention), 31.01.2019.

Заступљеност жена у парламентима – Према подацима Агенције УН за родну равноправност и оснаживање жена, жене су недовољно заступљене на свим нивоима одлучивања широм света. На највишим позицијама власти жене се налазе у само 22 земље, 10 су председнице државе, а 12 председнице владе.³⁴⁸ У 119 држава жене никада нису обављале ове функције. На позицији министра је свега 21% жена, које су на челу ресора надлежних за породицу, децу, старије, особе са инвалидитетом, социјална питања, родну равноправност, културу, али и заштиту животне средине, природних ресурса, рад и запошљавање. Само у 14 земаља у саставу владе је 50% жена. Укупна заступљеност жена у свим националним парламентима је 25,4%.³⁴⁹ У парламентима само три државе жене су заступљене 50% и више³⁵⁰, а у 20 држава заступљеност жена у парламентима достигла је или премашила 40%. На позицији председнице парламента је укупно 58 (20,86%) жена. Нешто је већа заступљеност жена (36%) на локалном нивоу. Само у две земље заступљеност жена у овим телима је 50%, а у 18 земаља више од 40%.³⁵¹

Облици неформалног деловања жена у парламентима – Различити неформални облици деловања парламентарки на питањима значајним за родну равноправност постоје у више парламената и делују континуирано или са прекидима више од 30 година.³⁵² Њихов статус и начин деловања је различит о чему говори и компаративна пракса³⁵³ у бројним земљама као на пример у: Швајцарској Конфедерацији од 1990. године³⁵⁴, Републици Финској и Републици Пољској³⁵⁵ од 1991. године, Канади и Републици Француској од 1993. године³⁵⁶, Краљевини Шведској од 1995. године³⁵⁷, Републици Албанији од 1995.

³⁴⁸ Стање на дан 1. јануар 2020. године - председнице држава (10/152=6.6%) и председнице владе (12/193=6.2%): Бангладеш (ПВ), Барбадос (ПВ), Белгија (ПВ), Боливија (ПД и ПВ), Данска (ПВ), Естонија (ПД), Етиопија (ПД), Финска (ПВ), Грузија (ПД), Немачка (ПВ), Исланд (ПВ), Непал (ПД), Нови Зеланд (ПВ), Норвешка (ПВ), Сан Марино (ПД), Србија(ПВ), Сингапур (ПД), Словачка (ПД), Швајцарска (ПД и ПВ), Тринидад и Тобаго (ПД). Извор: Women in Politics: 2020, Situation on 1 January 2020, Доступно на: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/women-in-politics-map-2020-en.pdf?la=en&vs=827> приступ 4. 6. 2021.

³⁴⁹ Подаци Интерпарламентарне уније: Global and regional averages of women in national parliaments, Parline, December 2020 - доступно на: <https://data.ipu.org/women-averages?month=12&year=2020> приступ 4. 6. 2021.

³⁵⁰ Уједињени Арапски Емирати 50%, Куба 53,4% и Руанда 61,3%.

³⁵¹ Извор: Women's leadership and political participation, UN Women, 2020 - доступно на: https://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures#_edn3 приступ 4. 6. 2021.

³⁵² Видети: Пајванчић, М. Неформални облици деловања у парламенту, (ур. Орловић, С. Ковачевић Д.) Зборник Тридесет година обновљеног вишепартизма у Србији – (не)научене лекције, ФПН, Hanns Zeidel Stiftung, 2020. стр. 157 – 175. доступно на: <https://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/pdfjoiner.pdf> приступ 9. 6. 2021. Џамбаширевић, Н, Јовановић Д, Улога неформалних парламентарних група у законодавној и контролној функцији парламента Зборник (ур. Стојиљковић, З, Лончар, Ј., Спасојевић, Д.) „Парламент и демократија”, 2015. стр. 69 – 74. Драшковић, Б. Женска парламентарна мрежа, Зборник (ур. Пајванчић, М. Урошевић Б.) 2020. оп. цит. стр. 107 – 125.

³⁵³ Видети: Women's Caucuses Fact Sheet, Washington, NDI; доступно на: <http://archive.ipu.org/pdf/publications/caucus-e.pdf>, <http://www.ipu.org/pdf/publications/equality08-e.pdf>, Equality in Politics: A Survey of Women and Men in Parliaments. Geneva. Inter-Parliamentary Union, 2008. доступно на: <http://www.ipu.org/english/surveys.htm#equality08>;

<http://www.ipu.org/pdf/publications/equality08-e.pdf>, Компаративна студија радних тела парламентарки у државама чланицама ОЕСС (2014) доступно на: <https://www.osce.org/hr/odihr/118575?download=true> приступљено 4. 03. 2020

³⁵⁴ Видети. Марковић, Ј. и др.: Женске парламентарне мреже приредила Библиотека Народне Скупштине РС, 2012. доступно на: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina/-organizacija-i-strucna-sluzba/biblioteka-narodne-skupstine> приступ 7. 3.2020.

³⁵⁵ Оп. цит. (2012) стр. 67. доступно на: <https://www.osce.org/hr/odihr/118575?download=true> приступ 4. 03. 2020.

³⁵⁶ У сваком дому Националне скупштине постоји стално радно тело –Делегација за права жена и равноправност полова, доступно на: <http://www.assem-blee-nationale.fr/connaissance/delegation-femmes.asp> као и на <http://www.senat.fr/commission/femmes/> приступ 8. 03. 2020.

³⁵⁷ У Риксадагу делује више женских мрежа (нпр. Q-осам која окупља парламентарке, Krikon која окупља секретарке радних тела) као и мушка парламентарна мрежа. Доступно на: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/femm/dv/contribution_sweden/contribution_sweden_en.pdf приступ 7. 03. 2020.

године³⁵⁸, у Републици Естонији од 1998. године,³⁵⁹ у Краљевини Данској од 2002. до 2007. године, Републици Литванији од 2002. до 2010. године, Републици Северној Македонији од 2003. године³⁶⁰, Краљевини Норвешкој и Републици Аустрији од 2008. године, Грузији од 2009. године, Таџикистану од 2010. године, у Украјини, Киргиској Републици и Сједињеним Америчким Државама од 2011. године³⁶¹ и Уједињеном Краљевству од 2012. године.³⁶²

Политике усклађивања професионалног и породичног живота кључне су за постизање родне равноправности и укључене су у ЕУ политике које промовишу учешће жена у запошљавању и учешће мушкараца у породичном животу. Европски институт за родну равноправност³⁶³ указује на праксе које су омогућиле искорак у правцу усклађивања пословног, породичног и приватног живота. Многе мере су добиле предност јер су биле успешне у промовисању учешћа мушкараца у нези и другим неплаћеним породичним пословима. Примери су: аустријска кампања „Четири зида, четири руке”, дански програм „Загрљај са татом”, пољска кампања „Запослени тата–свиђа ми се!” и радионице компанија за родитељско одсуство за очеве у Републици Аустрији. Неке кампање су усмерене на јачање свести о политикама помирења и родним стереотипима који су препрека родној равноправности у Савезној Републици Немачкој, Републици Малти и Републици Италији. Примери добре праксе у мобилизацији више заинтересованих страна и социјалних партнера показују да успех почива на блиској сарадњи између социјалних партнера, предузећа и локалних власти.

Превентивна здравствена заштита илуструје се примерима позитивних последица вакцинације ХПВ и праксом скрининга грлића материце. У Аустралији, која је била међу првим земљама које су уврстиле вакцинацију четворовалентном ХПВ вакцином³⁶⁴ у свој национални програм имунизације, од 2007. године обезбеђена је бесплатна вакцинација девојчица, узраста од 12 до 13 година, а вакцинисано је 70% девојчица школског узраста. Од 2013. године програм је проширен и на дечаке истог узраста. Годину дана након увођења ХПВ вакцинације забележен значајан и брз пад учесталости гениталних брадавица код жена (за 52%) и хетеросексуалних мушкараца старости до 30 година. Слично је установљено и у САД, на Новом Зеланду, у Краљевини Шведској, Краљевини Данској и Савезној Републици Немачкој. Примећен је и пад броја преканцерозних промена грлића материце и карцинома грлића материце. За десет година примене вакцине у Аустралији, појава ХПВ се у општој популацији смањила са 22% на 1%.³⁶⁵

³⁵⁸ Оп. цит. стр. 36 доступно на: <https://www.osce.org/hr/odihr/118575?download=true> приступ 4. 03. 2020.

³⁵⁹ Оп. цит. стр. 57. доступно на: <https://www.osce.org/hr/odihr/118575?download=true> приступ 4. 03. 2020.

³⁶⁰ Доступно на: <http://www.sobranie.mk/?ItemID=9C370FCE2282B24995726AD076E6F6D5>; <http://www.sozm.org.mk/> приступљено 7. 03. 2020.

³⁶¹ Први састанак женског кокуса одржан је 19. 4. 1977. године у малој просторији на Каптолу која се називала читаоница. Данас носи име по првој секретарки женског кокуса Линди Бокс (Corryne „Lindy” Boggs Congressional Women’s Reading Room). Марковић, Ј. Остојић, Оп. цит. (2012) стр. 7 – 8.

³⁶² У Парламенту Уједињеног Краљевства делује група за жене као једна од више више тзв. свепартијских група за различите области равноправности. Марковић, Ј. Остојић, и др. Оп. цит. (2012) стр. 9 – 10.

³⁶³ Supporting reconciliation of work, family and private life, Good practices, стр. 21-22, доступно на: <https://eige.europa.eu/publications/supporting-reconciliation-work-family-and-private-life-good-practices>, приступ: 19.6.2021.

³⁶⁴ Хумани папилома вирус (HPV) - око 40 типова овог болести могу да инфицирају гениталне органе, а неки изазивају промене на грлићу материце које могу прерасти у рак грлића материце, а неки појаву гениталних брадавица.

³⁶⁵ Извор: Институт за јавно здравље Војводине, доступно на: http://www.izjzv.org.rs/uploads/74163419-f49-3ff2-946-5958efc77a97/HPV_brosura_roditelji.pdf приступ: 18.6.2021

Скрининг рака грлића материце у земљама у којима је добро организован, број оболелих и умрлих жена од рака грлића материце значајно је смањен. Изразити пад инциденција и морталитета у Енглеској, Републици Финској и Исланду повезан је са квалитетом организованог скрининга. Најбољи пример је Република Финска у којој је организовани скрининг уведен пре више од пола века, а стопе морталитета снижене су за 80%.³⁶⁶ Посвећеност решавању овог проблема, Република Финска је потврдила учешћем у заједничкој акцији иновативног партнерства за акцију против рака у коју су биле укључене 44 партнерске организације у 24 европске државе са циљем развијања нових приступа у унапређивању контроле рака, промоције здравих стилова живота и контроле како владе спроводе политике за превенцију и сузбијање рака. Акција је била усмерена на нове мере превенције и најсавременије лечење, а Република Финска је у заједничкој акцији координирала део пројекта који се бави превенцијом и скринингом, јер сматра да је примарна превенција пресудна и најефикаснија. Стога, истраживано је како превенцију и промоцију здравља учинити привлачнијом, а један од изазова је како препоруке о превенцији рака учинити познатијим креаторима политика који су важни за унапређење контроле рака.³⁶⁷

5. ОПИС И АНАЛИЗА СТАЊА

Опис стања и анализа проблема структурирани тако да прате приоритетне области које су утврђене овом стратегијом. Поред тога, област људске безбедности садржи и посебан додатак који се односи на родне аспекте пандемије болести COVID-19.

5.1. Развојни чиниоци—економија и знање

5.1.1. Економија као подстицај и предуслов развоја друштва

Ова приоритетна област везана је за чиниоце који подстичу развој и укључује: економију, а посебно родни јаз у економији, интегрисање родне перспективе у областима зелене и циркуларне економије, тржиште рада, предузетништво жена, подршку иновацијама и учешћу жена, као и знање као развојни чинилац, а посебно образовање и науку.

5.1.1.1. Родни јаз у економији

Смањење родног јаза у економији и унапређење економског положаја жена у непосредној је вези са више циљева дефинисаних Агендом 2030, а нарочито: Свет без сиромаштва, Свет без глади, Квалитетно образовање, Родна равноправност, Доступна и обновљива енергија, Достојанствен рад и економски раст, Индустија иновације и инфраструктура, Смањење неједнакости, Одрживи градови и заједнице, Одговорна потрошња и производња. Унапређење родне равноправности допринеће реализацији циљева из Агенде 2030, а реализација ових циљева створиће претпоставке за смањење

³⁶⁶ Видети: Национални водич добре клиничке праксе за дијагностиковање и лечење рака грлића материце, доступно на: https://www.zdravlje.gov.rs/view_file.php?file_id=657&cache=sr, приступ: 18.6.2021.

³⁶⁷ Извор: Друштво за канцер Финске (Cancer Society of Finland), доступно на: <https://www.cancersociety.fi/news/releases/finland-helps-boost-cancer-prevention-and-early-detection-in-ipaac-joint-action/>, приступ: 18. 6. 2021.

родног јазу у економији. Ови процеси су међусобно изразито тесно повезани. Родни јаз значи да жене и мушкарци немају једнаке приступе ресурсима, не учествују једнако у расподели ресурса нити имају једнаке користи од употребе ресурса, а као резултат различитих друштвених улога, неједнаког положаја и родно засноване дискриминације. Тако се на пример у извештају „Глобални родни јаз” Светског економског форума, који оцењује родни јаз кроз четири кључне димензије, у 156 земаља објављеном 2021. године указује да се услед глобалне пандемије бележи значајан корак уназад када се ради о смањењу родног јазу и да се време потребно да се глобално родни јаз елиминише овим темпом са 99,5 повећало на 135,6 година. Када је у питању смањење родног јазу у економији ситуација је још неповољнија и биће потребно још 267,6 година за елиминасање родног јазу. Разлог за то, како се наводи, видљив је у два супротна тренда. Са једне стране, удео жена међу образованим професионалцима континуирано расте, као и смањење платног јазу, док са друге стране општа неједнакост у приходима упорно опстаје као и слабије учешће жена на менаџерским позицијама које износи свега 27%. У овом извештају Република Србија је рангирана на 19. месту, али када су у питању димензије учешћа и шансе у економији, налази се чак на 54. месту, док су подиндикатори унутар ове димензије још нижи (76. за учешће на тржишту рада и једнакост у платама и 79. место за менаџерске позиције).

Родни јаз у економији у Републици Србији видљив је кроз неједнак положај жена и мушкараца на тржишту рада, разликама у висини зараде, пензије и уопште прихода, разликама у предузетничкој активности, приступу ресурсима за подршку запошљавању и samozapošljavaњу, учешћу у неформалној економији, разликама у власништву над непокретностима и земљом као и учешће у одлучивању у економији. У сваком од ових посматраних елемената жене су и даље у далеко неповољнијем положају, док у групи међу женама постоје нарочито осетљиве³⁶⁸ групе жена чија је економска ситуација још неповољнија.

Према најновијим подацима Индекса родне равноправности у Републици Србији. у односу на просек ЕУ–28. Република Србија бележи нижу вредност у два домена која су кључна за економски положај: у домену рада 3,3 и заузима 22. место, и домен новца где је рангирана као претпоследња. Постоје велике разлике у домену новца за различите групе па тако једночлана домаћинства, самохрани родитељи са децом, и породице са више деце имају додатне неповољне карактеристике и изложене су већим ризицима од финансијског сиромаштва. Када је у питању приступ ресурсима у посебно се неповољном положају налазе младе жене и мушкараци, и жене и мушкарци из сеоских подручја. У ризику од финансијског сиромаштва су нарочито старије жене преко 65 година, мушкарци нижег образовања, младе жене и мушкарци.

За домен времена, односно учешће жена и мушкараца у неплаћеном кућном раду за Републику Србију нови подаци биће доступни 2022. године, јер је у току Истраживање о коришћењу времена које, сваких десет година, спроводи РЗС према методологији Еуростата³⁶⁹. Према најновијим доступним подацима, без обзира на то да ли су запослене или не, жене у односу на мушкарце двоструко више времена раде у кући, а упола мање проводе на плаћеним пословима. Највише времена у неплаћеним активностима проводе

³⁶⁸ Жене са села, жртве насиља, као и групе лица које се због друштвеног порекла, националне припадности, имовног стања, пола, родног идентитета, сексуалне оријентације, старости, психичког и/или физичког инвалидитета, живота у неразвијеном подручју или из другог разлога налазе у неједнаком положају.

³⁶⁹ Према информацији коју је РЗС доставио радној групи „уколико се обезбеде финансијска средства РЗС може да понови Сезонско истраживање о коришћењу времена а које је спроведено 2015.године и које се спроводи у 4 временске тачке и на мањем узорку.

жене и мушкарци у браку са дететом до седам година (нешто мање од осам сати дневно жене и три сата дневно мушкарци). Неплаћени кућни рад, економија неге и бриге и начин на који жене и мушкарци користе своје време од великог значаја је и за њихов економски положај и смањење родног јаза у економији. Законом о родној равноправности (члан 28), предвиђено је редовно праћење и вредновање неплаћеног кућног рада,³⁷⁰ док је узимање у обзир неплаћеног рада кључно код креирања мера подршке економским активностима, програмима запошљавања и samozapošljavanja, а стварање услова за боље усклађивање рада и приватног и породичног живота важно је за све запослене, нарочито за жене, на којима је још увек највећи терет неплаћеног кућног рада.

5.1.1.2. Тржиште рада и зараде

Стратегија запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године (СЗЗ) усвојена је као мултисекторска стратегија, како би се постигли бољи резултати кроз координацију са другим релевантним политикама које имају утицај на исходе када је у питању запошљавање. То су образовне, пореске, политике привредног и регионалног развоја као и социјална политика. Како је и родна равноправност међусекторско питање, неопходно је да се у имплементацији ова стратегија и будући АП повежу са већ усвојеном СЗЗ како би се осигурао родно одговорни приступ у планирању, спровођењу и извештавању по свим мерама из СЗЗ и побољшао положај жена и мушкараца на тржишту рада.

Платни јаз за 2018. годину износио је 8,8%, колико су жене биле мање плаћене од мушкараца у Републици Србији. Када се подаци анализирају по степену образовања, платни јаз је много дубљи, па тако за жене без школе и са непотпуном основном школом или основним образовањем износи 21,2%. Посматрано по занимањима највећи платни јаз је у следећим занимањима: занатлије (23,8%), стручњаци и уметници (19%), инжењери, стручни сарадници и техничари (19,3%), и у једноставним занимањима (15,45%). Посматрано по годинама старости најдубљи платни јаз је за жене од 30–49 година. Чак и међу младим женама и мушкарцима од 15–29 година присутан је платни јаз од 4,6%.

Просечна годишња зарада жена износила је 2018. године 917.000 РСД, а просечна годишња зарада мушкараца 1.008.000 РСД, што чини 9% платног јазу у корист мушкараца. Међутим, медијана годишње зараде износи 752.000 РСД за жене и 779.000 РСД за мушкарце па је за 50% жена и мушкараца разлика 3%. Посматрано по секторима делатности најнижа просечна годишња зарада је у три сектора: услуге смештаја и хране (662.000 РСД за жене и 785.000 РСД за мушкарце), административне и помоћне услужне делатности (722.000 РСД за жене и 863.000 РСД за мушкарце) и трговина на велико и мало (735.000 РСД за жене и 848.000 РСД за мушкарце). Највиша просечна годишња зарада је у следећа три сектора: финансијске делатности (1.588.000 РСД за жене и 2.011.000 РСД за мушкарце) па је платни јаз овде чак 21%, снабдевање електричном енергијом (1.474.000 РСД за жене и 1.600.000 РСД мушкарци), а платни јаз 8%, и стручне, научне и техничке делатности (1.306.000 РСД за жене, и 1.471.000 РСД за мушкарце), а платни јаз је 11%. Жене су мање плаћене и у сектору образовања (платни јаз 13%) и здравственој и социјалној заштити (15%). У сектору државна управа, одбрана и обавезно

³⁷⁰ Анкета о коришћењу времена према Еуростат методологији се спроводи на десет година, али РЗС може да спроводи Сезонска истраживања о коришћењу времена а за шта је неопходно планирати средства. (Извор: сугестија РЗС достављена радној групи).

социјално осигурање просечна годишња зарада је 2018. године износила 1.060.000 РСД за жене и 1.055.000 РСД за мушкарце, па је ту платни јаз 1% у корист жена. Међутим ако се погледа медијана годишње зараде види се да постоји разлика од 5% у корист мушкараца.

Када су у питању пензије, у 2019. години у свим категоријама просечна старосна пензија жена нижа је за 20% и 16% код инвалидских пензија. Платни јаз постоји и у односу на врсту пензије. Најниже просечне пензије у номиналној вредности имају корисници/це пољопривредних пензија (11.567 РСД месечно жене и 12.623 РСД мушкарци) што је 45% просечне пензије за жене, или 47% просечне пензије за мушкарце.

Активност и неактивност. Родни јаз у стопи активности износи (13,6). Посматрано према полу у радно способном становништву жене имају нижу стопу активности на тржишту рада 61,3% (мушкарци 74,9%). Ове су стопе, међутим, различите ако се погледа и степен образовања. Тако, најнижу стопу активности имају жене без школе 6% (мушкарци 16,6%), жене са нижим образовањем 25,5% (мушкарци 45,1%), жене са средњим образовањем 51,9% (мушкарци 67,6%), док је код жена са високим образовањем стопа активности виша него код мушкараца и износи 72,3% (мушкарци 71%). Посматрано по годинама старости, највишу стопу активности имају жене и мушкарци 25–54 и она за жене износи 77,8%, а за мушкарце 88,5%. У периоду од 2015–2019. године, стопа активности жена повећала се за 5,7 процентних поена. На побољшање перформанси жена на тржишту рада, пре свега у погледу активности и запослености, дошло је и услед институционалних промена. Најнепосреднији утицај на активност жена на тржишту рада имала је законска измена у временској граници за остваривање права на пензију, али и увођење пенала за одлазак у превремену пензију. Континуирано повећање старосне границе за одлазак у пензију несумњиво је повећавало активност и запосленост жена продуживши, вољно или невољно, везаност кохорти старијих жена за тржиште рада.

План да се до 2032. године изједначи одлазак у пензију за жене и мушкарце, не прати и одговарајућа редистрибуција неплаћеног рада, а којим су жене још увек више оптерећене, а што је била до сада нека врста компензације и разлог за разлике које су до сада постојале код пензионисања. С тим у вези, потребно је извршити прилагођавања у пензионском систему и предвидети повећање додатка на осигурање стажа жена све док се терет неплаћеног рада не изједначи.

Родни јаз у стопи неактивности износи (13,6). У 2019. години стопа неактивности износила је 25,1% за мушкарце и 38,7% за жене.

Запосленост. Родни јаз у запослености износи (12,8).

Посматрано према радном статусу у старосној групи 15–64 година запослено је 54,3% жена и 67,1% мушкараца. Посматрано по годинама старости, у групи 25–54 година међу запосленима било је 69,1% жена и 79,9% мушкараца. Код младих у старосној групи 15–24 година међу запосленима је 15,9% девојака и 26,7% младића. У групи преко 55 година међу запосленима било је 20,5% жена и 36,5% мушкараца. Запосленост према сектору делатности у 2019. години показује да су жене биле запослене у секторима услуга (74,9%), индустрије (22,6%), пољопривреде (1,5%) и грађевине (1%). У истом периоду, мушкарци су били запослени у секторима услуга (53,1%), индустрије (34,8%), грађевине (8,1%), и пољопривреде (4%). У државном сектору жене чине већину (53%) у односу на мушкарце (47%).

Посматрано према занимању жене чине већину запослених у услужним и трговачким занимањима (57%), међу инжењерима, стручним сарадницима и техничарима (53%), стручњацима и уметницима (59%), као и административним службеницима (60%), а у једноставним занимањима чине половину запослених. Мушкарци су већина међу руководиоцима (директорима), функционерима и законодавцима (67%), руковаоцима машина (78%), пољопривредницима (58%), и међу занатлијама (83%).

Посматрано по дужини радног времена међу запосленима који раде са непуним радним временом жене чине већину (50%–62%) у свим старосним групама. Најчешћи разлози због којих раде непуно радно време су брига о деци, или неспособним старијим лицима (87%), породични или лични разлози (61%), болест или инвалидитет (51%). Најчешћи разлози због којих мушкарци раде са непуним радним временом су немогућност налажења посла с пуним радним временом (62%), школовање или обука (61%) и остали разлози (54%).

У укупној запослености неформална запосленост износи 5,8% за жене и 10,2% за мушкарце. Међу неформално запосленима у старосној групи 15–64 година је 36% жена и 64% мушкараца. Највећи проценат неформално запослених жена је у старосној групи преко 55 година (41,8%), док је највећи проценат неформално запослених мушкараца међу младима од 15–24 године старости (69%). Посматрано према радном статусу у старосној групи 15–64 године самозапослено је 31% жена и 69% мушкараца. Приближно је и у другим старосним групама, осим код младих 15–24 године, у којој је проценат самозапослених младића 78% према 22% девојака. Жене су самозапослене највише у сектору услуга (64,6%) и сектору пољопривреде (30,1%), док је индустрија на трећем месту (4,8%). Мушкарци су самозапослени у сектору пољопривреде (43,7%), сектору услуга (40,4%), сектору грађевине (8,2%) и индустрији (7,7%).

Жене су више него мушкарци самозапослене у нерегистрованим предузећима односно тзв. неформалној економији (44,4% жена према 34,1% мушкараца)³⁷¹.

Незапосленост. Родни јаз у стопи незапослености износи (–1,1).

Стопа незапослености у 2019. години износила је 11,5% за жене, и 10,4% за мушкарце. Код укупне регистроване незапослености од 529.508 незапослених у 2019. години 54,2% биле у жене и 45,8% мушкарци. Број незапослених жена на евиденцији НСЗ у 2019. години износио је око 287.000 лица, што је мање за око 93.000 (24,6%) у односу на период 2015–2019. године. Иако се број незапослених жена на евиденцији смањило током посматраног периода, учешће незапослених жена у укупном броју незапослених лица се повећало за 3% (са 51,2% у 2015. на 54,2% у 2019. години). Разлог повећања учешћа жена је то што се незапосленост мушкараца у посматраном периоду смањила (за око 120.000 лица или 33,1%) више него незапосленост жена. Стопа незапослености младих жена (15–29 година) износила је 37,4% у 2015. години (виша за 5 п.п. од стопе незапослености младих мушкараца). У периоду 2015–2019. године младе жене су поправиле свој релативан положај на тржишту рада, па је стопа њихове незапослености опала за чак 14,9 п.п. чиме је родни јаз смањен на 1,7 п.п. у 2019. години (са 5 п.п. колико је износио у 2015. години). И према стопи запослености младе жене су поправиле свој положај, па је стопа запослености повећана за 6,1 п.п. у поменутом периоду, али то није било довољно да се смањи родни јаз, јер је запосленост младих мушкараца расла брже (за 7,2 п.п.). У односу на своје вршњаке, младе жене имају веће потешкоће са активацијом на тржишту рада, с

³⁷¹ Жене и мушкарци у Републици Србији, РЗС, страна 76.

обзиром на то да њихова стопа активности износи 40,1% у 2019. години (нижа за 13,4 п.п. од стопе активности младих мушкараца) и није се мењала током посматраног периода.

Подаци о незапослености особа са инвалидитетом показују да је у 2020. години на евиденцији НСЗ било 12.528 незапослених, активних у тражењу посла, од којих су 42,6% жене. Према нивоу образовања 54,7% има завршену средњу школу, 38,8% су лица без завршене средње школе, а само 6,6% незапослених особа са инвалидитетом има високо образовање. Према годинама старости, 46,7% незапослених особа са инвалидитетом има 50 или више година, 41,8% је између 30–49 година, а 11,6% су млади до 30 година. Дуже од 12 месеци посао тражи 76,4% незапослених особа са инвалидитетом, а њих 61,9% посао тражи дуже од две године. Неповољна образовна и старосна структура, као и високо учешће у дугорочној незапослености, карактеристике су незапослених особа са инвалидитетом.

Када су у питању Роми и Ромкиње као једне од рањивих група подаци за 2020. годину, показују да се на евиденцији НСЗ налази 27.595 незапослених Рома, од којих су 50,2% жене. Високо учешће лица без квалификација и нискоквалификованих од 89,5% главно је обележје образовне структуре ове групе незапослених. Средњи ниво образовања има 10%, а високо образовање свега 0,6% Ромкиња. У структури незапослених посматраној према годинама старости 28,3% су млади до 30 година, 48,6% су лица од 30–49 година, док 23,1% има 50 или више година. Дугорочна незапосленост Рома и Ромкиња на евиденцији НСЗ је 68,4%, а у веома дугој незапослености налази се 53,7% ових лица.

5.1.1.3. Предузетништво жена

Стратегије за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године (ММСП) и Национална стратегија за родну равноправност (2016–2020) препознале су значај интервенција у затварању родног јаза у економији, укључујући развој предузетништва. Недовољно је учињено на системском родно одговорном планирању политика и програма за развој предузетништва. Годишњи извештаји о стању ММСП немају исказане податке о предузетништву жена па нема података како послују предузећа у односу на пол власника, а не постоји ни јавно доступан извештај о напретку у односу на примену Стратегије за ММСП и њен стуб број 6. који се односи на предузетништво жена. И даље не постоји системска родна статистика о предузетништву жена. Потребно је учинити више, посебно када је реч о различитим регистрима, а посебно оним при Агенцији за привредне регистре.

Одређени напредак постигнут је као резултат процеса родно одговорног буџетирања у РЗС, уз увођење нових родних индикатора у пословну статистику. Напредак је постигнут и код Канцеларије за јавне набавке (КЈН) која је од 2020. године почела да прати учешће предузећа у власништву жена у укупном броју закључених уговора или оквирних споразума кроз поступке јавних набавки на годишњем нивоу. У Извештају о учинку за 2020. годину КЈН наводи да је тај проценат износио 23% што је 8% више од процене. За сада најпоузданија процена о учешћу жена у бизнису 31,7% приказана је у истраживању о положају жене у пословном сектору у Републици Србији (Бабовић, 2014), која разликује учешће жена у предузећима (24%) и међу регистрованим предузетницима (32%)³⁷².

³⁷² Користимо ауторкин композитни удео од 31,7% као процену учешћа жене у бизнису у Србији док се не ураде нова истраживања и статистика не усагласи са Законом о родној равноправности усвојеним маја 2021. године.

На успешност предузетништва као важног аспекта економске активности утиче више фактора: приступ финансијама, афирмативно и повољно пословно окружење, културолошке баријере, избор и врста бизниса и сектора, приступ информацијама и обукама, пословни контакти и приступ мрежама за социјалну подршку, сегрегација по полу у образовању и двоструки терет кућних обавеза и одговорности на радном месту (усклађивање посла, приватног и породичног живота). Ови фактори могу бити изазов и за жене и мушкарце, али чињенице указују на то да су баријере са којима суочавају жене предузетнице често знатно веће, јер теже приступају кредитима, финансијама и капиталу, имају мање могућности за умрежавање, присутна је родна сегрегација у образовању, теже усклађују рад, приватни и породични живот и често отежано послују услед предрасуда и стереотипа о женама у бизнису, а нема развијених мера које би системски отклањале ове баријере. То је препознато у Стратегији за ММСП, где је наведено да „иако је већина ових тешкоћа заједничка за оба пола, постоји посебан утицај на предузетнице које су условљене избором сектора, родном дискриминацијом и постојањем стереотипа, недовољно развијеном и нефлексибилном бригом о деци, потешкоћама у усклађивању породичних, приватних и радних обавеза, или разлика у ставовима жена и мушкараца према предузетништву. Жене такође имају мање имовине и непокретности уписаних на своје име, а што им отежава приступ финансијама.”³⁷³ Развијање одговорајућих мера да се одговори на те изазове важни су за наредни период.

У оквиру РОБ-а, Републички геодетски завод (РГЗ) је унапредио родну статистику својих евиденција о непокретностима. Према доступним подацима у 2019. години 25% непокретности је у искључивом власништву жена, 65% у искључивом власништву мушкарца и 10% су у заједничком власништву. Министарство привреде је известило³⁷⁴ да је у 2020. години за започињање пословања подржано 251 пословних субјеката од чега су 100 или 39.8% жене.³⁷⁵

У 2019. години спроведено је неколико родних анализа³⁷⁶ програма подршке предузетништву у Републици Србији које су указале на кључне препреке за жене у коришћењу постојећих мера за подршку предузетништву, између осталог, и због тога што је подршка предузетништву у Републици Србији које су указале на кључне препреке за жене у коришћењу постојећих мера усмерена на секторе у којима је мање учешће предузетница, док је највећи део подршке усмерен на производњу у секторима у којој су предузећа у власништву жена мање заступљена. Нема континуираних циљаних мера подршке женама за укључивање у иновативне делатности, брзо растуће бизнисе, зелену и циркуларну економију које би омогућиле укључивање жена и превазилажење родно условљених препрека. Родна анализа програма спроведених 2018. године преко Развојне агенције Србије указују да је удео жена у програмима подршке предузетништву (22,7% и 17,9%) био испод нивоа њиховог учешћа у укупној економији (31,7 %). Кључни покретач „посредне дискриминације” који је довео до мањег учешћа бизниса у власништву жена у програмима јесте то што је предност дата производним и прерађивачким активностима, тј. секторима у којима је учешће жена традиционално испод нивоа за остале секторске економије. Основни подаци за програме често нису доступни по полу, што отежава њихову родну анализу, а недостатак података у тренутку покретања новог програма

³⁷³ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2015/35/1/reg>, приступ мај 2021.

³⁷⁴ Податак је радној групи доставило Министарство привреде

³⁷⁵ Женама су одобрена бесповратна средства у износу од 88.007.122,95 РСД (42,8% од укупно опредењених буџетских средстава по овом програму).

³⁷⁶ Родна анализа економских програма и финансијских мера у Србији, НАЛЕД и Агенција UN WOMEN, 2019.

ономогућава унапређење програма из угла родне равноправности. То је отежало и родно одговорно планирање мера током пандемије. Родна анализа буџетских реалокација у 2020. години која укључује и промене у буџету министарства привреде чији се буџет у 2020. години увећао за 695%, а за потребе одговора на кризу изазвану пандемијом COVID–19, показала је да је брза реакција погодовала посебно ММСП сектору, да је обухват био широк што је погодовало и предузетницама, али и онима који обично нису обухваћени, а посебно жене на селу, Ромкиње, пољопривреднице и велики број сезонских радника и радница као и ангажованих у неформалној економији. Анализа је показала да је у првој години пандемије изостао фокус на посебно погођене услужне секторе којима је била потребна много шира подршка, а у којем је ангажован велики број жена, као и да је већина мера била родно недовољно осетљива. Водећа препорука из родне анализе је неопходност родно одговорног економског опоравка привреде од пандемије кроз унапређење мера из угла родне равноправности и увођење комплементарних додатних мера за подршку предузетништву жена.

5.1.1.4. Подршка иновацијама и учешће жена

Пословне, технолошке и друштвене иновације су од великог значаја за развој друштва јер доприносе креирању нових одрживијих радних места, развоју и расту предузећа и предузетништва где се креира нова вредност и где се у предузетништво улази ради шансе на тржишту, а не из нужде. Иновације су важне и за традиционалне секторе ппут пољопривреде где је нарочито важно да се подстичу. Развој и подршка иновационој делатности уређена је Законом о иновационој делатности. Успостављен је континуирани систем подршке кроз Фонд за иновациону делатност (ФИД) и доступне информације о мерама за подршку развоју иновативне привреде. Подржани су научно технолошки паркови и start–up центри. У Закону о јавним набавкама препознат је модел „партнерство за иновације”, чији циљ је развој иновативних добара, услуга или радова и њихову накнадну набавку. Ово је велика промена која омогућава инвестиције у нова иновативна решења и може да допринесе развоју и привреде и друштва. Родна перспектива међутим, није уткана у подршку иновацијама, а посебне мере једва да се користе упркос значајним разликама и приступу ресурсима, па је потребно да се надаље циљано, системски и дугорочно подстиче и учешће жена и предузећа у већинском власништву жена у програмима подршке који подстичу иновације у свим секторима делатности. Програми који су се спроводили као подршка иновационом предузетништву жена углавном су били *ad hoc* и са мањим појединачним додељеним износима. За иновације које долазе из непрофитног сектора и укључују и технолошке и друштвено иновативне аспекте нема одговарајућих програма. Неопходно је развити инфраструктуру за подршку иновацијама да обухвати различите форме организовања, а које погодују и женама (ОЦД, задруге, регистроване предузетнице). Родна анализа програма ФИД показала је да се новац из буџета и грантова улаже на начин који продубљује родни јаз. На пример, кроз грант шему фирме у већинском власништву мушкараца добиле су подршку у једној години колико су предузећа у већинском власништву жена добила током пет година. Као одговор на резултате родне анализе ФИД је у својим информативним кампањама почео да води рачуна о обухвату предузећа чије су власнице жене, али је то још далеко од отклањања свих баријера за веће учешће жена. Помак је направљен и у Заводу за заштиту интелектуалне својине који је на 100–ту годишњицу оснивања Завода припремио

монографију Кратак преглед изумитељки XX века које су у том заводу заштитиле своје патенте, а у настојању да учини видљивим допринос жена у овој области. Друштвене иновације у Републици Србији нису препознате кроз стратешки и законски оквир нити се подржавају кроз ФИД и недовољно се препознаје значај који у решавању проблема у друштву могу да имају друштвени иноватори и иноваторке ангажовани у привреди али и у ОЦД, задругама, социјалним задругама, социјалним предузећима или мултисекторским „хибридним” структурама, а чији је допринос важан за формулисање иновативних решења којима се решавају различити проблеми у друштву. Подршка иновацијама требало би да се усмери и на друге секторе у којима жене чине велику већину: образовање, здравље, услуге у области социјалне заштите, посебно у сегменту неге и бриге, а што је поље које вапи за другачијим и одрживијим решењима. Видљив помак је и то што је Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе препознао значај друштвених иновација за поспешивање инклузивног развоја, па се од 2016. године спроводи програм раног развоја, пилотирања/тестирања и ширења друштвено иновативних решења у области запошљавања³⁷⁷ младих, а посебно младих из осетљивих група, као и у услугама социјалне заштите на локалном нивоу³⁷⁸. Друштвене иновације примењиве су у свим областима и за најразличитије друштвене изазове и представљају добар начин да се одговори на потребе и да се оснаже различите друштвене групе што се већ показало кроз добре резултате посебно у иницијативама за запошљавање и samozapošljavanje, а на којима је радио Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе, као и велики број ОЦД.

5.1.1.5. Интегрисање родне перспективе у области заштите животне средине, циркуларне и зелене економије, и информационих технологија/дигиталне економије

Нови Закон о родној равноправности (чл. 42) регулише примену политике једнаких могућности за жене и мушкарце у области заштите животне средине и обавезу интегрисања родне перспективе и овој интерсекторској области. То је нарочито важно сада када се промовишу нови развојни правци, а који укључују зелену и циркуларну³⁷⁹ економију о чему постоји и мапа пута која прецизира активности у том смеру, а које ће бити реализоване у наредном периоду у Републици Србији. Прелазак са линеарне на циркуларну економију донеће промене у начину функционисања привреде, као и шансе за отварање нових радних места, развој предузетништва и социјалног предузетништва. Велике промене очекују се као резултат започетих процеса декарбонизације³⁸⁰ економије у

³⁷⁷ Више информација доступно на: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/o-nama/inicijativa-za-zaposljavanje-mladih/> приступ мај 2021.

³⁷⁸ Више информација доступно на: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/rezultati-programa-program-lokalnih-inicijativa-za-socijalno-ukljucivanje-i-smanjene-siromastva-podrska-razvoju-inovativnih-modela-za-socijalno-ukljucivanje-lip-2/> приступ мај 2021.

³⁷⁹ Циркуларна економија је обновљива индустријска економија која има промењени концепт производње и потрошње према дизајну, употреби ресурса и односу према стварању отпада. У концепту циркуларне економије отпад не постоји, већ само сировина која се опет може поново употребити за исте или друге производне процесе. Такође, обновљиви извори енергије имају приоритет, енергија се користи ефикасно, подстичу се иновативне технологије, зелене јавне набавке, замена опасних хемикалија мање опасним, а промене у навикама потрошача су неминовне. Доступно на: <https://www.ekologija.gov.rs/sites/default/files/2021-01/mapa-puta-za-cirkularnu-ekonomiju-u-srbiji.pdf> приступ мај 2021.

³⁸⁰ Декарбонизација је процес смањења количине угљеника, углавном угљен -диоксида (ЦО₂), који се шаље у атмосферу. Његов циљ је постићи глобалну економију са ниским емисијама како би се енергетском транзицијом постигла климатска неутралност.

Европи³⁸¹ и односе се на готово све секторе укључујући и секторе у којима су жене мање заступљене попут енергетике, или попут заштите животне средине, на пример у делу управљања отпадом и отпадним водама, као и управљања природним ресурсима. Од великог је значаја да се од почетка осигура равноправно укључивање жена и мушкараца у овај процес, једнак приступ знањима, информацијама и ресурсима како би имали и једнаке шансе услед промена у економији. Стратешки документи који се буду припремали у овој области требало би да укључе и аспект родне равноправности. За повећање шанси у запошљавању и samozapošljavanju значајно је и укључивање жена а посебно жена из осетљивих група у дигиталну економију, зелену економију, циркуларну економију, као и примену нових технологија, на пример у области рециклаже отпада и третмана отпадних вода. Посебно је важно препознати и досадашње пионирске напоре у сфери циркуларне и зелене економије које долазе из ОЦД сектора, као и улогу које ОЦД имају у овим областима.

Увођење родне димензије у политике климатских промена такође је посебно важно. Крајем 2019. године припремљен је Нацрт извештаја за успостављање мониторинга родно осетљивог извештавања у област климатских промена, у оквиру кога је припремљен Предлог оквира за мониторинг родно осетљивих података у области климатских промена (развијен у оквиру пројекта „Успостављање оквира транспарентности у Републици Србији” који спроводи Министарство заштите животне средине, уз подршку UNDP/GEF), који пружа смернице у којим областима је потребно интегрисати родну димензију и аспекте животне средине и у оквиру њега је идентификовано седам ширих области (приступ ресурсима, учешће у домену доношења одлука, привреда и економија, потрошња и стилови живота, образовање, здравље и знање, ставови и понашање у вези са животном средином). Све ово ће послужити за финализацију првог Акционог плана за род и климатске промене (Gender Action Plan – GAP) за Републику Србију, према UNFCCC смерницама³⁸².

Потребно је наставити активности на укључивању родног аспекта у области јавних политика управљања хемикалијама, поготово када је реч о изложености POPs хемикалијама, и то не искључиво у смислу токсиколошких анализа него и социо–економских аспеката који детерминишу различиту изложеност мушкараца и жена у Републици Србији. Ово посебно треба нагласити стога што су претходне родно–сензитивне анализе у овој области показале да: мушкарци мање од жена учествују у активностима и институционалним активностима управљања хемикалијама и заштитом животне средине; као и да су, међу професионалним корисницима у појединим секторима индустрије, транспорта, безбедности, мушкарци потенцијално изложенији POPs хемикалијама.

³⁸¹ Доступно на: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-european-green-deal/file-revised-regulatory-framework-for-competitive-decarbonised-gas-markets> приступ мај 2021.

³⁸² доступно на: <https://www.klimatskepromene.rs/wp-content/uploads/2020/08/Gender-and-Climate-Change-monitoring-framework-DRAFT-18122019.pdf>, приступ: 08.10.2021.

Родни дисбаланс је високо изражен у технолошком, односно ИКТ сектору, који представља најбоље перспективе за напредовање и у економском погледу и у погледу учешћа у креирању будућности. Подаци о родној структури указују на доминантно учешће мушкараца у ИКТ сектору, који чине две трећине запослених у целом сектору. У ужој области информационах технологија мушкарци заузимају чак 70% радних места, односно учешће жена у ИКТ–у је 30%. Процењује се да је мање од 20% жена на менаџерским позицијама, док је мање од 10% жена на лидерској позицији директора фирме.³⁸³

Резолуција Европског парламента од 21. јануара 2021. године о премошћивању дигиталног јаза између полова: учешће жена у дигиталној економији (2019/2168(INI)) наглашава да дигитална транзиција не би смела да запостави никога.³⁸⁴

Стратегијом развоја дигиталних вештина у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године планиране су и активности на афирмацији области ИКТ међу женама и девојчицама, увођењу посебних програма развоја напредних дигиталних вештина за младе жене, жене из руралних подручја и друге рањиве групе, нарочито у срединама у којима је незапосленост или дигитални родни јаз већи, промоција већег укључивања младих, нарочито девојчица и девојака у ИКТ сектор и др.

5.1.1.6. Економски положај жена на селу

На неповољан економски положај жена на селу, а који се огледа у мањим шансама за одрживо запошљавање, поред мањег власништва над приватним ресурсима попут земље, обрадивог земљишта и непокретности утиче и неадекватан приступ углугама у заједници које би повећале њихове шансе на тржишту рада (услуге неге и бриге и деци, болеснима и старијима), превоз, приступ информацијама о правима и доступним видовима подршке, приступ информационам технологијама, приступ знањима и програмима доживотног учења који би створили шансе за одрживо запошљавање, самозапошљавање,

³⁸³ Информација достављена радној групи од стране Министарства туризма, трговине и телекомуникација

³⁸⁴ У резолуцији се поздравља посвећеност Комисије повећању учешћа жена у дигиталној економији и информационом друштву која је део Стратегије за родну равноправност за период 2020. – 2025. године позива Комисију да у оквиру дигиталне агенде, Европске дигиталне стратегије и свих других политика и иницијатива у области вештина дигитализације и образовања настави да решава проблем великог родног јазу у сектору ИКТ помоћу конкретних мера посебно усмерених на повећање учешћа жена и девојака у том сектору; наглашава да повећање учешћа жена у дигиталном сектору може имати значајан утицај на борбу против родних неједнакости, стереотипа и дискриминације, побољшање приступа жена тржишту рада и њихових радних услова, као и решавање проблема разлике у платама између жена и мушкараца; позива Комисију и државе чланице да осигурају одговарајућа финансијска средства за програме којима је циљ да привуку више девојака и жена да студирају и раде у области науке, технологије, инжењерства и математике, да успоставе предузетничке програме којима се финансирају жене и девојке које покрећу технолошке пројекте или нова предузећа, да развију стратегије усмерене на повећање дигиталне укључености и дигиталне финансијске укључености девојака и жена у областима повезанима са науком, технологијом, инжењерством и математиком, вештачком интелигенцијом и сектором истраживања и иновација и да заузму приступ на више нивоа у решавању родних јазова на свим нивоима образовања и запошљавања у дигиталном сектору; позива Комисију да приликом преговарања о програмима у оквиру следећег вишегодишњег финансијског оквира и о средствима и зајмовима у оквиру Плана опоравка узме у обзир једнаке могућности жена и мушкараца и дигитални јаз међу половима и да повећа свест жена о тим механизмима; наглашава да укључивање начела родне равноправности у главне токове и доношење родно осетљивог буџета са мерљивим показатељима морају бити део политика којима се подстиче развој ИКТ; позива Комисију да обезбеди укључивање начела родне равноправности у Закон о дигиталним услугама и све будуће предлоге који се односе на дигитални домен; позива Комисију и државе чланице да обезбеде пуно спровођење Министарске изјаве о преузимању обавезе о „Женама у дигиталној сфери“; позива Комисију да прати спровођење међусекторских националних планова држава чланица у погледу жена у дигиталној сфери. Извор: Информација достављена радној групи од стране Министарства туризма, трговине и телекомуникација.

здругарство и социјално предузетништво. Постојећа подршка женама у пољопривреди и у руралном развоју је недовољна и неопходно је да се замени системском подршком која доприноси одрживим променама и побољшањем квалитета свакодневног живота на селу. Све мере које се предлажу за смањење родног јаза у економији у оквиру ове стратегије нарочито треба да укључе и жене из свих старосних група на селу.

5.1.2. Знање као чинилац развоја

5.1.2.1. Образовање

Родно осетљиво образовање је суштински покретач одрживог развоја и кључни услов изградње инклузивног друштва заснованог на људским правима и социјалној правди. Искуство потврђује да остваривање родне равноправности није могуће без увођења родне перспективе у све нивое и све аспекте образовања. Увођење родне перспективе у образовање подразумева повећање родне осетљивости образовних планова и програма, наставног материјала и образовног процеса, као и унапређење родних компетенција наставног особља. Образовање има кључну трансформативну и оснажујућу улогу у промовисању људских права, превазилажењу родних стереотипа и предрасуда, и препознато је као пут ка родној равноправности и оснаживању жена.³⁸⁵ Квалитетно инклузивно образовање, које је предуслов одрживог развоја и унапређења квалитета живота жена и мушкараца, подразумева једнаку доступност образовања и интегрисање родне перспективе у образовне програме, наставне материјале и образовну праксу. На глобалном нивоу обезбеђивање инклузивног, квалитетног и правденог образовања и промовисање целоживотног учења постављено је као један од циљева (циљ 4.) Агенде 2030.³⁸⁶ У оквиру овог циља, један од потциљева (потциљ 4.3) односи се на једнаку доступност квалитетног техничког, стручног и терцијарног образовања, као и универзитетског образовања за све жене и мушкарце, а други (потциљ 4.5) на елиминисање родне неједнакости у образовању и обезбеђивање једнаког приступа свим нивоима образовања и стручним обукама за рањиве групе, укључујући особе са инвалидитетом, аутохтоно становништво и децу у рањивим ситуацијама. У Стратегији Европа 2020, образовање је препознато као један од стубова „Паметног раста” који почива на знању и науци, а акценат стављен је на борбу против дискриминације, која подразумева унапређење родне равноправности, права особа са инвалидитетом и Рома и Ромкиња, као посебно угрожене и маргинализоване групе.³⁸⁷

Република Србија стратешки је опредељена да развија родно инклузивно образовање, у чије је садржаје и образовну праксу уграђена родна перспектива. Кључни стратешки документ била је Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године,³⁸⁸ којом је родно осетљиво образовање било утврђено као један од посебних циљева у оквиру првог стратешког циља: „Промењени родни обрасци и унапређена култура родне равноправности”. У тој стратегији је констатовано да образовни програми и наставни садржаји на свим нивоима формалног образовања нису родно

³⁸⁵ Gender in education and training, EIGE, 2016. стр. 3; Милић, А. Патријархални поредак, револуција и сазнање о положају жене, у: Милић, Анђелка (ур.), Положај жене као мерило модернизације, Београд: Институт за новију историју Србије, 1998, стр. 558–559.

³⁸⁶ Опширније: УН, Агенда одрживог развоја 2030, доступно на: <https://sdgs.un.org/2030agenda>

³⁸⁷ Стратегија Европа 2020, https://europa.rs/images/publikacije/29-Evropa_2020.pdf, приступ 3. 6. 2021.

³⁸⁸ Службени гласник РС, бр.4/2016.

осетљиви, а у циљу уродњавања образовања утврђено је неколико мера, релевантних и за област високог образовања.³⁸⁹ Поред тога, као посебан стратешки циљ, предметном стратегијом је утврђено и развијање знања и видљивост академских резултата у области студија рода.

Иако се бележи извештајан напредак на плану уродњавања образовања, оно је, у целини посматрано, још увек недовољно родно сензибилисано, што потврђују и подаци из Стратегије за родну равноправност (2016–2020) и извештаји независних тела.³⁹⁰ У тој стратегији, родно осетљиво образовање било је један од посебних циљева (1.2), а низ мера у овој области планиран је у оквиру циља који се односи на побољшање економског положаја и статуса жена на тржишту рада (2.3), укључујући и охрабривање и подржавање образовања девојчица, девојака и жена за занимања у којима се остварује велика додатна вредност, као што су инжењерство и нове технологије. АП за спровођење ове стратегије за 2016–2018 садржао је низ мера за унапређивање родне осетљивости образовања: унапређивање родних компетенција запослених у образовању и васпитању кроз увођење обавезних образовних програма о родној равноправности, укључивање садржаја о родној равноправности у испит за добијање лиценце за рад у школама/настави, као и инцирањем ревизије наставних садржаја и уџбеника ради елиминисања родних стереотипа, дискриминаторних садржаја и дискриминаторног језика.³⁹¹ Према налазима евалуације АП за спровођење Националне стратегије за родну равноправност за период од 2016. до 2018. године,³⁹² очекивани резултати нису остварени, а интервенције у области образовања спадају у области ниске делотворности,³⁹³ што је последица одсуства експлицитне и свеобухватне теорије промене у овој области. Због тога, у остваривању родне равноправности у образовању треба применити приступ увођења родне перспективе у секторске политике³⁹⁴ и укључити циљеве и мере који се односе на родну сегрегацију у образовању.

У Стратегију развоја образовања у Републици Србији до 2020. године³⁹⁵ којом су дефинисани циљеви, правци и приоритети развоја свих нивоа образовања, укључујући и високошколско образовање, нису укључене родне неједнакости у образовању, нити је уродњавање постављено као стратешки приоритет. Закони у области образовања и науке углавном су родно неутрални, иако има закона у које се постепено интегрише родна перспектива. Анализа ових закона показује да у већини закона постоје одредбе о забрани дискриминације и употреби родно осетљиве терминологије, али је евидентан изостанак посебних мера намењених женама и девојчицама, како у вези са школовањем на различитим нивоима образовања, тако и у вези са радом у установама образовања.³⁹⁶ На

³⁸⁹ У питању су биле следеће мере: Увођење обавезних родно осетљивих и антидискриминаторних образовних програма и наставних садржаја на свим нивоима образовања, укључивши образовање одраслих и образовање медијских професионалаца/професионалки; Ревизија наставних садржаја и уџбеника ради елиминисања родних стереотипа, дискриминаторних садржаја и дискриминаторског језика; Унапређивање компетенција запослених у образовању и васпитању путем увођења обавезних образовних програма о родној равноправности; Увођење родно осетљивог језика у све наставне садржаје; Укључивање женског доприноса науци, култури и уметности у садржаје наставних предмета.

³⁹⁰ Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији жена, Повереник за заштиту равноправности, Београд, 2015.

³⁹¹ Низ активности планиран је и Нацртом АП за спровођење Националне стратегије 2019-2020, али он није усвојен.

³⁹² Евалуација НАП-а за родну равноправност 2016-2018, SeConS, Београд, 2019.

³⁹³ Исто, стр. 8

³⁹⁴ Исто, стр. 13.

³⁹⁵ Службени гласник РС, број 107/2012.

³⁹⁶ Петрушић, Н., Бекер, К., Интегрисање родне перспективе у законодавство, у: Пајванчић, М., Урошевић, Б. (ур), Парламентаризам у Србији из женског угла, Мисија ОЕБС у Србији, 2020, стр. 41-82.

пример, Законом о високом образовању³⁹⁷ прописано је да се мора водити рачуна о заступљености жена и мушкараца приликом именовања чланова Управног одбора, Комисије за акредитацију, Националног акредитационог тела, као и код именовања представника оснивача за савете високошколских установа чији је оснивач Република Србија.³⁹⁸

У Закључним запажањима CEDAW комитета у вези са Четвртим периодичним извештајем о примени CEDAW конвенције,³⁹⁹ Комитет је похвалио напредак који је Србија постигла у сектору образовања, посебно повећањем стипендија за девојчице и признавањем потребе да се спречи напуштање школовања, али и забринутост због утицаја све доминантније политичке агенде против родне равноправности, која се преводи у стереотипне садржаје наставног материјала, широко распрострањене дискриминаторне родне стереотипе, родну сегрегацију у образовању, напуштање школа Ромкиња и пре завршетка основне школе и њиховог одсуства у образовном систему након навршене 18. године живота, мање укључености девојчица са инвалидитетом у инклузивно образовање у односу на дечаке, родно засновано насиље у образовним установама и прекид спровођења едукативног програма о сексуалности и сексуалном насиљу.⁴⁰⁰ Републици Србији је упућен низ препорука: развијање садржаја о родној дискриминацији и родној равноправности и увођење родно осетљивих садржаја у наставне планове и програме и уџбенике на свим нивоима образовања, прилагођене узрасту; интегрисање образовања о сексуалном и репродуктивном здрављу и правима у складу са узрастом, укључујући питања сексуално одговорног понашања; смањење родне сегрегације на свим нивоима образовања и охрабривање девојчица и дечака за нетрадиционална женска/мушка занимања; јачање механизма за задржавање Ромкиња у образовном систему; јачање напора на промовисању и осигуравању инклузивног школског и предшколског образовања у редовним одељењима за ромску децу, посебно девојчице и девојчице са инвалидитетом, прилагођавање школске инфраструктуре и места за спорт и слободно време за девојчице са инвалидитетом и усвајање и примену Националног оквира за праћење инклузивног образовања и индикатора квалитета образовања.⁴⁰¹

Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године⁴⁰² предвиђа, између осталог, да нови програми буду осетљиви на питања родне равноправности и специфичности различитих друштвених група, укључујући оне које нису заступљене у довољној мери, као и да се овај приступ примени у уџбеницима и унапређивању капацитета запослених у образовању. Предвиђа се и успостављање Оквира за праћење и вредновање квалитета високошколских установа, чији део су и индикатори који се односе на антидискриминацију, родну равноправност и осетљиве групе. АП за спровођење ове стратегије (2021–2023) не садржи специфичне мере за остваривање циљева везаних за увођење родне перспективе у наставне програме и материјале, осим преиспитивања статуса предмета Грађанско васпитање у образовно–васпитном систему и редефинисање начина стручног оспособљавања наставника грађанског васпитања, што је

³⁹⁷ „Службени гласник РС”, бр. 88/17, 73/18, 27/18 – др. закон, 67/19 и 6/20 - др. закон

³⁹⁸ Чл. 16. ст. 2, чл. 20. ст. 4 и чл. 62. ст. 7. Закона о високом образовању.

³⁹⁹ Комитет за елиминисање дискриминације жена, Закључна запажања у вези са Четвртим периодичном извештајем РС, CEDAW/C/SRB/CO/4 од 8. марта 2019.

⁴⁰⁰ Исто, пар. 33.

⁴⁰¹ Исто, пар. 34.

⁴⁰² Доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/552501/strategija-razvoj-obrazovanja-srbija-2030-0061-cyr.zip>, приступ 1.6.2021.

релевантно, имајући у виду да се у оквиру овог предмета изучава родна равноправност. Стратегијом развоја дигиталних вештина у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године⁴⁰³ планиране су и активности на афирмацији области ИКТ међу женама и девојчицама, увођењу посебних програма развоја напредних дигиталних вештина за младе жене, жене из руралних подручја и друге рањиве групе, нарочито у срединама у којима је незапосленост или дигитални родни јаз већи, промоција већег укључивања младих, нарочито девојчица и девојака у ИКТ сектор и др.

Закон о родној равноправности по први пут утврђује конкретне обавезе органа јавне власти и других субјеката који обављају послове у области образовања и васпитања на плану интегрисања родне равноправности у све аспекте образовног процеса, што подразумева искључивање родно стереотипних, сексистичких садржаја и укључивање у програме и уџбенике садржаја везаних за родну равноправност, који афирмишу равноправност и повећају видљивост осетљивих друштвених група, употребу родно осетљивог језика, интегрисање родне перспективе у програме образовања наставног кадра, процењивање садржаја уџбеника и другог наставног материјала са аспекта њиховог утицаја на промоцију родне равноправност и др.⁴⁰⁴

Иако су видљиви позитивни помаци у домену интегрисања родне перспективе у образовање, још увек постоје родни диспаритети и хоризонтална родна сегрегација у приступу образовању, посебно међу рањивим групама. Образовни програми и наставни материјали су недовољно родно осетљиви и засновани су на традиционалној родној матрици. Постоје значајни родни дисбаланси у погледу положаја жена и мушкараца запослених у образовним установама и њиховог учешћа у управљачким структурама.

Приступ свим нивоима образовања у Републици Србији заснован је на принципу једнакости, али постоје значајне разлике и родни диспаритети у погледу образовања деце и младих из појединих маргинализованих и депривираних група. Ради унапређења таквог стања, изменама више закона у области образовања⁴⁰⁵ створени су предуслови за побољшање приступа образовању и наставка школовања за жене и девојчице из осетљивих група кроз унапређену процедуру⁴⁰⁶ и примену посебних мера⁴⁰⁷ у образовању које укључују: олакшане процедуре за упис у основну школу и повећање обухвата Ромкиња и Рома основним образовањем, афирмативне мере за упис у средње школе и повећање обухвата средњим образовањем, индивидуални образовни план, педагошке асистенте, обуке за наставнике, стипендије, кредите, смештај и исхрану (10% капацитета за девојчице и дечаке, девојке и младиће из осетљивих група); афирмативне мере за упис Рома и Ромкиња на високошколске установе.⁴⁰⁸ Према подацима из Националног прегледа о оствареном напретку у спровођењу Пекиншке декларације и Платформе за акцију +25⁴⁰⁹

⁴⁰³ Доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije-programi-planovi-.php>, приступ 1.6.2021.

⁴⁰⁴ Члан 37. Закона о родној равноправности.

⁴⁰⁵ Закон о основама система образовања и васпитања Службени гласник РС, бр. 88/2017, 27/18 – др. закон и 10/19, Закон о предшколском васпитању и образовању, Службени гласник РС, бр. 18/10, 101/17 и 113/17 – др. закон, 95/2018 - др. закон и 10/2019, Закон о основном образовању и васпитању, Службени гласник РС, бр. 55/13, 101/17 и 27/18 – др. закон и 10/2019, Закон о средњем образовању и васпитању, Сл. гласник РС, бр. 55/2013, 101/2017 и 27/2018- др. закон, Закон о дуалном образовању, Службени гласник РС, бр. 101/2017, Закон о уџбеницима, Службени гласник РС, бр. 27/2018.

⁴⁰⁶ Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС, Прилог за припрему Свеобухватног прегледа, март 2019.

⁴⁰⁷ Уведене 2009. године, доступно на: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/07/Analiza-primene-afirmativnih-mera-u-oblasti-obrazovanja-Roma-i-Romkinja-i-preporuke-za-unapredjenje-mera.pdf>, стр. 12 приступ јун 2021.

⁴⁰⁸ Анализа примене афирмативних мера у области образовања Рома и Ромкиња и препоруке за унапређење мера, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе РС, јун 2016.

⁴⁰⁹ Доступно на: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2020-04/Nacionalni%20pregled%20Pekinska%20deklaracija%20SRB.pdf>, приступ 7.6.2021.

евидентни су резултати у погледу повећања приступа девојчица образовању и њиховог задржавања у систему образовања, чему је допринело додељивање стипендија из буџета за средњошколце/ке ромске националности, које прима 930 деце, од чега је 65% девојчица. Обезбеђена је менторска подршка средњошколцима који примају стипендије, а ангажовано је и 225 ромских педагошких асистената у предшколским установама и основним школама, а учешће жена износи 53%.⁴¹⁰

Упркос предузетим мерама, стање и даље није потпуно задовољавајуће. У погледу уписа у предшколске установе и основне школе не постоје разлике у стопи уписа девојчица и дечака, али су разлике евидентне у погледу уписа деце ромске националности и деце са инвалидитетом, деце из руралних подручја и из материјално депривираних породица. Упркос значајном повећању капацитета предшколских установа и повећаног броја објеката, према подацима РЗС у 2019/20. години 6.902 деце је остало неуписано у предшколске установе због попуњености капацитета. У контексту праведности и даље су приметне две негативне појаве: разлике између ЈЛС у погледу обухвата деце уопште и обухвата деце из ромских насеља, која су у најмањој мери укључена у предшколско образовање.⁴¹¹ У општој популацији 58,3% дечака и 63% девојчица обухваћено је образовањем у раном детињству, док је у ромским заједницама само 6,8% дечака и 8% девојчица обухваћено овим програмима. Скоро сва деца из опште популације похађају припремни предшколски програм, али родне разлике постоје код деце из ромских насеља, међу којима је 78,4% дечака и 70,2% девојчица обухваћено овим програмом. Скоро сва деца из опште популације похађају основно образовање (99,5% дечака и девојчица), али је стопа завршавања првог циклуса основног образовања нижа међу децом која живе у ромским насељима (88,9%), док је стопа завршавања другог циклуса основног образовања ове деце још нижа (63,7%). На нивоу средње школе стопа благо пада у општој популацији у односу на основно образовање (97,7%), при чему је стопа обухвата у 2019. години за младиће била 85,9%, а за девојке 88,9%.⁴¹² Стопа уписа у средње школе опада и у популацији деце из ромских насеља (61%), а најнижа је код девојчица из ромских насеља (49,5%).⁴¹³ На то превасходно утичу специфичне препреке у образовању које погађају искључиво девојчице ромске националности, које су повезане са родном улогом жена и традиционалним родним обрасцима у ромској заједници.⁴¹⁴ Девојчице су у већини међу младима који завршавају четворогодишње средње стручне школе (53% девојчица и 47% дечака).⁴¹⁵ Трогодишње средње стручне школе завршава скоро два и по пута више дечака него девојчица.⁴¹⁶ Неједнакости су евидентне и у погледу образовања деце са сметњама у развоју и инвалидитетом. Од укупног броја особа са инвалидитетом у Републици Србији, 12,2% није похађало основно образовање, што чини 41,9% укупног становништва Републике Србије које никада није ишло у основну школу. Свака осма особа са инвалидитетом старости 15 и више година никада није ишла у основну школу, док међу

⁴¹⁰ Исто, стр. 42.

⁴¹¹ Стратегија развоја образовања у РС до 2030. године, стр. 20.

⁴¹² Истраживање вишеструких показатеља за 2019. годину (MICS 6), Републички завод за статистику и УНИЦЕФ, 2019, доступно на:
<https://www.unicef.org/serbia/media/16056/file/MICS%206%20Istra%C5%BEivanje%20vi%C5%A1estrukih%20pokazatelja%20za%202019.%20godinu.pdf>, приступ 2.6.2021.

⁴¹³ Исто.

⁴¹⁴ Ситуациона анализа образовања и социјалне укључености ромских девојчица – резултати истраживања, CARE, Нови Сад, 2013.

⁴¹⁵ Жене и мушкарци у Србији, Републички завод за статистику, 2020.

⁴¹⁶ Исто, стр. 57.

општом популацијом овај проценат износи 2,7%.⁴¹⁷ Међутим, најмлађој старосној категорији лица која никада нису похађала основну школу (15–18 година) припада 1,6% особа са инвалидитетом, 13–15% деце из једне генерације не заврши основну школу, а 25,3% младих у узрасту 18–24 година нема завршену средњу школу. Постоје значајне родне разлике: међу мушкарцима са инвалидитетом без стручне спреме је 18,6%, док је жена 81,4% од укупног броја особа са инвалидитетом које нису похађале основну школу.⁴¹⁸ У периоду 2014–2019 међу децом која завршавају основну школу за децу са сметњама у развоју бележи се тренд опадања броја девојчица у односу на дечаке.⁴¹⁹ У инклузивном образовању у основним школама знатно је више дечака него девојчица (према индивидуалном образовном плану наставу похађа трећина девојчица, а скоро две трећине су дечаци).⁴²⁰ Према Извештају о напретку у остваривању Циљева одрживог развоја до 2030. године у Републици Србији,⁴²¹ у остваривању потциља 4.5. који се односи на елиминисање родне неједнакости у образовању и обезбеђивању једнаког приступа свим нивоима образовања и стручном оспособљавању за рањиве групе, на нивоу основне школе у периоду 2014–2019. године повећан је диспаритет у корист дечака, док је на нивоу више средње школе диспаритет смањен, а стање је непромењено на нивоу ниже средње школе. Када је у питању диспаритет између деце из најсиромашнијих и најбогатијих домаћинстава, на нивоу основног образовања дошло је до преокрета у корист деце из најсиромашнијих слојева, док се на нивоу ниже средње и више средње школе одржао диспаритет у корист деце из најбогатијих домаћинстава.

Родну сегрегацију у образовању потврђује и чињеница да је међу младима који завршавају средње четворогодишње опште образовање (гимназије) више девојчица (58%) него дечака (42%). Девојчице су у већини и међу младима који завршавају средње стручне четворогодишње школе (53% према 47% дечака). Дечаци су бројнији у подручјима образовања: електротехника, машинство и обрада метала, геодезија и грађевинарство, саобраћај, шумарство и обрада дрвета и геологија и рударство.⁴²² Високе школе и факултете више уписују и завршавају жене: међу студентима жена је 57%, међу дипломиранима 59%, као и међу онима који су докторирали (57% жена према 43% мушкараца).⁴²³ Према Индексу родне равноправности за 2014. годину, у домену знања⁴²⁴ разлика између жена и мушкараца у уделу међу дипломцима терцијарног образовања била је само 0,1%, док је 2016. године порасла на 2,5%, при чему је разлика између полова била још већа у области друштвених наука и уметности. Учесће и мушкараца и жена у

⁴¹⁷ Марковић, М. М, Особе са инвалидитетом у Србији, Републички завод за статистику, 2014.

⁴¹⁸ Стоп напуштању школе, Тим за социјално укључивање и смењене сиромаштва, 2016. Доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/06/stop_napustanju_skole.pdf, приступ 1.6.2021.

⁴¹⁹ Жене и мушкарци у Србији, оп. цит. стр. 58.

⁴²⁰ Исто, стр. 50.

⁴²¹ Извештај о напретку у остваривању Циљева одрживог развоја до 2030. године у РС, Републички завод за статистику, Доступно на: http://sdg.indikatori.rs/media/1545/izvestaj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja-do-2030-godine-u-srbiji_web.pdf, приступ 1. 6. 2021.

⁴²² Жене и мушкарци у Србији, оп. цит, стр. 50.

⁴²³ Исто, стр. 50.

⁴²⁴ Према методологији коју је развио Европски институт за родну равноправност, и оквиру домена знања мере се родне неједнакости у образовним достигнућима и партиципацији, као и сегрегација. Поддомен образовних достигнућа и партиципације приказује стање у погледу успеха жена и мушкараца да остваре високо образовање и да се укључе у формалне и неформалне облике образовања. Стање се мери преко два индикатора: процента жена и мушкараца који су стекли универзитетску диплому и учешћа жена и мушкараца у формалном и неформалном образовању и обуци током живота. Други поддомен је усмерен на родну сегрегацију у високом образовању, која се мери преко удела жена и мушкараца међу особама које студирају у областима образовања, здравља, социјалне заштите, хуманистичким наукама и уметности.

доживотном учењу је ниско, а низак је и јаз између полова (0,4% током 2014. године).⁴²⁵ Индекс родне равноправности за 2016. годину⁴²⁶ показује да и даље постоји хоризонтална родна сегрегација у погледу избора будућег занимања, која се темељи на још увек присутној традиционалној подели занимања на мушка и женска. У домену знања забележено је благо повећање вредности индекса, захваљујући повећању резултата у поддомену учешћа и постигнућа, док је дошло до благе негативне промене у поддомену сегрегације. Сегрегација је и даље изражена јер је међу женама које студирају већи удео оних које се образују у областима образовања, здравља, социјалне заштите, хуманистичким наукама и уметности него што је међу мушкарцима који студирају.⁴²⁷ То потврђују и налази РЗС: жене чине већину у многим подручјима образовања, као што су здравство (71%), уметност (68%) и природне науке (66%), а мушкарци су бројнији у инжењерству, производњи и грађевинарству (57%), информационим и комуникационим технологијама (66%) и услугама (56%).⁴²⁸

Родна осетљивост основног и средњошколског образовања. У програмима наставе и учења основног и средњег образовања нису у довољној мери заступљене теме које афирмишу родну равноправност и код ученика и ученица развијају знања и вештине неопходне за живот у демократском друштву заснованом на принципу недискриминације и родне равноправности, у коме се поштује и уважава разноврсност родних и других идентитета. Програмски садржаји који се односе на васпитање за демократију и грађанско друштво део су Плана и програма наставе и учења за основне и средње школе, а остварују се кроз наставни програм предмета Грађанско васпитање, који има статус обавезног изборног предмета који је пандан предмету Верска настава, а бира се за сваку школску годину. У току 2017. године Завод за унапређивање образовања и васпитања припремио је нове планове и програме наставе и учења за основно образовање и васпитање. Програми су исходно оријентисани и обезбеђују развој међупредметних компетенција од којих је једна „Одговорно учешће у демократском друштву“ која се препознаје у исходима који се односе на поштовање људских права и слобода. Циљ наставе и учења нових програма изборног предмета Грађанско васпитање јесте да ученик изучавањем основних принципа, вредности и процедура грађанског друштва постане свестан својих права и одговорности, осетљив за потребе појединаца и заједнице и спреман да активно делује у заједници уважавајући демократске вредности.

Са циљем унапређивања компетенција наставника који остварују наставу Грађанског васпитања израђена су три приручника: приручник за први и други циклус основног образовања и васпитања,⁴²⁹ и за гимназију.⁴³⁰ Приручници су припремљени у складу са реформисаним програмима за Грађанско васпитање и оријентисани на достизање исхода и развој компетенција. У садржај приручника увршћене су теме толеранције, поштовања различитости, родне равноправности и недискриминације, које су најзаступљеније у програму Грађанског васпитања за VIII разред основне школе. Приручници наставницима/цама пружају основне информације о овим темама, као и

⁴²⁵ Индекс родне равноправности у РС, Мерење родне равноправности у Србији 2014, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе РС, 2016. стр. 51.

⁴²⁶ Исто.

⁴²⁷ Исто. стр. 53.

⁴²⁸ Жене и мушкарци у Србији, оп. цит, стр. 50.

⁴²⁹ Доступно на: <https://zuov.gov.rs/wp-content/uploads/2020/10/Prirucnik-prvi-ciklus-approved.pdf> и <https://zuov.gov.rs/wp-content/uploads/2020/10/Prirucnik-drugi-ciklus-approved.pdf>. приступ 1. 6. 2021.

⁴³⁰ Доступно на: <https://zuov.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/gradjansko-srednja-skola.pdf>. приступ 1. 6. 2021.

инструкције о правилној употреби релеватних термина, као што су толеранција, различитост, дискриминација, пол, род, родне улоге, сексизам и др, информације о родним и другим стереотипима и предрасудама, о родној дискриминацији и дискриминацији по другим основима и начину реаговања на дискриминацију. Приручници садрже и теме из области родно заснованог насиља према женама и пратећим феноменима, као и информације о прописима и институционалним механизмима за остваривање равноправности. Да ли је дошло до смањења родних стереотипа и предрасуда, који су у ранијем периоду били прилично раширени, није познато, јер је последње истраживање о томе рађено још 2010. године.⁴³¹

У гимназијски програм уведени су нови изборни програми: Језик, медији и култура; Појединац, група и друштво; Здравље и спорт; Образовање за одрживи развој; Уметност и дизајн; Примењене науке; Основи геополитике; Економија и бизнис; Религије и цивилизације; Методологија научног истраживања и Савремене технологије. У оквиру других наставних предмета, у мери у којој је то могуће уводе се исходи који се односе на поштовање родне равноправности, различитости и интеркултурални дијалог.

Упркос позитивним помацима, стање није задовољавајуће. Зато је у Стратегији развоја образовања у Републици Србији до 2030. године, као једна од мера за унапређење наставе и учења, планирана примена приступа који обезбеђује да програми наставе и учења буду осетљиви на родну равноправност и специфичности различитих друштвених група укључујући и осетљиве друштвене групе.

Уџбеници и други наставни материјал још увек обилују родно стереотипним садржајима. Права жена сагледавају се у оквиру борбе за праведнији поредак, али недостају посебне теме које се односе на питања важна за разумевање родне (не)равноправности, присуство мушких и женских ликова је веома неуједначено—и на сликама и у тексту представљено је вишеструко више мушких него женских ликова, а посебно је неуједначен број знаменитих личности представљених у уџбеницима, као и цитираних аутора, који су претежно мушкарци. Жене су у односу на мушкарце несразмерно представљене као кључни носиоци послова у домаћинству и као супруге и мајке са стереотипним родним особинама. У већем броју анализираних уџбеника систематски се користи родно стереотипни језик.⁴³² Садржаји кроз које се перпетуирају стереотипне улоге полова односе се на представљање професионалних улога. Професије, сфера рада и руководећи положаји су готово ексклузивно представљени кроз мушке ликове.⁴³³ Родна анализа наставних програма и уџбеника за српски језик од I до IV разреда основне школе⁴³⁴ показала је да концепт родне равноправности није укључен у појмовни апарат ни у наставним програмима нити у уџбеницима за прва четири разреда основне школе. Ниједан од понуђених садржаја у свом називу не обухвата тему родне равноправности, нити обрада датих садржаја подразумева објашњење услова за остваривање родне равноправности, као ни изворе родне неравноправности у друштву.

⁴³¹ Ђорић, Г., и др. Образовање за родну равноправност, Анализа наставног материјала за Грађанско васпитање, УНДП, 2010, стр.119.

⁴³² Милинковић, М. Родне разлике у образовним исходима: студија добијених мера и тренутна ситуација у Европи, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за психологију; јануар 2014.

⁴³³ Захаријевски Стјепановић, Д. и др. Образовање за родну равноправност, Анализа наставног материјала за основну и средњу школу, 2010, стр. 123.

⁴³⁴ Родна анализа наставних програма и уџбеника за српски језик од првог до четвртог разреда основне школе, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе РС, 2019.

За родну осетљивост образовања од значаја је и „скривени” курикулум, којим се ученицима и ученицама преносе непрописани и непланирани вредносни ставови и обрасци понашања.⁴³⁵ Ови ставови и обрасци, који се преносе путем формалних и неформалних контаката и имплицитне организационе културе, углавном репродукују традиционалне родне матрице. С обзиром да је „скривени” курикулум предуслов за стварање толерантног и инклузивног образовног окружења, као и за увођење родне перспективе у планове рада са децом и младима, у протеклом периоду спроведен је низ активности на унапређењу компетенција наставног особља за грађанске вредности и родну равноправност.⁴³⁶ Поред осталог, реализована је обука „Наставници као носиоци квалитетног образовању за сву децу”, која је део јединствене листе обука од посебног значаја, а коју је похађало 275 просветних саветника/ца и спољних сарадника/ца. Неки од семинара на којима су наставници/це добили потребна знања, вештине и алате за реализацију активности са ученицима/цама основних и средњих школа усмерени су на теме које се тичу родне равноправности,⁴³⁷ док су се неки програми бавили проблемом родно заснованих облика насиља. Овај процес треба наставити јер програмима за развој родних компетенција треба обухватити целокупно наставно особље на свим нивоима образовања.

Родна осетљивост високошколског образовања један је од кључних услова за делотворно спровођење политике родне равноправности и једнаких могућности у свим областима друштвеног живота. Законом о високом образовању прописано је да се високо образовање заснива на принципима уважавања хуманистичких и демократских вредности националне и европске традиције и вредности културног наслеђа и поштовање људских права и грађанских слобода, укључујући забрану свих видова дискриминације,⁴³⁸ али се родна равноправност експлицитно не помиње. Закон садржи клаузулу о употреби родно осетљивог језика, али је у целини родно наутралан. Правилник о стандардима за акредитацију студијских програма⁴³⁹ не садржи ни један родно осетљив услов у погледу стицања општих компетенција дипломираних студената и студенткиња. Њиме се образовне установе упућују да приликом креирања студијских програма опште квалификације дипломираних студената и студенткиња утврђују у складу са Националним оквиром квалификација,⁴⁴⁰ али овај пропис којим је за сваки ниво образовања утврђен сет општих знања, вештина, способности и ставова, не садржи ни један дескриптор који се односи на људска права и родну равноправност, што се негативно одражава на дефинисање квалификација које студенти и студенткиње стичу на одређеним врстама и нивоима студија. Правилник о стандардима и поступку за акредитацију високошколских

⁴³⁵ Јарић, И. Јавни и скривени курикулуми средњошколске наставе социологије: образовне реформе у Србији (1960–2006), Универзитет у Београду, Филозофски факултет, 2012. стр. 16.

⁴³⁶ У Каталогу програма сталног стручног усавршавања наставника, васпитача и стручних сарадника за школску 2018/2019, 2019/2020. и 2020/2021. годину одобрено је 19 програма из области родне равноправности и заштите од насиља и дискриминације. Усвојен је Каталог програма сталног стручног усавршавања наставника, васпитача и стручних сарадника за школску 2018/2019, 2019/2020. и 2020/2021. годину. Укупно је 32 програма који се баве људским правима. У области унапређивања компетенција за грађанске вредности налази се седам програма, а 24 програма имају за циљ унапређивање капацитета наставника и других стручних сарадника за деловање у области заштите од родно заснованог насиља и дискриминације. Доступно на: <https://zuov.gov.rs/katalog-programa-strucnog-usavršavanja-za-skolsku-2018-2019-2019-2020-i-2020-2021-godinu/> приступ 1. 6. 2021.

⁴³⁷ Нпр. Група МОСТ, „Родна равноправност”.

⁴³⁸ Члан 4. Закона о високом образовању.

⁴³⁹ „Службени гласник РС”, број 13/19.

⁴⁴⁰ Закон о Националном оквиру квалификација РС, „Службени гласник РС”, број 27/20.

установа⁴⁴¹ не садржи ни један стандард који се тиче остваривања родне равноправности. Једино је у стандардима који се тичу студената прописано да високошколска установа пружа додатну подршку студентима из осетљивих група. Овај стандард није на адекватан начин операционализован.⁴⁴² Ни Правилник о стандардима за самовредновање и оцењивање квалитета високошколских установа и студијских програма⁴⁴³ не садржи стандарде релеватне за остваривање родне равноправности.

Анализе курикулума појединих студијских програма и силабуса наставних предмета⁴⁴⁴ показале су да родна перспектива није интегрисана у њихове садржаје, да су уџбеници углавном родно наутрални, а у неким су присутни и родно стереотипни приступи у тумачењу друштвених појава. Образовни материјал који се користи у високошколском образовању у највећем броју случајева је родно неосетљив. Нема равномерне заступљености примера мушких и женских родних улога, а постојећи прикази рода и родних улога су стереотипни и ослањају се на традиционалне патријархалне парадигме. Готово нигде није заступљен родно осетљив језик, већ се термини и изрази користе скоро искључиво у мушком роду, нити се користи адекватан термилошки апарат који упућује на друштвену конструкцију рода и родних улога и сл. Уџбеници који имају чак и делимично приступ родне осетљивости и баве се питањима о женама или неким другим друштвено рањивим групама, то чине или недовољно или, што је још чешћа појава, на неодговарајући начин, тако што искључују или омаловажавају друштвено рањиве групе, дискриминишу обичаје, културу и веру мањинских етничких група, нетрадиционалне породице, ЛГБТ популације итд.⁴⁴⁵

Област високог образовања у Републици Србији карактеришу родна неравноправност, снажна вертикална сегрегација и недовољна заступљеност жена у доношењу одлука и креирању политика на универзитетима и у научној заједници. Истраживања показују да је положај жена у систему високог образовања неповољнији у односу на положај мушкараца. Постоји висок родни дисбаланс у погледу заступљености жена на руководећим позицијама, у развоју професионалне каријере жене се суочавају са специфичним родно заснованим баријерама, а постоје и знатне разлике у начину на које жене и мушкарци у науци комбинују свој професионални и породични живот, с обиром на то да каријерни успех жена није праћен еманципацијом унутар приватног домена, што жене ставља у позицију двоструке оптерећености.⁴⁴⁶ Анализа нормативног оквира академског рада указује на изостанак поимања значаја родне равноправности и проблема

⁴⁴¹ „Службени гласник РС”, бр. 13/19.

⁴⁴² Повареница за заштиту равноправности иницирала је 2018. године допуну Правилника о стандардима и поступку за акредитацију високошколских установа увођењем стандарда приступачности којима би се осигурало несметано кретање и приступ особа са инвалидитетом, стандарда који се односе на прилагођавање уџбеника, учила и помоћних наставних средстава, односно одговарајућих помагала асистивних технологија, у складу са Правилником о начину прилагођавања садржаја и/или формата уџбеника и стандарда који се односе на свима доступан начин презентовања информација на сајтовима високошколских установа. Иницијатива за измену стандарда у поступку за акредитацију високошколских установа, 110-00-10/2018-02 од 1. новембра 2018. године. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/inicijativu-za-izmenu-standarda-u-postupku-za-akreditaciju-visokoskolskih-ustanova-dostavl%20D1%98enu-nacionalnom-savetu-za-visoko-obrazovanje-i-nacionalnom-telu-za-akreditaciju-cir/> приступ 8. 6. 2021.

⁴⁴³ „Службени гласник РС”, број 13/19.

⁴⁴⁴ Вујадиновић, Д., Петрушић, Н. Неопходност уродњавања студијских програма права и правничких предмета, Зборник Д. Вујадиновић, З. Антонијевић (ур.), Родна равноправност у високом образовању: концепти, праксе и изазови, Академска књига, 2019. стр. 303-324.

⁴⁴⁵ Баћевић, Ј. и др. Анализа родне димензије у високошколском образовном материјалу, Центар за студије рода и политике Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2010, стр. 18-19.

⁴⁴⁶ Делибашић, Б. и др. Универзитети између меритократије и патријархата: жене и моћ делања, Институт за филозофију и друштвену теорију, 2018. стр. 118 и 120.

родних неједнакости, родно условљених каријера академских радника и радница и њихових неједнаких услова рада, чиме се отвара додатни простор за креирање родних неједнакости унутар система високог образовања.⁴⁴⁷ Посебно забрињава што ни жене, ни мушкарци на руководећим позицијама у високошколским установама не увиђају да је академска заједница обележена родним поделама, сматрајући да је академски сектор меритократски и имун на дискриминацију.⁴⁴⁸ У високом образовању у Републици Србији готово потпуно изостаје и регулатива и пракса уношења родне перспективе у садржаје учења на институционалном универзитетском нивоу, на плану наставних програма и наставних планова као и наставних материјала и уџбеника.⁴⁴⁹ У литератури је препознато да је за додатну едукацију и родну сензитивизацију знања од посебног значаја увођење и афирмација предмета и студијских програма Студија рода на свим нивоима високог образовања, са циљем да се кроз интердисциплинарни приступ подстакне критичко промишљање знања и његово дограђивање из родне перспективе.⁴⁵⁰ Међутим, у овом домену бележи се назадовање у последњих неколико година. Смањује се број студената и студенткиња који похађају студије рода (2017/18 – 14; 2016/17 – 15 на мастер програму и једна студенткиња докторских студија), а изостаје и адекватна финансијска подршка студентима и студенткињама као и предавачицама и истраживачицама у овој области.⁴⁵¹

Имајући све ово у виду, јасно је да постоји добар стратешки и законски оквир за остваривање родне равноправности у високом образовању, али је неопходна родно сензитивна реформа високог образовања.⁴⁵² Потребно је да се промене дешавају споља, али и изнутра. То значи да је неопходно да руководства установа високог образовања едукују наставне кадрове у области родне равноправности, унапређују наставне садржаје и материјале и тако унапређују квалитет знања и доприносе промени друштвених односа.⁴⁵³ Такође, потребно је установити обавезу преиспитивања наставних садржаја и уџбеника из родне перспективе, као и уважавање доприноса жена развоју дисциплине из родне перспективе, уз афирмацију студија рода.⁴⁵⁴ Неопходно је да се уведу мере за

⁴⁴⁷ Исто, стр. 118.

⁴⁴⁸ Исто, стр. 119.

⁴⁴⁹ Варади, Т., Пајванчић, М., (ур), Родна равноправност – од једнаких права до једнаких могућности, Зборник радова са научног скупа одржаног 27. септембра 2019, Српска академија наука и уметности, Београд, 2020, стр. 230.

⁴⁵⁰ Поповић, Д. Духачек, Д. Од циришког круга до студија рода: родна равноправност и високо образовање у Србији, Годишњак Факултета политичких наука, 2009, вол. 3. бр. 3. стр. 681-693; Ćeriman, J., Milutinović-Bojanić, S., i Pudar, G. Serbia at the Crossroads. Gender Inclusiveness in Higher Education: Real or just Wishful Thinking? U: From gender studies to gender in studies: case studies on gender-inclusive curriculum in higher education Bucharest: UNESCO-CEPES, 2011, стр. 185–210; Петрушић, Н. Константиновић Вилић, С. Интегрисање студија рода у универзитетски систем образовања, Зборник радова Заштита људских и мањинских права у европском правном простору, Ниш, Правни факултет, 2012, стр. 17-40; Антонијевић, З. Производња знања и јавне политике у Србији: за и против уродњавања, Социологија, вол. LX, 2018, бр. 1, стр. 299-301; Антонијевић, З. Производња знања и јавне политике у Србији: за и против уродњавања, Социологија, вол. LX (2018), № 1, стр. 299-301; Духачек, Д. Изазови у праксама институционализације и извођења женских студија, у: Вујадиновић, Д., Антонијевић З. (ур), Родна равноправност у високом образовању – концепти, праксе и изазови, Академска књига Нови Сад, 2019, стр. 223-235; Јарић, И. Јавни и скривени курикулуми родних студија у Србији (1978–2018), у: Вујадиновић, Д., Антонијевић З. (ур), оп. цит. стр. 235- 250. Шобот, А. Родна сегрегација у високом образовању на примеру Србије, у: Вујадиновић, Д., Антонијевић З. (ур), оп. цит. стр. 221-234.

⁴⁵¹ Демократија и људска права. Извештај о напретку II, Други извештај о напретку по областима за период октобар 2016 – 1. јун 2020, сачињен на основу оквира за мониторинг и евалуацију, ЖПРС и Фондација Friedrich Ebert – канцеларија у Србији, 2020, стр. 80-81.

⁴⁵² Више: Антонијевић, З., Производња знања и јавне политике у Србији: За и против уродњавања, Социологија 60(1), 2018, стр. 299-312.

⁴⁵³ Варади, Т., Пајванчић, М (ур.), оп. цит, стр. 231.

⁴⁵⁴ Опширније: Вујадиновић, Д., Петрушић, Н., Од родно слепог ка родно инклузивном високом образовању у Србији: акциони планови за уродњавање, Социологија 60 (1), 2018, стр. 313-329 и Вујадиновић, Д., Петрушић, Н., Увођење родне перспективе у правничко образовање у Србији: пилот анализа студијских програма и уџбеника, у: Перспективе

унапређивање окружења и превазилажење тзв. „скривеног курикулума” репродуковања стереотипа и предрасуда у понашању и дискурсу међу наставним особљем, током наставе и у односима са студентима, као и да се успостави правни оквир за заштиту од родно засноване дискриминације и насиља.⁴⁵⁵ У вези са родно заснованом дискриминацијом и насиљем, истраживање из 2019. године показало је да сваки четврти студент сматра да добацивање девојкама на улици није ништа страшно, 43% студената сматра да су девојке саме криве када их неко узнемирава због њиховог провокативног облачења, док сваки пети студент сматра да принудни секс у браку није силовање.⁴⁵⁶ Поједини факултети су почели да усвајају општа акта о забрани сексуалног узнемиравања и уцењивања,⁴⁵⁷ што је позитиван пример, али је неопходно ова питања институционализовати на нивоу универзитета и не остављати могућност факултетима појединачно да изаберу да ли ће усвојити сличне опште акте.

Иако су акциони планови кључни механизам за увођење родне перспективе у у високо образовање,⁴⁵⁸ на универзитетима у Републици Србији не постоје такви акциони планови. Изузетак је Универзитет у Београду, који је 2019. године усвојио План за постизање родне равноправности.⁴⁵⁹ Њиме је као општи циљ утврђено покретање процеса развоја стратегије родне равноправности, а као приоритетне области деловања идентификоване су: 1) управљање људским ресурсима; 2) доношење одлука и 3) садржај студијских програма и истраживања. У плану је констатовано да још није установљен систем за праћење академске каријере жена и мушкараца, који би узео у обзир различите факторе који могу допринети неједнакости. Утврђена је обавеза Универзитета да: успостави институционалне капацитете за идентификацију релевантних података и њихово стално одржавање, успостављање систематских процедура и информационих система за побољшање прикупљања података о трендовима када је у питању родни састав наставног и истраживачког особља, да јача видљивост родне равноправности и ради на подизању свести о значају и предностима родне равнотеже на свим нивоима, промовише родну разноврсност унутар академских структура, повећа учешће жена у органима одлучивања и процесима доношења одлука, ради на решавању имплицитних предрасуда и стереотипа о женама на утицајним положајима, успостави базу података о свим студијским програмима и појединим предметима који се фокусирају на родну равноправност, и ради на развијању одговарајућих индикатора за праћење стања родне равноправности у истраживачком садржају и наставним плановима и програмима високог

имплементације европских стандарда у правни систем Србије, Књига 7, Правни факултет Универзитета у Београду, 2017, стр. 84-103

⁴⁵⁵ Вујадиновић Д., Антонијевић, З., Родна равноправност у високом образовању: Феминистички изазов за 21. век, у: Вујадиновић, Д., Антонијевић, З., оп. цит, стр. XV

⁴⁵⁶ Представљени резултати истраживања студенткиња и студената Факултета политичких наука, Факултет политичких наука, 29.5.2019, доступно на: <https://www.fpn.bg.ac.rs/26141>, приступ 13.6.2021.

⁴⁵⁷ На пример, Правилник о понашању запослених у вези са превенцијом и заштитом од сексуалног узнемиравања и уцењивања студената и студенткиња Универзитета у Београду-Факултета политичких наука, 2014, доступно на: <http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2016/07/pravilnik-o-ponasanju-zaposlenih-u-vezi-sa-prevencijom-i-zastitom-od-seksualnog-uznemiravanja-i-ucenjivanja.pdf> приступ 13. 6. 2021 и Правилник о заштити од сексуалног узнемиравања и уцењивања, Правни факултет Универзитета УНИОН, доступно на: <http://pravnikafakultet.rs/wp-content/uploads/2019/03/Pravilnik-o-zastiti-od-seksualnog-uznemiravanja-i-ucenjivanja-22.03.2019..pdf> приступ 13. 6. 2021.

⁴⁵⁸ Gender Equality in Academia and research, GEAR Tool, EIGE, 2016, Luxembourg: Publications Office of the European Union, доступно на: <http://eige.europa.eu>, приступ 12.9.2021.

⁴⁵⁹ Доступно на: https://www.bg.ac.rs/files/sr/univerzitet/ravnopravnost/Plan_UB_za_postizanje_rodne_ravnopravnosti_2019.pdf, приступ 7. 6. 2021.

образовања. Правни факултет Универзитета у Београду припремио је Нацрт акционог плана за постизање родне равноправности, али он још увек није усвојен.⁴⁶⁰

Акциони планови за остваривање родне равноправности су од кључне важности за интегрисање родне перспективе, јер обезбеђују дугорочни и системски приступ решавању родних неједнакости и трансформацији друштвених пракси и хијерархијских родних односа моћи унутар академских институција.⁴⁶¹ На потребу њиховог усвајања указао је и Повереник за заштиту равноправности, иницирајући измену стандарда за акредитацију високошколских установа и студијских програма, увођењем обавезе ових установа да усвоје стратегију и пратећи АП за постизање родне равноправности, са мерама за откривање и укидање родне неравноправности и праћење њихове примене, као и обавезе да студентима пруже обуку о значају родне равноправност, кроз постојеће наставне предмете, семинаре, дебате, радионице, курсеве и на други погодан начин.⁴⁶²

5.1.2.2. Наука и истраживања

ЕУ препознала је науку и истраживања као кључне носиоце развојних политика који доприносе економском расту и стварању радних места. Најважнији интелектуални ресурс–знање, све више добија на значају, док се постојање стабилног истраживачког система посматра као покретачка снага која доприноси унапређењу квалитета живота у модерном друштву.⁴⁶³ ЕУ улаже све више у развој и имплементацију стратегија и програма који обезбеђују квалитетан оквир за научна истраживања и развој иновација, у циљу подстицања економског раста, односно, плана да ЕУ постане најконкурентнија и најдинамичнија светска економија заснована на паметним, одрживим и инклузивним принципима.⁴⁶⁴ Средства која се улажу у науку и истраживања постепено се повећавају, а планирано је да износе 3% БДП земаља чланица. Стратегија Европа 2020 допринела је креирању нових и побољшању постојећих програма ЕУ за науку и истраживања, као и даљи развој Европског научног простора, кроз успостављање Иновативне уније, иницијативе која омогућава државама чланицама да обједине све научне капацитете и унапреде комуникацију и сарадњу између научника и истраживача. Надаље, финансијски инструмент Хоризонт 2020 је највећи програм ЕУ намењен истраживању и иновацијама (вредност око 80 милијарди евра), чији је циљ уклањање препрека иновацијама и олакшавање сарадње између јавног и приватног сектора у креирању и испоручивању иновација, чиме се успоставља заједнички истраживачки простор и унапређују капацитети за формирање истраживачких мрежа.⁴⁶⁵

⁴⁶⁰ Доступно на: http://centar.ius.bg.ac.rs/attachment.php?id_attachment=392, приступ 7.6.2021.

⁴⁶¹ L. Husu, Gender Equality in Nordic Academia: Advances and Challenges, у: Вујадиновић, Д., Антонијевић, З. (ур.), оп. цит, стр. 66; Петрушић, Н. Вујадиновић, Д. Од родно слепог ка родно инклузивном високом образовању у Србији: Акциони планови за уродњавање, Благојевић, М. (ур) Социологија, 1/2018, 313-329.

⁴⁶² Иницијатива за измену стандарда у поступку за акредитацију високошколских установа, бр. 6-00-1/2018-02 од 9.1.2019. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/inicijativa-za-izmenu-standarda-u-postupku-za-akreditaciju-visokoskolskih-ustanova/>, приступ 13.6.2021. приступ 7. 6. 2021.

⁴⁶³ Проговори о преговорима, Поглавље 25 - Наука и истраживање, Београдска отворена школа, доступно на: <https://eupregovori.bos.rs/progovori-o-pregovorima/poglavlje-25/1563/2016/02/11/poglavlje-25---nauka-i-istravanje.html> приступ 7. 6. 2021.

⁴⁶⁴ Исто.

⁴⁶⁵ Исто.

Република Србија је 2014. године отворила Поглавље 25 – Наука и истраживање, које је 2016. године привремено затворено, уз констатацију да за ово поглавље није потребно транспоновати правних тековина ЕУ у национално законодавство, с обзиром на уопштено добар ниво припремљености Републике Србије у овим областима, као и на ограничени обим и посебну природу обавеза које проистичу из правних тековина ЕУ у оквиру овог поглавља.⁴⁶⁶ Напоменуто је и да поглавље може бити поново отворено све до краја приступних преговора. У овом документу ЕУ је констатовано да су политике истраживања и иновација у Републици Србији развијене, да постоје институционални капацитети, да је Република Србија у доброј позицији да одговори на приоритете Европског истраживачког простора, те да је Република Србија у потпуности приступила Оквирном програму Хоризонт 2020 (од 1. јануара 2014. године).⁴⁶⁷ Међутим, указано је да удео инвестиција у истраживање и развој у Републици Србији стагнира између 0,7 и 0,9% БДП, уз посвећеност Републике Србије да инвестира 1,5% БДП у истраживачке активности до 2020. године. Због тога ЕУ подстиче Републику Србију да повећа јавно финансирање за истраживање и развој. У контексту Европског истраживачког простора, идентификовано шест приоритета деловања: делотворнији национални истраживачки систем, оптимална транснационална сарадња и конкуренција, отворено тржиште рада за истраживаче, родна равноправност и интеграција начела родне равноправности у истраживању, оптимална циркулација, приступ и пренос научних знања, укључујући преко дигиталног ERA и међународна сарадња.⁴⁶⁸ Иако је родна равноправност и интеграција начела родне равноправности један од шест приоритета деловања, у преговарачкој позицији Републике Србије за ово поглавље то није експлицитно наведено.⁴⁶⁹ У документу се упућује на Стратегију научног и технолошког развоја Републике Србије у периоду од 2016. до 2020. године „Истраживање за иновације”,⁴⁷⁰ у којој је један од посебних циљева: осигурање изврности и доступности људских ресурса за науку, привреду и друштвене делатности. Међу мерама које се користе за постизање овог циља наведено је и унапређење родне и мањинске равноправности у науци и иновацијама, али нису одређене активности којима ће се ова мера спроводити, осим што је наведено да ће се унапредити родна и мањинска равноправност на свим нивоима одлучивања. У Републици Србији је почетком 2021. године усвојена нова Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2021. до 2025. године „Моћ знања” са АП (2021–2023).⁴⁷¹ У делу који се односи на остваривање циљева из претходне стратегије, наведено је да су постигнута четири кључна успеха: успостављање институционалног финансирања; успостављање Фонда за науку Републике Србије; значајно повећање буџета за науку и унапређена иновациона инфраструктура. Као слабости наводе се неадекватно идентификовање приоритета, амбициозност и недовољна фокусираност Стратегије.⁴⁷² За меру која се односи на унапређење родне и мањинске

⁴⁶⁶ Заједничка позиција Европске уније, Поглавље 25: Наука и истраживање, 2016, доступно на: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/pristupni_pregovori/pregovaracke_pozicije/pg_25_eu_pozicija.pdf приступ 12. 6. 2021.

⁴⁶⁷ Исто.

⁴⁶⁸ Исто.

⁴⁶⁹ Влада РС, Преговарачка позиције РС за Међувладину конференцију о приступању РС Европској унији за Поглавље 25 „Наука и истраживање”, октобар 2016. године, доступно на: https://eupregovori.bos.rs/progovori-o-pregovorima/uploaded/pg_poglavlje_pg_25.pdf, приступ 12. 6. 2021.

⁴⁷⁰ „Службени гласник РС”, број 25/16

⁴⁷¹ „Службени гласник РС”, број 10/21.

⁴⁷² Стратегија научног и технолошког развоја РС – моћ знања (2021 – 2025), Службени гласник РС, бр. 10/2021.

равноправности наведено је да је делимично остварена, без икаквих даљих детаља. Родна равноправност је скоро потпуно изостављена из нове Стратегије научног и технолошког развоја Републике Србије. Као општи циљ ове стратегије наведено је следеће: научно–технолошки и иновациони систем доприноси убрзаном развоју Републике Србије кроз унапређење квалитета и ефикасности науке, технолошког развоја и иновација и даље интеграције у Европски истраживачки простор, као и да стратегија представља и националну Мапу пута Републике Србије за интеграцију у Европски истраживачки простор, због чега је реферисано на приоритете, који укључују родну равноправност и на руководећим позицијама и развој политике за родну равноправност у истраживачким организацијама. Међутим, принцип родне равноправности није разрађен ни у оквиру посебних циљева, ни у оквиру мера и активности. Као позитиван пример наводимо усвајање Акционог плана за унапређење родне равноправности, који је 27. маја 2021. године усвојио Математички институт Српске академије наука и уметности.

Закон о науци и истраживањима,⁴⁷³ поред одредбе која регулише коришћење родно осетљиве терминологије за све положаје, професије, занимања и звања,⁴⁷⁴ као једно од начела на којима се заснивају наука и истраживања, наведено је и начело родне равноправности у науци и истраживањима и органима одлучивања⁴⁷⁵ које није ближе разрађено. Поред тога, прописано је да се евиденција о истраживачима води, између осталог и по полу,⁴⁷⁶ као и једна посебна мера којом се истраживачицама омогућава да поднесу захтев да им мирују рокови за избор у звање док су на породилском одсуству, те да се тај период не урачунава у рок за избор или реизбор.⁴⁷⁷

Имајући у виду стратешки и законски оквир који се односи на родну равноправност у науци и истраживањима, може се закључити да успркос постојању солидног правног оквира, има места за побољшања. Политика једнаких могућности није доследно операционализована у прописима који се односе на науку и истраживања, јер недостаје сет посебних мера усмерених на превазилажење родних неравноправности у науци, посебно у вези са каријером и напредовањем научница, успостављањем родног баланса у истраживачким тимовима, управљачким и надзорним телима, као и у вези са интегрисањем родне димензије у садржаје истраживања.⁴⁷⁸ Стратегије и закони нису међусобно усклађени, што је нарочито видљиво у вези са посебним мерама планираним у стратегијама, које се не налазе у законима,⁴⁷⁹ што додатно отежава постизање родне равноправности. Стратегије и прописи о науци и истраживањима нису у довољној мери усаглашени са међународним документима о родној равноправности у науци, који могу и треба да представљају упориште за креирање и увођење посебних мера које доприносе остваривању родне равноправности у науци и истраживањима.⁴⁸⁰

У периоду од 2014. до 2019. године, повећан је укупан број студената уписаних на високошколске установе и факултете у Републици Србији, при чему је број студенткиња у константном порасту, док се број студената смањује.

⁴⁷³ „Службени гласник РС”, број 49/19.

⁴⁷⁴ Чл. 1. ст. 2. Закона о науци и истраживањима.

⁴⁷⁵ Чл. 4. ст. 1. т. 8. Закона о науци и истраживањима.

⁴⁷⁶ Чл. 68. ст. 10. Закона о науци и истраживањима.

⁴⁷⁷ Чл. 101. Закона о науци и истраживањима.

⁴⁷⁸ Пајванчић, М., Родна равноправност у науци – једнаке могућности и посебне мере, у: Стефановић, Л. и др (ур), Научнице у друштву – Радови са конференције одржане од 11. до 13. фебруара 2020. године и САНУ, Етнографски институт САНУ, 2020, стр. 29-40.

⁴⁷⁹ Исто.

⁴⁸⁰ Исто.

Табела 1: Уписани студенти на високим школама и факултетима, према полу, 2014–2019⁴⁸¹

Година	Број		%	
	Жене	Мушкарци	Жене	Мушкарци
2014	134460	106594	55,8	44,2
2015	138971	112191	55,3	44,7
2016	146899	115190	56,0	44,0
2017	144871	111301	56,6	43,4
2018	141679	108092	56,7	43,3
2019	137910	104058	57,0	43,0

У школској 2019/20. години, на свим високошколским установама и на свим нивоима студија у Републици Србији уписано је 241.968 студената. Од укупног броја уписаних, 104.058 су студенти (43%), а 137.910 су студенткиње (57%).⁴⁸² На државним и приватним универзитетима укупно је уписано 204.627 студената (86% на државним, а 14% на приватним факултетима). Посматрано према начину финансирања студија, 41,4% студената уписало се на буџет, а 58,6% студената се самофинансира.⁴⁸³ У школској 2020/21. години укупан број студената који су први пут уписали прву годину студија на државним и приватним факултетима, академијама струковних студија и високим школама је 47.823, од тога је мушкараца 20.856 (43,6%), а жена 26.967 (56,4%).⁴⁸⁴

И даље постоји родна сегрегација у високом образовању. Међу дипломираним студентима у 2019. години, жене су заступљене са скоро 60%, али мушкарци и даље доминирају у областима: ИКТ (66%), инжењерству, производњи и грађевинарству (61%).⁴⁸⁵ У 2019. години докторирало је више жена (57%) него мушкараца (43%). Жене чине већину у областима здравства (71%), уметности (68%) и природним наукама (66%), а мушкарци у инжењерству, производњи и грађевинарству (57%), ИКТ (66%) и услугама (56%).⁴⁸⁶

Међу запосленима у области истраживања и развоја, у 2018. години има више жена (51%), као и међу научним истраживачима (51,4%). Жене су већински заступљене у свим категоријама, осим међу стручним сарадницима (48%). Иако чине већину, оне су на руководећим позицијама знатно ређе у поређењу са мушкарцима (38,1%). Чак и када јесу на руководећим позицијама, жене су много чешће од мушкараца задужене да се баве администрацијом, организацијом посла и бригом о запосленима.⁴⁸⁷ Треба имати у виду да су од оснивања Универзитета у Београду до данас, само две жене биле на позицији ректорке. Међу члановима Српске академије наука и уметности доминирају мушкарци. У 2020. години 90% свих чланова су мушкарци. Највеће учешће жена је у Одељењу језика и

⁴⁸¹ Жене и мушкарци у Републици Србији, оп. цит. стр. 61.

⁴⁸² Републички завод за статистику, 2020, доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G20201165.pdf> приступ 10. 6. 2021.

⁴⁸³ Исто.

⁴⁸⁴ Новоуписани студенти на академске/струковне студије у 2020/21. години, Републички завод за статистику, Београд, 2020, доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G20201349.pdf>, приступ 11. 6. 2021.

⁴⁸⁵ Жене и мушкарци у Републици Србији, оп. цит, стр. 62.

⁴⁸⁶ Исто.

⁴⁸⁷ Делибашић, Б., Пудар, Г., Фикет, И. (ур), оп. цит, стр. 119.

књижевности и Одељењу историјских наука, док је само по једна чланица у одељењима друштвених наука, техничких наука и математике, физике и гео-науке.⁴⁸⁸

Табела 2: Запослени на пословима истраживања и развоја, према звању и полу, 2014, 2016. и 2018.⁴⁸⁹

	2014				2016				2018			
	Ж	М	Ж%	М%	Ж	М	Ж%	М%	Ж	М	Ж%	М%
Укупно	10863	11017	49,6	50,4	11533	12009	49,0	51,0	11645	11326	50,7	49,3
Истраживачи	7452	7711	49,1	50,9	8032	8560	48,4	51,6	8329	7884	51,4	48,6
Стручни сарадници	715	1001	41,7	58,3	876	943	48,2	51,8	733	794	48,0	52,0
Техничко особље	1454	1175	55,3	44,7	1632	1521	51,8	48,2	1542	1489	50,9	49,1
Руководеће особље	198	260	43,2	56,8	203	364	35,8	64,2	253	411	38,1	61,9
Остало особље	1044	870	54,5	45,5	790	621	56,0	44,0	788	748	51,3	48,7

Приметан је пораст броја истраживачица у претходних неколико година, у свим научним областима. Подаци из 2018. године показују да је највеће учешће истраживачица у медицинским наукама и наукама о здрављу (58,6%), а најмање учешће у инжењерингу и технологији (40%), што је уједно и једина научна област у којој су жене заступљене мање у поређењу са мушкарцима.⁴⁹⁰ Анализа која је обухватила период од октобра 2016. до јуна 2020. године показала је да се положај академских и научних радница није значајно побољшао у том периоду.⁴⁹¹ Осим благог пораста жена које су запослене на пословима истраживања и развоја, као и благог пораста броја истраживачица, нису уочљиви други индикатори напретка.

Табела 3: Истраживачи према научним областима и полу, 2014, 2016. и 2018.⁴⁹²

	2014				2016				2018			
	Ж	М	Ж%	М%	Ж	М	Ж%	М%	Ж	М	Ж%	М%
Укупно	7452	7711	49,1	50,9	8032	8560	48,4	51,6	8329	7884	51,4	48,6
Природне науке	1763	1516	53,8	46,2	2016	2094	49,1	50,9	2135	1541	58,1	41,9
Инжењеринг и технологија	1555	2705	36,5	63,5	1809	3051	37,2	62,8	1839	2714	40,4	59,6
Медицинске науке и науке о здрављу	1216	825	59,6	40,4	1406	944	59,8	40,2	1454	1029	58,6	41,4
Пољопривредне науке	560	556	50,2	49,8	594	581	50,6	49,4	588	554	51,5	48,5
Друштвене науке	1551	1526	50,4	49,6	1400	1266	52,5	47,5	1470	1397	51,3	48,7
Хуманистичке науке	807	583	58,1	41,9	807	624	56,4	43,6	843	649	56,5	43,5

⁴⁸⁸ Исто, стр. 61. и 65.

⁴⁸⁹ Жене и мушкарци у РС, оп. цит, стр. 64.

⁴⁹⁰ Исто.

⁴⁹¹ Демократија и људска права. Извештај о напретку II, Други извештај о напретку по областима за период октобар 2016 – 1. јун 2020, сачињен на основу оквира за мониторинг и евалуацију, ЖПРС, ФЕС, 2020, стр. 81.

⁴⁹² Жене и мушкарци у РС, оп. цит, стр. 65.

Ови подаци евидентно показују да се обрасци сегрегације који се успостављају у току средњошколског образовања, настављају и на нивоу високог образовања, што за последицу има сегрегацију на тржишту рада. Мушкарци се и даље више усмеравају на инжењерство, информатику, природне и техничке науке, док се жене више усмеравају на друштвене и хуманистичке науке, као и на области које су повезане са бригом о другима.⁴⁹³ Међутим, иако је вертикална сегрегација веома присутна, овај проблем није предмет институционалне пажње.⁴⁹⁴

Да би процес уродњавања високог образовања, науке и истраживања био ефикасан и да би допринео пуном остваривању принципа родне равноправности, важно је успоставити добар стратешки оквир који ће бити институционализован кроз законе, у коме ће постојати јасна подела одговорности и задужења, уз развијање свести о неопходности заједничког деловања. Неопходно је обезбедити адекватна финансијска средства како би стратешке мере и активности, укључујући и оне које подразумевају истраживања, прикупљање података, подршку пројектима, промоцији и видљивости студија рода и слично, могле да се реализују.⁴⁹⁵ Поред тога, важно је промовисати и користити акумулирано знање из области студија рода за креирање и спровођење јавних политика, интензивније радити на јачању међусобне подршке жена у науци и академији, повезивању експерткиња, активисткиња и научница из различитих области, како би заједнички дале допринос препознавању и реаговању на родне неравноправности у науци и Академији.⁴⁹⁶ Заједничким мултисекторским деловањем доприноси се стварању услова за једнак приступ жена и мушкараца високом образовању, једнак приступ раду, позицијама одлучивања и управљања, као и повећавању родне осетљивости студијских програма, уџбеника и наставних материјала, што уз осигуравање родно осетљиве статистике, родно одговорног буџетирања и континуиране борбе против родно засноване дискриминације и насиља у академском простору,⁴⁹⁷ представља добру основу за доследно остваривање принципа родне равноправности.

5.2. Родни аспекти људских права, владавине права, безбедности и насиља према женама, и политичког живота

Ова област укључује родне аспекте људских права, владавину права, једнаке могућности за остваривање људских права и њихову ефикасну заштиту, људску безбедност посебно у кризним и ванредним ситуацијама, родно засновано насиље према женама и насиље у породици као најдрастичнији вид кршења људских права као и учешће жена у политичком животу и одлучивању о јавним пословима.

⁴⁹³ Варади Т., Пајванчић, М. (ур), оп. цит, стр. 208.

⁴⁹⁴ Демократија и људска права. Извештај о напретку II, оп. цит, стр. 81.

⁴⁹⁵ Демократија и људска права. Извештај о напретку II, оп. цит, стр. 83. Када су у питању конкурси за истраживачке пројекте, један од услова за њихово добијање јесте заступљеност родне перспективе у садржају пројекта и родни баланс у предложеним пројектним тимовима. (Видети GEAR Tool 7). Добијање пројеката Европске комисије, као што су они из програма “Хоризонт 2020”, у значајној мери је већ условљено тиме да ли је у пројектне предлоге укључена родна перспектива, а најављени предуслов конкурсања за “Хоризонт” пројекте јесте и да институције које конкуришу морају имати формално усвојене родне акционе планове, који су у процесу имплементације. О томе видети шире: Петрушић, Н. Вујадиновић, Д. Од родно слепог ка родно инклузивном високом образовању у Србији: акциони планови за уродњавање, Социологија, Вол. LX (2018), Н° 1. стр. 313-329.

⁴⁹⁶ Демократија и људска права. Извештај о напретку II, оп. цит, стр. 83.

⁴⁹⁷ Териман, Ј., и др. Разумевање концепта родне равноправности у нормативном оквиру високог образовања у Србији, у: Вујадиновић, Д., Антонијевић, З. (ур), оп. цит, стр. 117.

5.2.1. Владавина права, приступ правди и заштита права

Владавина права, приступ правди, делотворни инструменти и ефикасна заштита права који обликују конзистентан и стабилан правни поредак, кључне су претпоставке за развој друштва у целини па и за остваривање родне равноправности као чиниоца друштвеног развоја. Оцена стања у области владавине права и приступа правди полази од налаза евалуације Националне стратегије за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године са АП за 2016–2018⁴⁹⁸ и евалуације Националне стратегије за родну равноправност 2016–2020 за период од 2018–2020.⁴⁹⁹ Агенде 2030 за Србију – мапирање националног стратешког оквира у односу на циљеве одрживог развоја⁵⁰⁰, (циљ 5. и циљ 16, потциљ 16.3 и препорука 9), Закључних запажања CEDAW комитета у вези са Четвртим периодичним извештајем Републике Србије⁵⁰¹, Стратегије развоја правосуђа (2020–2025)⁵⁰² и ревидираног Акционог плана за поглавље 23⁵⁰³, Стратегије за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период од 2021. до 2025. године⁵⁰⁴, као и Закона о родној равноправности⁵⁰⁵, а ослања се на изворе јавно доступних података које поседују органи јавне власти и података из истраживања академске заједнице и ОЦД. Владавина права и приступ правди зависи од нормативног оквира, али и од предузимања практичних мера које доприносе ефективном приступу правди. Оба ова аспекта укључена су у оцену стања.

Владавина права, која претпоставља независност суда и судија и самосталност тужилаштва, услов је да грађани/ке у пуном капацитету и ефикасно остваре сва права везана за правично суђење (доношење одлуке у правичном поступку, искључиво на законским основама и без непримереног утицаја⁵⁰⁶). Устав гарантује једнакост пред законом⁵⁰⁷, право на једнаку законску заштиту⁵⁰⁸, право на судску заштиту⁵⁰⁹, право на уставносудску заштиту права⁵¹⁰, право на обраћање међународним институцијама ради заштите слобода и права⁵¹¹ и гаранције које обезбеђују поштовање ових права. Систем и заштите права употпуњује и заштита коју пружају независне институције, Повереник за заштиту равноправности и Заштитник грађана. У више наврата, Венецијанска комисија

⁴⁹⁸ Доступно на : <https://www.secons.net/files/publications/99-publication.pdf> приступ 31. 5. 2021.

⁴⁹⁹ У овом периоду АП није постојао већ је био само припремљен. Документ је подељен на састанку Радне групе за припреми Националне стратегије за родну равноправност, али у овом моменту није доступан на интернету.

⁵⁰⁰ Доступно на: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Agenda-UN-2030.pdf> приступ 31. 5. 2021.

⁵⁰¹ CEDAW/C/SRB/CO/4 od 8.3.2019. доступно на: <https://undocs.org/en/CEDAW/C/SRB/CO/4> приступ 31. 5.2121.

⁵⁰² „Службени гласник РС”, број 101/20.

⁵⁰³ Доступно на: <https://www.mpravde.gov.rs/sr/tekst/30402/revidirani-akcioni-plan-za-poglavlje-23-> приступ 6. 6. 2021.

⁵⁰⁴ Доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/ostalo/sektor-za-socijalnu-zastitu/strategija-za-sprecavanje-i-borbu-protiv-rodno-zasnovanog-nasilja-prema-zenama-i-nasilja-u-porodici-za-period-2021-2025-godine> приступ 8. 9. 2021.

⁵⁰⁵ Службени гласник РС, бр. 52/2021.

⁵⁰⁶ Први став тачке 1 – 3 Основних начела УН о независности судства – Резолуција Генерална скупштина УН 40/32 (1985) и 40/146 (1985), члан 6 Европске конвенције за заштиту људских права и слобода, Препорука Комитета министара СЕ (2010)12 о независности, ефикасности и одговорности судија Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities (Adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2010 at the 1098th meeting of the Ministers’ Deputies) доступно на: <https://rm.coe.int/cmrec-2010-12-on-independence-efficiency-responsibilities-of-judges/16809f007d> приступ 2. 6. 2021.

⁵⁰⁷ Члан 21 став 1 Устава РС.

⁵⁰⁸ Члан 21 став 2 Устава РС.

⁵⁰⁹ Члан 22 став 1 Устава РС.

⁵¹⁰ Члан 170 Устава РС.

⁵¹¹ Члан 22 став 2 Устава РС.

износила је критичке примедбе на уставна решења о правосуђу.⁵¹² У процесу придруживања Републике Србије ЕУ (Поглавље 23) промене уставних решења о правосуђу препознате су као битан услов успостављања нормативних претпоставки за владавину права. Рад на изменама Устава започео је 2017. године. Министарство правде припремило је радни текст Нацрта амандмана на Устав⁵¹³, а о том амандману током 2018. године вођена је јавна расправа. Критичке замерке на предложена решења упутили су: Високи савет судства⁵¹⁴, струковна удружења организације судија⁵¹⁵ и тужилаца⁵¹⁶, више ОЦД⁵¹⁷, академска заједница.⁵¹⁸ Након примедба изнетих у јавној расправи сачињено је више (4) верзија Нацрта амандмана на Устав.⁵¹⁹ Предлог за промену Устава, Влада је упутила Народној скупштини новембра 2018. године. Током 2019. и 2020.⁵²⁰ године активности на промени Устава се нису одвијале, а интензивирани су 2021. године. Одбор за уставна питања и законодавство организовао је јавна слушања⁵²¹ и дебату о томе шта је потребно мењати у Уставу РС⁵²² у области правосуђа,⁵²³ а 21. јуна 2021. године формирао је Радну групу која припрема Нацрт амандмана на Устав у чији састав су укључени представници/це струковних удружења судија и тужилаца. Променама Устава потребно је поставити темељне нормативне претпоставке за владавину права у складу са европским и међународним стандардима у документима ЕУ, УН, СЕ, посебно Венецијанске комисије, групе држава против корупције ГРЕКО, Европске комисије за ефикасност правосуђа

⁵¹² Најпре 2005. године када је разматрала неколико нацрта устава РС (Мишљење бр. 349/2005 документ CDL-AD(2005)023), потом шест месеци (март 2007.) након што је Устав РС 2006 уставојен и тако одступила од праксе да се мишљење доставља пре усвајања устава. Доступно на: www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile. приступ 11. II 2018. као и током рада на припреми амандмана на Устав РС.

⁵¹³ Доступно на: <https://www.mpravde.gov.rs/files/amandmani%20za%20objavljivanje1.pdf> приступ 3.6. 2021.

⁵¹⁴ Доступно на: <https://vss.sud.rs/sr-lat/saop%C5%A1tenja/saop%C5%A1tenje-visokog-saveta-sudstva-u-vezi-promena-ustava> приступ 3. 6. 2021.

⁵¹⁵ Сведочанство припреме за промену Устава Србије из 2006. и струка. Друштво судија Србије, 2018. Доступно на https://www.sudije.rs/images/Dru%C5%A1tvo_sudija_Srbije_-_Svedo%C4%8Danstvo.pdf и Консултативно веће европских судија, доступно на: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=2198457&Site=COE&direct=true> приступ 3. 6. 2021.

⁵¹⁶ Доступно на: <https://uts.org.rs/images/2018/280218.dvt.misljenje.ustav.pdf> и Консултативно веће Европских тужилаца доступно на: https://www.uts.org.rs/images/2019/misljenje_CCPE.pdf приступљено 3. 6. 2021.

⁵¹⁷ ЖПРС формулисала је своје предлоге за промену Устава РС, што је био услов за учешће у јавној расправи и учествовала је у јавној расправи о променама Устава. Доступно на: <https://media.genderhub.org.rs/2021/04/Ustavne-promene-iz-ugla-Zenske-platfome.pdf> приступ 6. 6. 2021.

⁵¹⁸ Друштво судија Србије Оп. цит. 2018 доступно на https://www.sudije.rs/images/Dru%C5%A1tvo_sudija_Srbije_-_Svedo%C4%8Danstvo.pdf приступ 3. 6. 2021.

⁵¹⁹ Нацрт Амандмани I до XXIX (18. 4. 2018) доступно на: <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/160418/160418-vest15.html>, Нацрт амандмана на Устав Србије I до XXXII. Доступно на: <http://www.emins.org/wp-content/uploads/2018/11/Ustavni-amandmani-IV-verzija-srp.pdf> приступ 3. 6. 2021.

⁵²⁰ Пандемија КОВИД 19, парламентарни избори одржани су јуна 2020 године.

⁵²¹ До сада одржана су јавна слушања 19, 24, 26, 27, 31 маја и 2. јуна. Доступно на: <http://www.parlament.gov.rs/aktivnosti/narodna-skupstina/radna-tela/javna-slusanja.3012.html> приступљено 3. 6. 2021.

⁵²² О отвореним питањима везаним за поступак промене Устава РС видети: Зборник Ревизиона власт у Србији (ур. Шарчевић, и др. Сарајево 2017.; Зборник, Сведочанство припреме за промену Устава од 2006. године и струка, прилози: Вучић, О, стр. 250 – 252, Стојановић, Д. стр. 259 – 263, Пејић, И. стр. Симовић, Д. стр. 243 – 244, Ненадић, Б. стр 292 – 293, Ракић, Водинелић В. стр.322 – 323; Пајванчић М.: Поступак одлучивања о променама Устава РС, Зборник (ур. Дајовић, Г.) „Српско правосуђе на уставној раскрсници – сведочанство о „дебати” поводом иницијативе за промену Устава РС у области правосуђа”, ЦЕПРИС, 2019, стр. 166 – 176. Доступно на <https://www.cepris.org/wp-content/uploads/2019/06/Zbornik-CEPRIS.pdf> приступ 3. 6. 2021.

⁵²³ У више наврата на јавним слушањима наглашена је потреба да РС „анализира постојеће одредбе Устава са становишта општеприхваћених европских и међународних стандарда изражених кроз документа ЕУ, УН, СЕ, посебно Венецијанске комисије, али и групе држава против корупције ГРЕКО, Европске комисије за ефикасност правосуђа СЕПЕШ, Консултативног већа европских судија, Консултативног већа европских тужилаца и Европске мреже савета правосуђа.” Доступно на: http://www.parlament.gov.rs/Odr%C5%BEano_Sedmo_javno_slu%C5%A1anje_na_temu_promene_Ustava.41696.941.html приступ 3. 6. 2021.

СЕПЕЖ, Консултативног већа европских судија, Консултативног већа европских тужилаца и Европске мреже савета правосуђа.

Усвојено је неколико закона, значајних за родну равноправност, владавину права и приступ правди на чије се усвајање чекало готово деценију. Поред измена и допуна Закона о забрани дискриминације⁵²⁴ и усвајања новог Закона о родној равноправности⁵²⁵ којима је целовито регулисана заштита од родно засноване дискриминације у складу са међународним стандардима, прописане су и посебне мере чији циљ је стварање једнаких могућности за остваривање свих људских права за жене и мушкарце, регулисане обавезе јавних власти, послодаваца и других субјеката, инструменти и одговорност јавних власти за имплементацију закона, показатељи релевантни за родну статистику⁵²⁶, прописане санкције за кршење закона и др. Тиме су на нормативном плану, отклоњени недостаци (непотпотпуна и међусобно неусклађена законска решења, вишегодишње кашњење рада на променама ових закона) који су отежавали примену антидискриминационих закона и унапређивање родне равноправности. Ефекти примене ових недавно донетих закона се још не могу пратити.

Бесплатна правна помоћ је значајан предуслов за једнаке могућности за приступ правди. Делотворан приступ правди подразумева адекватан систем правне помоћи, који обезбеђује пружање квалитетне правне помоћи, бесплатно или по смањеним трошковима, свима који нису у стању да је плате.

После дужег времена 2018. године усвојен је Закон о бесплатној правној помоћи⁵²⁷ чија примена је започела 1. октобра 2019. године, којим је успостављен систем пружања бесплатне правне помоћи. Позитиван помак је гарантовање права на бесплатну правну помоћ жртвама насиља у породици, лицу које остварује правну заштиту од тортуре, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања или трговине људима.⁵²⁸ Круг корисника бесплатне правне помоћи не обухвата жртве свих облика родно заснованог насиља, па би изменама Закона круг корисника бесплатне правне помоћи требало проширити и укључити и жртве родно заснованог насиља према женама, што је наглашено и у Стратегији за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици (2021–2025).⁵²⁹

Законом је уведен Регистар пружалаца бесплатне правне помоћи и бесплатне правне подршке,⁵³⁰ а која се пружа по претходном одобрењу. У првих шест месеци примене Закона, примљено је 2079 захтева, 1902 особа је добило помоћ у парничним и управним поступцима.⁵³¹ Према подацима органа управе, у првих шест месеци примене закона само шест ЈЛС је навело „насиље у породици” као област у којој је одобрена бесплатна правна помоћ. Није, међутим, познато колико је било одобрених захтева, с обзиром да су ЈЛС доставиле збирне податке, а није познато ни колико је међу њима жена,

⁵²⁴ „Службени гласник РС”, број 52/21.

⁵²⁵ „Службени гласник РС”, број 52/21.

⁵²⁶ Члан 65 Закона о родној равноправности.

⁵²⁷ „Службени гласник РС”, број 87/18.

⁵²⁸ Члан 4 став 3 Закона о пружању бесплатне правне помоћи.

⁵²⁹ „Службени гласник РС”, број 41/21.

⁵³⁰ Доступно на: <https://www.mpravde.gov.rs/vest/26213/poziv-za-upis-u-registar-pruzalaca-besplatne-pravne-pomoci-i-besplatne-pravne-podrske.php>, приступ 20.05.2021.

⁵³¹ Доступно на: https://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/za-6-meseци-1.902-gradjana-dobilo-besplatnu-pravnu-pomoc_1117081.html, приступ 1. 6. 2021.

јер подаци који се прикупљају нису разврстани по полу.⁵³² Када је у питању бесплатна правна подршка коју пружају медијатори, односно посредници у решавању спорова, јавни бележници и ОЦД укупан број корисника којима је пружен правни савет је 7.460.⁵³³

Право на бесплатну правну помоћ признато је лицима која испуњавају услове за новчану социјалну помоћ или дечији додатак као и члановима њихових породица, односно, заједничког домаћинства. Ово право имају и они који не испуњавају услове да буду корисници ових права, али који би због плаћања правне помоћи из сопствених прихода испунили прописане услове. Критеријуме за стицање права на бесплатну правну помоћ треба преиспитати и поред жртава насиља у породици и жртава тортуре, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања као и жртава трговине људима, укључити и жртве родно заснованог насиља, посебно жртве из рањивих и вишеструко дискриминисаних група. У противном жртве других облика родно заснованог насиља које право на бесплатну правну помоћ остварују под општим законским условим, биле би дискриминисане и стављене у неједнак положај у односу на жртве породичног насиља.

Круг пружалаца бесплатне правне помоћи укључује само адвокате и службе бесплатне правне помоћи у ЈЛС.⁵³⁴ Међу регистрованим пружаоцима бесплатне правне помоћи и подршке тренутно је 3.304 адвоката, 24 ЈЛС нису регистровале пружаоце бесплатне правне помоћи, а међу регистрованим пружаоцима правне подршке само је 31 ОЦД, од којих су 11 у Београду.⁵³⁵ И због тога жртве родно заснованог насиља нису изједначене у погледу приступа квалитетној бесплатној правној помоћи и подршци.

Удружењима грађана која се дуго времена и систематски баве пружањем бесплатне правне помоћи, посебно жртвама родно заснованог насиља, закон допушта само пружање бесплатне правне подршке (давање општих правних информација и попуњавање формулара)⁵³⁶, изричито забрањује пружање бесплатне правне помоћи а кршење ове забране санкционише високом прекршајном казном (од 50.000 до 500.000 РСД).⁵³⁷ Право пружања бесплатне правне подршке имају и јавни бележници, посредници и правни факултети којима закон, такође, забрањује пружање бесплатне правне помоћи.⁵³⁸ Како у свим ЈЛС нису образоване службе правне помоћи⁵³⁹, а адвокати немају обавезу пружања бесплатне правне помоћи већ се за то сами опредељују, број могућих пружалаца бесплатне правне помоћи је додатно сужен и територијално неравномерно распоређен.⁵⁴⁰ Стога би требало преиспитати могућност да се круг пружалаца бесплатне правне помоћи прошири и на правне факултете, ОЦД уз постављање критеријума који морају бити испуњени од стране

⁵³² Извештај Министарства правде о спровођењу Закона о бесплатној правној помоћи од 31. март 2020. године. <https://www.mpravde.gov.rs/files/Izvestaj%20o%20sprowadjenju%20ZBPP%201.okt%20do%2031.%20marta.pdf> приступ 1. 9. 2021.

⁵³³ Исто.

⁵³⁴ Члан 9 став 1 Закона о пружању бесплатне правне помоћи. Регистар пружалаца правне помоћи и бесплатне правне подршке доступан на: <https://www.mpravde.gov.rs/sr/tekst/26350/register-pruzalaca-besplatne-pravne-pomoci-i-besplatne-pravne-podrske.php> приступ 1. 6. 2021.

⁵³⁵ Доступно на: <https://www.drzavnauprava.gov.rs/tekst/26350/register-pruzalaca-besplatne-pravne-pomoci-i-besplatne-pravne-podrske.php> приступ 1. 6. 2021.

⁵³⁶ Члан 9 став 5 Закона о пружању бесплатне правне помоћи.

⁵³⁷ Члан 58 став 1 тачка 2 Закона о пружању бесплатне правне помоћи.

⁵³⁸ Члан 12 Закона о бесплатној правној помоћи.

⁵³⁹ На пример, све општине у Севернобачком округу пружају бесплатну правну помоћ, наспрам само 25% општина Зајечарског округа. Видети: Филиповић, М. Закон о бесплатној правној помоћи – Првих шест месеци примене, YUCOM – Комитет правника за људска права, Београд, 2020. Доступно на: <https://www.yucom.org.rs/zakon-o-besplatnoj-pravnoj-pomoci-prvih-sest-meseci-primene/> приступ 8. 9 2021.

⁵⁴⁰ Видети Извештај Министарства правде о спровођењу Закона о бесплатној правној помоћи. Доступно на: <https://mpravde.gov.rs/files/Izvestaj%20o%20sprowadjenju%20ZBPP%201.okt%20do%2031.%20marta.pdf> приступ 1. 6. 2021.

ових пружалаца правне помоћи (нпр. правничко образовање, лиценцирање). Могућност пружања правне помоћи од стране ОЦД већ постоји у Закону о бесплатној правној помоћи⁵⁴¹ који регулишу азил и забрану дискриминације.

Поступак одлучивања о стицању права на бесплатну правну помоћ је сложен, а службеницима ЈЛС у служби бесплатне правне помоћи остављено је дискреционо право одлучивања и широко постављене могућности одбијања захтева за пружање правне помоћи. Евиденција о корисницима бесплатне правне помоћи коју су по закону дужни да воде органи управе надлежни за одобравање бесплатне правне помоћи⁵⁴² није потпуна: Није прописана обавеза вођења евиденције о корисницима бесплатне правне помоћи разврстана по полу корисника и разлозима због којих се захтева ова помоћ. Не постоји обавеза да се прикупљени подаци разврстају по полу, нити да се евидентира право ради чије је заштите правна помоћ тражена/одобрена, већ само „правна област“ из које је пружена бесплатна правна помоћ или бесплатна правна подршка. Ови недостаци онемогућавају да се на адекватан начин прати примена закона с аспекта остваривања правозаштитних потреба жена. Обавезе везане за вођење евиденција релевантних за родну равноправност регулише Закон о родној равноправности.⁵⁴³

Службе бесплатне правне помоћи су тешко доступне и у ЈЛС у којима постоје, јер често не постоји јавни међумесни саобраћај нарочито између сеоских средина и општинских центара, а коришћење друге врсте превоза захтева знатне трошкове.⁵⁴⁴

У свим ЈЛС неопходно је успоставити службу пружања бесплатне правне помоћи и обезбедити људске, финансијске и техничке ресурсе за њихов рад и тако створити услове за остваривање права на приступ правди. Законом је неопходно регулисати и посебне мере (обезбеђивање приступачности објеката, тумачи за знаковни језик, приступачни формати за следе и слабовиде особе и др.) за отклањање препрека са којима се сусрећу особе са инвалидитетом у приступу правди и установиле једнаке могућности за приступ правди и за особе са инвалидитетом. Није успостављен транспарентан маханизам за праћење квалитета пружених услуга правне помоћи. Недостаје и стратешки документ у овој области. Стратегија развоја система бесплатне правне помоћи и АП за њену примену (2011–2013) нема дефинисан рок до кога важи па се сматра важећом. Потребно је спровести ех пост анализу постојеће стратегије као и анализу стања у овој области и на основу тога проценити да ли је потребно извршити промене у постојећој стратегији.

Приступ правди је отежан. На то утичу неравномеран територијални распоред судова и међусобно неусклађена мрежа судова и јавних тужилаштава⁵⁴⁵, као и високи трошкови судског поступка.⁵⁴⁶ Судови или тужилаштва не постоје у бројним општинама па је приступ судској заштити права отежан не само за становнике/це руралних подручја, већ и за становнике/це у мањим општинама.⁵⁴⁷ Не постоје или се гасе линије међумесног

⁵⁴¹ Члан 9 став 2 Закона о бесплатној правној помоћи.

⁵⁴² Начин вођења евиденције регулисан је Правилником о начину вођења евиденције о пруженој бесплатној правној помоћи и бесплатној правној подршци (Службени гласник РС, бр. 68/2019).

⁵⁴³ Члан 65. Закона о родној равноправности.

⁵⁴⁴ Више: Бекер, К. и др. Извештај о правима жена и родној равноправности у Србији за 2019. стр. 65 – 67 FemPlatz, 2020. стр. 65 – 67 доступно на: <https://www.femplatz.org> као и https://www.femplatz.org/library/reports/2020-08-10_PreneraZena.pdf приступ 31. 5 2021.

⁵⁴⁵ Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава „Службени гласник РС, бр. 101/2013.

⁵⁴⁶ Закон о судским таксама Службени гласник РС, бр. 28/94, 53/95, 16/97, 34/2001 – др. закон, 9/2002, 29/2004, 61/2005, 116/2008 – др. закон, 31/2009, 101/2011, 93/2012, 93/2014, 106/2015 и 95/2018.

⁵⁴⁷ На пример, житељи Крајишника удаљени су од Основног суда и Основног јавног тужилаштва у Зрењанину 57 км. У општинама Сечањ и Житиште које су им ближе не постоји основни суд нити основно јавно тужилаштво. (члан 3 став 1

јавног саобраћаја па је приступ суду отежан јер изискује додатне трошкове за превоз који је потребно ангажовати или сопствени превоз, а знатно мање жена су власнице аутомобила. Потребно је преиспитати законска решења у Закону о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава и обезбедити бољу приступачност судова и тужилаштава и ускладити мрежу судова са мрежом тужилаштава како би се омогућио приступ правди. Препрека за приступ правди су и високи трошкови судског поступка који су често разлог да многе жене, али и мушкарци не траже судску заштиту. На пример, таксе на тужбу за развод брака крећу се од 1.900 до 19.000 РСД, таксе у извршном поступку од 1.900 до 97.000 РСД, трошкови адвоката – састављање поднеска или присуство рочишту је најмање 1/3, а састављање жалбе више од 2/3 просечне плате у Републици Србији, накнаде вештака крећу се од 50% просечне плате за вештаке без средњег образовања до 300% за докторе наука⁵⁴⁸, различите таксе, трошкови и награде извршитеља (само награде за рад извршитеља крећу се од 3.000 до 47.000 РСД).⁵⁴⁹ Право на ослобађање од претходног плаћања трошкова примењује се ретко и неконзистентно. Трошкови се битно увећавају уколико се потражи заштита и пред Европским судом за људска права (веће таксе, превођење, трошкови превоза и др.).⁵⁵⁰ Тренутно стање у погледу ослобођења од претходног плаћања трошкова поступка није задовољавајуће. Информисаност јавности о условима за ослобођење од претходног плаћања судских такси и других трошкова поступка веома је ниска. Прописи о ослобођењу од претходног плаћања трошкова поступка примењују се неуједначено, што доводи до недоследног приступа правди за сиромашни део популације⁵⁵¹, јер не постоје смернице, нити стандардизоване форме које би судије користиле приликом одлучивања о захтевима за ослобођења од претходног плаћања трошкова поступка.

Заштита права није ефикасна и делотворна. Поступци пред судовима дуго трају упркос томе што је усвојен Закон о заштити права на суђење у разумном року.⁵⁵² Законска решења нису допринела ефикаснијој заштити права, о чему говори повећан број уставних жалби на одлуке судова⁵⁵³, што Уставни суд и констатује.⁵⁵⁴ Заштита људских права пред Уставним судом је изразито неефикасна. Број предмета који се односе на заштиту људских права континуирано и убрзано расте.⁵⁵⁵ То постаје доминантна надлежност Уставног суда (нпр. у 2019. години 97, 87% предмета), а све друге надлежности, укључујући и нормативну контролу као основну надлежност овог суда су потиснуте (2%

тачка 21 и члан 9 став 1 тачка 20 Закона о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава, „Службени гласник РС” бр. 101/2013)

⁵⁴⁸ Члан 7 Правилника о накнади трошкова у судским поступцима, Службени гласник РС, бр. 57/03 и 69/11.

⁵⁴⁹ Чланови 2 и 7 Правилника о тарифи, наградама и накнадама трошкова за рад извршитеља Службени гласник РС, бр. 50/2012.

⁵⁵⁰ Више: Пајванчић, М.: Наша урушена права, ФЕС, 2019, стр. 9 – 13. Доступно на: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/15439.pdf> приступ 31. 5. 2021.

⁵⁵¹ Анализа судске праксе – Поступање судова по предлогу за ослобађање од плаћања судских трошкова у парничној материји, Београд: YUCOM, 2018. стр. 2. Доступно на: <https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2018/06/Analiza-sudske-prakse-Postupanje-sudova-po-predlogu-za-osloboda%C4%91anje-od-pla%C4%87anja-sudskih-tro%C5%A1kova-u-parni%C4%8Dnoj-materiji.pdf>, приступ 31. 5. 2021.

⁵⁵² „Службени гласник РС”, број 40/15.

⁵⁵³ Више: Пајванчић, М. Анализа начина одлучивања Уставног суда у: Бељански, С. Уставног суда и судске власти – стање и перспективе, ЦЕПРИС, 2019. стр. 33 – 38. Доступно на: <https://www.cepris.org/wp-content/uploads/2019/10/CEPRIS-Odnos-Ustavnog-suda-i-sudske-vlasti2.pdf> приступ 14. 6. 2020.

⁵⁵⁴ Преглед рада Уставног суда за 2017. стр. 10. Доступно на: <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/137-101100/pregled-rada> приступ 23. 2. 2019.

⁵⁵⁵ На пример, број уставних жалби у 2008. години био је 1927, да би у 2017. години достигао 25 846. Доступно на: <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/137-101100/pregled-rada> приступљено 23. 2. 2019.

предмета).⁵⁵⁶ Упркос настојању да се организацијом рада и процесним правилима постигне већа ефикасност рада у пракси број нерешених уставних жалби и даље континуирано расте. Број решених уставних жалби се повећава, али то повећање не прати динамику прилива уставних жалби. Највећи број уставних жалби је одбачен, а мериторно је решен мали број.⁵⁵⁷ Међу правима чија заштита се тражи пред Уставним судом доминирају повреде права на суђење у разумном року и повреда права на правично суђење.⁵⁵⁸ Нормативни оквир је непотпун, о чему сведоче ставови које Уставни суд заузео како би се отклониле правне празнине везане за уставну жалбу као инструмент заштите права. У Закон о Уставном суду требало би укључити ставове Уставног суда⁵⁵⁹ који се односе на услове за подношење уставне жалбе и више посебно значајних процесних питања.⁵⁶⁰ Неefикасна уставно судска заштита угрожава Уставом гарантовано право грађана/ки да се обратe ЕСЈП ради заштите права, јер је уставна жалба као последњи правни инструмент за заштиту права у унутрашњем правном систему услов за обраћање ЕСЈП. У циљу унапређења владавине права и приступа правди потребно је обезбедити ефикасну заштиту људских права и унапредити ефикасност судских поступака у складу са стандардима УН, ЕУ и СЕ и праксом ЕСЈП. Ускладити сет правосудских закона са⁵⁶¹ стандардима УН, ЕУ и СЕ и праксом Европског суда за људска права.

Инструменти заштите људских права нису подједнако доступни свима без било ког вида дискриминације (мрежа судова и тужилаштва, трошкови поступка) и нису делотворни и ефикасни (дуго трајање судских поступака, број нерешених уставних жалби који континуирано расте), а у неким случајевима нису предвиђени инструменти за заштиту права.⁵⁶²

Заштита права коју пружају независне институције је специфичан вид заштите права на равноправност коју пружа Повереник за заштиту равноправности и заштита људских права када су повређена пред органима управе, коју пружа Заштитник грађана Покрајински заштитник грађана–омбудсман у оквиру надлежности АПВ као и локални омбудсмани у оквиру надлежности ЈЛС. Поступак пред овим институцијама је једноставнији. Притужба којом се покрене поступак не захтева ангажовање адвоката. За подносиоца притужбе нема трошкова поступка. Поступање по притужби је ефикасније, а модалитети решавања притужби флексибилнији (препоруке, упозорења, стратешка

⁵⁵⁶ Више: Пајванчић, М. Оп. цит. 2019, стр.

⁵⁵⁷ На пример, у 2018. години Уставни суд је одбацио 87,06% уставних жалби, а свега 12,94% су мериторно решене.

⁵⁵⁸ Видети: Пајванчић, М. и др. Оп. цит. 2019, стр. 37.

⁵⁵⁹ Ставови Уставног суда утврђени 2009, 2010, 2011, 2012, 2019. доступно на: <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/163-100890/stavovi-suda> приступљено 23. 2. 2019.

⁵⁶⁰ На пример: рок у коме се може изјавити, посебно у случају пропуштања; допуна и благовременост накнадних поднесака; дозвољеност ревизије; обавезна садржину уставне жалбе; поступак мериторног одлучивања посебно изрека одлуке којом се жалба усваја, отклањање штетних последица и накнада штете; структура образложења одлуке којом се уставна жалба усваја; оцена уставности у општег акта у поступку одлучивања по уставној жалби; поступак преиспитивања уставне жалбе; поступање по представци, жалби или уставној жалби изјављеној против одлуке, решења или закључка Уставног суда и др. Више: Пајванчић, М. и др. Оп. цит. 2019.

⁵⁶¹ На пример, Закон о уређењу судова, Закон о судијама, Закон о јавном тужилаштву, Закон о Високом савету судства, Закон о Државном већу тужилаца, Закон о седиштима и подручјима судова и тужилаштва, Закон о полагању правосудног испита, Закон о правосудној академији.

⁵⁶² На пример, Закон о привременом уређивању начина исплате пензија који је повредио имовинско право великог броја пензионера искључио је могућност коришћења било ког инструмента за заштиту права. Видети, Пајванчић, М. и др. Оп. цит. стр. 40 – 47, 2019.

парница, покретање поступка оцене уставности и законитости⁵⁶³). Током 2020. године Поверенику за заштиту равноправности поднето је 674 притужби од којих су 39,3% поднеле жене, а 47,8% мушкарци.⁵⁶⁴ Од тога поднето је 105 притужби по основу пола као личног својства, те је овај основ као и претходне године међу првим основама, са сличним бројем притужби.⁵⁶⁵ На правосуђе и поступак пред органима јавне власти односи се 28% притужби. Повереник је упутио 476 препорука, 12 упозорења, 12 иницијатива за измену прописа, 2 кривичне пријаве и др. Препоруке се поштују о чему говори податак да је по њима поступљено у 89% случајева.⁵⁶⁶ Међу личним својствима која су основ дискриминације доминирају притужбе у вези са здравственим стањем (121), старосним добом посебно лица старијих од 65 година (115), националном припадносту и етничким пореклом (114 од којих се 94 односи на дискриминацију на основу припадности ромској националној мањини), полом (105). По свим наведеним основама дискриминације бележи се раст у односу на претходну годину.⁵⁶⁷ Заштитнику грађана обратило се током 2020. године 18.165 грађана, што је повећање од 67% у односу на 2019. годину. Током 2020. године разматрано је укупно 6.965 предмета, а окончано је 5.456 (78,33%) предмета што говори да је ефикасност рада повећана за више од 10%. У области родне равноправности и права ЛГБТИ особа, Заштитник грађана је у 2020. години разматрао 140 предмета, што је за 62% више у односу на претходну годину. Број упућених препорука повећан је за 111% у односу на 2019. годину, а ефикасност Заштитника грађана у поступању по предметима у овој области повећана за више од 12% у односу на 2019. годину. Од 5.056 које је решавао Заштитник грађана 1.253 предмета односило се на грађанска и политичка права, од којих се 317 (6,27%) односило на правду и правосуђе.⁵⁶⁸

Недовољно је познавање међународних конвенција (CEDAW конвенција, Истанбулска конвенција, Конвенција о правима особа са инвалидитетом) и националних антидискриминационих прописа од стране актера који суделују у одлучивању о заштити од дискриминације. На правним факултетима се о овој области не стичу неопходна знања. Обуке које организује Правосудна академија за судије и тужиоце већ дужи низ година обухватају и антидискриминационе прописе, судску праксу и праксу Европског суда за људска права. Ове активности требало би и надаље континуирано спроводити. У адвокатским коморама нису организоване обуке о антидискриминационим прописима. Током 2019. године одржане су прве обуке за адвокате у Адвокатској комори Војводине и адвокатској комори у Нишу, Лесковцу и Врању коју је похађало више од 100 учесника. У 2021. години планира се одржавање посебне обуке за адвокате који би стекли продубљена знања у овој области како би могли сами да преузму обуке адвоката. Ове обуке подржала је мисија ОЕБС у Републици Србији. Неопходно је наставити перманентно обуке и подизање капацитета судија, тужилаца, адвоката, запослених у државној управи и јавним службама (укључити ове садржаје у редовне годишње обуке као и обуке за стицање

⁵⁶³ Уставни суд је 2020. године решевајући по предлогу Повереника за равноправност утврдио да одредбе Закона о финансијској подршци породици са децом које неједнако третирају пољопривредне осигуранице нису у сагласности са Уставом (Одлука ИУз-216/2018).

⁵⁶⁴ Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. стр. 40 - 41. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2021/04/Poverenik-za-zastitu-ravnopravnosti-Godisnji-izvestaj-za-2020.pdf> приступ 31. 5. 2021.

⁵⁶⁵ Исто, стр. 21.

⁵⁶⁶ Исто, стр. 39.

⁵⁶⁷ Исто, стр. 41.

⁵⁶⁸ Годишњи извештај Заштитника грађана, стр. 7, 8 и 25. Доступно на: <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/godisnji-izvestaji> приступ 31. 5. 2021.

лиценци) о међународним стандардима родне равноправности и антидискриминације (ратификоване међународне конвенције, пракса Европског суда за људска права, препоруке међународних тела која прате примену ратификованих међународних конвенција), као и о антидискриминационом законодавству и пракси Уставног суда и судова у Републици Србији.

Приступ правди за жене из осетљивих група. Полазећи од обавезе државе не само да обезбеди да жене имају на располагању доступна и ефикасна, правна средства за заштиту права, већ и приступачност институција заштите права, приступачну и благовремену правну помоћ и подршку, нужно је указати на много лошији положај жена из осетљивих друштвених група када се ради о приступу правди. Као рањиве групе које су изложене дискриминацији и вишеструкој дискриминацији препознају се Роми, жене, ЛГБТ популација, особе са инвалидитетом, сиромашне и старије особе, мигранти, националне мањине.⁵⁶⁹ Ромкиње⁵⁷⁰, сиромашне жене, жене из руралних подручја и старије жене⁵⁷¹. Оне имају отежан приступ правди (непознавање прописа и недостатак информација о правима и могућностима заштите права, трошкови поступка, неадекватно постављена мрежа судова и тужилаштва, недостатак јавног превоза) као и припаднице националних мањина због језичких баријера (језици националних мањина користе се само у првостепеном судском поступку, не и у поступцима пред вишим судским инстанцама, у судској статистици нема података о броју спорова у којима је коришћен језик националне мањине). У посебно тешком положају су жене са инвалидитетом, које чине 58% у укупном броју особа са инвалидитетом (зграде судова су физички неприступачне, нема довољно тумача за знаковни језик, судски документи нису доступни у приступачним форматима, поступци нису родно и старосно прилагођени)⁵⁷², а нарочито жене са интелектуалним и психосоцијалним инвалидитетом које су смештене у резиденцијалне установе и којима је онемогућен самосталан приступ правди, јер су лишене пословне способности. На то указују и препоруке CEDAW комитета⁵⁷³ које се односе на укидање могућности лишења пословне способности на основу инвалидитета. Иако се особе са инвалидитетом сусрећу са бројним препрекама у приступу правди, Закон о бесплатној правној помоћи не регулише посебне мере за отклањање ових препрека, нити, у складу са принципом једнаких могућности, омогућава особама са инвалидитетом приступ правди. Закон о бесплатној правној помоћи⁵⁷⁴, гарантује право на бесплатну правну помоћ жртвама насиља у породици, лицу које остварује правну заштиту од тортуре, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања или трговине људима, тражиоцима азила, малолетном детету, избеглицама, интерно расељеним лицима, старијим лицима, лицима на обавезном психијатријском лечењу у здравственим установама, одраслим и старијим лицима која су без сопственог пристанка смештена у установу социјалне заштите.⁵⁷⁵

⁵⁶⁹ Видети: Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији, Повереник за заштиту равноправности, Београд, 2019, доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2019/11/izvestaj-o-istrazivanju-javnog-mnjenja.pdf> приступ 1. 6. 2021.

⁵⁷⁰ Истраживање Перцепција Ромске заједнице о дискриминацији, Повереник за равноправност, 2021. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/istrazivanje-percepcija-romske-zajednice-o-diskriminaciji/> приступ 2. 6. 2021.

⁵⁷¹ Истраживање Положај старијих жена у Србији, Повереник за равноправност, Београд 2021. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/istrazivanje-o-polozaju-starijih-zena-u-srbiji/> приступ 2. 6. 2021.

⁵⁷² Видети: Петрушић, Н. и др. Равноправност у пракси – примена антидискриминационих закона у Србији, Equal Rights Trust, London, 2019, стр. 89. доступно на: www.equalrightstrust.org/resources/ravnopravnost-u-praksi-primena-antidiskriminacionih-zakona-u-srbiji приступ 1.6.2021.

⁵⁷³ CEDAW/C/SRB/CO/4 para. 45. и 46.

⁵⁷⁴ „Службени гласник РС”, бр. 87/18.

⁵⁷⁵ Члан 4 став 3 Закона о пружању бесплатне правне помоћи.

Жртве свих других облика родно заснованог насиља, а посебно рањиве групе, изузев жртава насиља у породици, нису међу корисницима бесплатне правне помоћи, па би изменама Закона (члан 4) међу кориснике бесплатне правне помоћи требало уврстити и жртве свих облика родно заснованог насиља. Права мигранткиња на приступ правди регулише Закон о азилу и привременој заштити⁵⁷⁶, који забрањује дискриминацију због пола⁵⁷⁷ и протеривање уколико би слобода или безбедност лица била угрожена због пола⁵⁷⁸, регулише начело родне равноправности (родно сетљиво тумачење одредби закона, саслушање тражиоца уз помоћ преводиоца или тумача истог пола, жене тражиоци азила које су у мушкој пратњи дају изјаву одвојено од пратиоца)⁵⁷⁹, прописује посебне процесне прихватне гаранције за малолетна лица, особе са инвалидитетом, старија лица, самохране родитеље са малолетном децом, жртве трговине људима, тешко болесна лица, особе са душевним поремећајима, лица која су била мучена, силована или изложена другим облицима психичког или полног насиља, жене жртве сакаћења полних органа⁵⁸⁰, гарантује право на спајање породице⁵⁸¹ и др. Проблем је и недостатак података који би омогућили континуирано праћење положаја жена из вишеструко дискриминисаних група, као и свеобухватна анализа њиховог положаја, што би допринело бољем сагледавању и разумевању и њихових потреба везаних за приступ правди и резултирало укључивањем одговарајућих мера у јавне политике како би се отклониле препреке које отежавају приступ правди. На потребу спровођења свеобухватне анализе за процену ситуације у којој су жене изложене вишеструкој дискриминацији упућују и препоруке CEDAW комитета, као и на потребу да се наставе напори на елиминисању вишеструке и међусобно повезане дискриминације и када је у питању приступ правди.⁵⁸²

Информисање јавности, грађана и грађанки о правима која су им гарантована, инструментима и могућностима заштите права је неопходно континуирано спроводити. У тим активностима медији имају веома важну улогу, али и обавезу да активности везане за информисање о правима и могућностима њихове заштите, родним предрасудама и стереотипима, као и промовисање владавине права континуирано предузимају. Активности мреже „Новинарке против насиља према женама” је пример добре праксе.⁵⁸³ Поред тога, треба користити и друге могућности за информисање рањивих група (непосредан контакт, сарадња са различитим ОЦД чија је активност концентрисана на рањиве групе, кампање, лифлети, водичи, приручници и сл.)

⁵⁷⁶ „Службени гласник РС”, број 24018.

⁵⁷⁷ Члан 7 Закона о азилу и привременој заштити.

⁵⁷⁸ Члан 6 Закона о азилу и привременој заштити.

⁵⁷⁹ Члан 16 Закона о азилу и привременој заштити.

⁵⁸⁰ Члан 17 Закона о азилу и привременој заштити.

⁵⁸¹ Члан 9 Закона о азилу и привременој заштити.

⁵⁸² CEDAW/C/SRB/CO/4 пара. 44.

⁵⁸³ Ова група формирана је на иницијативу УН, КТРО и Фонда б92. Видети нпр. Смернице за медијско извештавање о насиљу према женама, 2019. Како извештавати о судским процесима о насиљу и др. Више о активностима ове мреже на: <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1083-novinarke-protiv-nasilja-prema-zenama> приступ 13. 6. 2021.

5.2.2. Људска безбедност

Кризe и сукоби различито утичу и на мушкарце и на жене, дечаке и девојчице, а родна димензија је кључна за потпуније разумевање било које животне ситуације. Присутност и пораст ксенофобног популизма, претње женским правима широм света, увећање неједнакости, посебно оних повезаних са женама, директно или индиректно одражава се на личну безбедност како мушкараца тако и жена. Постизање родне равноправности у остваривању људских права и људске безбедности тесно је повезано за циљ 5. Агенде 2030, потциљ 5.1. (окончање свуда и свих облика дискриминације против жена и девојчица), потциљ 5.2. (елиминисање свих облика насиља према женама и девојчицама у јавној и приватној сфери, укључујући трговину људима и сексуалну и друге облике експлоатације) и потциљ 5.3. (елиминисање свих штетних пракси као што су дечији, рани и насилни бракови и сакаћење женских гениталија) као и за циљ 16. посебно за потциљ 16.1 (потреба значајног смањења свих облика насиља и са њима повезаним стопама смртних случајева) и потциљ 16.б (спровођење недискриминаторних закона и политика ради постизања одрживог развоја). Циљеве и активности из АП ЕУ за жене мир, безбедност (2019–2024),⁵⁸⁴ допуњује нови АП за родну равноправност ЕУ (2021–2025) (ГАП 3)⁵⁸⁵ који предвиђа: 1. родно одговорно лидерство на свим нивоима ЕУ, од политичког до менаџерског, 2. Обезбеђивање довољно интерних капацитета и способности за системску интеграцију родне перспективе и спровођење родних анализа у сектору безбедност и 3. блиски дијалог и сарадњу са државама чланицама и ангажовање ОЦД и других партнера, као што су мултилатералне и регионалне организације, академска заједница, истраживачки центри и приватни сектор, кроз приоритетне области деловања: учешће, увођење родне перспективе засноване на родним анализама, водство засновано на примерима, превенција, заштита и опоравак.

У Закључним запажањима у вези са Четвртим периодичном извештајем Републике Србије, CEDAW комитет је поздравио усвајање Националног акционог плана (2017–2020) за спровођење Резолуције 1325 (2000) СБ УН – Жена, мир и безбедност.⁵⁸⁶ Комитет је изразио и забринутост због: а) непостојања специфичних информација о корацима предузетим за праћење и процену утицаја НАП–а и услуга које се пружају женама и девојкама жртвама насиља повезаних са сукобом; б) недовољне буџетске алокације за спровођење НАП–а; в) недостатка ангажовања на изради извештаја од стране жена погођених сукобом и ОЦД које раде са преживелима; г) непостојања статистичких података о насиљу према женама и девојкама који се односи на оружане сукобе. Позивајући се на општу препоруку бр. 30,⁵⁸⁷ Резолуцију СБ УН 1325 (2000) и накнадне резолуције, Комитет је препоручио да држава уговорница: а) издвоји довољна средства и побољша механизме за ефикасно спровођење, праћење и процену утицаја НАП–а за спровођење Резолуције СБ УН 1325; предузме средњорочну евалуацију плана без одлагања; б) активно укључи ОЦД, укључујући жене погођене сукобом и организације које раде са преживелима, у спровођење, праћење и процену утицаја НАП–а за спровођење Резолуције СБ УН 1325, као и развој било ког стратешког документа, мировних преговора, обнове и реконструкције након сукоба; в) ојача и промовише

⁵⁸⁴ Доступно на: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11031-2019-INIT/en/pdf>, приступ 14. 6. 2021.

⁵⁸⁵ Доступно на: https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/swd_2020_284_en_final.pdf, приступ 14. 6. 2021.

⁵⁸⁶ Параграф 9 CEDAW/C/SRB/CO/4, Доступно на: <https://ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19867>, приступ 01. 06. 2021.

⁵⁸⁷ Доступно на: <https://www.ohchr.org/documents/hrbodies/cedaw/gcomments/cedaw.c.cg.30.pdf>, приступ 01. 6. 2021.

заступљеност жена међу особљем за мировне преговоре и посредовање, укључујући и на вишим нивоима; прикупи податке о учешћу жена у спровођењу НАП–а за примену Резолуције СБ УН 1325 на законодавном, извршном и судском нивоу; г) обезбеди процену потреба и ефикасан приступ правним, здравственим и психосоцијалним услугама за све жене и девојке жртве насиља у вези са сукобом, укључујући жене и девојке из руралних подручја и жене и девојака из других друштвено осетљивих група; д) предузме мере за заштиту интерно расељених жена и девојака од присилног расељавања и насиља; ђ) унапреди стандардизовано прикупљање података о насиљу према женама и девојкама у вези са сукобом.

Стратегија националне безбедности⁵⁸⁸ и Стратегија одбране⁵⁸⁹ су фундаментални политички документи у области националне безбедности и одбране. Позитивна новина је решење које предвиђа да Влада континуирано прати спровођење обе стратегије на основу АП за чију изаду је задужено МО, што још није учињено. Законом о планском систему Републике Србије који прописује обавезу спровођења ex–ante анализе ефеката, Влада је овлашћена да ближе уређује за која документа јавних политика се та анализа не мора спроводити. То решење је контрадикторно. Уредба о методологији управљања јавним политикама, анализи ефеката јавних политика и прописа и садржају појединачних докумената јавних политика⁵⁹⁰ такође регулише када спровођење анализе ефеката није обавезно, па између осталог наводи „документа јавних политика и прописа, на републичком нивоу, који су од значаја за одбрану и безбедност или којима се ублажавају или отклањају последице катастрофа, елементарних и других непогода и ванредних ситуација.” Стратегија превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава (2017–2022)⁵⁹¹ са АП (2017–2018) и АП (2019–2020) је такође важан плански документ за област јавне безбедности. Израђен је Предлог акционог плана за период 2021–2022. године за спровођење Стратегије превенције и сузбијања трговине људима посебно женама и децом и заштите жртава за 2017–2022. године.⁵⁹² Именован је национални координатор за борбу против трговине људима⁵⁹³, као један од предуслова за њено спровођење. Континуирано се спроводе обуке и семинари намењени полицајцима који раде на предметима трговине људима. Извршене су и одређене организационе промене. У оквиру дирекције полиције формирана је Канцеларија за координацију активности у борби против трговине људима. Надлежност за поступање у случајевима трговине људима из Управе граничне полиције прешла је у Управу криминалистичке полиције. У оквиру Службе за борбу против организованог криминала формирано је Одељење за сузбијање трговине људима и кријумчарење људи, са три одсека: Одсек за координацију, анализу и превенцију трговине људима, Одсек за сузбијање трговине људима и Одсек за сузбијање кријумчарења људи. Измене су извршене и у оквиру полицијских управа у већим градовима.⁵⁹⁴ У АП за реализацију ове стратегије предвиђено је знатно мање активности. У Извештају коалиције преУговор о напретку Републике Србије у Поглављима 23 и 24, наведено је да је из 4 мере изостављено 23 активности, од

⁵⁸⁸ Усвојена 2011. Доступно на: https://www.rsjp.gov.rs/mapa1/3.%20Odbrana/f_strategija_nacionalne_bezbednosti.pdf, приступ 15. 6. 2021.

⁵⁸⁹ Усвојена 2012. Доступно на: https://www.rsjp.gov.rs/mapa1/3.%20Odbrana/f_strategija_odbrane.pdf, приступ 14. 6. 2021.

⁵⁹⁰ Члан 6 Уредбе. Доступно на: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2019/8/9/reg>, приступ 14. 6. 2021.

⁵⁹¹ Доступно на: https://media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/nacionalna_strategija_i_akcioni_plan.pdf, приступ 11. 6. 2021.

⁵⁹² Доступно на: <http://javnerasprave.euprava.gov.rs/javna-rasprava/289>, приступ 5. 7. 2021.

⁵⁹³ Решење Владе 24 број 119-9273/2017 од 6. 10. 2017

⁵⁹⁴ Доступно на: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0409-2953/2020/0409-29532003124R.pdf>, приступ 12. 6. 2021.

којих се највећи број односи на директну подршку жртвама.⁵⁹⁵ Република Србија је једна од ретких држава чланица УН чији НАП за Резолуцију СБ УН 1325 садржи меру која се односи на разоружање друштва и контролу незаконите трговине малим и лаким оружјем (МиЛО) и родно засновано насиље. У Извештају о резултатима спровођења АП за 2019. и 2020. годину за спровођење Стратегије превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава 2017–2022. године, који је израдила мултисекторска Посебна радна група за спровођење и праћење Стратегије превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава 2017–2022. године се наводи: да су одређени задаци нереално постављени, како по обиму, тако и по спроводљивости; одређени индикатори су сложено постављени, на које се не може одговорити без дубље анализе; у више различитих активности предвиђени су истоветни индикатори, што приликом извештавања о резултатима спровођења доводи до понављања.⁵⁹⁶

Иако не помиње Резолуцију СБ УН 1325 нова Стратегија контроле малог и лаког оружја (2019–2024), препознаје да „поседовање, употреба, злоупотреба и ефекти малог и лаког оружја испољавају јасне родне димензије” што је у складу са мерама другог НАП–а за имплементацију Резолуције СБ УН 1325 у Републици Србији. ОЦД Центар за истраживање јавних политика кроз активан процес заговарања значајно је доприне увођењу родне димензије контроле МиЛО у НАП и спровео низ истраживања о родној димензији употребе ватреног оружја у периоду од 2017–2019. године подржавајући на тај начин спровођење НАП за Резолуцију СБ УН 1325.⁵⁹⁷ НАП за Резолуцију СБ УН 1325 је компатибилан са Законом о спречавању насиља у породици и Законом о оружју и муницији, који препознају важност превентивног деловања за шта је значајна и мера одузимања ватреног оружја починиоцима насиља у породици, легализација ватреног оружја у нелегалном поседу и безбедно руковање легалним оружјем, као важних мера у превенцији фемисида. Према налазима Центра за истраживања јавних политика, грађани су заинтересовани да се укључе у локалне кампање за легализацију оружја као део напора да се унапреди безбедност заједница, а посебно жена и других рањивих група.⁵⁹⁸

⁵⁹⁵ Према званичним подацима, до октобра 2020. године у Србији је идентификовано 48 жртава трговине људима, међу којима и 15 девојчица и 8 дечака, који су били жртве сексуалне експлоатације и принудних бракова, принуђени на просјачење или вршење кривичних дела. Пискулидис, представница Астре у интервју који је дала у јануару месецу ове године, између осталог, даје оцену како је пандемија "оголила систем" и показала колико је фрагилан и спор, тако да су ОЦД које пружају подршку жртвама трговине људима у овом случају брже реаговале од система Радио 021(08.01.2021). Доступно на: <https://www.021.rs/story/Info/Srbija/262993/Astra-Identifikovali-smo-31-zrtvu-trgovine-ljudima-tokom-2020-godine.html>, приступ 13. 6. 2021.

⁵⁹⁶ Доступно на: <http://www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/cd2d35c1-10a0-4dae-b17e-4a376d55057a/Izve%C5%A1taj+AP+trgovina+ljudima+2019-2020.pdf?MOD=AJPERES&CVID=nugibDG>, приступ 13. 9. 2021.

⁵⁹⁷ Управо последње истраживање Род и ватрено оружје – Зашто је НАП 1325 тако важан, усмерено је на промовисање родно одговорног и транспарентног приступа одговору на безбедносне изазове везане за ватрено оружје у ЈЛСу Србији, Видети: The Public Policy Research Centre (CENTER) “Gender and Firearms – Why is NAP 1325 so important” Final Report June 20, 2019 – December 19, 2019. Доступно на: <https://www.publicpolicy.rs/files/NAP%201325.pdf> приступ 28. 8. 2021.

⁵⁹⁸ Центар за истраживање јавних политика, Искуства примене НАП 1325, доступно на: <https://www.publicpolicy.rs/publikacije/8503f622ab8ce6981bfb8df57bcd415357450725.pdf>, приступ 6. 6. 2021.

НАП за Резолуцију СБ УН 1325 (2017–2020)⁵⁹⁹ је обухватао пет области: актери, институционална тела и механизми, превенција, учествовање, заштита и опоравак, као и три прилога. Циљеви, активности, носиоци активности и партнери, потребни ресурси и показатељи учинка били су усмерени ка унапређењу свих аспеката безбедности жена у друштву. Активности су претежно биле усмерене на спречавање насиља према женама у мултинационалним операцијама, у конфликтном и постконфликтном опоравку друштва, кризним и ванредним ситуацијама, са посебним освртом на превентивно деловање, заштиту и опоравак жена услед деловања савремених изазова, ризика и претњи безбедности који посебно погађају маргинализоване и вишеструко дискриминисане категорије становништва. Радна група за израду новог НАП–а суочила се са неуједначеним родним евиденцијама у појединим органима државне управе и локалне самоуправе и неуједначеним системом извештавања који би омогућили да нови НАП садржи прецизне почетне, као и циљане вредности и циљеве које треба достићи до краја 2020. године.⁶⁰⁰ У Извештају о спровођењу НАП за примену Резолуције СБ УН 1325 у МО и ВС, за 2020. годину,⁶⁰¹ наводи се да су МО и ВС наставили са спровођењем НАП 1325 ради што обухватнијег и потпунијег остваривања циљева, дефинисаних НАП–ом.⁶⁰² Влада је усвојила измену Закључка о образовању Политичког савета за спровођење НАП за примену Резолуције 1325 СБ УН (2017–2020).⁶⁰³ Министар одбране донео је Одлуку о одређивању саветнице министра одбране за спровођење НАП–а за примену Резолуције 1325 СБ УН (2017–2020)⁶⁰⁴ и Решење о образовању Аналитичке групе за спровођење НАП за примену Резолуције 1325 СБ УН (2017–2020) из надлежности МО и ВС.⁶⁰⁵ Аналитичка група МО и ВС, формирана 2019. године решењем министра одбране, у току 2020. године израдила је две родне анализе и нацрте годишњег и полугодишњег извештаја о спровођењу НАП у МО и ВС. Задатке Мултисекторског тела, које је преименовано у Оперативно тело, сада врши КТРП Владе РС. У току 2020. године у МО и ВС је редовно функционисао механизам за родну равноправност у МО и ВС „особа од поверења” које су, у складу са Инструкцијом о избору и функцији „особе од поверења”⁶⁰⁶ редовно подносиле извештај о свом раду саветници за родну равноправност. Издвајања у буџету РС за МО и ВС у 2020. години су смањена са 93,8 милијарди динара у 2019. на 92,4 милијарди динара.⁶⁰⁷ Буџет за 2020. годину је повећан за МУП са 85,2 милијарде динара у 2019. на

⁵⁹⁹ Национални акциони план за примену Резолуције 1325 СБ УН- Жене, мир и безбедност у РС (2017–2020), Службени гласник РС, бр. 53/2017.

⁶⁰⁰ Овај документ је био усмерен на локални ниво, односно остваривање видљивих промена у свакодневном животу жена и мушкараца у локалним заједницама, како би се побољшала њихова лична безбедност и обезбедила већа укљученост жена у очувању мира и безбедности на нивоу локалне заједнице”. Документом је било предвиђено у укључивање ОИД у спровођење активности. Доступно на: http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/akcioni_planovi/2017/Zakljucak%20Vlade%20o%20usvajanju%20NAP%20za%20primenu%20R_1325%20SB%20UN%20u%20R_Srbiji.pdf, приступ 30. 5. 2021.

⁶⁰¹ Доступно на:

http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/akcioni_planovi/2021/Izvestaj%20za%20NAP%20za%202020%20Prilog.pdf, приступ 30. 5. 2021.

⁶⁰² Резултати спровођења НАП у току 2020. године достављени су од надлежних организационих јединица МО и ВС и обрађени од стране Аналитичке групе МО и ВС за анализу спровођења НАП за примену Резолуције 1325 СБ УН – Жене, мир и безбедност у РС.

⁶⁰³ Закључак 05 Број: 02-4504/2020, од 4. јуна 2020. године.

⁶⁰⁴ Нема јавно доступног документа; Реферисано на основу података које је доставило МО у току прикупљања информација за извештавање о Пекиншкој платформи за акцију.

⁶⁰⁵ Нема јавно доступног документа; Реферисано на основу података које је доставило МО у току прикупљања информација за извештавање о Пекиншкој платформи за акцију.

⁶⁰⁶ „Службени војни лист”, број 1/18

⁶⁰⁷ Доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/vojska-srbija-naoruzanje-novac/29637678.html> приступ 16. 6. 2021.

109,6 милијарди динара у 2020. години.⁶⁰⁸ У МО и ВС успостављен је процес родно одговорног буџетирања. Средства за активности МО за спровођење НАП за примену Резолуције СБ УН 1325 у току 2020. године нису коришћена из буџета. МУП је, такође, активно учествовало у примени НАП за примену Резолуције СБ УН 1325. Аналитичка група МУП–а је реализовала бројне активности од којих се могу издвојити именовање контакт особа у полицијским управама за праћење спровођења НАП–а, израда родних анализа и Плана МУП–а за спровођење НАП–а, као и Извештаја о спровођењу НАП–а, који су током периода спровођења другог НАП–а достављани Координационом телу за родну равноправност. Аналитичка група и саветница министра за родну равноправност, кроз координацију сарадње са страним партнерима МУП–а, првенствено кроз сарадњу и комуникацију са Канцеларијом Шведске полиције у Београду, иницирала је припрему пројекта „Развијање родне агенде у МУПРС”. Циљеви и активности пројекта су базирани на циљевима и активностима дефинисаним у другом НАП–у, како би се системски обезбедила реализација активности из НАП–а, чији је носилац МУП, а посебно у делу повећаног учешћа и улоге жена на полицијским пословима, заштите од насиља и дискриминације, у области едукације о родној равноправности и начину интеграције у систем какав је полиција, већег броја жена на оперативним пословима и на местима руковођења.

Реализација пројекта „Развијање родне агенде у МУПРС”⁶⁰⁹ у оквиру Програма подршке полиције Шведске МУП–у РС” (SPAR II), коју је МУП спроводио уз стручну подршку полиције Краљевине Шведске, као имплементационог партнера и финансијску помоћ и подршку Шведске агенције за развој, започела је 2016. године. Крајем 2019. године одобрен је наставак рада на пројекту до краја 2021. године, у циљу обезбеђења одрживости резултата остварених у МУП.⁶¹⁰ Један од најзначајних исхода пројекта је

⁶⁰⁸ Насупрот војним издацима, планирана буџетска средства за спровођење програма жене, мир и безбедност за периоду 2017-2020. износе 2.480.000,00 динара, али финансијска средства још увек нису коришћена за спровођење плана, нити су предвиђена финансијска средства довољна да би се план у целости спровео. Стога је узета у обзир донаторска подршка, као и сарадња са ОЦД у циљу спровођења плана. У периоду од 2017. до 2020. спровођење програма жене, мир и безбедност су највише финансирале донаторске организације (нпр. Мисија ОЕБС у Србији, UNWomen и UNDP, Kvinna till Kvinna, Амбасада Краљевине Норвешке, Амбасада САД, Краљевине Холандије, Влада Краљевине Норвешке, НАТО и др.) самостално или кроз пројекте ОЦД. Доступно на:

<http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/2019/BUDZET%202020.pdf>, приступ 16. 6. 2021.

⁶⁰⁹ Циљ Пројекта „Развијање родне агенде у МУП–у РС”⁶⁰⁹ је прелазак са ad hoc приступа родним питањима на конкретну, практичну и мерљиву примену политике за родну равноправност, уклањањем стварних и формалних препрека за веће учешће и задржавање жена на полицијским пословима и руководећим положајима, не само као основну претпоставку за спровођење политике једнаких могућности, већ и развој полиције која препознаје и на адекватан начин одговара на различите безбедносне изазове у друштву. Фокусиран је на стварање формалних и фактичких предуслова за институционалну интеграцију родне равноправности у све интерне процесе, структуре и функције у полицији, посебно у систему управљања људским ресурсима, препознавањем мера које треба предузети да би се жене задржале у полицијском раду и уклониле постојеће препреке за њихов рад и напредак унутар полиције.

⁶¹⁰ У току рада на пројекту развијене су и усвојене Смернице за спровођење мера за постизање родне равноправности у МУП кроз систем управљања људским ресурсима, а мере су интегрисане у све функције управљања људским ресурсима са индикаторима за праћење реализације и постигнутог утицаја; израђен је Програм обуке руководиоца и запослених о интегрисању родне перспективе у рад полиције и обучени тренери унутар организације полиције који ће ову обуку спроводити у оквиру едукације у МУП; донето је Упутство са смерницама за превенцију и заштиту од родно засноване дискриминације и дискриминације по другим личним својствима у МУП; припремљен је Приручник о поступању у случајевима родно засноване дискриминације и дискриминације по другим личним својствима у МУП; усвојен је Програм обуке медијатора, као један од кључних механизма у поступку по пријавама за дискриминацију у оквиру МУП; реализована обука једног броја именованих медијатора у МУП; створене су организационе и нормативне претпоставке за ефикасну превенцију и одговор на случајеве родно засноване дискриминације и дискриминације по другим личним својствима у МУП и полицији; у неколико циклуса организоване су обуке руководиоца високог нивоа руковођења и др.

формирање Мреже жена у полицији крајем 2018. године.⁶¹¹ Мрежа представља модел подршке и охрабрења женама у полицији да развијају своје вештине и компетенције како би пружиле допринос ефикасности полиције и подстицај полицијској служби да поштује политику једнаких могућности у свим реформским процесима. МУП је први пример државне институције у Републици Србији која систематски регулише спречавање дискриминације унутар органа. Механизми РР у сектору безбедности, попут Политичког савета и аналитичких група, били су главни носиоци промена у претходном периоду. Политички савет пружио је политичку подршку примени плана унутар државних органа у сектору безбедности, а аналитичке групе у МО, МУП, Управи царина, Управи за извршење кривичних санкција и Безбедносно–информативној агенцији су спроводиле активности из плана у оквиру својих институција, прикупљале податке и извештавале Мултисекторско тело и Политички савет о напретку у спровођењу првог НАП. Континуирану едукацију чланова ових тела вршили су ОЦД уз подршку донатора, првенствено UN Women и UNDP. Након персоналних промена чланова/ца ових тела, њихова активност и утицај је умањен, а тема жене, мир и безбедност маргинализована. Скупштински надзор над спровођењем првог НАП–а вршила је у кратком периоду Комисија за праћење спровођења НАП–а за примену Резолуције СБ УН 1325 у Републици Србији. Нова Комисија која би вршила скупштински надзор над применом другог НАП–а није формирана. У претходном периоду Повереница за заштиту равноправности је надзирала рад сектора безбедности, давала мишљења и препоруке за отклањање дискриминације и у сарадњи са МУП спроводила активности на примени њиховог АП. Изазови са којима се сусрећу механизми РР у ЈЛС⁶¹² карактеристични су и за Савете за безбедност у ЈЛС. Од 2015. године интензивирани су оснивање и деловање ових савета. МУП и СКГО, уз финансијску подршку ОЕБС–а припремили су Приручник за деловање савета за безбедност у градовима и општинама⁶¹³ који садржи информације о оснивању, надлежностима и значају деловања ових савета у превенцији криминала и стратешком дугорочном планирању превенције у ЈЛС и сл. На основу праћења ситуације у Расинском округу, поводом 20. годишњице Резолуције СБ УН 1325 организован је округли сто на коме је указано на негативан тренд који показује да су „савети за локалну безбедност основани, али да понегде дуго нису именовани чланови, или у њима није било жена, нити ОЦД које ту треба да буду, док су биле заступљене одређене организације којима у тим саветима није место,“ као и да је примену НАП за Резолуцију СБ УН 1325 немогуће проценити на нивоу спровођења свих активности, услед недовољне транспарентности локалних самоуправа и неажурних јавних података.⁶¹⁴ Истраживање Националног конвента о ЕУ спроведено након укидања ванредног показало је да су ЈЛС у Србији активирале штабове за ванредне ситуације као део мера за координацију релевантних

⁶¹¹ Рађено је на подизању капацитета чланица Мреже како би могле ефикасно да комуницирају циљеве и вредности Мреже кроз полицијску организацију и промовишу жене у полицији, реализоване су и бројне промотивне активности и обезбеђен је простор и средства за рад Мреже.

⁶¹² Видети Посебан извештај Заштитника грађана “Заступљеност жена на местима одлучивања и позиција и активности локалних механизма за родну равноправност у јединицама локалне самоуправе у Србији.” Доступно на: <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebnii-izvestaji/5901-p-s-b-n-izv-sh-z-sh-i-ni-gr-d-n-z-s-uplj-n-s-z-n-s-i-dluciv-nj-i-p-zici-i-ivn-s-i-l-lnih-h-niz-z-r-dnu-r-vn-pr-vn-s-u-dinic-l-l-n-s-upr-v-u-srbi-i> приступ 16. 6. 2021.

⁶¹³ Публикован 2015. године. Доступно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/0/217011.pdf>, приступ 2. 6. 2021.

⁶¹⁴ Више: Извештај Помирење из женске перспективе: ка нормализацији односа Србије и Косова, који су припремили Удружење жена Пешчаник, из Крушевца и Асоцијација жена Митровице за људска права, из Косовске Митровице, а који представља део пројекта Жене за мир и безбедност: ка добросуседским односима Србије и Косова, подржан од стране ЕУ и шведске фондације Kvinna till Kvinna, доступно на : https://udruzenjepescanik.org/izvestaji/pomirenje-iz-zenske-perspektive-ka-normalizaciji-odnosa-srbije-i-kosova/#_Toc61949668, приступ 5. 6. 2021.

институција и организација у спречавању ширења пандемије на својој територији, као и да су у неким ЈЛС формирани кризни штабови или стручно–оперативни тимови са ужим саставом од штабова за ванредне ситуације.⁶¹⁵

Од усвајања НАП-а константно се повећава проценат жена запослених у сектору безбедности. Од укупног броја запослених у МО и ВС на крају 2020. године, жене чине 22,94%, што је за 1,01% више него у 2019. години. Међу официрима жене су заступљене са 7,91% (повећање за 0,92%), међу подофицирима са 2,40% (повећање за 0,44%), међу професионалним војницима са 15,89% (повећање за 0,48%) и међу цивилним лицима са 52,99% (повећање за 1,02%). Заступљеност жена на командним и руководећим дужностима на крају 2020. године, у односу на укупан број командних и руководећих дужности у МО и ВС је 8,96% (0,47% више него у 2019. години). За време примене НАП (2017–2020) повећана је заступљеност жена у Војнообавештајној агенцији (ВОА) са око 19,5% на 24%, (повећање за око 4,5%), чему је допринела измена формације ВОА којом је повећан број формацијских места цивилних лица на која жене могу равноправно да аплицирају у складу са потребним квалификацијама. ВОА је, водећи рачуна о родној равноправности, уподобила прописе, тако да на конкурсе за изасланике одбране равноправно могу да конкуришу професионални припадници ВС оба пола. Заступљеност жена у ВС је повећана са 11,7% у 2019. години на 12,35% у 2020. години. Заступљеност жена на командним и руководећим дужностима у ВС је 4,80%, што чини 1,05% укупног броја припадника ВС (повећање за 0,15% у односу на 2019. годину). У мултинационалне операције УН и ЕУ, у току 2020. године, упућено је 43 (13,78%) припадница МО и ВС, од укупно 312 упућених припадника (4,34% више у односу на 2019. годину). У школској 2020/2021. години на основне студије у Војној академији уписано је 38% девојака, а на интегрисаним академским студијама Медицинског факултета ВМА уписано је 68% девојака, што је благо повећање (за 1%, односно 3%) у односу на 2019. годину. У школској 2020/2021. години у први разред Војне гимназије уписано је 57%, а у Средњу стручну војну школу 46% девојака што је знатно више (за 21%, односно 25%) него претходне године. У току 2020. године на Курс слушалаца резервних официра упућено је укупно 88 кандидата, од којих су 26, односно 29,54% биле девојке. У току 2020. године су реализована четири упутна рока на добровољно служење војног рока (март, јун, септембар и децембар) у којима је упућено 1.154 кандидата, од којих су 200 (17,33%) жене.⁶¹⁶ У Министарству унутрашњих послова, пратећи тренд од 2016. године, до краја 2020. године проценат жена се повећао са 23% на 26%, са тенденцијом раста.

Преговори о статусу Аутономне покрајине Косова и Метохије највећи су безбедносни изазов са којим се Република Србија суочава већ годинама, а нарочито током 2020. године. Жене нису учествовале у склапању бројних техничких споразума постигнутих током дијалога, као ни Бриселског споразума из 2013. године. Другим НАП–ом 1325 предвиђено је укључивање родне перспективе и већа заступљеност жена у дијалогу између Београда и Приштине, посебно жена на руководећим позицијама у саставу делегација. Закључци независног мониторинга⁶¹⁷ преговора Београда и Приштине

⁶¹⁵ Доступно на: https://uploads-ssl.webflow.com/5e9038a5fc30d378d256622b/5f8dac20b5dfb27e678f8991_Monitoring-izvestaj--Delovanje-jedinica-lokalne-samouprave-tokom-vanrednog-stanja.pdf приступ 11. 6. 2021.

⁶¹⁶ Доступно на:

http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/akcioni_planovi/2021/Izvestaj%20za%20NAP%20za%202020%20Prilog.pdf, приступ 15. 6. 2021.

⁶¹⁷ Независни мониторинг преговора Београда и Приштине резултат је сарадње Организације жена (Косовске) Митровице за људска права и Удружења жена Пешчаник из Крушевца на повећању улоге жена у процесу Европских

из перспективе жена указују на то да су жене систематски маргинализоване у формалним процесима дијалога и изградње мира. То говори да нема адекватног механизма нити политичке воље за укључивање жена у овај процес.⁶¹⁸ Женске ОЦД, феминисткиње и мировне активисткиње континуирано се залажу за суочавање са прошлошћу и кажњавање ратних злочина што је од 2017. године део и НАП за примену Резолуције СБ УН 1325, залажу се и за то да транзициона правда буде део политичке агенде у дијалогу и процесу нормализације односа између Срба и Албанаца. Транзициона правда, међутим, није једина тема од интереса за грађане и грађанке. Жене у региону Косовске Митровице сматрају да преговарачки тимови не препознају и не покрећу питања која су од интереса за свакодневни живот и жена и мушкараца као што је, на пример, издавање и добијање личних докумената, образовање, запошљавање и безбедност. Зато је неходно укључивање жена, њихових приоритета и иницијатива женских група и појединки у процес ЕУ интеграција и преговора Београда и Приштине, јер осигурава да постигнути договори буду утемељени у стварним приоритетима и потребама грађана и грађанки, како би били одрживи у будућности.⁶¹⁹

5.2.3. Родно засновано насиље и насиље према женама и у породици

Насиље уопште, а посебно према женама, најраспрострањенији је и најтежи вид кршења основних људских права. Оно је присутно у медијима који шире мизогине, сексистичке поруке,⁶²⁰ као структурно насиље које их искључује из одлучивања, са тржишта рада, из имовине, нових технологија, из политичког и јавног живота.⁶²¹ Насиље према женама присутно је на радном месту, у институцијама где би требало да остваре социјалну или здравствену заштиту⁶²², у породици, у партнерским односима. Резултати Истраживања о добробити и безбедности жена⁶²³ у земљама југоисточне и источне Европе, указују на знатну распрострањеност различитих облика родно заснованог насиља према женама. Подаци из истраживања о распрострањености насиља према женама у Републици Србији су разлог за велику забринутост. Било који облик насиља, укључујући непартнерско и партнерско, као и сексуално узнемиравање и прогањање, од навршене 15. године доживело је 62% жена старости 18–74 године (1,7 милиона жена у Републици Србији). Скоро трећина жена преноси искуство неког облика насиља током детињства.⁶²⁴

интеграција и посебно, преговорима између Београда и Приштине. Удружење жена Пешчаник, „Преговори Београда и Приштине из женске перспективе”, 28. 3. 2018. доступно на: <https://udruzenjepescanik.org/aktuelnosti/688-pregovori-beograda-i-pristine-iz-zenske-perspektive> приступ 15. 6. 2021.

⁶¹⁸ У независном мониторингу се наводи да „чак и када женске организације самоиницијативно спроводе активности усмерене у правцу помирења, представници јавних власти не желе да у њима учествују, а у неким случајевима чак и активно раде на томе да спрече да до разговора Српкиња и Албанки уопште дође”, Исто.

⁶¹⁹ Ибид.

⁶²⁰ Доступно на: <https://rc.gradjanske.org/kako-mediji-izvestavaju-o-nasilju-prema-zenama/>приступ 26.05.2021.

⁶²¹ Доступно на: <https://www.danas.rs/drustvo/pasalic-zabrinjavajuci-stepen-mrznje-kojoj-su-zene-u-javnosti-izlozene/> приступ 26. 5. 2021.

⁶²² Доступно на: <https://www.021.rs/story/Info/Biznis-i-ekonomija/132358/Recenice-koje-mozda-slusate-svaki-dan-a-koje-su-mobing.html>, приступ 30. 5. 2021.

⁶²³ Истраживање је спровео ОЕБС (2018). Доступно на: <https://www.osce.org/sr/secretariat/419756>, приступ 15. 6. 2021.

⁶²⁴ Ибид.

У Републици Србији је 2017. године усвојен Закон о спречавању насиља у породици⁶²⁵ као један од одговора државе на широку распрострањеност насиља према женама, а циљ овог закона је да се на општи и јединствен начин регулише поступање државних органа првенствено у вези са превенцијом, али и са заштитом од насиља у породици. Већина напора у погледу закона и политика углавном је усмерена на насиље у породици као најраспрострањенији вид насиља према женама. Од усвајања до почетка примене Закона, организоване су обавезне лиценциране обуке за полицијске службенике⁶²⁶ и за представнике тужилаштва, судова и прекршајних судова⁶²⁷ али не и за службенике у ЦСР, које Закон и не предвиђа, као ни континуирана обука за представнике других институција које имају обавезу поступања у случајевима насиља. У Посебном извештају Заштитника грађана о раду група за координацију и сарадњу са подручја града Београда⁶²⁸, наводи се да Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Републички завод за социјалну заштиту, у сарадњи са Правосудном академијом, Службом за управљање кадровима и другим органима и установама, треба да обезбеде континуиране обуке стручних радника у ЦСР који примењују Закон о спречавању насиља у породици. Републичко јавно тужилаштво, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Министарство унутрашњих послова треба да обезбеде континуиране едукације запослених који поступају у случајевима насиља у породици и који су чланови група за координацију и сарадњу, за стицање и унапређење знања и компетенција за превенцију, сузбијање и заштиту од насиља у породици и од злостављања и занемаривања деце.

Праћење примене овог закона указује да постоје изазови у примени члана 17.⁶²⁹ и да је неопходно унапредити разумевање права и потреба жртава насиља у породици и других кривичних дела обухваћених Законом. Подаци о примени Закона о спречавању насиља у породици у периоду март–август 2020. године, указују на знатна смањења активности надлежних органа–полиције, тужилаштва и ЦСР, што је могло негативно да утиче на заштиту жртава. Полиција је у време ванредног стања због епидемије болести COVID–19 (март–април) примила за 10% мање пријава догађаја насиља у односу на исти период 2019. године, а овај тренд настављен је и у јулу 2020. године (11% мање пријава догађаја). Број изречених полицијских хитних мера у истом периоду је мањи за 6,6%.⁶³⁰ Законом о изменама и допунама Кривичног законика⁶³¹ из 2018. године, уведена су три нова кривична дела: прогањање, полно узнемиравање и принудни брак у циљу усклађивања националног кривичног законодавства са Истанбулском конвенцијом. Из Кривичног законика уклоњене су одредбе које су предвиђале да се гоњење предузима по предлогу за кривична дела Силовање, Обљуба над немоћним лицем учињена према брачном другу и Недозвољене полне радње. Само увођење нових кривичних дела не представља довољну,

⁶²⁵ Доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sprecavanju_nasilja_u_porodici.html, приступ 20.05.2021.

⁶²⁶ Доступно на: <https://www.kpu.edu.rs/cms/> приступ 14. 6. 2021.

⁶²⁷ Доступно на: <https://pars.rs/sr/tags/sprecavanje-nasilja-u-porodici> приступ 14. 6. 2021.

⁶²⁸ Видети Посебан извештај Заштитника грађана о раду Група за координацију и сараду са подручја града Београда, 2020, доступно на: <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebni-izvestaji/6804-p-s-b-n-izv-sh-z-sh-i-ni-gr-d-n-r-du-grup-z-rdin-ci-u-i-s-r-dnju-n-p-druc-u-gr-d-b-gr-d> приступ: 13. 9. 2021.

⁶²⁹ Члан 17 није адекватно сагледао специфичне потребе Ромкиња које су изложене породичном насиљу. Како Ромкиње живе у проширеним породицама са родитељима насилника, у случају изрицања хитне мере оне буду изложене додатној тортури и насиљу од стране породице насилника и приморане да повуку кривичне пријаве за насиље у породици.

⁶³⁰ Ибид.

⁶³¹ Доступно на: https://www.paragraf.rs/izmene_i_dopune/241116-zakon_o_izmenama_i_dopunama_krivicnog_zakonika.html, приступ 7. 6. 2021.

сигурну и адекватну заштиту од насиља. Потребна је доследна примена Закона и коришћење предвиђених механизма заштите жртава насиља. Рестриктивно тумачење права главни је узрок лоше правне заштите жртава насиља.⁶³² Допуне Закона о азилу из 2018. године, омогућавају женама из избегличко–мигрантске популације да остваре право на азил по основу родно заснованог насиља које су претрпеле у земљи порекла или у транзиту, и по том основу додељени су азили.⁶³³ Дуго очекивани Закон о родној равноправности⁶³⁴, као и измене и допуне Закона о забрани дискриминације⁶³⁵ усвојени су у мају 2021. године. Закон о родној равноправности у уводном делу дефинише појмове родно заснованог насиља, насиља према женама, насиља у породици⁶³⁶, узнемиравање, сексуално узнемиравање, сексуално и полно уцењивање⁶³⁷, у складу са међународним стандардима. У посебном поглављу регулише спречавање родно заснованог насиља и насиља према женама, а нарочито: посебне мере (члан 52), обавеза пријављивања насиља (члан 53), опште услуге подршке жртвама родно заснованог насиља (члан 54), специјализоване услуге подршке жртвама насиља (члан 55), програме за учиниоце родно заснованог насиља (члан 56), спречавање родно заснованог насиља (члан 57) и финансијска средства за реализовање општих и посебних услуга подршке (члан 58). Усвајањем Закона употпуњен је нормативни оквир родне равноправности у овој области. Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период од 2021. до 2025. године усвојена је у априлу 2021. године и припремљен је АП за период 2021–2023. године, чије се усвајање очекује.

Обједињена статистика о броју фемцида и убистава жена у Републици Србији још не постоји.⁶³⁸ Републички завод за статистику објављује податке о броју умрлих, према узорку смрти и полу, на основу редовног истраживања о умрлима.⁶³⁹ Министарство унутрашњих послова израдило је апликацију КДУ (кривична дела и учиниоци) у коју се, у складу са Кривичним закоником, уносе кривичне пријаве и из које се може приказати, разврстано по полу, број убистава, тешких убистава и догађаја са смртним исходом у породичним и партнерским односима, с обзиром да приликом попуњавања кривичне пријаве постоји обавезно поље–сродство. Подаци о броју убијених жена по потреби се достављају и јавно објављују. Према евиденцији Мреже Жене против насиља која прикупља податке о броју партнерских убистава жена, током више од две деценије убијено је више од 355 жена, а више од 400 деце је остало без мајки.⁶⁴⁰ Убице су партнери, брачни или ванбрачни а највећи број убистава почињен је ватреним оружјем и ножем.⁶⁴¹ Истраживање организације FemPlatz и Женског истраживачког центра о фемциду у Републици Србији обухвата случајеве фемцида који су имали судски епилог, али недостаје евиденција случајева убистава жена праћених самоубиством учиниоца.⁶⁴² Анализа судске праксе показала је да се увек изричу санкције које су ближе минимуму

⁶³² Доступно на: <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/140916/140916-vest10.html> приступ 13. 6. 2021.

⁶³³ Доступно на: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-azilu-i-privremenoj-zastiti.html> приступ 13.06.2021.

⁶³⁴ „Службени гласник РС”, број 52/01.

⁶³⁵ „Службени гласник РС”, број 52/01.

⁶³⁶ Члан 6 став 1 тачке 10, 11 и 12 Закона о родној равноправности.

⁶³⁷ Члан 6 став 1 тачке 13, 15 и 16 Закона о родној равноправности.

⁶³⁸ Доступно на: <https://www.danas.rs/drustvo/mreza-zene-protiv-nasilja-od-pocetka-2020-ubijeno-sest-zena-brojke-mogu-bitivece/> приступ 23. 5. 2021.

⁶³⁹ Доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20213009.pdf>, приступ 13. 9. 2021.

⁶⁴⁰ Доступно на: <https://www.zeneprotivnasilja.net/femicid-u-srbiji#2010-godina>, приступ 17. 6. 2021.

⁶⁴¹ Ибид.

⁶⁴² Доступно на: http://www.femplatz.org/library/publications/2019-11_Femicid_monografija_Prva_publicacija_E_primerak.pdf приступ 17. 6. 2021.

прописаних казни (период 2016–2020. године). Промене Кривичног законика нису довеле до промене благе казнене политике судова.⁶⁴³ Подаци о стању у области насиља према женама још увек нису усклађени, ни доступни. Као отворени подаци, морају се потраживати, давање одговора појединих институција није задовољавајућа, а када се и достављају, подаци нису у формату који је адекватан за праћење примене норми. Заштита жртва насиља у породици и даље је недовољно ефикасна и делотворна. Добар део пријављених случајева насиља за која нису издата наређења за хитне мере, остаје без планова и праћења. Према Извештају прЕУговор Аларм за 2020. годину, Савет за сузбијање насиља у породици не прати реализацију Закона о спречавању насиља у породици, што успорава и зауставља унапређење заштите и подршке жртвама. Подаци и искуства говоре о нужности боље заштите и подршке жртвама насиља у време пандемије COVID–19. Подаци о раду СОС телефона у 2019. години указују да није постојала потреба да се формира нови национални СОС телефон. У Републици Србији је проблем насиља према женама повезан и са поседовањем оружја. Од укупног броја власника оружја у Републици Србији, мушкарци су власници 94,7% ватреног оружја.⁶⁴⁴ Мушкарци су учинили 96,6% свих кривичних дела повезаних са ватреним оружјем.⁶⁴⁵ Република Србија је предузела мере да унапреди нормативни оквир у вези са поседовањем и недозвољеним држањем оружја. Измене Закона о оружју и муницији⁶⁴⁶ садрже две важне новине уведене да би се смањила злоупотреба легалног оружја у поседу грађана. Прва се тиче набављања оружја, и предвиђа да подносилац захтева, поред безбедносне провере, здравствене способности, потврде да није осуђиван и кажњаван и потврде о обучености за руковањем ватреним оружјем, мора да има оправдан захтев за набавку оружја – доказ да му је угрожена лична безбедност или због природе посла. Друга се односи на здравствену способност подносиоца захтева за оружје и доказује се на сваких пет година лекарским уверењем. По издавању дозволе, МУП обавештава изабраног лекара да је његовом пацијенту издата дозвола, и лекар је у обавези да пријави МУП–у промене здравственог стања (или сумње) које би утицале на руковање оружјем. Законом о изменама и допунама Кривичног законика из 2016. године, поштрене су казне за недозвољено набављање, држање и ношење оружја, као и за неовлашћену израду, преправљање, продају и размену ватреног оружја. Поседовање ватреног оружја представља значајну безбедносну претњу у случају родно заснованог насиља. У већини случајева, у регистрованим примерима насиља у породици коришћено је илегално (нерегистровано) ватрено оружје, али не изостају и примери злоупотребе легалног оружја. Женама у Републици Србији са искуством насиља у конфликту, још увек није доступна делотворна заштита. Жене нису препознате као учеснице оружаних сукоба, нити као цивилне жртве рата у законодавству Републике Србије.⁶⁴⁷ Закон о правима бораца, војних инвалида, цивилних инвалида рата и

⁶⁴³ У 2019. години завршен је поступак по кривичној пријави за 92 797 пунолетних учинилаца кривичних дела, што је 0,1% мање него у 2018. години, док је правоснажно осуђено 28 112 пунолетних лица што је за 6% мање него у 2018. години. Кривична дела против брака и породице су међу најбројнијим кривичним делима за која су правоснажно осуђена п У Ревидирани АП за Поглавље 23, додат је као (нови) показатељ „јавно доступни квартални извештаји о спровођењу закона”, а АЖЦ наставља са независним извештавањем о праћењу примене овог закона.⁶⁴³ пунолетна лица 14,8%. Доступно на: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/pravosudje/> приступ 17. 6. 2021.

⁶⁴⁴ Божанић, Д. Род и малокалибарско оружје у Србији: Кључне чињенице, UNDP SEESAC, 2019, str. 9

⁶⁴⁵ Ибид.

⁶⁴⁶ Службени гласник РС, бр.20/2015, 10/2019 и 20/2020

⁶⁴⁷ Независни извештај о локализацији НАП-а 1325 у Србији сачињен у оквиру пројекта „подршка учешћу цивилног друштва у имплементацији и праћењу НАП за Резолуцију СБУН 1325 (2017-2020) на локалном нивоу”, (2018 – 2019. године), Центар за подршку женама, уз подршку мисије OEBS у Србији. припремила Бјелош, М.

њихових породица⁶⁴⁸ садржи дискриминаторна решења у односу на цивилне жртве рата.⁶⁴⁹ У Србији не постоји никаква врста репарација и признања за жене које су преживеле сексуално насиље у рату.

5.2.4. Политички живот и учешће жена у одлучивању о јавним пословима

Родни јаз и даље је присутан у политичком животу, посебно у политичким странкама, приступу руководећим местима у институцијама, јавним установама, највишим позицијама у ЈЛС и месним заједницама. Стереотипи и предрасуде и даље постоје што доводи до тога да се политички ангажман жена редукује на области и питања које се традиционално сматрају женским питањима. Равноправно учешће жена у политичком и јавном животу од суштинске је важности за постизање ЦОР – Агенде 2030, посебно циља 5. Иако је родни јаз у овој области смањен, а ангажовање жена у политичком животу повећано посебно њихова заступљеност у скупштинама на националном, покрајинском и локалном нивоу⁶⁵⁰, још увек је мање жена међу доносиоцима одлука (УН: индикатор 5.5.1). Највећи родни јаз је на највишим позицијама у ЈЛС и месним заједницама.⁶⁵¹ Жене су мање заступљене на местима председника општина, амбасадора, као и на руководећим положајима у јавним предузећима.⁶⁵² Поред заступљености жена у органима јавне власти, једнако значајна је и: њихова заступљеност на руководећим местима у тим органима; процедуре које омогућавају утицај на одлучивање о јавним пословима; као и превазилажење стереотипа који политички ангажман жена редукују на само области друштвеног живота које се традиционално сматрају женским пословима (породица, социјална питања, брига о деци, старима, особама са инвалидитетом и понекада здравствена заштита, образовање и култура). Национална стратегија за родну равноправност је посебно значајан инструмент за унапређење родне равноправности и у овој области.

⁶⁴⁸ „Службени гласник РС”, број 18/20

⁶⁴⁹ Према стручном мишљењу Фонда за хуманитарно право, овај нацрт Закона је дискриминаторан у делу у којем нацрт прописује да би жртва остварила статус цивилног инвалида рата или члана породице цивилне жртве рата, потребно је да истовремено испуни неколико услова: да је држављанин Србије, да има телесно оштећење од 50%, да је повреду претрпела од стране непријатеља током рата или оружаног сукоба, као и да се та повреда догодила на територији Србије. Овако предвиђено законско решење велики број жртава онемогућава да остваре своја права. Тако жртве сексуалног насиља не могу остварити статус цивилног инвалида рата, јер сексуално насиље најчешће не доводи до телесних, већ до психичких последица које Нацрт закона не препознаје.

⁶⁵⁰ Упоредити стање 2017. године са стањем 2021. Видети: истраживање Родна равноправност на позицијама одлучивања у јединицама локалне самоуправе - пресек стања у спровођењу препоруке мера јединицама локалне самоуправе за остваривање родне равноправности”, Повереник за заштиту равноправности, Београд 2017, доступно на: <http://ravNOPravnost.gov.rs/rs/rodna-ravnopravnost-u-jedinicama-lokalne-samouprave-presek-stanja-u-sprovodenju-preporuke-mera-jedinicama-lokalne-samouprave-za-ostvarivanje-rodne-ravnopravnosti/> приступ 5. 6. 2021. као и Посебан извештај Заштитника грађана Заступљеност жена на местима одлучивања и позиција и активности локалних механизма за родну равноправност у јединицама локалне самоуправе у Србији. Доступно на: <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebni-izvestaji/5901-p-s-b-n-izv-sh-z-sh-i-ni-grd-n-z-s-uplj-n-s-z-n-n-s-i-dluciv-nj-i-p-zici-i-ivn-s-i-llnih-h-niz-z-r-dnu-r-vn-pr-vn-s-u-dinic-l-l-n-s-upr-vu-srbi-i> приступ 6. 6. 2021.

⁶⁵¹ Повереница за равноправност упутила је посебне препоруке за унапређење родне равноправности у ЈЛС. Доступно на: <http://ravNOPravnost.gov.rs/rs/preporuka-mera-za-ostvarivanje-ravnopravnosti/> приступ 7. 6. 2021. Заштитник грађана је такође упутио препоруке за повећање заступљености жена на местима одлучивања у органима ЈЛС доступно на: https://www.ombudsman.rs/attachment/5901/Zastitnik%20gradjan_srpски.pdf. приступ 7. 9. 2021.

⁶⁵² Србија и агенда 2020 – 2030. - Мапирање националног стратешког оквира, стр. 21. Доступно на: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Agenda-UN-2030.pdf> приступ 5. 6. 2021.

Заступљеност жена у скупштинама је повећана, али не и на руководећим местима. У Републици Србији су почетком 2020. године усвојене измене Закона о избору народних посланика⁶⁵³, Закона о локалним изборима⁶⁵⁴, као и Покрајинска скупштинска одлука о избору посланика у Скупштину АПВ⁶⁵⁵ којима су регулисане квоте за мање заступљени пол од 40% и резервисана места на изборним листама.⁶⁵⁶ Парламентарни, локални и покрајински избори одржани су 21. јуна 2020. године. Актуелни сазив Народне скупштине⁶⁵⁷ чини 98 посланица (39,2%)⁶⁵⁸ и 152 посланика (60,2%). На челу Народне скупштине је председник. Народна скупштина има 20 одбора. Жене су на челу пет (25%)⁶⁵⁹, а мушкарци 15 (75%) одбора. Међу заменицима председника одбора је десет жена и девет мушкараца⁶⁶⁰, а међу секретарима одбора је чак 16 (80%) жена. У саставу одбора, жене чине већину у шест одбора⁶⁶¹, од којих половина покрива области које се стереотипно повезују са женама, а мушкарци у одборима који покривају области које се стереотипно везују за мушкарце.⁶⁶² У Народној скупштини постоје механизми РР. Заступљеност жена на местима председника одбора, састав радних тела и знатно већа заступљеност жена међу секретарима радних тела, показује да су и даље присутни родни стереотипи. Упркос повећању заступљености жена у скупштинама на свим нивоима, до које је дошло применом квоте од најмање 40% за мање заступљени пол, родни јаз је и даље присутан у политичком животу и институцијама јавне власти. Недавно усвојен ЗРР установљава квоту од 40% за мање заступљени пол⁶⁶³ и обавезује органе јавне власти да у органима управљања и надзора у којима није постигнута уравнотежена заступљеност полова примене квоту од најмање 40% за мање заступљени пол као посебну меру⁶⁶⁴ која треба да смањи родни јаз како би се достигла уравнотежена заступљеност полова и на руководећим положајима.

⁶⁵³ Закон о избору народних посланика, Службени гласник РС, бр. 35/2000, 57/2003 - УСРС, 72/2003 - др. закон, 75/2003 - испр. др. закона, 18/2004, 101/2005 - др. закон, 85/2005 - др. закон, 28/2011 - УС, 36/2011, 104/2009 - др. закон, 12/2020 и 68/2020.

⁶⁵⁴ Закон о локалним изборима, Службени гласник РС, бр. 129/2007, 34/2010 - УС, 54/2011, 12/2020, 16/2020 - аутентично тумачење и 68/2020.

⁶⁵⁵ „Службени лист АП Војводине”, број 12/20.

⁶⁵⁶ Међу сваких 5 кандидата по редоследу на листи (првих 5 места, других 5 места и све до краја листе) мора бити најмање по два кандидата припадника оног пола који је мање заступљен на листи.

⁶⁵⁷ Доступно: <http://www.parlament.gov.rs/1.html> приступ 5. 6. 2021.

⁶⁵⁸ У претходном сазиву Народне скупштине било је 93 (37,2%) народних посланица.

⁶⁵⁹ То су: Одбор за европске интеграције, Одбор за културу и информисање, Одбор за просторно планирање, саобраћај, инфраструктуру и телекомуникације, Одбор за уставна питања и законодавство и Одбор за финансије, републички буџет и контролу трошења јавних средстава. Приметно је да су жене на челу одбора који покривају области које се традиционално не сматрају „женским пословима”

⁶⁶⁰ У једном одбору не постоји заменик.

⁶⁶¹ Од 6 одбора на чијем су челу жене половина покрива области које се стереотипно повезују са женама: права детета (14 жена, 9 мушкараца), здравље и породица (12 жена, 5 мушкараца), рад, социјална питања, друштвена укљученост и смањење сиромаштва (10 жена, 7 мушкараца), а половина области које се традиционално не повезују са женама: европске интеграције (10 жена, 7 мушкараца), привреда, регионални развој, туризам и енергетика (9 жена, 8 мушкараца), култура и информисање (9 жена, 8 мушкараца).

⁶⁶² Одбор за контролу служби безбедности у коме нема ми једне жене, Одбор за одбрану и унутрашње послове (4 жене, 13 мушкараца), Одбор за правосуђе, државну управу и локалну самоуправу (4 жене, 13 мушкараца).

⁶⁶³ Члан 6 став 1 тачка 9 Закона о родној равноправности.

⁶⁶⁴ Члан 26 став 2 Закона о родној равноправности.

Заступљеност жена у органима извршне власти је повећана, али је родни јаз евидентан на руководећим позицијама, а родни стереотипи препознатљиви по родно неизбалансираном саставу ресора надлежних за области које се традиционално не сматрају женским пословима. На челу Владе је премијерка. Од пет потпредседника Владе две су жене (40%). Од укупно 23 ресора, 10 предводе министарке (43,4%)⁶⁶⁵, а међу државним секретарима, у 17 министарстава за које су подаци доступни, укупно је 60 жена, од којих су 18 (30%) на положају државне секретарке. Жене чине већину у Министарству грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, а међу шест државних секретара, пет су жене (83,3%). У Министарству за људска и мањинска права и друштвени дијалог и Министарству државне управе и локалне самоуправе жене чине 1/3, а међу државним секретарима именована је и по једна жена. У шест министарстава за државне секретаре именовани су искључиво мушкарци.⁶⁶⁶ На местима секретара министарстава у 18 министарстава за које су подаци доступни, жене су заступљене са 83,3% (15 жена и 3 мушкарца).⁶⁶⁷ У државној администрацији на републичком нивоу запослено је 61% жена, администрацији АПВ 55,9% и у локалној администрацији 58% жена.⁶⁶⁸ Механизми за РР (савети, комисије) формирану су и у ЈЛС.

Заступљеност жена у правосуђу. За разлику од законодавне и извршне власти у којима су жене још увек подзаступљене, међу судијама као и председницима судова преовлађују жене што је такође показатељ родног дисбаланса у овој области. У укупном броју судија 71,5% судија су жене.⁶⁶⁹ У Управном суду заступљеност жена је 85,7%, у апелационим судовима 77,4%, у прекршајним судовима 75,8%, у привредним судовима 75,2%, а у Врховном касационом суду 65,9%. Међу председницима судова опште и посебне надлежности је 58,2% жена, на челу Врховног касационог суда је жена, док су председници свих апелационих судова мушкарци.⁶⁷⁰

Заступљеност жена у дипломатији. Од укупног броја запослених у Министарству спољних послова који имају дипломатска звања, жене су заступљене у сразмери од 56,53 %. Од укупно 71 шефа дипломатско–конзуларних представништава (амбасада, мисија при међународним организацијама и генералних конзулата), 22 су жене, што износи 30,98% (од укупно 50 амбасадора, 12 су жене; од укупно седам шефова мисија при међународним организацијама, четири су жене; од укупно 14 генералних конзула, шест су жене). Поред шефова ДКП који су именовани функционери, међу дипломатама који привремено руководе ДКП до именовања новог шефа ДКП, од укупно 19 отправника послова – пет су жене или 26,31%, док су, од укупно девет конзула жерана – седам су жене, односно 77,77%.⁶⁷¹

⁶⁶⁵ Доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/sastav/177/sastav-vlade.php> приступ 5.6. 2021.

⁶⁶⁶ Министарство привреде, Министарство трговине, туризма и телекомуникација, Министарство здравља, Министарство одбране, Министарство спољних послова и Министарство за бригу о селу. Доступно на званичним интернет страницама министарстава. Приступљено 9. 3. 2021.

⁶⁶⁷ Доступно на званичним интернет страницама министарстава. Приступ 9. 3. 2021.

⁶⁶⁸ Подаци Министарства државне управе и локалне самоуправе, допис број 021-01-00062/2021-02 од 25.1.2021. упућени Поверенику за заштиту равноправности. Приступ 9. 3. 2021.

⁶⁶⁹ Од укупно 2676 судија 1921 су жене. Доступно на: <https://vss.sud.rs/sr-lat/spisak-sudija> приступљено 27. 1. 2021.

⁶⁷⁰ Доступно на: <https://vss.sud.rs/sr-lat/spisak-sudija> приступ 27. 1. 2021.

⁶⁷¹ Извор: сугестије Министарства спољних послова изнете у консултацијама.

Заступљеност и учешће жена уполитичким странкама. У политичким странкама као актерима политичког живота родни јаз опстаје, на унутрашњој демократизацији политичких странака мало се ради, а родна равноправност не сагледава се као чинилац унутрашње демократизације странке. Закон о политичким странкама⁶⁷², Закон о финансирању политичких странака⁶⁷³ не садрже ни једну посебну меру која би допринела повећању заступљености жена у политичким странкама и њиховим органима. У организационој структури политичких странака углавном постоје облици деловања жена најчешће саветодавног карактера⁶⁷⁴, а председница или одређени број представница тела за родну равноправност у неким странкама је по положају чланица руководећих органа странке.⁶⁷⁵ Посебне мере за унапређење родне равноправности ретко су прописане статутом странке.⁶⁷⁶ Родна перспектива унутар политичких странака не прати се систематски⁶⁷⁷, подаци о чланству у политичким странкама и њиховим органима нису разврстани по полу, често су неажурни или недоступни на интернет страницама странака, недостају целовита истраживања родне перспективе у раду политичких странака.⁶⁷⁸ То говори у прилог потреби предузимања посебних мера у циљу отклањања родног јаза у чланству странке, унутар организационе структуре странке, и интегрисања родне перспективе у програме и конкретне активности странке. Предстоје активности на примени ЗРР, који обавезује политичке странке да предузимају посебне мере уколико у странци није обезбеђена уравнотежена заступљеност полова, што захтева и измене Закона о политичким странкама и Закона о финансирању политичких активности као и статута политичких странака и усвајање планова деловања који садрже посебне мере за унапређење родне равноправности и уравнотежене заступљености полова у органима странке и обезбеђивању активног учешћа мање заступљеног пола у раду тих органа.⁶⁷⁹ Поред тога, неопходна је континуирана активност политичких странака усмерена на превазилажење родних стереотипа, како кроз њихово свакодневно политичко деловање, тако и кроз укључивање тема везаних за родну равноправност у едукацију чланства.

⁶⁷² „Службени гласник РС”, бр. 36/09. и 61/15 – одлука Уставног суда.

⁶⁷³ „Службени гласник РС”, бр. 43/11, 123/14 и 88/19.

⁶⁷⁴ На пример: Унија жена СНП Члан 75 став 1 и члан 82 Статута СНС, доступно на: <https://www.sns.org.rs/lat/ot-nama/statut-sns>; Форум жена СПС, члан 71 Статута СПС, доступно на: <https://www.sps.org.rs/wp-content/uploads/2019/02/STATUT-SPS-2018.pdf>, Форум жена ДС, члан 76 Статута ДС: доступно на: <https://www.ds.org.rs/fajlovi/dokumenta/Statut-DS.pdf>, Форум жена СДП, члан 63 Статута СДП: доступно на: <https://sdp.co.rs/wp-content/uploads/2019/06/STATUT-SDP.pdf>, Покрет жена социјалиста, члан приступ 6. 6. 2021.

⁶⁷⁵ На пример, члан 71 став 3 Статута СПС, доступно на: <https://www.sps.org.rs/wp-content/uploads/2019/02/STATUT-SPS-2018.pdf>; члан 37 и члан 45 Статута ДС: доступно на: <https://www.ds.org.rs/fajlovi/dokumenta/Statut-DS.pdf>; члан 39 став 2 тачка 8 Статута Покрета социјалиста: доступно на: <https://pokretsocijalista.rs/page/osnivacki-program/statut.html>, члан 27 став 1 тачка 8 Статута Санџачке демократске партије: доступно на: <https://sdp.co.rs/wp-content/uploads/2019/06/STATUT-SDP.pdf> приступ 6. 6. 2021.

⁶⁷⁶ На пример, родно недискриминаторни језик у Статуту ДС, доступно на: <https://www.ds.org.rs/fajlovi/dokumenta/Statut-DS.pdf>, квоте за мање заступљени пол у органима странке (ДС, СПС, СДП, ПС), које не обезбеђују уравнотежену заступљеност полова у органима странке.

⁶⁷⁷ На пример, на званичним интернет презентацијама политичких странака не постоје, или су неажурни, подаци о броју чланова странке као и чланова органа странке разврстани по полу.

⁶⁷⁸ На пример: Баћановић, В. и Пајванчић – Цизел А. Капацитети политичких странака у Војводини за остваривање родне равноправности. Доступно на: <https://genderhub.org.rs/kapaciteti-politickih-stranaka/> приступ 6. 6. 2021.

⁶⁷⁹ Члан 48 ставови 1 и 2 Закона о родној равноправности.

Учешће жена из рањивих група у политичком и јавном животу. У целини посматрано, недовољна пажња је посвећена овом питању. На то упозорава и препорука CEDAW комитета која се односи на предузимање активности којима би се убрзало постизање једнаке заступљеност жена, посебно Ромкиња и особа са инвалидитетом у свим областима јавног и политичког живота.⁶⁸⁰ Известан помак бележи се у стварању услова за бољу приступачност остваривању изборних права особа са инвалидитетом. Измењена су Упутства за спровођење Закона о избору народних посланика и Закона о локалним изборима, Правила о раду бирачких одбора, Подсетник за обуку инструктора за чланове сталног састава бирачких одбора и припремљен Водич за комуникацију и пружање подршке бирачима који су особе са инвалидитетом како би се унапредило остваривање активног бирачког права особа са инвалидитетом.⁶⁸¹ Усвојена је одлука о процени приступачности бирачких места за особе са инвалидитетом, сачињен упитник за процену приступачности и сагледана приступачност свих бирачких места⁶⁸², технички је омогућен увид у бирачки списак слепим и слабовидим особама а, припремљени су и пратећи едукативни материјали за особе са инвалидитетом о могућностима остваривања бирачких права.⁶⁸³ Све ове мере усмерене су искључиво на остваривање активног бирачког права особа са инвалидитетом. Нису регулисана важна питања везана за остваривање пасивног бирачког права особа са инвалидитетом, укључујући и пословну способност која је услов за стицање бирачког права, што особама лишеним пословне споробности онемогућава коришћење бирачког права. На потребу да се то преиспита и омогући стицање бирачког права особама са психичким инвалидитетом указује и препорука CEDAW комитета.⁶⁸⁴

5.2.5. Родни аспекти пандемије изазване вирусом COVID –19

Околности изазване пандемијом болести COVID–19 које су у великој мери пореметиле свакодневни живот грађана и грађанки, посебно за време трајања ванредног стања, када су бројна права и слободе биле подвргнуте ограничењима како би се очувало основно људско право–право на живот, указала је на нужност успостављања равнотеже између заштите здравља становништва, поштовања људских права и минимизирања бројних и различитих последица изазваних овом кризом. Суочавање са свакодневним проблемима са којима су се сусретали грађани и грађанке био је подстицај за ангажман на сагледавању утицаја који је пандемија имала на родну равноправност у различитим областима друштвеног живота. У току трајања ванредног стања и примене мера за спречавање пандемије било је више иницијатива, активности и реаговања усмерених на сагледавање родних аспеката новонастале ситуације, посебно у односу на рањиве групе. Резултат тих активности биле су анализе и истраживања у Републици Србији⁶⁸⁵, као и у

⁶⁸⁰ CEDAW/C/SRB/CO/4 para. 27-28.

⁶⁸¹ Доступно на: <https://shorturl.at/afixG> приступ 26. 1. 2021.

⁶⁸² Доступно на: <http://shorturl.at/goPWZ> приступ 26. 1. 2021.

⁶⁸³ Водич за гласање особа са инвалидитетом, доступно на: <https://rb.gy/uotkfe>, Водич за гласање ван бирачког места, доступно на: <https://rb.gy/wlzb69>, Видео материјал Гласање ван бирачког места и уз помоћ помагача, доступно на: <https://shorturl.at/yCMY0> приступ 26. 1. 2021.

⁶⁸⁴ CEDAW/C/SRB/CO/4 para. 44.

⁶⁸⁵ На пример: Пајванчић, М. и др, Родна анализа одговора на COVID-19 у Републици Србији, Мисија ОЕБС-а у Србији и ЖПРС 2020, доступно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/459391.pdf>, приступљено 3. 6. 2021. Економија бриге за време пандемије КОВИД-19 и мера за њено спровођење, SeConS, UN Women, 2020; Утицај КОВИД-19 пандемије и мера за њено спречавање на предузетнице у Србији, SeConS, UN Women, 2020; Утицај КОВИД-19 пандемије и мера за њено спречавање на запосленост и услове рада жена и мушкараца у Србији, SeConS, Европска комисија, UN Women, 2020; Consequences of COVID-19 on womens and mens economic empowerment, SeConS, UN

откриљу међународних организација које делују у области родне равноправности.⁶⁸⁶ На основу налаза из анализа и истраживања сачињене су препоруке за отклањање уочених проблема, посебно за рањиве групе.⁶⁸⁷ Налази из истраживања и анализа и препоруке које садрже, показали су да родна равноправност није интегрисана у прописе који регулишу ванредне ситуације и стратегије које дефинишу активности и мере које се у таквим ситуацијама предузимају. То је посебно видљиво када се ради о рањивим групама чије се потребе, често веома различите природе, нису имале у виду приликом креирања мера заштите од пандемије. Независне институције заштите људских права, Повереник за заштиту равноправности⁶⁸⁸ и Заштитник грађана⁶⁸⁹ реаговале су и у овим околностима

Women, UNFPA, 2020. Декларација женских организација цивилног друштва и експерткиња за родну равноправност након националних консултација за борбу против епидемије КОВИД-19 у РС, ЖПРС; КОВИД – 19 заједничка регионална изјава ОЦД; доступно на:

<https://drive.google.com/drive/folders/16Bg45r57ZTFuXwayRds62Qf5xifHht0u?usp=sharing> приступ 6. 6. 2021

⁶⁸⁶ COVID-19 and Ending Violence Against Women and Girls, UN Women; Violence Against Women and Girls Data Collection during COVID-19, UN Women; ODIHR & UN Women launch surveys on COVID-19 and Human Trafficking in 25 languages; Making Indigenous Women and Girls Visible in the Implementation of the UN Framework for the Immediate Socio-Economic Response to COVID-19 Accessing Funds Through the Multi-Partner Trust Fund, UN Women, 2020; Impact of the COVID-19 pandemic on specialist services for victims and survivors of violence in Serbia, a proposal for addressing needs - Country report Serbia, UN Women, 2020; UN Women series: Women at the forefront of COVID-19 response in Europe and Central Asia - Voices of gender equality mechanism on COVID-19, UN Women, 2020. Women's Political Participation: Guidance on COVID-19 Policy and Programme Responses, UN Women, 2020; Доступно на:

<https://drive.google.com/drive/folders/16Bg45r57ZTFuXwayRds62Qf5xifHht0u?usp=sharing> приступ 6. 6. 2021.

⁶⁸⁷ Више: Николин, С., Рајков, Г. Политичко учешће жена са инвалидитетом током пандемије КОВИД-19, ЦСЖ, 2020, доступно на: http://cilsrbija.org/ebib/202010201257060.Politicko_ucesce_osi_u_Srbiji_tokom_pandemije_KOVID19.pdf приступ 15. 6. 2021; Утицај КОВИД-19 пандемије и мера за њено спречавање на социо-економски положај жена које живе на селу са фокусом на пољопривреду, SeConS, UN Women, 2020; КОВИД-19 Како укључити маргинализоване и рањиве групе у комуникацију о ризику и ангажовање заједнице, UN Women; Бркић, С. и др. Шта особе које живе са ХИВ-ом треба да знају о оболењу изазваном новим вирусом корона под називом КОВИД-19?, USOP - Унија PLWHA – организација у Србији, 2020; Стефановић, С. и др. Бити дете за време пандемије КОВИД-19 – анализа истраживања утицаја мера ванредног стања на децу током пандемије КОВИД-19 у Србији, МОДС, 2020. Доступно на:

<https://drive.google.com/drive/folders/16Bg45r57ZTFuXwayRds62Qf5xifHht0u?usp=sharing> приступ 6. 6. 2021.

⁶⁸⁸ Највећи број притужби 121 притужби односио се на здравствено стање, 115 старосно доба, 114 национална припадност од тога 94 притужбе или 82% су притужбе ромске мањине, 105 пол, 89 инвалидитет (стр.18). Повереник је упутио 312 препорука мера и 12 иницијатива органа јавне власти, у циљу деловања на унапређењу положаја појединих група становништва које су у условима пандемије нарочито рањиве које су се односиле на давање информација и обавештења у приступачним форматима, редовно пружање услуге помоћ у кући свим корисницима и обезбеђивање потребних дозвола за кретање лица која пружају ову помоћ, потребу да се услугама социјалне заштите и програмима помоћи обухвате сва лица која се налазе у стању потребе, шири обухват економским мерама помоћи и др. (стр. 13), Годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности, 2020. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2021/04/Poverenik-za-zastitu-ravnopravnosti-Godisnji-izvestaj-za-2020> приступ 10. 6 2021.

⁶⁸⁹ Заштитник грађана је реаговао на почетку епидемиолошке кризе кад су били прекинати сви видови међународног саобраћаја како би, захваљујући билатералним контактима са омбудсменима других држава, дао допринос повратку наших грађана из иностранства у РС. Покренуте су иницијативе које су омогућиле неометано кретање деци и родитељима деце са аутизмом у време забране кретања, одржавање личних односа између детета и родитеља са којим дете не живи, кретање лицима која се брину о старијима, непокретнима и особама са инвалидитетом током забране кретања, кретање жртвама насиља у време забране кретања ради заштите од насиља, као и измене процедура обавештавања породице о здравственом стању пацијената оболелих од COVID-19 смештених у Клиничком центру Ниш. Појачан је надзор на терену, провера услова у којима се налазе грађани, а посебно осетљиве групе - деца, особе са инвалидитетом, Роми, мигранти као и лица лишена слободе. Продужено радно време на седам дана у недељи, уведено више телефонских линија које су радиле од 8-22 сата. Видети: Посебан извештај Заштитника грађана за време ванредног стања, доступно на: https://ombudsman.rs/attachment/article/6643/poseban%20izvestaj20zg_vanredno%stanje.docx приступ 11. 9 2021, Тематски извештај НПМ о примени принципа ЦПТ о поступњу према лицима лишеним слободе за време пандемије корона болести, 2020, доступно на: <https://ombudsman.rs/artisle6630/izvestaj.pdf> приступ 11. 9 2021, Посебан извештај Заштитника грађана Услови у ромским насељима и примена мера заштите услед епидемије корона болести (COVID 19), 2020. Доступно на: <https://zastitnik.rs/index.php/izvestaji/posebni-izvestaj/6608-10> приступ: 11. 9 2021, Годишњи извештај Заштитника грађана за 2020, стр. 5. Доступно на: <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/godisnji-izvestaji> приступ 15. 6. 2021.

инструментима које им стоје на располагању, прилагођавајући начин рада новонасталим приликама.

Ограничења људских права за време ванредног стања и ванредних прилика. Епидемија COVID–19 која је угрозила право на живот као основно људско право, била је повод за проглашење ванредног стања у Републици Србији и усвајање мера којима је ограничен низ основних људских права: слобода кретања, слобода окупљања, право на правично суђење и др.⁶⁹⁰ Неке од мера биле су дискриминаторне (мера ограничења слободе кретања особа старијих од 65 година). Повереник за заштиту равноправности наглашава да је „епидемија Ковид-19 несразмерно утицала на старије људе, на особе са инвалидитетом, на сиромашније слојеве друштва, становнике неформалних насеља, кориснике смештене у установама социјалне заштите, на особе са хроничним здравственим проблемима, на младе, запошљавање, школовање и сл., а мере забране кретања, ризик од заражавања, пребацивање све већег броја активности на онлајн сферу и сл. утицало је и на приступ појединим правима и остваривање права на услуге, судску заштиту и сл.”⁶⁹¹, а приликом прописивања мера нису се узимале у обзир потребе рањивих група.⁶⁹² О томе говоре и иницијативе⁶⁹³, и Опште препоруке за кризне ситуације Повереника за заштиту равноправности.⁶⁹⁴ Заштитник грађана реаговао је у вези са заштитом права на правично суђење и права на суђење у разумном року. Контрола рада судова и јавних тужилаштава није у надлежности Заштитника грађана, али су и овај период обележиле притужбе упућене Заштитнику грађана на рад тих органа. Притужбе су се односиле на повреду права на правично суђење и права на суђење у разумном року, на која су утицале су мере уведене ради спречавања ширења епидемије болести COVID–19. Заштитник грађана је апеловао на надлежне органе да омогуће приступ алтернативним

⁶⁹⁰ Више: Људска права и КОВИД-19, - анализа правног оквира током епидемије, утицај на остваривање људских права, YUCOM, 2020, доступно на: <https://en.yucom.org.rs/analysis-of-the-changes-in-legal-framework-during-the-covid-19-epidemic-and-impact-on-enjoying-human-rights-in-the-republic-of-serbia/> приступ 14. 6. 2021.

Анализа мера одступања од људских и мањинских права током ванредног стања у РС изазваног епидемијом заразне болести КОВИД-19 у Србији, А11 – Иницијатива за социјална и економска права, 2020, доступно на: <https://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2020/03/Analiza-mera-odstupanja-derogacija-od-ljudskih-i-manjinskih-prava-tokom-vanrednog-stanja-u-Republici-Srbiji-izazvanog-epidemijom-zarazne-bolesti-COVID-19-1.pdf> Мисија ОЕБС припремила је посебне алате за државе чланице везане за Поштовање демократије, владавине права и људских права у контексту здравствене кризе изазване КОВИД-19 – Алате за државе чланице, ОЕБС, 2020, доступно на: www.osce.org, приступ 14. 6. 2021.

⁶⁹¹ Редовни годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности, стр. 37.

⁶⁹² У извештају се наводи да се „Током кризе у великој мери могла се сагледати потреба унапређивања приступа адекватним и правовременим информацијама у вези са кризним догађајем и начинима за његово превазилажење, али и други проблеми, попут: сагледавања специфичности различитих друштвених група које су током криза у повећаном ризику, давања правовременог одговора на њихове потребе; неопходности претходног поседовања што прецизнијих сегрегисаних података о становништву како се не би догодило да неке група грађана буду изостављене из појединих мера; нужности успостављања сарадње и укључивања што већег броја представника рањивих група у креирање одговарајућих одговора на кризне ситуације; снажне потребе за подстицањем волонтеризма и друштвене одговорности; развоја и прецизирања могућности за континуирано коришћење права на здравствену али и социјалну заштиту, у условима кризних ситуација; потребе за прецизирањем одредаба одређених прописа (попут прописа о раду од куће, безбедности и здравља на раду у кризним ситуацијама и сл.) и наглашава да је „пракса показала и да је потребно укључивати представнике организација које се баве заштитом права одређених друштвених група као и институције за заштиту људских права, попут Повереника, у креирање мера превенције и заштите становништва, као и да је било и неопходно остављати довољно времена за припрему и информисање становништва за увођење мера, а у циљу постизања бољих и ефикаснијих резултата”. стр. 15.

⁶⁹³ Исто, стр. 45.

⁶⁹⁴ Исто, стр. 26 – 27.

начинима комуникације, (апликација Скуре), између окривљеног и браниоца у посебној просторији, без присуства трећег лица.⁶⁹⁵

Родни аспект ванредних прилика и мера усвојених за спречавање ширења болести COVID-19 не препознаје се у довољној мери, као и безбедносни ризици за жене током ванредне ситуације. Жене чине већи део радне снаге у здравству, као и у другим тзв. контактним службама (трговина на велико и мало, набавне и доставне службе, угоститељство и туризам, култура и уметност). Већина примарних пружалаца неге болеснима су жене, што их чини изложеним вишеструким безбедносним ризицима током пандемије изазване вирусом COVID-19.⁶⁹⁶

Забележен је пораст родно заснованог насиља. Повећан је број пријава случајева насиља у породици⁶⁹⁷ које је прерасло из психичког у физичко и сексуално насиље.⁶⁹⁸ Ове прилике утицале су и на доступност пружања услуга у околностима у којима је промењен режим пружања услуга заштите и подршке женама са искуством насиља⁶⁹⁹, посебно женама из рањивих група (ромкиње, старије жене, жене са села, жене са инвалидитетом, избеглице, мигранткиње, ЛГБТИ и др.).⁷⁰⁰ Комитет страна уговорница Конвенције СЕ о спречавању и сузбијању насиља према женама и насиља у породици усвојио је декларацију⁷⁰¹ којом су државе које су ратификовале Истанбулску конвенцију позване да користе стандарде и препоруке из конвенције као смернице за активности и мере које предузимају током пандемије коронаболести. По глобалном увођењу мера рестрикције кретања, низ међународних организација издало је упозорења на пораст родно заснованог насиља, посебно у породичним условима.⁷⁰²

⁶⁹⁵ Видети: Годишњи извештај Заштитника грађана, стр. 7 – 8 Доступно на:

<https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/godisnji-izvestaji> приступ 15. 6. 2021.

⁶⁹⁶ Доступно на: COVID-19: Како укључити маргинализоване и рањиве особе у комуникацију о ризику и у ангажовање заједнице, UN Women Србија, приступ 14.06.2021.

⁶⁹⁷ Доступно на: <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1576-saopstenje-za-javnost-zastita-i-podrska-zenama-zrtvama-nasilja-tokom-prvih-mesec-dana-vanrednog-stanja>, приступ 30.05.2021.

⁶⁹⁸ Доступно на: https://www.femplatz.org/library/newsletters/Bilten_4_SR.pdf, 12.06.2021.

⁶⁹⁹ Impact of the COVID-19 pandemic on specialist services for victims and survivors of violence in the Western Balkans and Turkey, UNW 2020.

⁷⁰⁰ Родна анализа одговора на КОВИД-19 у РС, ОСЦЕ 2020. Доступно на:

<https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/459391.pdf>; приступ 15.06.2021. Одбор за људска права Врање и Удружење Ромкиња ОСВИТ из Ниша, поднеле два предлога: за допуну уредбе о забрани кретања и Предлог допуне уредбе о организовању рада установа социјалне заштите, организације социјалне заштите за пружање услуга домског смештаја у период ванредног стања, којим би се омеогућио пријем жена са искуством насиља у Сигурне куће током пандемије КОВИД-19. Ни један од предлога није усвојен.

⁷⁰¹ Доступно на: <https://rm.coe.int/declaration-committee-of-the-parties-to-ic-covid-/16809e33c6n-cases-of-violence-against-women>, приступ 13. 6. 2021.

⁷⁰² Доступно на: <https://www.osce.org/secretariat/449797>; <https://eige.europa.eu/news/covid-19-and-gender-based-violence-has-pandemic-taught-us-anything>; https://victimsupport.eu/covid-19information/?fbclid=IwAR3KYSC14Elm055wqRVwrMKIbd-1Bao3mJ2n_-kOD5K7g32-Upcpvp7hFY; <https://www.euro.who.int/en/health-topics/disease-prevention/violence-and-injuries/areas-of-work/violence/violence-against-women>; <https://www.rosalux.de/en/news/id/42140/feminism-now>. приступ 17. 6. 2021.

Приступ здравственој заштити је отежан за све пацијенте, нарочито за труднице, оболеле од рака и припаднике ризичних група. Мањи приоритет се придаје рутинским процедурама, онима које нису хитне, услед настојања система да ограничи преношење болести између пацијената/киња на болничком лечењу. COVID-19 постао је и препрека за приступ превентивној заштити. Одлагање тих услуга довешће до огромног броја заосталих случајева у здравственом систему што ће отежати лечење и вероватно повећати стопе морбидитета и морталитета.⁷⁰³

Већина услуга социјалне заштите била је или обустављена или су услуге пружане уз ограничења и у измењеним условима. У току ванредног стања ЦСР су радили у отежаним условима, ограничења су се односила на непосредне контакте са корисницима/цама и обустављање теренских посета⁷⁰⁴, обустављање рада центара за дневни боравак деце са сметњама у развоју и ограничавање непосредног пружања других услуга корисницима/цама.⁷⁰⁵

Епидемија болести COVID–19 затекла је неспремним многе системе, укључујући и образовање. Половином марта 2020. године, обустављена је настава у основним школама, а образовање на даљину обезбеђено је путем јавног медијског сервиса.⁷⁰⁶ Овај вид наставе организован је и у средњим школама, а високошколске институције су самостално организовале наставу на даљину. У ситуацији када настава уживо није била могућа, алтернативни облици наставе били су неопходни. Њихово остваривање, у датим околностима, било је праћено бројним изазовима, са којима су се сусрели ученици/це, њихови родитељи, као и наставници/це. Ресурси система образовања били су усмерени организацију и обезбеђивање доступности ТВ часова и учења на даљину. За ученике/це који нису имали приступ интернету или су имали лошу конекцију, школе су обезбедиле штампане задатке за припрему завршног испита. Набављена је већа количина ИКТ опреме и спроведене су одговарајуће обуке за наставнике.⁷⁰⁷ Током ванредног стања, као и у школској 2020/21. години, рад педагошких асистената (ПА) који пружају подршку

⁷⁰³ Rupasinge, N. и др. Утицај ковид-19 на здравствене системе на Западном Балкану Доступно на: <https://pubdocs.worldbank.org/en/726641590707354436/RER17-Health-note-SRB.pdf>, приступ: 15. 6. 2021.

⁷⁰⁴ Супервизија Републичког завода за социјалну заштиту о начину функционисања ЦСР током пандемије показала је да су центри функционисали отежано и прилагођавали организацију радног процеса – рад у сменама, дежурства, рад у циклусима када део запослених ради од куће, а део у просторијама центара. Иако није постојала стриктна инструкција о приоритетизацији случајева, по аутоматизму су прво решавани хитни смештаји и случајеви насиља. Рестрикције у директним контактима прављене су обуставом теренских посета корисницима и приликом пријема захтева за материјална давања. Највеће тешкоће и пуно непознаница ЦСР су имали у ситуацијама виђања детета са родитељем са којим дете не живи, по судским одлукама, због ограничења кретања грађана/ки и самих стручњака центара за социјални рад. Извор: Коментар Републичког завода за социјалну заштиту током консултација о Полазним основама Стратегије за родну равноправност за период 2021-2030, август 2021.

⁷⁰⁵ Пајванчић, М. и др. Rodna analiza odgovora na COVID-19 u Republici Srbiji, 2020, стр. 47, доступно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/459391.pdf>, приступ: 12.6.2021.

⁷⁰⁶ Увођењем ванредног стања образовни програми су реализовани на даљину путем телевизијског канала РТС 3, платформе РТС Планета и интернет платформе за учење. Одлука о обустави извођења наставе у високошколским установама, средњим и основним школама и редовног рада установа предшколског васпитања и образовања, Службени гласник РС, број 30/2020.

⁷⁰⁷ Према подацима ресорног министарства, министарство је набавило и дистрибуирало 2450 ИТ уређаја и 2400 интернет картица, а уз подршку Ромског образовног фонда и Фондације отворено друштво још 550 ИТ уређаја који су додељени школама у којима се образују ученици/це ромске националности који нису имали потребну ИТ опрему за праћење наставе на даљину. Током школске 2020/21. године, кроз партнерство са УНИЦЕФ-ом набављено је преко 2.000 уређаја за 30 најугроженијих школа у којима се образују ромски ученици, обука за 900 наставника, као и неповратна средства за школе (5.000 свра) за формирање Клуба за учење у којима се обезбеђују услови за онлајн учење за ученике који немају те услове кући.

ученицима ромске националности⁷⁰⁸, настављен је и прилагођен условима ванредног стања. Бројне тешкоће и изазови прате и образовање ученика/ца са сметњама у развоју и инвалидитетом, ради чијег је превазилажења ресорно министарство израдило посебан оперативни план за додатну подршку у образовању ученика из осетљивих друштвених у ситуацији учења на даљину, како током ванредног стања (2020), тако и за школску 2020/21. годину.⁷⁰⁹ Нема, збирних података о томе како се у пракси спроводила настава по индивидуалним образовним плановима, али су многе школе успевале да превазиђу тешкоће.⁷¹⁰ Током ванредног стања образовање младих такође је било праћено изазовима, као што су, на пример, контрадикторне информације о онлајн полагању мале и велике матуре, неукључивање младих у процес избора платформи за онлајн учење и др.⁷¹¹

Све ово указује на потребу креирања свеобухватног алтернативног модела функционисања система образовања који би се примењивао у кризним ситуацијама, а који би омогућио једнаку доступност квалитетног образовања за сву децу.

Мере усвојене у циљу спречавања ширења епидемије нису имале у виду рањиве групе и њихове потребе. Са посебним тешкоћама у току ванредног стања и епидемије суочили су се: жене, самохрани родитељи, Роми и Ромкиње, особе са инвалидитетом, деца, старији од 65 година, мигранти, азиланти, бескућници, ЛГБТИ.⁷¹² Посебне мере за ове рањиве групе нису донете, а многе од постојећих услуга су престале да функционишу.⁷¹³ Епидемија болести COVID-19 је још једном потврдила неопходност хитне деинституционализације јер није могуће организовати адекватну заштиту корисника/ца и запослених у установама за смештај особа са инвалидитетом.⁷¹⁴ Током ванредног стања, повећан је ризик од породичног и партнерског насиља за жене са инвалидитетом, а оне су се суочавале са неприступачним облицима информисања,

⁷⁰⁸ Према налазима истраживања које је ресорно министарство спровело у сарадњи са УНИЦЕФ-ом и Институтом за психологију, већина ПА је, користећи савремену комуникациону технологију, била са ученицима у контакту најмање три пута недељно, најмање два пута недељно са родитељима, а свакодневно са наставницима/цама, са којима су размењивали образовни материјал и белешке о активности појединих ученика, прикупљали задатке од ученика и достављали их предметним наставницима, ако то ученици нису урадили директно; За ученике/це који наставу прате смо преко ТВ, ПА су остварили појачану комуникацију са ученицима/цама, бележели рад и образовна постигнућа ученика/ца, што је коришћено у процесу оцењивања, у складу са допунама Правилника о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању (Службени гласник РС, бр. 34 од 17. маја 2019, 59 од 22. априла 2020) Видети: „Праћење начина учења и процеса учења ученика из осетљивих група током остваривања образовно-васпитног рада учењем на даљину”. доступно на: <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2020/06/4.b-Prvi-izve%C5%A1taj-osetljive-grupe-u%C4%8Denje-na-daljini.pdf> приступ 28. 8 2021.

⁷⁰⁹ Школе су биле у обавези да у оперативним плановима рада предвиде и учење на даљину са ученицима који раде по индивидуалном образовном плану, а наставници да израде посебне прилагођене материјале за љаке којима је потребан структуриран индивидуализован приступ у раду и да их учине доступним ученицима, као и да као и да припреме садржај, упутство за учење и начин добијања повратне информације, како би се пратило напредовање ученика и обезбедила додатна подршка. Ресорно министарство је упутило и допис свим општинама са препоруком за организовање рада интересорне комисије са циљем да се у условима ванредног стања обезбеди додатна подршка деци и ученицима. Такође, током припрема пробног завршног испита у онлајн окружењу, школе су добиле посебне инструкције о модалитетима прилагођавања овог испита ученицима који се образују по индивидуалном образовном плану. Подаци о предузетим мерама доступни су на сајту ресорног министарства. <http://www.mpn.gov.rs/>.

⁷¹⁰ Родна анализа одговора на КОВИД-19 у РС, оп. цит. стр. 51UNW 2020.

⁷¹¹ Исто, стр. 25.

⁷¹² Мршевић, З. 2020. Положај лезбејки и транс жена у време пандемије корона болести. А11 иницијатива. Доступно на: <https://www.a11initiative.org/zorica-mrsevic-polozaj-lezbejki-i-trans-zena-u-vreme-pandemije-korona-virusa/>, приступ 30. 5. 2021.

⁷¹³ Пајванчић, М. и др. Родна анализа одговора на КОВИД-19 у Републици Србији, 2020, стр. 47, доступно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/459391.pdf>, приступ: 12. 6. 2021.

⁷¹⁴ Бекер, К. и др. КОВИД -19 мере и социјална и економска права жена са инвалидитетом у Србији, Удружење грађанки, FemPlatz, Iz kruga Beograd, 2021. стр. 11 доступно на : <https://www.femplatz.org/library/reports/2021-02-16-Kovid-19-i-zene-sa-invaliditetom.pdf> приступ 6.6.2021.

обустављањем или смањењем обима и начина пружања услуга.⁷¹⁵ Рестриктивне мере уведене током епидемије појачале су ризик од сиромаштва Рома и Ромкиња које држава није препознала као посебно угрожену групу становништва, те су изостале посебно усмерене мере подршке.⁷¹⁶ Особе са инвалидитетом су у већем ризику од заражавања и озбиљнијим симптомима болести COVID–19 због општег здравственог стања, препрека у приступу здравственим услугама, тешкоћа у придржавању мера физичког дистанцирања, потребе за подршком других особа, додиривања објеката ради информисања, начина живота у групним облицима становања, баријера у приступу информацијама о здрављу и мерама. Особе са инвалидитетом, посебно жене, биле су изложене већем ризику од нарушавања здравственог стања због отказивања или одлагања редовних терапија, немогућности набавке потребних лекова, дуготрајне изолације која нарушава опште физичко стање. Заштита репродуктивног здравља и приступ гинеколошким прегледима су били у другом плану, с обзиром да је за коришћење ове и других услуга здравствене заштите, женама са инвалидитетом је често потребан адекватан превоз и асистенција, а када то обезбеде, долазе до неприступачних амбуланти које често немају хидрауличне гинеколошке столице.⁷¹⁷ Проблем здравствене заштите ромске популације је престанак рада здравствених медијаторки током ванредног стања. То се негативно одразило на труднице, породиље, децу, особе са инвалидитетом, старија лица и лица која пате од хроничних болести. Цена заштитне опреме онемогућила је адекватну заштиту и приступ здравственим услугама делу најсиромашнијих Рома и Ромкиња. Проблем је било и заказивање прегледа онлајн или телефоном.⁷¹⁸ Ромкиње које имају здравствену књижицу нису ишле код лекара, заказани термини су отказивани. Највише су била погођена деца са сметњама у развоју и инвалидитетом и деца из ромске популације. За децу са сметњама у развоју нису донете мере које би обезбедиле да под једнаким условима остварују право на образовање, док је за децу из ромске популације проблем представљало то што нису имала техничку опрему за праћење наставе на даљину, а положај им је додатно отежан престанком рада педагошких асистената.⁷¹⁹ Резултати истраживања показали су да скоро 70% ОЦД сматра да је током трајања епидемије болести COVID–19 дошло до повећања ризика у области инклузивног образовања за децу са инвалидитетом и за децу из ромске популације.⁷²⁰

Налази у истраживањима, реаговањима независних институција заштите људских права за време ванредног стања и у току ванредне ситуација, као и активности у вези са родним аспектима пандемије изазване епидемијом болести COVID–19, показују да је неопходно укључити родне аспекте мера које се предузимају у ванредним ситуацијама изазваним не само пандемијом, већ и бројним другим узроцима (елементарне непогоде,

⁷¹⁵ Ибид.

⁷¹⁶ Последице КОВИД-19 на положај осетљивих група и група у ризику, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Београд, 2020, стр. 11, доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Posledice_Kovid-19_na_polozaj_osetljivih_grupa_i_grupa_u_riziku.pdf приступ 11. 5. 2021.

⁷¹⁷ Бекер, К. и др. Б. Ковид-19 мере и социјална и економска права жена са инвалидитетом у Србији, FemPlatz, Iz kruga, 2021. Доступно на: https://www.femplatz.org/library/reports/2021-02-16_Kovid-19_i_zene_sa_invaliditetom.pdf приступ 15. 6. 2021.

⁷¹⁸ Последице ковид-19 на положај осетљивих група и група у ризику, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, 2020, доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Posledice_Kovid-19_na_polozaj_osetljivih_grupa_i_grupa_u_riziku.pdf приступ 11. 5. 2021.

⁷¹⁹ Више: Пајванчић, М. и др., 2020, оп. цит. стр. 51. и 53.

⁷²⁰ Последице КОВИДА-19 на положај осетљивих група и група у ризику узроци, исходи и препоруке, Високи комесаријат УН за људска права (ОНCHR), Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе РС, Београд, 2020, стр. 7. и 12.

поплаве, земљотреси, климатске промене, аеро загађења, хаварије већих размера и др.). Потребан је интерсекторски приступ родним аспектима ванредних ситуација изазваних различитим узроцима, јер су оне посебан безбедносни ризик за женска људска права. Стога је неопходно сачинити свеобухватну анализу родних аспеката и последица мера које се у таквим околностима предузимају, као и мера усмерених на отклањање последица изазваних ванредним околностима и сачинити препоруке о интегрисању родне перспективе у прописе и планске документе који се односе на ванредне ситуације.

5.3. Родни аспекти здравствене заштите и социјалне сигурности

Родни аспекти здравствене заштите и социјалне сигурности представљени су у овом одељку у контексту принципа социјалне правде као једног од темељних принципа на којима почива Устав.

5.3.1. Здравствена заштита

Светска здравствена организација дефинише здравље као „Стање потпуног физичког, менталног и друштвеног благостања, а не само одсуство болести или немоћи“.⁷²¹ Здрав живот и промовисање благостања за људе свих генерација је трећи циљ Агенде 2030 УН, а један од потциљева (3.7) односи се на обезбеђење универзалног приступа услугама које се односе на репродуктивну здравствену заштиту, између осталог, и услугама за планирање породице, информисање, образовање и интегрисање питања репродуктивног здравља у националне стратегије и програме.⁷²² Ратификацијом CEDAW конвенције⁷²³, Република Србија се обавезала да обезбеди доступност здравствене заштите женама током целог живота, без дискриминације, што укључује планирање породице, порођај, заштиту након порођаја и касније, што се односи и на жене из посебно осетљивих група.⁷²⁴

Родни аспекти заштите здравља. Када је у питању заштита здравља жена и остваривање родне равноправности, Закон о равноправности полова⁷²⁵ (важио до краја маја 2021. године) прописивао је забрану дискриминације по основу пола приликом остваривања права на здравствену заштиту⁷²⁶ док Закон о родној равноправности⁷²⁷ знатно детаљније регулише обавезе у области социјалне и здравствене заштите.⁷²⁸ На здравље

⁷²¹ Доступно на: <http://www.izjzv.org.rs/app/soc.katedra/Zdravljeifakorikojinanjegauticu.pdf> приступ: 6.6.2021.

⁷²² Секуловић, И. и др. Припремљеност за спровођење Агенде 2030, Београдска отворена школа, Београдска отворена школа, 2020, стр. 49, доступно на: <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/sdgs4all-srbija-2030-pripremljenost-za-sprovođenje-agende-2030.pdf>, приступ: 16.6.2021.

⁷²³ „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 11/81

⁷²⁴ Игњатовић, Т. и др. Три године од усвајања Програма – без очекиваних резултата, Анализа примене Националног програма очувања и унапређења сексуалног и репродуктивног здравља грађана Републике Србије, Аутономни женски центар, Београд, 2021. стр. 5, доступно на: https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2021/TRI_GODINE_OD_USVAJANJA_PROGRAMA_Analiza_primene_Nacionalnog_programa_ocuvanja_i_unapredjenja_seksualnog_i_reproduktivnog_zdravlja_gradjana.pdf, приступ: 20.5.2021.

⁷²⁵ „Службени гласник РС”, број 104/09.

⁷²⁶ Здравствена заштита жена обухвата нарочито: 1) превенцију и рано откривање болести; 2) здравствену заштиту у вези са планирањем породице, у току трудноће, порођаја и материнства; 3) здравствену заштиту у случају болести и повреда, у складу са законом којим се уређује здравствена заштита. (чл. 24.)

⁷²⁷ „Службени гласник РС”, број 52/21, доступно на:

<http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2021/741-21-lat.pdf>, приступ: 27.5.2021.

⁷²⁸ Према члану 36 органи јавне власти дужни су да обезбеде једнаке могућности у пружању социјалне и здравствене заштите за све кориснике услуга и права без обзира на пол, односно род; свим женама и мушкарцима, девојчицама и

жена утичу не само њихове биолошке особине, него и услови живота, сиромаштво, запосленост, породичне обавезе и статус у приватној сфери живота. На здравље жена утиче и родно засновано насиље које проузрокује хроничне последице које могу бити фаталне по живот. Неједнакост моћи значи да жене имају мањи приступ и контролу над ресурсима за заштиту свог здравља, као и мање могућности да буду укључене у одлучивање. Важна здравствена питања за жене укључују: кардиоваскуларне болести, депресију, деменцију, остеопорозу и анемију.⁷²⁹ Обољења и стања повезана са трудноћом и порођајем су међу водећим узроцима оболевања жена у репродуктивном периоду, а међу показатељима здравственог стања је очекивано трајање живота на рођењу, које континуирано расте, и у 2019. години за мушкарце је износило 73 године, а 78 година за жене.⁷³⁰ Последица дужег живота жена је већа вероватноћа да ће живети у лошијем здравственом стању о којем се оне изјашњавају неповољније од мушкараца.⁷³¹ У последњих годину дана 10,2% жена и мушкараца није посетило лекара а 11,1% жена и 12,6% мушкараца није посетило стоматолога, иако су имали здравствених проблема. Главни разлози неодласка код лекара су: финансијска немогућност (28% жена и 23,7% мушкараца), очекивање да ће се здравствено стање стабилизovati (20,9% жена и 23,3% мушкараца) и недостатак времена због посла, бриге о деци или другима (14,8% жена и 17,7% мушкараца).⁷³² Због ограничених могућности мобилности, жене чешће од мушкараца одустају од коришћења здравствених услуга.⁷³³ Мушкарци чешће него жене оцењују своје здравље као добро/веома добро. Ментално благостање је у константном паду. Република Србија има и највећи ризик од депресије у односу на остале земље кандидате за чланство и у односу на просек земаља ЕУ⁷³⁴ (39% мушкараца и 46% жена)⁷³⁵, а забрињава и то што се мали проценат становништва бави спортом и рекреативним активностима (19%).⁷³⁶ Индекс родне равноправности за домен здравља⁷³⁷ показује

дечаца под једнаким условима приступ лако доступним информацијама, образовању и услугама, у складу са старосном доби, које се односе на сексуалност, контрацепцију, планирање рађања, брачни и породични живот, посебно узимајући у обзир положај лица из осетљивих група. Дискриминацијом се не сматрају опште и посебне мере којима се подстиче рађење, равноправност родитеља у вршењу родитељског права и дужности и обезбеђује сексуално и репродуктивно здравље жена и мушкараца. Ови органи су нарочито дужни да обезбеде: примену посебних мера за праћење, подршку и унапређење сексуалног и репродуктивног здравља; организовање у спровођење програма за спречавање и превазилажење проблема ране трудноће и заснивање партнерских заједница међу и са лицима млађим од 18 година; примену посебних мера за рано откривање болести.

⁷²⁹ Група аутора: Извештај о напретку - други извештај о напретку по областима за период 2016-2020 сачињен на основу оквира за мониторинг и евалуацију, ЖППС, 2020. стр. 56, доступно на: <https://media.genderhub.org.rs/2021/04/DRUGI-IZVESTAJ-O-NAPRETKU.pdf>, приступ: 31.5.2021.

⁷³⁰ Жене и мушкарци у Републици Србији, Београд, 2020. година, стр. 29, доступно на www.stat.gov.rs/sr-Latin/oblasti/stanovnistvo/statistika-polova, приступ 7.6.2021.

⁷³¹ Стојиљковић Гњатовић, Ј. и др. Употреба података из SILC анкете за израчунавање здравих година живота, стр. 6, доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/09/SILC_004_Jelena-Stojilkovic-Gnjatovic-Dragana-Raunovic-Radulovic-Natalija-Miric_Uпотреba-potadaka-iz-SILC-ankete-za-izracunavanje-zdravih-godna-zivota.pdf, приступ: 15.6.2021.

⁷³² Жене и мушкарци, 2020, стр. 29

⁷³³ Родна равноправност у саобраћају, SeCons, 2019. година, стр. 59, доступно на: <https://www.secons.net/publications.php?p=109>, приступ: 12.9.2021.

⁷³⁴ Спортот и рекреативним активностима једном недељно у Србији се бави 19% грађана/ки, док је просек за ЕУ земље – 42%. Извор: Eurofound (2019), Life and society in the EU candidate countries, стр. 39, доступно на: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2019/life-and-society-in-the-eu-candidate-countries>, приступ: 16.9.2021.

⁷³⁵ Бекер, К. и др. Извештај о правима жена и родној равноправности у Србији за 2019. годину, FemPlatz, 2020. година, стр. 55, доступно на: https://www.femplatz.org/library/reports/2020-08-10_PreneraZena.pdf, приступ: 11.5.2021.

⁷³⁶ Спортот и рекреативним активностима једном недељно у Србији се бави 19% грађана/ки, док је просек за ЕУ земље – 42%. Извор: Eurofound (2019), Life and society in the EU candidate countries, стр. 39, доступно на: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2019/life-and-society-in-the-eu-candidate-countries>, приступ: 16.9.2021.

незнатно побољшање здравља жена за 0,6 поена (повећање вредности са 83,4 у 2014. на 84,0 у 2016. години) и забележио је највећи пораст у односу на друге домене.⁷³⁸

Заштита сексуалног и репродуктивног здравља. Питања везана за заштиту сексуалног и репродуктивног здравља разматрана су у многим законским и стратешким документима. Законом о здравственој заштити и Законом о здравственом осигурању прописана је бесплатна здравствена заштита свим осигураним лицима, као и свим девојчицама, трудницама и породиљама, без обзира на статус осигурања.⁷³⁹ Закон о здравственој заштити⁷⁴⁰ предвиђа, под једнаким условима, обезбеђивање здравствене заштите групацијама становништва које су изложене повећаном ризику од оболевања, спречавање, сузбијање, рано откривање и лечење болести и стања од већег јавно здравственог значаја, као и социјално угроженог становништва. Обухваћено је 19 група, између осталих: лица у вези са планирањем породице и у току трудноће, порођаја и материнства до 12 месеци након порођаја; жртве насиља у породици; жртве трговине људима; лица којима се обезбеђују циљани превентивни прегледи (скрининг), према одговарајућим националним програмима. Закон о здравственом осигурању⁷⁴¹ наводи 28 група осигураника, а право на здравствену заштиту обухвата, између осталих, мере превенције и раног откривања болести, прегледе у вези са планирањем породице, у току трудноће, порођаја и до 12 месеци након порођаја.⁷⁴² Закон о биомедицински потпомогнутој оплодњи⁷⁴³, осим начела медицинске оправданости, предвиђа и начело равноправности које се остварује обезбеђивањем једнаких могућности за жену и за мушкарца у примени поступака БМПО. Ово право имају супружници, односно ванбрачни партнери којима је потребна помоћ у лечењу неплодности, под истим условима и жена или мушкарац који су употребу својих репродуктивних ћелија одложили због постојања могућности смањења или губитка репродуктивне функције, а воде заједнички живот, као и пунолетна и пословно способна жена која живи сама, али „изузетно”⁷⁴⁴. Издавање дозволе

⁷³⁷ Овај индекс састоји се од три поддомена: здравствено стање, понашање повезано са ризицима по здравље и приступ здравственој заштити.

⁷³⁸ Бабовић, М. Индекс родне равноправности у Републици Србији, 2016. стр. 10. Доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2018/12/Indeks_rodne_ravnopravnosti_u_Republici_Srbiji_2018.pdf приступ: 2.6.2021.

⁷³⁹ Четврти периодични извештај о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, Члан 12, Здравствена заштита жена, Препорука из става 33. Закључних запажања Комитета, стр. 45-47, доступно на: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/zakljucna-zapazanja-cedaw-u-vezi-sa-cetvrtim-periodicnim-izvestajem-o-primeni-konvencije-o-eliminisanju-svih-oblika-diskriminacije-zena/>, приступ: 6. 6. 2021.

⁷⁴⁰ „Службени гласник РС”, број 25/19, члан 12, доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zdravstvenoj_zastiti.html, приступ: 31.5.2021.

⁷⁴¹ „Службени гласник РС”, број 25/19, доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zdravstvenom_osiguranju.html, приступ: 31.5.2021.

⁷⁴² Мере превенције обухватају здравствено васпитање у вези са планирањем породице, превенцијом трудноће, тестирањем и лечењем полно преносивих болести и ХИВ инфекције; хигијенско-епидемиолошке и друге законом предвиђене мере и поступке у вези са спречавањем, откривањем и лечењем ХИВ инфекције и других заразних болести и спречавањем њиховог ширења. Право на здравствену заштиту обухвата прегледе и лечење у вези са планирањем породице, трудноћом, порођајем и постпорођајним периодом: 1) дијагностика и лечење стерилитета; 2) прегледи и лечење који се односе на трудноћу (укључујући пренатални период, порођај и постпорођајни период), стања која могу да изазову компликацију трудноће, као и прекид трудноће из медицинских разлога; 3) стационарно лечење када је медицински неопходно и порођај у здравственој установи; 4) патронажне посете и помоћ породиљи и рутинска нега новорођенчета од стране патронажне сестре.

⁷⁴³ „Службени гласник РС”, број 40/17 и 113/17 – др. закон, доступно на:

https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_biomedicinski_potpomognutoj_oplodnji.html, приступ 6.6.2021.

⁷⁴⁴ Изузетно, право на поступке БМПО има и пунолетна и пословно способна жена која живи сама и која је способна да врши родитељску дужност и у таквом је психосоцијалном стању на основу кога се оправдано може очекивати да ће бити способна да обавља родитељске дужности у складу са законом, у интересу детета. Чл. 25. ст. 2 Закона о БМПО

за обављање поступка БМПО у надлежности је Управе за биомедицину, за разлику од ранијег закона када је за то био надлежан министар.⁷⁴⁵

Смањивање родних неједнакости у заштити здравља. Један од циљева Стратегије јавног здравља у Републици Србији 2018–2026. године⁷⁴⁶ је унапређење здравља и смањивање неједнакости у здрављу који подразумева примену и праћење Националног програма очувања и унапређења сексуалног и репродуктивног здравља становништва.⁷⁴⁷ Општи циљ програма је очување и унапређење сексуалног и репродуктивног здравља становника Републике Србије уз поштовање права на доношење информисаних одлука које се односе на сексуалност и репродукцију независно од личних карактеристика појединаца. И друга стратешка документа садрже одредбе о заштити сексуалног и репродуктивног здравља⁷⁴⁸, а Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године⁷⁴⁹, као један од циљева издваја побољшано здравље жена и равноправан приступ здравственим услугама. Према налазима евалуације АП и Националне стратегије за родну равноправност⁷⁵⁰, очекивани резултати у овој области нису постигнути. Комитет УН за елиминацију дискриминације жена упутио је Републици Србији низ препорука⁷⁵¹ ради обезбеђења равноправног приступа здравственим услугама и побољшања здравља жена, посебно имајући у виду потребу и положај припадница рањивих група.⁷⁵² Превентивним гинеколошким прегледима у 2019. години било је обухваћено око 9% жена старијих од 15 година које имају право на преглед једанпут годишње.⁷⁵³ Према доступним подацима, рак дојке је најчешћи злоћудни тумор код жена у Србији од којег сваке године оболи 4600, а умре 1600 жена.⁷⁵⁴ Ранним откривањем рака дојке кроз скрининг дијагностику (мамографију)⁷⁵⁵ обухваћено је око 2,7% жена старости

⁷⁴⁵ Мршевић, З. Анализа услова и начина остваривања биопотпомогнуте оплодње у Србији, Лабрис, 2021. стр. 12, доступно на: <http://labris.org.rs/sites/default/files/Pravna%20Analiza%20BMPO.pdf>, приступ: 6.6.2021.

⁷⁴⁶ „Службени гласник РС”, број 61/18, доступно на: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2018/61/1/reg>, приступ: 8.6.2021.

⁷⁴⁷ „Службени гласник РС”, број 120/17.

⁷⁴⁸ Стратегије за подстицања рађања, Национални програм здравствене заштите жена, деце и омладине, Стратегија развоја здравља младих у РС и Национална стратегија за младе за период од 2015. до 2025. године.

⁷⁴⁹ Циљ 2.7. Доступно: <https://www.mgsi.gov.rs/lat/dokumenti/nacionalna-strategija-za-rodnu-ravnopravnost-za-period-od-2016-do-2020-godine-sa-akcionim>, приступ: 5.6.2021.

⁷⁵⁰ Финални извештај евалуације Акционог плана за спровођење Националне стратегије за родну равноправност (2016-2018), SeCons, стр. 71-72, доступно на: <https://www.secons.net/files/publications/99-publication.pdf>, приступ: 8.5.2021.

⁷⁵¹ Пара 38 Закључна запажања Комитета за елиминисање дискриминације жена у вези са Четвртим периодичним извештајем о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, доступно на: <https://ljudskaprava.gov.rs/sr/node/156>, приступ: 8. 5. 2021.

⁷⁵² Препоруке: 1) подизање свести о савременим облицима контрацепције и некористи абортуса као метод контрацепције, укључујући едукације и медијске кампање према младима и адолесцентима/адолесценткињама, посебно међу ромском популацијом и старијим женама; побољшан приступ контрацепцији, укључујући обезбеђивање универзалног покривања повезаних трошкова у оквиру државног здравственог осигурања. 2) Прикупљање статистичких података о адолесцентским трудноћама разврстаних по старости, пореклу и географски, као и обезбеђење да здравствени радници пријављују адолесцентске трудноће социјалним службама и полицији. 3) Неометан приступ здравственој заштити, укључујући програме ране превенције сексуалног и репродуктивног здравља, раног рака дојке и рака грлића материце и бесплатног анти-ретровирусног лечења, свим женама и девојкама, укључујући и Ромкиње, жене са инвалидитетом, укључујући и оне у институцијама, и подизање свести жена о предности ране превенције, гарантујући информисаност и слободан пристапак жене. 4) Побољшање приступа услугама за планирање породице и вештачке оплодње за жене ЛГБТ.

⁷⁵³ Анализа планираног и оствареног обима и садржаја права осигураних лица на примарну здравствену заштиту у 2019. години, Институт за јавно здравље „Милан Јовановић Батут”, 2020. стр. 28, доступно на: <http://www.batut.org.rs/index.php?content=1787>, приступ: 14. 6. 2021.

⁷⁵⁴ Бекер, К. 2020, стр. 54

⁷⁵⁵ Уредба о националном програму раног откривања карцинома дојке (Службени гласник РС, бр. 73/2013) доступно на: https://pravni-skener.org/pdf/sr/baza_propisa/33.pdf, приступ: 14.6.2021.

50–69 година.⁷⁵⁶ Доступни су подаци о одзиву жена по окрузима, али нема података о одзиву жена из руралних и градских подручја. У оквиру раног откривања рака грлића материце⁷⁵⁷ кроз скрининг дијагностику обухваћено је око 9% жена старости од 25 до 64 година.⁷⁵⁸ Програм раног откривања рака грлића материце, спроведен је у два циклуса између 2013. и 2018. године у 17 домова здравља⁷⁵⁹ а просечан одзив жена је око 60% позваних.⁷⁶⁰ Упркос томе, Србија је на четвртном месту у Европи по броју жена оболелих од карцинома грлића материце, док је ризик од умирања двоструко већи него у већини европских држава.⁷⁶¹ Жене старије од 65 година искључене су из превентивних испитивања, што женске организације сматрају видом дискриминације⁷⁶², без обзира на то што се национални програми раног откривања рака дојке и рака грлића материце ослањају на препоруке медицинске струке.⁷⁶³ Због малог обухвата и одзива на превентивне скрининге потребне су чешће и снажније јавноздравствене кампање институција уз веће учешће и подршку ОЦД и медија у ширењу свести о важности превентивних прегледа за два најчешћа малигна тумора код жена, као и ХПВ вакцина која се у Србији само препоручује, али није на списку вакцина које се финансирају из обавезног здравственог осигурања.⁷⁶⁴ У Републици Србији се не спроводи скрининг рака простате, као ни PSA превентивни прегледи⁷⁶⁵, иако је то једна од малигну болести, након рака плућа и дебелог црева, од које мушкарци највише оболевају и умиру.⁷⁶⁶ Не постоји ни посебан програм заштите репродуктивног здравља мушкараца⁷⁶⁷ а поједини видови заштите спроводе се у оквиру постојеће организације здравствене заштите, као што су планирање породице, саветовалишта и лечење стерилитета. Превенцијом и лечењем болести репродуктивних органа мушкараца баве се специјалистичке службе на секундарном и

⁷⁵⁶ Анализа планираног и оствареног обима и садржаја права осигураних лица на примарну здравствену заштиту у 2019. години, Институт за јавно здравље „Милан Јовановић Батут”, 2020. стр. 28, доступно на: <http://www.batut.org.rs/index.php?content=1787>, приступ: 14.6.2021.

⁷⁵⁷ Уредба о националном програму раног откривања карцинома грлића материце („Службени гласник РС”, бр. 73/13 и 83/13), доступно на: https://www.skriningsrbija.rs/files/File/Nacionalni_program_ranog_otkrivanja_karcinoma_grlica_materice.pdf, приступ: 14.6.2021.

⁷⁵⁸ Анализом планираног и оствареног обима и садржаја права осигураних лица на примарну здравствену заштиту нису обухваћене мамографије организоване у рендген службама болница или у оквиру покретних мамографа. Извор: Анализа планираног и оствареног обима и садржаја права осигураних лица на примарну здравствену заштиту у 2019. години, Институт за јавно здравље „Милан Јовановић Батут”, 2020. стр. 28, доступно на: <http://www.batut.org.rs/index.php?content=1787>, приступ: 14.6.2021

⁷⁵⁹ У Србији функционише 141 дом здравља (уврштено је и неколико здравствених центара) и 16 домова здравља у Граду Београду. Доступно на: <https://www.zdravlje.gov.rs/tekst/333549/zdravstvene-ustanove.php>, приступ: 14. 6. 2021.

⁷⁶⁰ Група аутора 2020, стр. 59

⁷⁶¹ Игњатовић, Т. 2021, стр. 5

⁷⁶² Приоритети и препоруке за елиминисање дискриминације над женама у Србији: Извештај у сенци CEDAW комитету, 2018, стр. 32, доступно на: <http://sosvojvodina.org/wp-content/uploads/2019/02/Anex-Cedaw-izvestaj-SOSMV-srpski-2018.pdf>, приступ: 7.6.2021.

⁷⁶³ У Националном програму раног откривања рака грлића материце наведено је да су старосне групе одабране на основу препорука европских водича да скрининг треба започети између 20-30 година живота и да траје до 60-65 година.

⁷⁶⁴ Група аутора, 2020. стр. 59

⁷⁶⁵ Ови прегледи (туморски маркери простате) су били омогућени током акције бесплатних превентивних прегледа Министарства здравља током 2019. године. Видети на: <http://www.kcs.ac.rs/index.php/vesti/3464-veliki-broj-gradana-obavio-preventivne-preglede-u-klinickom-centru-srbije>, приступ: 20.6.2021.

⁷⁶⁶ Рак простате је трећа најчешћа локализација рака код мушкараца у РС а процењена стопа оболевања (35,4/100.000), двоструко нижа у односу на мушкарце у земљама Западне Европе (75,8/100,000). Видети: Програм унапређења контроле рака у Републици Србији за период 2020-2022, Службени гласник РС, бр. 105/2020, доступно на: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/drugiakt/2020/105/1>, приступ: 20.6.2021.

⁷⁶⁷ Најчешће регистроване болести репродуктивних органа код мушкараца су хиперплазија (увечање) простате, болести мушких полних органа и болести претежно пренете полним путем.

терцијарном нивоу.⁷⁶⁸ То отежава превентивно деловање и требало би да буде део примарне здравствене заштите.

Приступ висококвалитетним, приступачним услугама заштите и унапређења сексуалног и репродуктивног здравља и информацијама везаним за здравље су од суштинског значаја за остваривање права жена и мушкараца, а адекватна контрацепција омогућава заштиту од штетних здравствених и социоекономских последица које носе ненамерне трудноће, односно њихово прекидње и полно преносиве болести. Упркос штетних последица намерних прекида трудноће по здравље жена, њихово право да слободно одлучују о рађању не сме бити нарушено. Услуге заштите сексуалног и репродуктивног здравља, према оцени женских организација, нису довољно доступне⁷⁶⁹ а сви показатељи стања и права жена у Републици Србији су неповољни.⁷⁷⁰ Истраживање вишеструких показатеља (MICS 6/2019)⁷⁷¹ говори да се ситуација у домену сексуалног и репродуктивног здравља није знатно променила у односу на 2014. годину. Исто истраживање показало је да више од петине жена (22%) које су удате или живе у ванбрачној заједници није никада користило ниједан метод контрацепције, а као главни разлог су наводиле то што су желеле да затрудне (71%).⁷⁷² У 2019. години било је пријављено 13.901 прекида трудноће. Најзаступљенији су медицински индуковани прекиди трудноће којих је било 9.843 (70,8%). Од свих жена које су имале медицински, односно легално индукован прекид трудноће, највише је оних у доби 25–34 године (45,1%), а жене млађе од 20 година чине 3,6% укупног броја легално индукованих прекида трудноће.⁷⁷³ Искуство абортуса је распрострањеније код жена са основним образовањем (28%) и жена из најсиромашнијих домаћинстава (15%).⁷⁷⁴ Стопа адолесцентских трудноћа у Србији износи 19,3 (на 1000 трудноћа), што ове девојчице доводи у посебан ризик од напуштања школовања које за собом повлачи друге последице, између осталог, сиромаштво и насиље.⁷⁷⁵ Истовремено, стопа рађања адолесценткиња у ромским насељима износи 163 на хиљаду жена старости 15–19 година.⁷⁷⁶ Забрињава однос свих институција а посебно здравствених установа према малолетничким трудноћама, односно девојчицама које затрудне пре навршене 14 године.⁷⁷⁷ Здравствени радници у значајном броју овакве ситуације образлажу обичајима и традицијом, првенствено заступљеним у ромским породицама и не пријављују случајеве полицији.⁷⁷⁸ У Националном програму

⁷⁶⁸ Извештај Покрајинског заштиника грађана – омбудсмана, 2014, стр. 120
Доступно на: https://www.ombudsmanapv.org/riv/attachments/article/1552/Godisnji_izvestaj_PZG_2014.pdf.

Приступ: 20. 6. 2021.

⁷⁶⁹ Исто, 59

⁷⁷⁰ Игњатовић, Т. 2021, стр. 5

⁷⁷¹ Србија - Истраживање вишеструких показатеља 2019 и Србија – ромска насеља - истраживање вишеструких показатеља положаја жене и деце, 2019, (Multiple Indicator Cluster Survey – MICS), УНИЦЕФ, 2020. Доступно на: <https://www.unicef.org/serbia/media/16056/file/MICS%206%20Istra%C5%BEivanje%20vi%C5%A1estrukih%20pokazatelja%20za%202019.%20godinu.pdf>, приступ: 7.6.2021.

⁷⁷² Исто, стр. 20

⁷⁷³ Здравствено-статистички годишњак РС 2019, стр. 442 доступно на: <http://www.batut.org.rs/download/publikacije/pub2019a.pdf>, приступ: 7. 6. 2021.

⁷⁷⁴ Према истраживању МICS, у Србији је 11 одсто жена старости 15–49 година имало барем један индуковани абортус а проценат расте са годинама и највиши је код жена старости 45–49 година (24%). Истовремено, 28 одсто жена старости 15–49 година из ромских насеља имало је барем један индуковани абортус. стр. 21

⁷⁷⁵ Бекер, К. 2020. стр. 54

⁷⁷⁶ Србија - Истраживање, 2020, стр. 19

⁷⁷⁷ Ове девојчице су најчешће жртве кривичног дела обљуба са дететом, а остале малолетне труднице могу бити и најчешће јесу, жртве кривичног дела ванбрачна заједница са малолетником. СОС Вој стр 32.

⁷⁷⁸ Приоритети и препоруке, 2018, стр. 32

очувања сексуалног и репродуктивног здравља грађана Републике Србије⁷⁷⁹ истакнути су проблеми, попут доминантно конзервативне контроле рађања, ризичног сексуалног понашања младих, као и незадовољавајућег обима ангажовања у очувању сексуалног и репродуктивног здравља целокупне популације, посебно депривираних и маргинализованих група. У анализи примене овог програма је истакнуто да: контрацептивна средства нису лако доступна; прекид трудноће из немедицинских разлога не спада у здравствену услугу која је покривена обавезним здравственим осигурањем, недостају системска решења у едукацији и информисању младих; није предвиђен посебан основ осигурања за жртве силовања осим општих правила осигурања⁷⁸⁰, подаци о саветодавним активностима, питањима слободног и информисаног одлучивања и избора жена не постоје.⁷⁸¹

Заштита здравља рањивих група. Ромкиње су група жена изложена вишеструкој дискриминацији, а њихова здравствена ситуација је лошија у поређењу са неромском популацијом. Оне живе у неадекватним животним условима, у сиромаштву, жртве су раних бракова, раних порођаја и вишеструких трудноћа са малим временским размаком. Суочавају се са препрекама у приступу здравственој заштити и здравственим услугама, укључујући и предрасуде здравствених радника. Дискриминација је нарочито видљива у пружању здравствене заштите током и након порођаја.⁷⁸² Дечији бракови имају веома штетне последице на девојчице ромске националности, укључујући погоршавање здравственог стања и репродуктивног здравља, проузрокују ризична понашања, као што су малолетничке трудноће које угрожавају здравље детета и мајке. Међу женама које су малолетне родиле прво дете њих 14,3% није пратило трудноћу код гинеколога.⁷⁸³ Рад здравствених медијаторки значајно је допринео укључивању Ромкиња и деце ромске националности у систем здравственог осигурања, али им информације о репродуктивном здрављу нису још увек довољно доступне. Активности у вези са превенцијом репродуктивног здравља и образовања ромских жена не спроводе се систематски. Углавном их спроводе ОЦД, а положај здравствених медијаторки није регулисан на одржив и трајан начин, због чега је Заштитник грађана препоручио Министарству здравља да надомести недостајући број и трајно радно ангажује здравствене медијаторке у здравственом систему.⁷⁸⁴ Особе старије од 65 година су групација становништва изложена посебном ризику од оболевања, а старије жене имају слабије здравље у поређењу са старијим мушкарцима и већина оцењује да здравствени статус омета њихове свакодневне активности, те да им је потребна помоћ. Најчешће се ослањају на подршку породице, комшинице, пријатељице и рођаке. Немају све старије жене исте могућности и једнак приступ здравственим установама, најчешће због удаљености од здравствених центара, сиромаштва, недоступности и неприступачности јавног превоза, здравствених установа и услуга.⁷⁸⁵ Такође, постоји пракса упућивања у приватне здравствене ординације на

⁷⁷⁹ „Службени гласник РС”, бр. 120/17.

⁷⁸⁰ Игњатовић, Т. 2021, стр. 5

⁷⁸¹ Игњатовић, Т. 2021, оп. цит. стр. 6

⁷⁸² Бекер К. 2020, стр. 56

⁷⁸³ Исто, стр. 56

⁷⁸⁴ Посебан извештај Заштаника грађана о репродуктивном здрављу Ромкиња са препорукама 2017. стр. 3, доступно на: <https://www.rodnaravnopravnost.rs/attachments/article/276/Poseban%20izvestaj%20ZG%20Rep%20zdravlje%20Romkinja%2011.pdf>, приступ: 6.2.2021.

⁷⁸⁵ Приступачност услуга здравствене и социјалне заштите старијим грађанима током епидемије COVID -19, Amity, 2021. стр. 3 Доступно на: <http://www.amity-yu.org/wp-content/uploads/2021/05/03-Istra%C5%BEivanje-o-pristupa%C4%8Dnosti-usluga-zdravstvene-i-socijalne-za%C5%A1tite-starijima-tokom-pandemije.pdf>, приступ: 14.6.2021.

специјалистичке прегледе због дугачких листа чекања, чиме им се практично ускраћују специјалистичке здравствене услуге због недостатка финансијских средстава.⁷⁸⁶ Повереник за заштиту равноправности упозорава да су старије жене у неравноправном положају због недоступности здравствене заштите, посебно у руралним подручјима, јер су здравствене станице и амбуланте затворене, ретко се формирају службе кућне неге, а нису довољно развијене интегрисане услуге на локалном нивоу⁷⁸⁷ које укључују помоћ геронтодомаћица, палијативну негу и збрињавање оболелих у терминалним фазама болести. Жене са инвалидитетом се суочавају са проблемом приступачности и доступности услуга због непостојања капацитета и/или прилагођености здравствених установа и радника за рад са особама са инвалидитетом које се огледа у недостатку медицинског особља, чекању на специјалистичке прегледе и немогућности заказивања прегледа у два повезана термина, неприступачности зграда и просторија, недостатка опреме, као што су хидраулични гинеколошки столови, а није регулисано прилагођавање услуга као што су асистенција приликом прегледа и тумачи знаковног језика.⁷⁸⁸ Жене и девојчице са инвалидитетом које живе у резиденцијалним установама су у већем ризику јер су изложене присилној стерилизацији, присилним абортусима, давању контрацептивних средстава без информисаног пристанка, сексуалном узнемиравању и сексуалном насиљу. Жене са интелектуалним и психосоцијалним инвалидитетом су у повећаном ризику од лишења пословне способности, због чега не могу самостално да одлучују о лечењу, медицинским интервенцијама, трудноћи и слично. Пружаоци здравствених услуга нису осетљиви на питања која се односе на особе истополне сексуалне оријентације и недостаје им адекватно знање да лезбејкама пруже комплетну медицинску негу, која се односи на физичке и психолошке проблеме са којима се могу суочити, а пошто их закон⁷⁸⁹ искључује, особе које не живе у хетеросексуалној заједници, вантелесну оплодњу саме финансирају и поступак се често обавља у иностранству.⁷⁹⁰ Према подацима ОЦД, више од 40% особа које живе са ХИВ–ом и АИДС–ом налазе се испод границе сиромаштва које је последица стигме и дискриминације. Не само да су им услуге социјалне заштите врло често недоступне или неприлагођене, него често не могу остварити своја законом загарантована права на одређене видове здравствене заштите (избегавање лекара да их прегледају, оперишу, установе за стационарну рехабилитацију им нису доступне). Трансмисија ХИВ инфекције са мајке на дете је заустављена захваљујући обавезном тестирању трудница на ХИВ. Пацијентима у Републици Србији са хроничном ХИВ инфекцијом доступни су практично сви антиретровирусни лекови са листе (водича) Европског клиничког друштва за АИДС (ЕАКС), а терапија је бесплатна. Нажалост, деци са хроничном ХИВ инфекцијом у Републици Србији нису доступни сви лекови који постоје.⁷⁹¹

⁷⁸⁶ Бекер, К. 2020, стр. 57

⁷⁸⁷ Посебан извештај о дискриминацији старијих грађана, Повереник за заштиту равноправности, 2021. стр. 70 доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/izvestaji/>, приступ: 15.6.2021.

⁷⁸⁸ Бекер, К. и Баћановић, В. Репродуктивно здравље жена са инвалидитетом у АП Војводини, Покрајински заштитник грађана – омбудсман и ОЕБС, 2018. стр. 27, Доступно на: <https://www.ombudsmanapv.org/riv/index.php/istrazivanje/2125-istrazivanje-reproduktivno-zdravlje-zena-sa-invaliditetom.html>, приступ: 21.1.2021.

⁷⁸⁹ Закон о биомедицински потпомогнутој оплодњи, “Службени гласник РС”, бр. 40/2017 и 113/2017 – др. закон, доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_biomedicinski_potpomognutoj_oplodnji.html, приступ: 6.6.2021.

⁷⁹⁰ Бекер, К. 2020, стр. 57.

⁷⁹¹ Група аутора, 2020, стр. 61.

5.3.2. Социјална заштита

Окончање сиромаштва свуда и у свим облицима први је циљ Агенде 2030. Овај циљ промовише, између осталог, смањење сиромаштва, подршку најугроженијим људима, приступ ресурсима и услугама.⁷⁹² Један од потциљева (1.б) позива на креирање јасних оквира политика на националном нивоу заснованих на стратегијама које промовишу борбу против сиромаштва и родну осетљивост како би се подржало убрзано улагање у акције искорењивања сиромаштва. До краја 2030. године (потциљ 1.4) треба осигурати да сви мушкарци и жене, а посебно сиромашни рањиви имају једнака права на економске ресурсе, приступ основним услугама и др. Република Србија још није отворила Преговарачко поглавље 19 – Социјална политика и запошљавање, али је припремљен Нацрт акционог плана за постепено транспоновање правних тековина у законодавство Републике Србије и креирање неопходних капацитета за њихову примену у областима које су обухваћене овим поглављем, као што су социјална инклузија, социјална заштита, забрана дискриминације и једнаке могућности.⁷⁹³ Европским стубом социјалних права утврђено је 20 начела и права за подршку тржишту рада и системима социјалне заштите.

Смањење ризика од сиромаштва. Према Закону о социјалној заштити⁷⁹⁴, сваки/а појединац/ка и породица којима је неопходна помоћ и подршка ради савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварање услова за задовољење основних животних потреба, имају право на социјалну заштиту која се обезбеђује пружањем услуга социјалне заштите⁷⁹⁵ и материјалном подршком.⁷⁹⁶ Сви грађани и грађанке остварују сва права и услуге социјалне заштите под истим условима, без дискриминације корисника/ца по било којем личном својству.⁷⁹⁷ Развијање интегралне социјалне заштите кроз развој услуга⁷⁹⁸, плурализам пружалаца и унапређење квалитета услуга и стручног рада, јачање одговорности и унапређење улоге локалних власти, али и повећање значаја и утицаја различитих социјалних актера из јавног, цивилног и приватног сектора у великој мери зависи од економске политике и буџетских могућности.⁷⁹⁹ Нацртом Стратегије за

⁷⁹² Србија и Агенда 2030, мапирање националног стратешког оквира у односу на циљеве одрживог развоја, Влада РС Секретаријат за јавне политике, 2020, стр. 20, доступно на: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Srbija-i-Agenda-2030-novembar-2020.-lat.pdf>, приступ: 16.6.2021.

⁷⁹³ Игњатовић, Т. Социјална политика у Србији: да ли су поступци транспоновања правних тековина Европске уније и спровођења обавеза прихваћених међународних уговора у најбољем интересу корисника – сагледано из родне перспективе жена са искуством родно заснованог насиља?, 2020, стр. 5. Доступно на: <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1599-socijalna-politika-u-srbiji-iz-rodne-i-perspektive-zena-sa-iskustvom-rodno-zasnovanog-nasilja>, приступ: 9.5.2021.

⁷⁹⁴ „Службени гласник РС”, број 24/11

⁷⁹⁵ Социјална заштита је организована друштвена делатност од јавног интереса чији је циљ пружање помоћи и оснаживање за самосталан и продуктиван живот у друштву појединаца и породица, као и спречавање настајања и отклањања последица социјалне искључености. (чл. 2 Закона о социјалној заштити)

⁷⁹⁶ Чл. 4 Закона о социјалној заштити

⁷⁹⁷ Циљеви социјалне заштите су: достизање, односно одржавање минималне материјалне сигурности и независности појединаца/ки и породице у задовољавању животних потреба, обезбеђивање доступности услуга и остваривање права у социјалној заштити, стварање једнаких могућности и подстицање за самосталан живот, подстицање социјалне укључености, унапређење породичних односа, као и породичне, родне и међугенерациске солидарности, предупређење злостављања, занемаривања и експлоатације, односно отклањање њихових последица. (чл. 3 Закона о социјалној заштити)

⁷⁹⁸ У Нацрту стратегије социјалне заштите општи циљ је развијање интегративне и одрживе социјалне заштите која развија услуге за очување и побољшање квалитета живота и благостања рањивих и маргинализованих група и појединаца.

⁷⁹⁹ Игњатовић, Т. Оп. цит. стр. 14.

социјалну заштиту⁸⁰⁰ предвиђено је да до краја 2025. године за 25% буде смањен број мушкараца, жена и деце који живе у сиромаштву.⁸⁰¹ Истовремено, предвиђено је повећање јавних расхода за 25% за услуге социјалне заштите који су у надлежности ЈЛС у циљу смањивања социјалне искључености и унапређење активног учешћа грађана/ки у друштву са акцентом на пружање подршке (природној) породици у ризику и унапређивање родне и међугенерациске солидарности.⁸⁰²

Право на социјалну заштиту и приступ социјалним услугама. На развој политика социјалне заштите утичу многобројни спољашњи фактори, пре свега, неповољна демографска ситуација⁸⁰³, која производи дугорочни притисак на расходе у области социјалне заштите кроз повећану тражњу за услугама неге или задовољење потреба у вези са усклађивањем рада и родитељства и др.⁸⁰⁴ Подаци говоре да само 3,7% становника Републике Србије добија социјалну помоћ, иако у апсолутном сиромаштву живи чак 7% становништва,⁸⁰⁵ односно, око пола милиона људи није у стању да задовољи основне животне потребе.⁸⁰⁶ Удео лица у ризику од сиромаштва или социјалне искључености у 2019. години износио је 31,7%, а стопа ризика од сиромаштва била је 23,2⁸⁰⁷, док су расходи за социјалну заштиту и социјалну сигурност у 2018. години износили 19,4% БДП⁸⁰⁸ (2016. године расходи су износили 23,4% БДП, ниже од просека у земљама ЕУ⁸⁰⁹). Расходи за социјалну заштиту и социјалну сигурност су један од најважнијих показатеља обима интервенције која омогућава грађанима и грађанкама заштиту и сигурност уз помоћ различитих давања и услуга.⁸¹⁰ Ови показатељи су значајни за праћење реализације циља самњења броја мушкараца, жена и деце који живе у било ком облику сиромаштва.⁸¹¹ Поједине групе становништва су посебно угрожене: Роми/киње, поготово у неформалним насељима, интерно расељена лица, особе са инвалидитетом, стара лица без пензије и други.⁸¹² Ризику од сиромаштва највише су изложени деца, млади до 24 година старости и

⁸⁰⁰ Доступно на: <http://www.zavodsz.gov.rs/sr/aktuelnosti/strategija-socijalne-za%C5%A1tite-2019-2025-konsultacije/>, приступ: 10.6.2021.

⁸⁰¹ Нацрт Стратегије социјалне заштите у Републици Србији од 2019-2025. године, стр. 52, доступно на: <http://www.zavodsz.gov.rs/sr/aktuelnosti/strategija-socijalne-za%C5%A1tite-2019-2025-konsultacije/>, приступ: 10.6.2021.

⁸⁰² Исто, стр. 53

⁸⁰³ Демографски фактори су: иселавање млађег и радно способног становништва, смањење броја становника и старење популације које утиче на смањење радно способних становника, затим, промене у структури породице, повећање старачких и то једночланих домаћинстава, нижи БДП по становнику у односу на стандарде ЕУ и др. Видети: Нацрт стратегије социјалне заштите у Републици Србији за период од 2019. до 2025. године, стр. 10-12

⁸⁰⁴ Видети: Нацрт стратегије социјалне заштите, стр. 10-11

⁸⁰⁵ Према последњим доступним подацима, стопа апсолутног сиромаштва је у 2019. години износила је 7% (око 480.000 лица). Извор: СИПРУ (2020), Оцена кретања сиромаштва, животног стандарда и одговор на последице Covid-19 пандемије, доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/10/Ocena_kretanja_siromastva_CIR.pdf, као и у табели доступној на линку: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/10/APD_Apsolutno_siromastvo_2006-2019_lat.xlsx, приступ: 15.9.2021.

⁸⁰⁶ Игњатовић, Т. Оп. цит. стр. 17.

⁸⁰⁷ Извор: Анкета о приходима и условима живота (SILC), РЗС, стр.1, доступно на: www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/potrosnja-prihodi-i-uslovi-zivota, приступ: 12. 6. 2021.

⁸⁰⁸ Видети: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/SPR_EXP_SUM_custom_1194727/default/table?lang=en, приступ: 15.9.2021.

⁸⁰⁹ Нацрт Стратегије, стр. 17.

⁸¹⁰ Матковић, Г. Праћење социјалне укључености у Републици Србији – Индикатори социјалне заштите и социјалне сигурности, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, стр. 3, доступно на:

http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2017/10/Pracenje_socijalne_ukljucenosti_u_Republici_Srbiji_trece_dopunjeno_izdanje_Indikator_i_socijalne_sigurnosti.pdf, приступ: 18.6.2021.

⁸¹¹ Србија и Агенда 2030, стр. 20.

⁸¹² Србија и Агенда 2030, стр. 20 -21.

старији од 75 година, изразитије они који живе сами, изван градских подручја.⁸¹³ У незнатно већем ризику од мушкараца су жене свих старосних група, осим оне између 55 и 64 године које су мање угрожене од мушкараца. Стопа ризика од сиромаштва за жене са 65 година и старије износи 23,2%, а за мушкарце у истој групи 18,3%.⁸¹⁴ Домаћинство типа самохрани родитељ с једним дететом или више издржаване деце имало је 2019. године стопу ризика од сиромаштва од 41,6%.⁸¹⁵ Број корисника/ца система социјалне заштите расте, а око трећине свих корисника су деца. Најзначајнија новчана давања усмерена на сиромашне и дечију заштиту су новчана социјална помоћ и дечији додаток, које карактерише низак обухват и ниски износи помоћи који су недовољни за задовољење основних потреба.⁸¹⁶ Број корисника/ца дечијег додатка износио је у 2020. години 196.224 (за 48% мање него у 2012. години), а број корисника/ца новчане социјалне помоћи износио је 218.166 (за 13% мање)⁸¹⁷. У Нацрту стратегије социјалне заштите наводи се да породице којима је новчана социјална помоћ једини извор прихода добијају за 40% средстава мање од оних која би им била потребна да достигну праг ризика од сиромаштва, као и да је низак и ниво коришћења права старих на новчану социјалну помоћ.⁸¹⁸ Само око 10% старијих користи новчану социјалну помоћ, иако око 12% старијих од 65 година не остварује право на пензију.⁸¹⁹ Одредбе Закона о финансијској подршци породици са децом⁸²⁰ треба да допринесу побољшању услова за задовољавање основних потреба деце, дају посебан подстицај за рађање деце и пружају подршку материјално угроженим породицама, породицама са децом са сметњама у развоју и децом са инвалидитетом, као и деци без родитељског старања.⁸²¹ Дечији додаток се, због провере материјалног стања родитеља пре доделе, сматра мером смањења сиромаштва, док је родитељски додаток вид популационе политике. Изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом⁸²² отклоњено је неколико дискриминаторних одредби, као што је различита дужина радног стажа за стицање права на накнаду зараде током породилског одсуства. Женама са различитим радним статусом за остваривање овог права је потребно 18 месеци непрекидног запослења, што важи и за пољопривреднице које су раније могле да остваре ово право уколико су 24 месеци плаћале доприносе за обавезно пензијско и инвалидско сигурање. Породиље не могу примати накнаду мању од минималне зараде, утврђену на дан почетка породилског одсуства, до трећег месеца живота детета. Изменама овог закона омогућено је да родитељи који имају болесно дете не морају више да бирају између накнаде зараде за време одсуства са рада ради посебне неге детета и додатка за помоћ и

⁸¹³ Нацрт Стратегије стр. 18.

⁸¹⁴ Анкета о приходима, 2020, стр. 6.

⁸¹⁵ Исто, стр. 3.

⁸¹⁶ Нацрт стратегије, стр. 20.

⁸¹⁷ Видети: <http://devinfo.stat.gov.rs/Opstine/libraries.aspx/dataview.aspx>, приступ: 15.9.2021.

⁸¹⁸ Исто, стр. 21.

⁸¹⁹ Исто, стр. 22.

⁸²⁰ „Службени гласник РС”, бр. 113/17, 50/18, 46/21 – УС, 51/21- УС и 53/21 –УС, доступно на: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-finansijskoj-podrsци-porodici-sa-decom.html>, приступ 14. 6. 2021.

⁸²¹ Законом (чл. 11) је дефинисано 8 мера, које се обезбеђују и спроводе са националног нивоа: 1) накнада зараде, односно накнада плате за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета; 2) остале накнаде по основу рођења и неге детета и посебне неге детета; 3) родитељски додаток; 4) дечији додаток; 5) накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу без родитељског старања; 6) накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу са сметњама у развоју и децу са инвалидитетом; 7) накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу корисника новчане социјалне помоћи; 8) регресирање трошкова боравка у предшколској установи деце из материјално угрожених породица.

⁸²² „Службени гласник РС”, број 66/21, доступно на: https://www.paragraf.rs/izmene_i_dopune/300621-zakon-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-finansijskoj-podrsци-porodici-sa-decom.html, приступ: 16.9.2021.

негу које дете има по основу инвалидитета. Међутим, предузетнице нису изједначене са запосленим женама/родитељима у остваривању права на накнаду за време породилског одсуства и одсуства ради неге детета. За време важења претходног закона, положај предузетница био је донекле изједначен са запосленим трудницама и мајкама пошто су могле да користе право на накнаду за време одсуства на исти начин, а сада су сврстане у категорију остале накнаде по основу рођења и неге детета и посебне неге детета, дакле као све жене које су стаж стекле ван радног односа. На овај начин је њихов положај погоршан у погледу трајања, услова за остваривање, односно висине накнаде коју примају, а лишене су и права која су раније имале, на накнаду за треће и свако наредно дете у трајању од две године. Овакве законске одредбе утичу на професионалне изборе предузетница, смањују њихове предузетничке шансе и присиљавају их да буду запослене, а не послодавци. Поставља се и питање права очева предузетника да користе одсуство ради неге детета и других животних ситуација које због законских препрека не могу да се решавају, те се захтева промена система права за регистроване предузетнике/це.⁸²³ На локалном нивоу, најчешће мере подршке родитељству су: једнократне новчане помоћи трудницама, породилјама, пакети опреме за новорођенче, као и ауто седишта, али ефекти мера још нису познати.⁸²⁴ Иако нормативно, сви/е грађани/ке имају право на услуге социјалне заштите, упитна је њихова географска, физичка и финансијска доступност. ЦСР постоје у скоро свим општинама/градовима, али дневне услуге социјалне заштите нису развијене у свим општинама, посебно не у сеоским срединама, не пружају се континуирано током целе године, а обухват корисника/ца не одговара њиховим потребама.⁸²⁵ Потенцијални/е корисници/е услуга због болести, теже покретљивости и недостатка материјалних средстава нису у стању да одлазе у град да би се укључили/е у постојеће услуге.⁸²⁶ Социјалне услуге у заједници годишње користи око 50 хиљада особа. У установама за смештај одраслих и старијих у 2018. години било је 23.415 корисника, што је за 22% више него у 2016. години⁸²⁷, док је дневне услуге у локалној заједници користило око 22 хиљаде корисника/корисница, већина из градских средина. Жене чине више од половине корисника услуга помоћ у кући, дневни боравак за одрасле и старије и услуге свратиште.⁸²⁸ Изражено је мали број услуга социјалне заштите усмерен директно на жене

⁸²³ Инцијатива „Маме су закон” је дефинисала три препоруке: Предузетнице које за време трудничког одсуства привремено не одјаве обављање делатности имају право на пун износ накнаде зараде; Правичан обрачун накнаде зараде за предузетнице како би у току породилског и одсуства са рада ради неге детета имале уплаћене доприносе за обавезно социјално осигурање; Право на одсуство са рада ради неге детета у трајању од две године за рођење трећег и сваког наредног детета, као и право преноса одсуства са рада ради неге детета на партнера. Доступно на: <https://mamesuzakon.org/ipreduzetnicesumame>, приступ: 17. 9 2021.

⁸²⁴ Група аутора: Извештај о напретку - други извештај о напретку по областима за период 2016-2020 сачињен на основу оквира за мониторинг и евалуацију, ЖПРС, 2020. стр. 44, доступно на: <https://media.genderhub.org.rs/2021/04/DRUGI-IZVESTAJ-O-NAPRETKU.pdf>, приступ: 31. 5. 2021.

⁸²⁵ У 2018. години је 137 од 145 ЈЛС пружало услуге социјалне заштите, од којих су најзаступљеније услуге дневног боравка - кућна нега за одрасле и старије и лични пратилац детета, дневна нега деце са инвалидитетом. Видети: Мапирање услуга социјалне заштите и материјалне подршке у надлежности ЈЛС у Републици Србији у 2018. години, Доступно на: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/objavljenomapiranje-usluga-socijalne-zastite-i-materijalne-podrske-u-nadleznosti-jedinica-lokalnih-samouprava-u-republici-srbiji/>, приступ: 9.9.2021.

⁸²⁶ Група аутора, Оп. цит. 2020. стр. 42

⁸²⁷ Извештај о раду установа за смештај одраслих и старијих за 2018. Републичког завода за социјалну заштиту, 2019, стр. 12, доступно на: <http://www.zavodsz.gov.rs/media/1878/izvestaj-o-radu-ustanova-za-sme%C5%A1taj-odraslih-i-starijih-u-2018.pdf>, приступ: 12.6.2021.

⁸²⁸ Матковић, Г. и др. Мапирање услуга социјалне заштите и материјалне подршке у надлежности јединица локалне самоуправе у Републици Србији, Тим за социјално укључивање, 2020, стр. 18. Доступно на: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp->

које преживљавају насиље. Одлуке о правима и услугама у социјалној заштити које доносе ЈЛС у складу са Законом о социјалној заштити представљају само основу за њихово остваривање у пракси, али не одговарају на питање колики број жена је имао потребу и користио је неку од услуга, нити говоре о развоју услуга, плуралитету пружалаца, квалитету услуга и стручног рада, о чему би требало да постоје јавно доступни подаци.⁸²⁹ Тек Закон о родној равноправности⁸³⁰ направио је разлику између општих и специјализованих услуга подршке за жртве родно заснованог насиља⁸³¹, али не и други закони и стратешки документи. Проблеми постоје и у погледу одрживости услуга, док су женске организације које пружају лиценциране услуге у неповољнијем положају од пружалаца услуга у јавном сектору.⁸³² Све општине у Републици Србији имају опште услуге за жене жртве насиља које пружају ЦСР и то: саветодавну подршку и друге услуге породично–правне заштите, материјалну подршку, смештај у прихватилишта и сигурне куће (15 сигурних кућа). ЦСР у друге установе у заједници, уколико постоје.⁸³³

Социјална политика и економија старања. Евалуација Националног АП за родну равноправност за период од 2016. до 2018. године показала је да су мере за уродњавање јавне политике у области социјалне политике и економије старања дале ограничене резултате јер се ослањају на кампање за подизање свести а не на законске интервенције.⁸³⁴ Извештај о индексу родне равноправности показује да је учешће жена и мушкараца у родитељству и економији старања област знатне родне неравноправности, јер свакодневно чак 67,9% жена кува и/или обавља рад у кући и само 11,5% мушкараца, док послове бриге о старијима, деци и члановима породице са инвалидитетом обавља 41,2% жена и 29,5% мушкараца.⁸³⁵ Жене троше око 20% свог времена на неплаћене послове, а брига о деци и другима у породици је разлог што раде краће од пуног радног времена и нису активне⁸³⁶ на тржишту рада.⁸³⁷ Терет бриге за децу и породицу утиче на могућности жена да се запошљавају, али и благостање запослених жена које због неравнотеже у одговорностима подносе двоструки терет плаћеног и неплаћеног рада.⁸³⁸ Трансформација родних односа у родитељству и економији старања високо су релевантни имајући у виду да је ово област у којој родне неравноправности веома упорно опстају.⁸³⁹ На овом пољу нису остварени резултати јер мере за остварење циља нису биле довољно одређене, а оне које се односе на креирање нових услуга за бригу о деци, старијима и зависним особама углавном су

[content/uploads/2020/09/Mapiranje_usluga_socijalne_zastite_i_materijalne_podrske_u_nadleznosti_JLS_u_RS.pdf](#), приступ: 12.6.2021.

⁸²⁹ Игњатовић, Т. Оп. цит. 2020, стр. 7

⁸³⁰ „Службени гласник РС”, број 52/21

⁸³¹ Чл. 54 и 55 Закона о родној равноправности.

⁸³² Исто, стр. 9

⁸³³ Група аутора, Оп. цит. 2020, стр. 43

⁸³⁴ Група аутора, Оп. цит. 2020, стр. 42

⁸³⁵ Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Индекс родне равноправности у РС. Мерење родне равноправности у РС 2018, стр. 41, доступно на: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/objavljen-novi-indeks-rodne-ravnopravnosti-zarepubliku-srbiju/>, приступ: 2.6.2021.

⁸³⁶ У 2019. години било је 1.621.000 неактивних жена, а међу неактивнима који не траже посао због бриге о деци или о одраслим зависним особама је око 59 хиљада жена и 1.900 мушкараца.

⁸³⁷ Економска вредност неплаћених послова старања у РС, UN Women 2020, стр. 29, 33, доступно на:

[http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-](http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/08/Analiza_monetarne_vrednosti_neplacenog_rada_UN_Women_SRB.pdf)

[content/uploads/2020/08/Analiza_monetarne_vrednosti_neplacenog_rada_UN_Women_SRB.pdf](#), приступ: 12.6.2021.

⁸³⁸ Усклађивање пословних и бриге о домаћинству и породици, SeCons, 2020, стр. 4, доступно на:

<https://www.secons.net/files/publications/116-publication.pdf>, приступ: 18.6.2021.

⁸³⁹ Финални извештај евалуације Акционог плана за спровођење националне стратегије за родну равноправност РС (2016-2018), SeCons, стр. 53, доступно на: <https://www.secons.net/files/publications/99-publication.pdf>, приступ: 8. 5.2021.

усмерене на смањивање терета које носе жене, а не на прерасподелу одговорности између жена и мушкараца.⁸⁴⁰ У циљу унапређења стања у овој области CEDAW комитет позива државу да уведе флексибилне радне аранжмане и за жене и за мушкарце, прошири обезбеђење услуга установа за децу и за негу особа које зависе од тих услуга, промовише једнаку расподелу породичних одговорности и одговорности у домаћинству, као и одговорно очинство, укључујући увођење плаћеног очинског одсуства.⁸⁴¹ Мере за усклађивање рада и родитељства треба да допринесу отклањању родног јаза.⁸⁴²

У извештајима Европске комисије (2018. и 2019. годину) у оквиру преговора о Поглављу – 19 констатује се „умерена припремљеност”, односно, дају препоруке, пре свега, у вези са повећањем финансијских и институционалних ресурса за запошљавање и социјалну политику, њихово систематско усмерење на младе, жене и друга незапослена лица, побољшање адекватности система социјалних давања и знатно јачање социјалног дијалога на свим нивоима, побољшање квалитета услуга, појачан надзор и регулаторне механизме, праћење и евалуацију.⁸⁴³ У Извештају о напретку ЖПРС који се односи на социјалну политику и економију старања наводи се да не постоје подаци о проценту жена и мушкараца без личних прихода, по годинама и образовању. Више од 144 хиљаде жена старијих од 65 година (14,37%) и више од 25 хиљада мушкараца (4,25%) немају пензију. Старосне пензије код жена су на 84% висине старосних пензија мушкараца.⁸⁴⁴

Није познат проценат становништва без приступа социјалним услугама на локалном нивоу, по полу и врсти услуга које недостају⁸⁴⁵, као ни подаци о броју становника/ца који/е имају потребу за услугама социјалне заштите (нпр. домски смештај за старије, подршка за самостални живот особама са инвалидитетом, становање уз подршку за ОСИ, специјализовано хранитељство, помоћ у кући за децу са сметњама у развоју).⁸⁴⁶ Од октобра 2016. до јуна 2020. године било је 345 јавних конкурса за набавку социјалних услуга, највише за: помоћ у кући, лични пратилац детета, персонални асистент, дневни боравак за децу и младе са сметњама у развоју. Међутим, повећање броја јавних конкурса не значи да је повећан број корисника/ца услуга нити број општина/градова у којима се оне пружају. Учињен је напредак у обезбеђењу плурализма пружалаца услуга: лиценце је у 2021. години, према подацима МРЗБСП добило 662 пружалаца услуга у заједници.⁸⁴⁷ Према подацима ЖПРС 136 пружалаца су из цивилног

⁸⁴⁰ Исто, стр. 65, 66

⁸⁴¹ Пара 36 (г)

⁸⁴² У Стратегији за родну равноправност (2016 – 2020) посебан циљ 2.1 дефинисан је како би се олакшала подела послова у домаћинству у области старања о деци и старијим особама. Дугорочни циљеви ове мере су смањена оптерећеност жена неплаћеним радом у економији старања и унапређен квалитет живота жена, повећана њихова запосленост и повећан природни прираштај. а очекивани резултат: време које жене и мушкарци троше на неплаћене послове је равноправно распоређено. Доступно: <https://www.mgsi.gov.rs/lat/dokumenti/nacionalna-strategija-za-rodnu-ravnopravnost-za-period-od-2016-do-2020-godine-sa-akcionim>, приступ: 5.6.2021.

⁸⁴³ Игњатовић, Т. Оп. цит. 2020, стр. 5.

⁸⁴⁴ Група аутора, Оп. цит. 2020, стр. 43.

⁸⁴⁵ Исто.

⁸⁴⁶ Развијеност капацитета ЈЛС у области утврђивања потреба за услугама социјалне заштите у заједници износи у просеку 37,7% у односу на пожељан ниво развијености а низак је и ниво развијености капацитета ЈЛС. У области креирања стратешког и планског оквира, који достиже тек 30,7% у односу на пожељан ниво. Видети: Процена институционалних капацитета ЈЛС у области утврђивања потреба за услугама социјалне заштите у заједници. Доступно на: https://www.swisspro.org.rs/uploads/files/139-240-sp_procena_institucionalnih_kapaciteta_sr.pdf, приступ: 12.6.2021.

⁸⁴⁷ Од 662 пружалаца услуга: дневни боравак пружа 62, становање уз подршку 9, лични пратилац 40, прихватилиште 18, свратиште 3 и помоћ у кући 146. Највећи број пружалаца услуга су услуге домског смештаја за одрасла и старија лица у приватним домовима 304. У 2021. лиценцирано је 17 пружалаца услуга прихватилишта за жртве насиља - 7 и за услугу СОС телефона за жртве насиља – 10. Извор: Коментар Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, током консултација о Полазним основама Стратегије за родну равноправност за период 2021-2030, август 2021.

сектора, али је проблем што лиценциране ОЦД немају увек шансу да добију средства од локалне самоуправе за пружање ових услуга.⁸⁴⁸ Према подацима МРЗБСП услугу сос телефона за жртве насиља у 90% а услугу прихватилишта за жртве насиља у 40% случајева пружају ОЦД.⁸⁴⁹ Кад је реч о броју иновативних социјалних услуга које се финансирају из буџета, ЖПРС је указала на значај отварања (почетком 2019. године) прихватилишта за жртве трговине људима, намењеног женама и девојкама старијим од 16 година, као првог таквог прихватилишта у систему социјалне заштите.

Смањење сиромаштва и социјална заштита рањивих група. Жене са инвалидитетом су једна од најугроженијих група становништва када је реч о стопи и ризику од сиромаштва, а најважнији фактори су: радни статус, образовање, број чланова домаћинства, пребивалиште и број деце. Жене са инвалидитетом су веома угрожене због дискриминације и препрека у остваривању својих права. Дискриминација је посебно изражена у здравственој заштити, образовању, запошљавању, у приступу социјалној заштити и др.⁸⁵⁰ Многе, посебно старије жене са инвалидитетом воде изолован живот—не могу да изађу из својих домова или су и у њима скучене због разних препрека.⁸⁵¹ Жене са инвалидитетом се суочавају са проблемом приступачности и доступности услуга због непостојања капацитета и/или прилагођености.⁸⁵² Недостатак одговарајућих услуга и служби подршке и адекватног образовања резултује ниским економским статусом и зависности од породице или онога ко пружа негу.⁸⁵³ Велика препрека је недовољна услуга персоналне асистенције. Према расположивим подацима, само око 200 персоналних асистената пружа услуге за 200 корисника/ца које се финансирају из буџета 12 локалних самоуправа.⁸⁵⁴ Када је реч о физичкој доступности просторијама ЦСР, последњи подаци су из 2014. године када је само 32% ових установа имало рампу за прилаз објекту, 39% приступачан тоалет, 62% приступачно приземље и 2% је имало лифт.⁸⁵⁵ Не постоје званични подаци о географској доступности услуга, а ни поузданих података у којој су мери женама са инвалидитетом доступне информације о правима на заштиту и подршку, односно услугама, јер установе социјалне заштите најчешће о томе информишу преко својих сајтова.⁸⁵⁶ Реформа система социјалне заштите није допринела побољшању положаја особа са интелектуалним и психосоцијалним инвалидитетом, јер и даље нема адекватних услуга у заједници, а систем подршке практично није реформисан.⁸⁵⁷ Подаци о социјалном и економском положају Рома/Ромкиња су непотпуни и несистематизовани а званична статистика о сиромаштву не садржи податке о националној припадности

⁸⁴⁸ Група аутора, Оп. цит. 2020, стр. 44.

⁸⁴⁹ Извор податка: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања током коментарисања Полазних основа Стратегије за родну равноправност за период 2021-2030. август 2021.

⁸⁵⁰ Бекер, К. Оп. цит. 2020, стр. 31

⁸⁵¹ Рајков, Г. ур. Препреке за једнакост – двострука дискриминација жена са инвалидитетом, 2004. стр. 14, Доступно на: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Developer/My%20Documents/Downloads/9._Zene_sa_invaliditetom%20\(2\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Developer/My%20Documents/Downloads/9._Zene_sa_invaliditetom%20(2).pdf), приступ: 17. 6. 2021.

⁸⁵² Бекер, 2018, стр. 27

⁸⁵³ Исто, стр. 14

⁸⁵⁴ Група аутора, 2020, стр. 44

⁸⁵⁵ У Посебном извештају 2018. године „Приступачност за све” Заштитник грађана РС је констатовао да су ЦСР углавном смештени у неприступчним или делимично приступачним објектима и препоручио ЈЛС да уз подршку МРЗБСП обезбеде адекватан простор за несметан рад ЦСР који ће испуњавати све стандарде приступачности. Доступно на: <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebnii-izvestaji/5893-p-s-b-n-izv-sh-z-sh-i-ni-gr-d-n-pris-up-cn-s-z-sv>, приступ: 15.9.2021.

⁸⁵⁶ Исто, стр 42

⁸⁵⁷ Бекер, К. и Бахановић, В. Репродуктивно здравље жена са инвалидитетом у АП Војводини, 2018, Покрајински заштитник грађана – омбудсман и ОЕБС, доступно на: <https://www.ombudsmanapv.org>, приступ: 21.1.2021.

сиромашних, због чега је Комитет УН за економска и социјална права тражио да се ови подаци прикупљају редовно.⁸⁵⁸ Ромкиње су у неповољнијем положају због лошег образовног статуса, изложености дечијим браковима и раног рађања, неспособности, лоших услова живота, економске зависности и др.⁸⁵⁹ Дечији бракови су последица родно засноване дискриминације, сиромаштва, недостатка образовања и неадекватног одговора институција. Девојчице су приморане да одустану од школовања чиме им се смањују изгледи за запошљавање, повећава рањивост на насиље у породици и партнерским односима и ране трудноће што доводи до погоршања здравственог стања и остајања у кругу сиромаштва.⁸⁶⁰ Један од позитивних примера су здравствене медијаторке, које, осим подршке у здравственим установама, помажу лакшем приступу личним документима, правима из социјалне заштите, здравственом осигурању, тржишту рада, образовању итд.⁸⁶¹ Жене које просечно живе дуже него мушкарци, дуже користе пензије и у неповољнијем су положају, што узрокује већу и дужу потребу за различитим услугама помоћи и подршке ради обезбеђења њихових основних животних потреба.⁸⁶² Жене старије од 65 година имају и већи ризик од сиромаштва у односу на мушкарце, а стопа ризика старијих особа које живе у једночланим домаћинствима је изнад просека укупне популације (27,2%).⁸⁶³ Услуга смештаја је најзаступљенија услуга социјалне заштите, а стално се повећава број корисника/ца међу којима преовлађују старији. У 2019. години преовлађивали су корисници/це преко 80 година, а међу њима 65% су биле жене, које чине више од половине укупног броја корисника услуга помоћ у кући за одрасле и старије и дневних боравака за одрасле и старије, али је ова услуга недовољна у сеоским подручјима.⁸⁶⁴ Повереник за заштиту равноправности је у истраживању положаја старијих жена констатовао да чак 88% испитаница има умањену способност да обављају свакодневне активности у периоду дужем од шест месеци и да се најчешће ослањају на ужу породицу, конкретно на децу и унуке (54,5%) и супруга (15,7%), а у мањој мери на комшије и пријатеље (9,6%) и друге рођаке (5,7%). Испитанице веома ретко користе услуге социјалне заштите, тек 4 % њих. Коришћење услуга социјалне заштите повезано је са самосталношћу, па услуге најчешће користе старије жене које изјављују да им је знатно ограничена способност за обављање свакодневних активности (8,8%).⁸⁶⁵ У циљу отклањања уочених проблема CEDAW комитет⁸⁶⁶ позива државу да енергично настави са напорима да елиминира вишеструке и међусобно повезане облике дискриминације групе жена у неповољном положају, истовремено осигуравајући њихово економско оснаживање. Комитет охрабрује државу уговорницу да спроведе свеобухватну анализу за процену

⁸⁵⁸ Бекер, К. Оп. цит. Оп. цит, 2018, стр. 28 и 29

⁸⁵⁹ Национални извештај о примени CEDAW и Истанбулске конвенције у Републици Србији - Дискриминација и насиље према Ромкињама, Ромски центар Бибија, 2019, стр. 52, доступно на: http://www.bibija.org.rs/images/cedaw/nacionalni_izvestaj_Republika_Srbija_Compresed.pdf, приступ: 14. 6. 2021.

⁸⁶⁰ Бекер, К. Оп. цит. 2020, стр. 31.

⁸⁶¹ Група аутора, Оп. цит. 2020, стр. 45.

⁸⁶² Посебан извештај о дискриминацији старијих грађана, Повереник за заштиту равноправности, 2021, стр. 61, доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/posebni-izvestaji/>, приступ: 31.5.2021.

⁸⁶³ Исто, стр. 67.

⁸⁶⁴ Исто, стр. 62, 64, 65.

⁸⁶⁵ Истраживање о положају старијих жена, Повереник за заштиту равноправности, 2017. стр. 33, 34. доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2019/08/Polozaj-starijih-zena-u-Srbiji-10.4.2019.-digitalna-verzija.pdf>, приступ: 31. 5. 2021.

⁸⁶⁶ CEDAW комитет, Закључна запажања у вези са Четвртим периодичном извештајем Републике Србије, доступно на: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/zakljucna-zapazanja-cedaw-u-vezi-sa-cetvrtim-periodicnim-izvestajem-o-primeni-konvencije-o-eliminisanju-svih-oblika-diskriminacije-zena/>, приступ: 15. 6. 2021.

ситуације, посебних потреба и аспирација угрожених група жена, како би прикупила податке за унапређење законодавног оквира и развој политика⁸⁶⁷ и да хитно сагледа ситуацију депривираних породица са једним родитељем, посебно оних које води мајка и обезбеди благовремену наплату алиментације за издржавање деце, укључујући и увођење механизма извршења у случају неизвршења.⁸⁶⁸

5.4. Институционални оквир и алати за креирање родно одговорних јавних политика и буџета

Родна равноправност је предуслов развоја и кључ за решавање највећих развојних изазова пред којима је Република Србија. Институционални оквир и активност која се одвија у оквиру институција препознати су као битна претпоставка за предузимање мера усмерених ка превазилажењу родног јаза и унапређењу родне равноправности још давне 1995. године у Пекиншкој декларацији и Платформи за акцију и опстају као још актуелан циљ.⁸⁶⁹ За ова питања релевантан водич је Агенда 2030 циљ 16, (мир, правда и снажније институције) потциљеви 16.6 (развијати делотворне, одговорне и транспарентне институције на свим нивоима) и 16.7 (осигурати одговорно, инклузивно, партиципативно и репрезентативно доношење одлука на свим нивоима) потциљ 16 б (промовисати и спроводити недискриминаторне законе и политике ради постизања одрживог развоја).

5.4.1. Институционални механизми РР

Једна од важних претпоставки за одвијање активности на унапређењу родне равноправности је не само заступљеност жена у институцијама јавне власти, већ и постојање посебних институционалних облика деловања у оквиру организације власти на свим нивоима. То је претпоставка да се у институцијама, кроз деловање ових посебних механизма обезбеди не само учешће него и утицај жена на одлучивање, креирање и примену јавних политика, значајних за родну равноправност и унапређење родне равноправности.

Вишегодишња искуства и проблеми са којима су се у свом раду сусретали механизми за родну равноправност сабрани су у бројним анализама и истраживањима Повереника за заштиту равноправности, Заштитника грађана, женских ОЦД, експерата и експерткиња⁸⁷⁰, и у више пута понављаним препорукама CEDAW комитета.⁸⁷¹ Генерално посматрано, као кључни проблеми са којима су се сусретали у свом раду механизми РР идентификовани су: поднормираност и нестабилан статус у структури органа јавне власти, нејасно или непотпуно дефинисане надлежности и одговорности, изостанак системског повезивања и координирања активности, мали број запослених, који често ове послове

⁸⁶⁷ Исто, Пара 44.

⁸⁶⁸ Исто, Пара 48.

⁸⁶⁹ Пекиншка декларација и платформа за акцију (поглавље пет, А, Б. и Ц), Пекинг+15 и Пекинг+25.

⁸⁷⁰ На пример, Родна равноправност у јединицама локалне самоуправе, (2017. Повереник за равноправност, доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/rodna-ravnopravnost-u-jedinicama-lokalne-samouprave-presek-stanja-u-sprovođenju-preporuke-mera-jedinicama-lokalne-samouprave-za-ostvarivanje-rodne-ravnopravnosti/>; Посебан извештај заштитника грађана – заступљеност жена на местима одлучивања и позицијама и активностима локалних механизма у ЈСЛ, (2018) доступно на: <https://www.ombudsman.rs>; Први извештај ЖПРС и приоритети за 2017 – 2018, доступно на: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12991.pdf> и Други извештај о напретку – 2016 – 2020, доступно на: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12991.pdf> приступ 28. 8 2021.

⁸⁷¹ Закључна разматрања и препоруке у вези са четвртим периодичним извештајем CEDAW/C/SRB/CO/4, од 4. 3 2019

обављају уз неки други посао, недовољан ниво њихове родне освешћености и знања о родној равноправности, нестабилни извори финансирања често ослоњени на донаторска средства, оскудни резултати и тешкоће у праћењу стања, недостатак процедура уродњавања закона и стратегија као и квантитативних и квалитативних показатеља учинка активности. Механизми РР су са мање или више (не)успеха показали виталност јер су и у таквим околностима успели да учине барем мале кораке на унапређењу родне равноправности о чему сведочи индекс родне равноправности.⁸⁷²

Законско регулисање механизма за родну равноправност успоставља нормативни оквир за стабилнију позицију ових механизма у структури органа јавне власти. Ефекти нових законских решења се у овом кратком периоду не могу сагледати, а за ефикасну примену биће потребно хитно усвајање пратећих прописа за примену закона. Национална стратегија за родну равноправност је свакако један од инструмената који може убрзати примену Закона о родној равноправности и тако унапредити рад механизма за родну равноправност. Поред тога, неопходно је континуирано организовати систематске обуке за родно освешћивање и подизање капацитета и знања о родној равноправности, родним стереотипима, предрасудама и начину њиховог превазилажења за све актере који раде на напређењу родне равноправности.

Механизми РР у представничким телима. Механизми РР формирани су у скупштинама као непосредно бираним представничким телима грађана и грађанки, у којима се одлучује о јавним политикама значајним за родну равноправност. У Народној скупштини формиран је и делује Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова,⁸⁷³ а у Скупштини АПВ Одбор за равноправност полова.⁸⁷⁴ Примена квота за мање заступљени пол резултирала је формирањем женских парламентарних и одборничких мрежа⁸⁷⁵ као једног специфичног неформалног, али признатог облика деловања посланица и одборница из различитих политичких странака на питањима значајним за родну равноправност.⁸⁷⁶ У Скупштини АПВ образован је Одбор за родну равноправност, као стално радно тело.⁸⁷⁷ У ЈСЛ се образује комисија као стално радно тело скупштине. Новине у Закону о родној равноправности односе се и на механизме родне равноправности, а законским решењима отклањају се уочене нормативне слабости везане за њихов статус, надлежности и активности.

⁸⁷² Индекс родне равноправности према коме је Србија на 39. од 153. земље а на 41 месту у области политичке укључености. У односу на земље у региону боље ранране су Албанија (20 место) и Словенија 36. место, Док су иза Србије: Хрватска 60. место, Босна и Херцеговина 69 место, Северна Македонија 70 место и Црна Гора 71. место. доступно на: https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2018-12/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti%202018_SRP.PDF приступ 18. 6. 2021.

⁸⁷³ Доступно на: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/sastav/radna-tela/odbori.101.895.html> приступ 6. 6. 2021.

⁸⁷⁴ Доступно на: <https://www.skupstinavojvodine.gov.rs/Strana.aspx?s=odbori&j=SRL> приступ 6. 6. 2021.

⁸⁷⁵ ЖПМ у Народној скупштини (2013) <https://zpmserbija.wordpress.com/>, Скупштини АПВ (2016) доступно на: <http://www.skupstinavojvodine.gov.rs/Strana.aspx?s=zenskamreza&j=SRL> приступ 6. 6 2021.

и женске одборничке мреже у скупштинама ЈЛС.

⁸⁷⁶ Видети: Жене у парламенту – квота или стварни утицај? Доступно на:

http://www.mc.rs/upload/documents/istrazivanje/2014/Zene_u_parlamentu_Samo_kvota_ili_stvarni_uticaj.pdf приступ 6. 6. 2021.

⁸⁷⁷ Доступно на: <https://www.skupstinavojvodine.gov.rs/Strana.aspx?s=odbori&j=SRL> приступ 6. 6. 2021.

Механизми РР у органима извршне власти. У извршној власти чије су надлежности везане за креирање, предлагање, праћење и примену јавних политика, формиран и делују механизми за РР. У оквиру Владе то је Координационо тело за родну равноправност⁸⁷⁸ на чијем челу је потпредседница Владе, као радно тело које на хоризонталној и вертикалној равни координира активности на остваривању родне равноправности. За мултисекторску природу родне равноправности од суштинске важности је међуресорна координација, као и координација различитих актера на свим нивоима власти приликом креирања, предлагања, праћења, непосредног учешћа у примени јавних политика и одговорности за њихово вођење. Формиран је и Савет за родну равноправност као саветодавно тело Владе. Све до усвајања Закона о родној равноправности, КТРР и Савет за родну равноправност формиран су прописом Владе, што је слабило њихов положај, јер је давало могућност да се након избора и формирања нове Владе ова тела на једноставан начин укину и престану са радом. Вишегодишње залагање да се механизми РР који се образују у оквиру извршне власти позитивирају законом и тако обезбеди минимум сигурности за њихов статус нашло је место у Закону о родној равноправности⁸⁷⁹, који прописује да активности везане за креирање, спровођење, праћење и унапређење политика родне равноправности обављају: Влада, министарства и други органи државне управе у чијем су делокругу области у којима се одређују и спроводе опште и посебне мере за остваривање и унапређење родне равноправности, Координационо тело за родну равноправност, органи аутономне покрајине и јединица локалне самоуправе, као и други органи јавне власти, организације и установе у складу са својим овлашћењима учествују у спречавању дискриминације на основу пола односно рода и спречавању родно заснованог насиља. Овај приступ законодавца обезбеђује основне нормативне претпоставке које омогућују стабилан статус механизма родне равноправности у систему организације власти на свим нивоима и интегрисано деловање свих органа јавне власти на унапређењу родне равноправности. То је велики искорак важан за родну равноправност и основни, али не и једини предуслов (потребан али не и довољан услов) да се у овој мултисекторској области оствари синхронизација и координација деловања различитих актера јавне власти и постигне жељени синергијски ефекат. Прецизиране су обавезе Владе у области родне равноправности⁸⁸⁰, укључујући и формирање КТРР са задатком да усмерава и координира рад државних органа у вези са родном равноправношћу и разматра сва питања везана за унапређење родне равноправности⁸⁸¹, као и Савета за родну равноправност, као саветодавног тела Владе у које је укључено цивилно друштво у најширем обиму.⁸⁸² Примена ових решења у пракси захтева да се слабости и недостаци који су и више наврата истицани у истраживањима и извештајима о стању родне равноправности⁸⁸³ као и у препорукама CEDAW комитета⁸⁸⁴ (нејасан мандат и надлежности, недостатак кадрова,

⁸⁷⁸ Доступно на: <https://www.mgsi.gov.rs/lat/dokumenti/odluka-o-formiranju-koordinacionog-tela-za-rodnu-ravnopravnost> приступ 6. 6. 2021.

⁸⁷⁹ Члан 59 Закона о родној равноправности.

⁸⁸⁰ Члан 60 Закона о родној равноправности.

⁸⁸¹ Члан 60 став 1 тачка 5 Закона о родној равноправности.

⁸⁸² Члан 60 став 1 тачка 5 Закона о родној равноправности.

⁸⁸³ На пример, Извештај КТРР Владе РС за 2019. годину. Доступно на:

<https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-02/Izvestaj%20o%20radu%20KTRR%202019.pdf> приступ 17. 6. 2021; први извештај ЖПРС за 2017 и 2018 годину доступно на <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12991.pdf> ; Демократија и људска права – ЖПРС, други извештај о напретку, доступно на: <https://docplayer.rs/210758908-Izvestaj-o-napretku-ii.htm> приступ 17. 6. 2021.

⁸⁸⁴ Закључна разматрања и препоруке у вези са четвртим периодичним извештајем CEDAW/C/SRB/CO/4, од 4. 3. 2019.

слаба техничка и логистичка подршка, изостанак или симболична средства за финансирање активности и ослонац на донаторску помоћ и др.) отклоне и што пре усвоје пратећи прописи за примену Закона о родној равноправности којима ће се регулисати састав и начин избора ових органа, њихове надлежности, начин рада и финансирање активности, као и да се обезбеди довољан број квалификованих кадрова који ће радити у овим телима и неопходна техничка и логистичка подршка за њихов рад.

Механизми РР у органима управе. Министарства и сви други органи јавне власти, приликом креирања, спровођења, праћења и унапређења секторских политика, закона и подзаконских прописа и кроз активности у областима за које су надлежни, обавезни су да интегришу циљеве родне равноправности у свим областима, а посебно у областима у којима спроводе опште и посебне мере.⁸⁸⁵ Овом одредбом постављен је законски основ за активност и обавезе свих органа јавне власти да родну равноправност систематски и на организован начин интегришу у јавне политике. Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, које је надлежно за родну равноправност⁸⁸⁶, у оквиру кога је формиран Сектор за антидискриминациону политику и унапређење родне равноправности,⁸⁸⁷ није једини актер у овој области за коју је одговорно, већ подршку добија од свих других министарстава и органа јавне власти. Примена ове законске одредбе налагала би да се прописима ближе регулишу процедуре комуникације и међусобне сарадње, прецизирају мере и конкретне активности на унапређењу родне равноправности у контексту Агенде 2030, као и њихови носиоци. Поред тога, у оквиру министарстава постоје и други облици организовања и деловања жена као својеврсни модели подршке, промоције и охрабрења жена (на пример: Мреже жена у полицији Републике Србије, саветница за родна питања и „особе од поверења” у МО и ВС).

Механизми РР у аутономној покрајини. По први пут законом су прописане обавезе органа АПВ да воде политику једнаких могућности у циљу унапређења родне равноправности и у складу са надлежностима аутономне покрајине, образују механизме РР и регулишу њихов састав, начин избора, надлежности и начин рада у складу са надлежностима аутономне покрајине.⁸⁸⁸ Закон о родној равноправности прописује да се у скупштини аутономне покрајине образује стално радно тело за родну равноправност. Покрајинска влада образује Координационо тело за родну равноправност Покрајинске владе, које координира и усклађује ставове органа и организација покрајинске управе, других покрајинских органа и служби у остваривању политике једнаких могућности и унапређењу родне равноправности, као и Савет за родну равноправност, као саветодавно тело Покрајинске владе. У АПВ родна равноправност је у делокругу Покрајинског секретаријата за социјалну политику, демографију и равноправност полова,⁸⁸⁹ али не постоји стално радно тело Покрајинске владе које би координирало активности у области родне равноправности па би га требало формирати и регулисати састав и начин избора, надлежности, начин рада и финансирање активности и обезбедити довољан број квалификованих кадрова и неопходну техничку и логистичку подршку за рад и активности. Закон о родној равноправности даје могућност да се образују и друга тела која би се бавила родном равноправношћу. Тела за родну равноправност формирана у

⁸⁸⁵ Члан 61 Закона о родној равноправности.

⁸⁸⁶ Члан 12 Закона о министарствима, Службени гласник РС, бр. 128/2020.

⁸⁸⁷ Доступно на: <https://www.minljudd.gov.rs/> приступ 6. 6. 2021.

⁸⁸⁸ Члан 62 Закона о родној равноправности.

⁸⁸⁹ Доступно на: <http://www.socijalnapolitika.vojvodina.gov.rs/> приступ 6. 6. 2021.

аутономној покрајини сарађују са свим другим телима за родну равноправност у питањима значајним за родну равноправност.

Механизми РР у ЈЛС. У ЈЛС се такође формирају различита тела за родну равноправност – комисија, као стално радно тело у скупштини ЈЛС и савет за родну равноправност, који се образује у органима управе ЈЛС. Закон о родној равноправности ближе регулише основне надлежности ових механизма, а актима скупштине ЈЛС ближе се регулише састав, начин избора чланова/ца, надлежности и начин рада ових тела.⁸⁹⁰ У органима локалне управе постоје и лица задужена за родну равноправност.

Механизми РР у органима јавне власти. У свим органима јавне власти који имају више од 50 запослених или радно ангажованих лица, одређује се, из реда запослених, лице задужено за родну равноправност, чије надлежности прописује Закон о родној равноправности за која се захтева и да буде обучено за обављање послова везаних за родну равноправност.⁸⁹¹

5.4.2 Родно осетљива статистика

Родно осетљива статистика није дискретно или изоловано поље. Она пресеца традиционалне статистичке области, као што су економија, пољопривреда, здравство или запошљавање, и све друге области како би се истражиле разлике које постоје између жена и мушкарца, девојчица и дечака у друштву. Такве информације су од виталног значаја за доношење одлука ка достизању родне равноправности. Идентификовање потребних података како би се разумели проблеми и идентификовали циљеви повезани са родним питањима од суштинског је значаја за производњу родне статистике. Стога, приступ оријентисан ка јавним политикама, а не једноставно рашчлањивање података према полу је у основи родно осетљиве статистике⁸⁹².

Она је важан је алат за целовито, систематско и на подацима засновано праћење стања у области родне равноправности и извештавања о напретку или застојима у тој области и један од инструмената за примену циља 16. потциља 16.б Агенде 2030. Родно сензитивна статистика је и неопходан извор података за креирање индекса родне равноправности као свеобухватног показатеља напретка у области родне равноправности. Јединствен, на прецизним показатељима заснован систем прикупљања, обраде и јавног презентовања података предуслов је да овај алат буде поуздан ослонац за сагледавање стања и предузимање мера у доменима у којима се бележи напредовање, стагнација или назадовање.

У Републици Србији од 2005. године РЗС перманентно води и даље унапређује статистику разврстану по полу, а сваке три године ови подаци се публикују и јавно су доступни. Статистика разврстана по полу води се у следећим областима: становништво, здравство, социјална заштита, образовање и наука, запосленост, зараде и пензије, животни стандард, коришћење времена, правосуђе, доношење одлука и међународни индекси. То је значајан ослонац за сагледавање стања у области родне равноправности, а лонгитудинално и праћење стања омогућује да се сагледају трендови у овим областима значајним за родну равноправност, што је посебно значајно не само за извештавање према међународним телима која прате примену међународних стандарда у области родне

⁸⁹⁰ Члан 63 став 4 Закона о родној равноправности.

⁸⁹¹ Члан 64 Закона о родној равноправности.

⁸⁹² Доступно на: https://unece.org/DAM/stats/publications/Developing_Gender_Statistics.pdf приступ 20. 8 2021.

равноправности, већ и за креирање јавних политика и мера које је неопходно предузети како би се отклониле препреке и застоји, унапредило стање у области родне равноправности и превенирала родно заснована дискриминација.

Република Србија је прва земља која није чланица ЕУ, која је на иницијативу КТРР и СИПРУ, још 2016. године увела коришћење индекса родне равноправности, који омогућава свеобухватно мерење родне равноправности креирано у складу са стандардима и контекстом политике ЕУ са којима се законодавство Републике Србије усклађује у току процеса приступања. То је несумњиво велики искорак јер поставља базичне вредности као параметре на основу којих је могуће мерити и напредак, али и застоје у одређеним временским периодима и омогућује упоредивост стања родне равноправности у Републици Србији са стањем у државама чланицама ЕУ.

Родна статистика не подразумева само разврставање и приказивање већ постојећих података по полу, него и уважавање и укључивање разлика које постоје у свакодневици и изазовима са којима се жене и мушкарци сусрећу у свим сферама друштвеног живота. У родној статистици, која је разврстана само по полу, недостаје препознавање и уважавање разлика у потребама као и проблемима са којима се жене и мушкарци сусрећу. О томе говори и више пута помињан недостатак ове врсте података изнет у одељку Стратегије о оцени стања у различитим областима. Овај недостатак ублажава се, али не и потпуно отклања организовањем и спровођењем посебних истраживања, анализа и извештаја Повереника за заштиту равноправности, Заштитника грађана, женских ОЦД и академске заједнице, поменутих у оцени стања у различитим областима. Стога је нужно целовито сагледати родне аспекте разлика које постоје у свакодневици о изазовима са којима се жене и мушкарци сусрећу, креирати параметре и показатеље који о томе говоре, укључити их у статистичко праћење како би се родна статистика унапредила.

Недостају или су непотпуни подаци који се односе на потребе и проблеме са којима се сусрећу рањиве групе често изложене вишеструкој дискриминацији, што је забележено у оцени стања у свим областима које се прате у Стратегији. Не постоје подаци о тражиоцима и корисницима бесплатне правне помоћи, а нарочито подаци о томе који су разлози због којих се захтева бесплатна правна помоћ.

Недостају подаци из домена пословне статистике што укључује податке о ММСП разврстане по полу власника. Недостају подаци о банковним рачунима по полу, кредитима, и другим финансијским производима. Поред РЗС ту су и друге институције које прикупљају податке и воде различите регистре, а које потом користи РЗС, па је унапређење система прикупљања података важно да обухвати све релевантне институције које су извори података, као што су на пример Народна банка Србије или Агенција за привредне регистре, али и многе друге.

Статистике које воде различити органи јавне власти често су непотпуне, а агрегатни подаци нису увек лако доступни. За редовне објаве података као на пример просечне нето и бруто зараде податак није разврстан и по полу него мора да се улажу додатни напори у добијање тих података. Затим, на пример, подаци о: фемциду; броју пријављених случајева родно заснованог насиља и насиља према женама разврстаних по облику насиља, полу жртве која је претрпела насиље и полу извршиоца насиља и међусобном односу жртве и извршиоца насиља; броју лица која су извршила насиље у породици, разврстаних по полу и међусобном односу жртве и извршиоца насиља; броју пресуда за родно засновано насиље и насиље према женама разврстаних по полу жртве насиља и полу извршилаца насиља; броју судских спорова који су вођени у вези са

дискриминацијом на основу пола и рода, а који су окончани у корист запослених, као и начину поступања по судским одлукама; броју судских спорова; броју пријава запослених и радно ангажованих лица која су изложена узнемиравању, сексуалном узнемиравању или уцењивању или другом поступању које има за последицу дискриминацију на основу пола или рода разврстаних по полу и старосној доби, разврстаних по полу и старосној доби и др.

Недостатак података или непотпуни подаци, како би могле да се препознају и уваже разлике у погледу потреба и проблема са којима се сусрећу и жене и мушкарци, а који утичу на њихов свакодневни живот, говори да је неопходно унапредити родну статистику и олакшати статистичко праћење напретка у области родне равноправности. Координација ангажмана различитих актера који раде на евидентирању података, синхронизовање активности, јединствен систем евидентирања и праћења, методологија која обезбеђује упоредивост података претпоставка је за успостављање валидиних база података што је важан алат за обликовање јавних политика и пројектовање мера које имају за циљ смањење родној јаза и унапређење родне равноправности.

Недавно донет Закон о родној равноправности исцрпно регулише родно осетљиве податке које треба прикупљати, изричито прописује да је то обавеза органа јавне власти, послодаваца и тела за родну равноправност, прецизира које податке евидентирају послодавци и органи јавне власти, а које тела за родну равноправност, налаже да се подаци исказују бројчано и процентуално, да не могу садржавати податке о личности и да морају бити ажурни, регулише инструменте за примену и надзор над применом ових одредби као и сет питања релевантних за извештавање о стању родне равноправности међу којима су: годишњи извештаји органа јавне власти, послодаваца и тела за родну равноправност о стању родне равноправности, структура и садржај извештаја и образац за извештавање обавезе политичких странака у вези са извештавањем о родној равноправности обавезе надлежног министарства у вези са извештајима (усвајање пратећих прописа за примену закона, објављивање података на интернет страници министарства и Владе, достављање података РЗС и др.), као и обавезе РЗС да сваке године на својој интернет страници објављује податке, а сваке треће године и у посебној публикацији. Све ове нове обавезе је потребно прецизирати и уредити додатним актима. Законским регулисањем најважнијих питања релевантних за родну статистику и имплементацију ових законских одредби створен је солидан нормативни оквир за унапређење родне статистике. Важан услов за њихову примену је хитно усвајање пратећих прописа као усвајање Националне стратегије за родну равноправност којом треба прописати активности, њихове носиоце и рокове у којима их је нужно реализовати, јер су то нужни и корисни алати за примену нових решења, а ефекте примене законских решења неопходно је континуирано пратити. Подједнако важна је и континуирана обука актера који раде на овим питањима.

Потребно је додатно олакшати приступ родној статистици за појединачне општине, олакшати претраживање и преузимање података те унапредити њихово приказивање, као и повећати обуке у области примене постојећих доступних података и база, а које се недовољно користе за родно одговорно планирање.

5.4.3. Родно одговорно буџетирање

Обавеза Родно одговорног буџетирања (РОБ) у Републици Србији уведена је у децембру 2015. године изменама и допунама Закона о буџетском систему (ЗБС) и примењује се поступно од буџета за 2016. годину, а до 2024. године би требало да се у потпуности примени у целокупном буџету на нивоу Републике, аутономне покрајине и ЈЛС. РОБ је прописан и Законом о родној равноправности.

РОБ представља увођење принципа родне равноправности у буџетски процес, што подразумева родну анализу буџета и реструктурирање прихода и расхода са циљем унапређења родне равноправности. ЗБС у члану 4. дефинише да су циљеви буџетског система и постизање алокацијске ефикасности која подразумева распоређивање средстава буџета са циљем унапређења родне равноправности. РОБ се примењује на начин што до 31. марта текуће године министар финансија, покрајински секретар за финансије и орган ЈЛС надлежан за финансије доносе План поступног увођења РОБ-а, у којем се одређује које су обавезе буџетских корисника у поступку планирања, спровођења и извештавања буџета.

Према упутству које издаје надлежни орган за финансије, буџетски корисници су у обавези да прикажу РОБ у оквиру своје програмске структуре буџета. РОБ је алат који осигурава да се у оквиру приоритета који се финансирају дефинишу и родно одговорни циљеви и показатељи успеха у оквиру програмске структуре буџета, којима ће се отклонити родни јаз у различитим областима. Годишњи извештаји о учинку садрже и извештај у учинку по РОБ циљевима и индикаторима. У поступку примене РОБ-а буџетски корисници добијају техничку подршку, а годишњи извештаји о напретку су јавно доступни. Примери добре праксе и на који су начин буџетски корисници допринели унапређењу родне равноправности доступни су у извештајима о напретку и извештајима о учинку.

РОБ на националном и покрајинском нивоу. Од почетка примене континуирано се повећава број буџетских корисника који су започели примену ове обавезе. У буџету за 2020. годину 41 директни буџетски корисник на националном нивоу је испунио своју обавезу. РОБ је примењен у 66 програма, 83 програмске активности и 21 пројекту, а исказан је кроз 86 циљева и 232 родно осетљива индикатора. У буџету за 2020. на нивоу аутономне покрајине 25 директних буџетских корисника је применило РОБ у 41 програму, 70 програмских активности, два пројекта кроз 116 родно одговорна циља и 288 родно осетљива индикатора. Процес примене РОБ-а тече континуирано, координира се из Министарства финансија и Покрајинског секретаријата за финансије, а у сарадњи са институционалним механизмима и уз додатну експертску подршку.

Број буџетских корисника и примена по годинама приказана је у следећој табели:

Табела 4.

	Број буџетских корисника који су применили РОБ-а у буџету за 2017.	Број буџетских корисника који су применили РОБ-а у буџету за 2018.	Број буџетских корисника који су применили РОБ-а у буџету за 2019.	Број буџетских корисника који су применили РОБ-а у буџету за 2020.	Број буџетских корисника који су применили РОБ-а у буџету за 2021.
Национални ниво	26	33	34	41	Податак ће бити доступан у јулу
Аутономна покрајина	10	14	18	25	Податак ће бити доступан у јулу

Од почетка примене преко 1300 државних службеника и службеница је обучено, а код свих буџетских корисника су формиран тимови за РОБ. Обуке и подршка у примени РОБ-а је настаљена и проширује се на индиректне буџетске кориснике. Припремљен је и едукативни филм о РОБ. У току је израда обуке о РОБ у оквиру Националне академије за јавну управу која је РОБ уврстила у званичан програм обука, а обука ће бити доступна у 2022. години за све запослене у јавној управи.

Државна ревизорска институција кроз своје годишње ревизије проверава и примену РОБ-а код буџетских корисника и о томе извештава у својим годишњим извештајима.

После пет година примене постигнути су значајни резултати. Међутим, да би РОБ постао одрживи део система управљања јавним финансијама неопходно је у наредним циклусима јачати квалитет РОБ-а, да се препознају и искористе пропуштене шансе за продубљивање РОБ-а кроз артикулацију родно трансформативнијих РОБ циљева и индикатора, односно кроз одлучније усмеравање инвестиција у родну равноправност и отклањање документованог родног јаза у секторима. Једна од основних сврха РОБ-а јесте да скрати време потребно за остваривање пуне родне равноправности кроз релокацију ресурса за попуњавање родног јаза и отклањање баријера равноправном учешћу жена и мушкараца из различитих група. Наставак заједничког и координисаног рада на националном и покрајинском нивоу на институционализацији РОБ процеса и даље представља кључни приоритет у јачању одрживости РОБ процеса. Јачање контролне и надзорне улоге коју треба да врше национални механизам за родну равноправност (на техничком нивоу и на нивоу укрштања са родном агендом) и Народна скупштина и Скупштина АПВ (у смислу поштовања намере Закона о буџетском систему и антидискриминационих закона) представља најважнији замајац у правцу извршености домаћег модела РОБ-а.

Потребно је процедурално уредити процес рада на РОБ-у код самих буџетских корисника. И даље често недостаје нужна синергија која настаје укрштањем и адекватним повезивањем родно одговорних политика са секторским политикама. Нема адекватних знања и процедура за препознавање родног јаза у оквиру надлежности буџетског корисника, односно родно одговорно планирање, које се рефлектује код израде приоритетних области финансирања, и касније буџета. Да би се увођењу РОБ-а пружила адекватна подршка, потребно је да се РОБ интегрише у све фазе буџетског процеса што укључује и припрему приоритетних области финансирања, да се израде додатни правилници и процедуре за РОБ, које би сваком појединачном буџетском кориснику помогла препознавање родног јаза и родно одговорно планирање секторских политика и буџета. Уз то, неопходно је даље унапредити информациони систем на националном

нивоу како би се олакшала и убразала консолидација РОБ-а у предлозима буџета, усвојеном буџету и у извештајима о учинку. На нивоу аутономне покрајине информациони систем је унапређен.

Стабилизација РОБ процеса треба да се обезбеди кроз успостављање и јачање стубова подршке: координација РОБ процеса са остатком буџетског процеса коју раде Министарство финансија и Покрајински секретаријат за финансије; координација родних политика и приоритета и квалитета садржаја РОБ циљева и индикатора, што је улога националног механизма за родну равноправност у сарадњи са механизмима на покрајинском и локалном нивоу и другим телима и организацијама која имају специфична секторска знања, и контрола ефеката кроз сагледавање и мерење квалитета исхода РОБ процеса, како на нивоу појединачних буџетских корисника, тако и као целина родно одговорног буџета. Ову важну улогу могли би да имају различити актери укључујући Народну скупштину, а посебно одбор за финансије, одбор надлежан за родну равноправност и Државна ревизорска институција, Фискални савет Републике Србије и ОЦД, које у статуту имају јачање родне равноправности и оснаживање жена као приоритетни циљ. РОБ би додатно требало појачати кроз унапређење система у складу са препорукама датим кроз годишње извештаје о напретку РОБ-а у Републици Србији, али и у складу са међународном добром праксом и препорукама датим кроз процену јавних расхода и јавних финансија (PEFA) и оквира за РОБ.

РОБ на нивоу ЈЛС. Подаци о примени на локалном нивоу су непотпуни, а из праксе рада на терену пре свега кроз подршку СКГО у овој области закључује се да се на локалном нивоу знатно касније кренуло са применом. Стога је један број ЈЛС започео примену РОБ-а, али значајан број ЈЛС још не примењује РОБ. Такође, ЈЛС немају довољно изграђене капацитета за родно одговорно планирање и буџетирање. Поред овога, сам начин планирања буџета и задата програмска структура ЈЛС не дају довољно простора за адекватно приказивање родно одговорних циљева и индикатора. Постоје и примери да ЈЛС одвајају средства за унапређење родне равноправности, али те активности нису довољно видљиве у буџетској структури. Како је РОБ стална обавеза која проистиче из ЗБС, као и да је интергисање родне перспективе дефинисано Законом о родној равноправности и ЗБС, неопходно би било размотрити увођење програмске активности на нивоу сваког буџетског програма у структури буџета ЈЛС. Додатно, неопходно је стандардизовати обрасце и упутства као и омогућити видљивост РОБ алокација у софтверу који ЈЛС користе како би могла да се врши једноставна консолидација и извештавање на нивоу једне, а онда и свих ЈЛС. Самим тим би се и појачао надзор над применом обавезе РОБ-а зато што би подаци били доступни.

Потребно је појачати надзор над применом на нивоу ЈЛС и учинити неопходне кораке како би се изградиле сви неопходни капацитети за родно одговорно планирање и буџетирање, као и обезбедила неопходна родна статистика и евиденције. Закон о родној равноправности је подршка у том смеру.

Као подршка буџетским корисницима у примени РОБ-а на нивоу ЈЛС одржане су бројне обуке. СКГО пружа континуирану подршку, а развијени су различити приручници и упутства. Поред СКГО, подршку пружа и UN Women, који је развио онлајн платформу са бесплатном обуком и приручницима.

6. ВИЗИЈА

Визија која се остварује овом стратегијом је родно равноправна Република Србија, у којој су жене и мушкарци, девојчице и дечаци, као и особе другачијих родних идентитета, равноправни, имају једнака права и једнаке могућности за лични развој, пружају равноправан допринос одрживом развоју друштва, уживају једнаке користи од развоја друштва, равноправно учествују у одлучивању о развоју друштва и преузимају једнаку одговорност за будућност.

7. ЦИЉЕВИ СТРАТЕГИЈЕ И МЕРЕ ЗА ЊИХОВО ОСТВАРИВАЊЕ

7.1. Општи циљ: Превазилажење родног јаза и остваривање родне равноправности као предуслов за развој друштва и побољшање свакодневног живота жена и мушкараца, девојчица и дечака.

Показатељ исхода	Јединица мере	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Индекс родне родне равноправности	Вредност индекса родне равноправности	2021: 58	2030: 80	РЗС: Индекс родне равноправности

Циљеви Стратегије усаглашени су са циљевима и мерама обухваћеним другим националним стратешким документима, првенствено у области правосуђа и унапређења људских права, као и у другим областима обухваћеним овим стратешким документом.

Стратегија се ослања и на Агенду 2030, усклађена је са овом Агендом и процесом приступања ЕУ, а циљеви постављени у Стратегији одговарају циљевима и потциљевима дефинисаним Агендом 2030 и у складу су са препорукама CEDAW комитета. Поред циља 5. који се односи у целини на родну равноправност као фактор развоја то су и: циљ 1. (Свет без сиромаштва) потциљеви 1.6 и 1.4; циљ 2. (Свет без глади) потциљеви 2.3, 2.4 и 2.а, циљ 3. (Добро здравље) потциљеви 3.4, 3.7, 3.8 и 3.а, циљ 4. (квалитетно образовање) потциљеви 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.6 и 4.а, циљ 6. (Чиста вода и санитарни услови) потциљеви 6.1, 6.2 и 6.4, циљ 7. (Доступна и обновљива енергија) потциљеви 7.1 и 7.2, циљ 8. (Достојанствен рад и економски раст) потциљеви 8.8 и 8.б, циљ 9. (Индустрија, иновације, инфраструктура) потциљ 9.5, циљ 10. (Смањење неједнакости) потциљеви 10.2, 10.3, 10.4 и 10.7, циљ 11. (Одрживи градови и заједнице) потциљеви 11.1 и 11.7, циљ 12. (Одговорна потрошња и производња) потциљеви 12.8, 12.а и 12.б, циљ 13. (Акција за климу) потциљеви 13.2, 13.3 и 13.а, циљ 15. (Живот на земљи) потциљ 15.9 и циљ 16. (Мир, правда и снажније институције) потциљеви 16.1, 16.3, 16.6, 16.7, 16.9, 16.10, 16.а и 16.б). Једна од основних критичких замерки претходној стратегији у евалуацији је била да се та стратегија није бавила развојим питањима, већ је била окренута ка секторским стратегијама и да би такав приступ требало мењати).

Сагледана је њихова међузависност, те је примена и испуњење овде постављених циљева и мера повезана са испуњавањем других реформских циљева који су дефинисани важећим документима јавних политика који се односе на приступање ЕУ, развој и унапређење родне равноправности и људских права у РС.

Праћење испуњености општег циља вршиће се кроз праћење и вредновање учинака и ефеката примене првог АП за период 2021–2023. који је саставни део ове стратегије, као и свих наредних АП-ова, и кроз извештавање о постигнутим резултатима.

Ефекти примене јавне политике у области родне равноправности мериће се на основу доступних података о правима и положају жена у различитим сферама живота и рада, на основу извештаја међународних тела која прате стање у области родне равноправности и женских људских права, као и на основу испуњености индикатора на нивоу мера и активности дефинисаних свим АП-овима, који ће регулисати примену ове стратегије.

Као извори верификације за постигнуте резултате и ефекте примене мера из овог документа, служиће званичне информације и подаци институција, подаци академске заједнице, као и друге јавно доступне информације и подаци ОЦД које се баве заштитом људских права, посебно женских људских права.

За постизање општег циља, у тренутку утврђивања стања и проблема у области родне равноправности у Републици Србији, као и разлога услед којих се приступило изради Стратегије, сагледане су три алтернативне опције које су посматране из угла капацитета државе и других укључених актера за испуњење општег циља.

Разматране опције:

1. STATUS QUO ОПЦИЈА—подразумева да се општи циљ оставрује у мери и обиму који одговара затеченом стању у погледу примене међународних норми и националног законодавног оквира за остваривање политике родне равноправности, а сагледава кроз примену одредби ратификованих међународних докумената, општеприхваћених правила међународног права, као и праксе међународних тела која надзиру примену међународних докумената и домаћег законодавства.

2. ОПЦИЈА 1 – Усвајање нових и измена и допуна постојећих закона и прописа у областима обухваћених Стратегијом треба да омогуће унапређење и усаглашавање низа материјалноправних и процесноправних законских одредаба, чиме би се допринело унапређењу положаја жена у Републици Србији.

Све измене и допуне постојећих, као и усвајање нових законских и стратешких докумената у областима које обухвата ова стратегија, а који се односе на родну равноправност и којима се утиче на права и положај жена у Републици Србији, морају бити усаглашене са међународним стандардима и прописима (Пекиншка декларација и CEDAW конвенција). У оквиру ове опције мора се сагледати и ниво финансијских средстава опредељених из буџета на свим нивоима власти, за реализацију мера и активности дефинисаних овом стратегијом и припадајућим АП-овима, као и износ потенцијалних донаторских средстава.

Ова опција обухвата постепено и делимично унапређење стања и решавање проблема уз издвојена довољна буџетска средства, а кроз заједничко деловање одговорних институција и цивилног сектора на остваривању општег и посебних циљева ове стратегије. Како се ова стратегија усваја за период од 2021. до 2030. године, опција 1 обухвата анализу ефеката за период од првих пет година примене Стратегије.

3. ОПЦИЈА 2 – Свеобухватно испуњавање општег циља ове стратегије огледа се у потпуном испуњавању критеријума из АП за Поглавља 23 – Правосуђе и основна права и Поглавља 19 – социјална политика и запошљавање, усклађивање политика са стандардима ЕУ, ратификованим међународним уговорима у одговарајућим областима, и општеприхваћеним правилима међународног права, као и закључцима и препорукама које

је Република Србија добила од релевантних тела: закључци Извештаја ЕК о напретку Републике Србије (2018–2020), закључци Европског комитета за социјална права у вези са применом Европске социјалне повеље, Закључна запажања Комитета УН за елиминацију дискриминације жена у вези са Четвртим периодичним извештајем о примени Конвенције УН о елиминацији свих облика дискриминације жена, препорукама GREVIO експертске групе о законодавним и другим мерама примене одредби Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици у Србији, Индексом родне равноправности и Извештајима о праћењу ЦОР, посебно циља бр. 5.

Ова опција обухвата шири и координисани обухват у односу на опцију 1.

Опција 2 обухвата постепено и делимично испуњавање општег циља и потпуно испуњавање више од половине специфичних циљева стратегије, подразумева континуитет у њиховом испуњавању и козистентност резултата, током целог периода примене Стратегије, што представља реалну и могућу опцију за период имплементације од десет година, са пратећим АП-овима.

У поређењу опција, коришћена је мултикритеријумска анализа⁸⁹³, коришћењем следећих критеријума за оцену опција:

- а) ефективност—у којој мери се постиже општи циљ;
- б) конзистентност—у којој мери су политике којима се свеобухватно покрива област родне равноправности конзистентне једна са другом, тј. којом опцијом се постиже највиши ниво усаглашености политика на националном нивоу, као и ниво усаглашености са међународним стандардима у овој области;
- в) трошкови спровођења—колики су трошкови спровођења опције;
- г) одрживост—који су изгледи да ће одабрани модел резултирати одрживим напретком;
- д) степен координације—ефикасност надзора над применом, тј. којом опцијом се обезбеђује најбољи механизам праћења примене овог стратешког документа.

У анализи је коришћен модел по коме се свака опција у односу на предметни критеријум оцењује у односу на друге опције у распону од 1 до 5 (5 највиша оцена). Такође је одређено који критеријуми се сматрају одлучујућим, те су у том смислу ефективност, одрживост, опредељени износ трошкова за спровођење мера, степен координације, као и конзистентност одређени као најбитнији критеријуми за оцену опције. Пондер је дефинисан у укупном износу од 10, коначан ранг опције се добије множењем пондера са утврђеном оценом сваке опције.

⁸⁹³ Стратегија регулаторне реформе и унапређења система управљања јавним политикама за период 2016-2020. године, („Службани гласник РС”, број 8/16).

Критеријуми/опције	Пондер	Status quo	Опција 1	Опција 2
Ефективност	3	x1	x3	X4
Конзистентност	2	X1	X3	x4
Трошкови спровођења	2	X2	x3	X4
Одрживост	2	X2	x4	X4
Степен координације	1	x3	X4	X5
Резултат	10	16	33	41

Закључци анализе опција су да се само кроз свеобухватни приступ испуњавању међународно прихваћених обавеза државе у овој области може постићи највиши ниво испуњења општег циља, узимајући у обзир конзистентност јавних политика, свеобухватност и одрживост ефеката спровођења, као и ниво координације у реформском деловању и праћењу напретка у области родне равноправности.

7.2. Посебни циљеви и мере за њихово остваривање

Посебан циљ 1: Смањен родни јаз у економији, науци и образовању као предуслов и подстицај социо–економског развоја друштва

Овај посебни циљ допринеће смањењу родног јаза у економији кроз повећане шансе и прилике за одрживо запошљавање и samozapoшљавање, јачање предузетничких активности жена и учешћа у иновационој делатности, смањењу платног јаза на тржишту рада, препознавање, вредновање и редистрибуцију неплаћеног рада, повећано учешће жена у циркуларној, зеленој и дигиталној економији, као и укључивањем знања и научних потенцијала и друштвено одговорним односом према очувању и унапређењу животне средине и природних развојних ресурса.

Показатељ усхода	Јединица мере	Почетна вредност	Циљана вредност	Извори верификације
Индекс родне равноправности у домену рада (партиципација, сегрегација и квалитет рада)	Вредност индекса	2021: 68,2 (77, 62,5),	2030: 71,4 (80,9, 62,9);	РЗС: Индекс родне равноправности 2021.
Индекс родне равноправности у домену новца (финансијски ресурси и економска ситуација)		2021. 59,760,2 (47,7, 74,8)	2030: 81,6 (75,5, 88,1)	
Платни јаз између мушкараца и жена	%	2018: 9,6 %	2030: 5%	Истраживање о структури зарада, РЗС
Индекс родне равноправности у домену знања (образовно достигнуће и учешће, сегрегација)	Вредност индекса	2021: 57,3 (61,1; 53,7)	2030: 60	РЗС, Индекс родне равноправности

Мера 1.1. Подршка иновативним програмима и услугама за активацију жена на тржишту рада, и њихову повећану запошљивост и samozapoшљавање, те креирање радних места за жене са додатно отежаним приступом одрживом запошљавању и samozapoшљавању

Опис и ефекти мере: Ова мера има за циљ да резултира повећаном активацијом жена на тржишту рада, а посебно жена којима је приступ запошљавању и samozapoшљавању додатно отежан због дискриминације, места становања, здравственог стања, животних околности или из других разлога, као што су младе жене посебно из NEET групе (особе које нису у образовном систему, запослене или на обуци), жене свих старосних група, које живе на селу, жене ангазоване у неформалној економији, Ромкиње, жене и девојке са инвалидитетом, старије жене преко 55 година старости, самохране мајке, жене које су преживеле родно засновано насиље или су жртве трговине људима. Код активације на тржишту рада важно је обратити посебну пажњу на ЛГБТ заједницу и трансродне жене и мушкарце који су услед додатне дискриминације принуђени да посао траже често у неформалној економији. Имајући у виду отежано запошљавање жена старијих од 45 година, овом мером ће се пажња у имплементацији усмерити и на њих.

Ова мера посебно циља да подржи креирање одрживих програма и услуга на националном, покрајинском и локалном нивоу који ће допринети повећаној активацији и запошљивости или samozapoшљивости ове групе жена. Ова мера има неколико кластера активности и укључује следеће: подршка осмишљавању, пилотирању и реализацији иновативних програма активације, подршка задругарству и социјалном задругарству и социјалном предузетништву, подршка удружењима жена које реализују активности за економско оснаживање жена или пружају услуге које помажу женама да имају приступ тржишту рада, подршка програмима и услугама на којима заједно раде послодавци, националне, покрајинске и локалне институције у партнерствима са ОЦД, задругама и социјалним предузећима и академском заједницом, подршка развоју едукативних програма за унапређење знања и вештина којима се повећава запошљивост, а посебно у домену дигиталних вештина, финансијске писмености, и послова у домену зелене и циркуларне економије.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.

Институције учесници у спровођењу мере: СИПРУ, Министарство привреде, Министарство за бригу о селу, Министарство трговине, туризма и телекомуникација, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Покрајински секретаријат за привреду и туризам, Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство, ЈЛС, ОЦД, задруге, академска заједница, удружења послодаваца.

Показатељи резултата 1.1	Извори верификације
1.1.1: Стопа активности жена из циљне групе која је учествовала у програмима	Извештаји о ефектима програма, подаци Националне службе за запошљавање
1.1.2: Стопа запослености жена из циљне групе која је учествовала у програмима	Извештаји о ефектима програма, подаци Националне службе за запошљавање
1.1.3: Стопа незапослености жена из циљне групе која је учествовала у програмима	Извештаји о ефектима програма, подаци Националне службе за запошљавање
1.1.4: Број радних места креиран као резултат подршке задругарству и социјалном предузетништву	Извештаји МРЗБСП, извештаји задруга о креираним новим радним местима, извештаји Министарства за бригу о селу, Министарства привреде и Покрајинског секретаријата за привреду и туризам и Покрајинског секретаријата за пољопривреду, водопривреду и шумарство, извештај о учинку буџета на националном и покрајинском нивоу
1.1.5: Број програма и услуга које су креиране као подршка активацији жена на тржишту рада, разврстано по циљним групама, старосним групама, територијалној припадности и нивоу на којем се имплементира	Извештаји Националне службе за запошљавање, извештаји и увид у програме релевантних министарстава и покрајинских секретаријата, Извештај о учинку буџета

Мера 1.2. Препознавање, вредновање и редистрибуција неплаћеног кућног рада и повећање расположивог времена за плаћени рад, лични развој и слободно време.

Опис и ефекти мере: Ова мера има за циљ да резултира смањењем неплаћеног кућног рада и повећањем расположивог времена за плаћени рад и лични развој, и слободно време жена и мушкараца кроз препознавање, вредновање и редистрибуцију. Мера укључује више група активности као што су: континуирано истраживање и мерење и евидентирање неплаћеног рада, као и анализу ефеката које неплаћени рад има на квалитет свакодневног живота жена и мушкараца, вредновање неплаћеног рада кроз различите фискалне и пореске мере, едукативне програме и кампање о равномерној расподели неплаћеног кућног рада и бриге о деци и старијима у породицама, развој услуга неге и бриге за старије чланове домаћинства, развој услуга подршке особама које брину о члановима домаћинства који су особе са инвалидитетом, развој услуга бриге о деци у складу са потребама родитеља, а посебно једнородитељских породица, развој услуга подршке деци и породицама, повећање приступа услугама неге за старије и децу у руралним подручјима, подршка иновативним услугама које пружају подршку мајкама и очевима у вези са усклађивањем неплаћеног рада и њихових активности на тржишту рада, препознавање добрих примера из праксе, те подршка, како би добре праксе могле да се прошире и на друге средине. Ова мера укључује и измене и допуне оквира за стандардизацију и акредитацију услуга у заједници, тако да она препознаје мере које су сложеније, флексибилније и покривају истовремено више сектора, као и тамо где је потребно континуирано прилагођавање (на пример услуге које у себи садрже елементе

подршке образовању, бриге и неге о деци и старијима, услуге превенције здравља, помоћ у кући итд.) Ово је нарочито важно за мање заједнице где нема великог броја корисника и корисника, а постоје велике потребе, као и за област подршке неплаћеном раду где су за сада само неке услуге развијене. Даље, ова мера укључује и рад са послодавцима на подстицању програма који помажу усклађивање рада и родитељства и приватног живота.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство привреде, Министарство за бригу о селу, Министарство за бригу о породици и демографију, Министарство здравља, Министарство државне управе и локалне самоуправе, СИПРУ, Републички завод за статистику, удружења послодаваца, привредне коморе, ЈЛС, покрајински секретаријати, ОЦД, академска заједница итд.

Показатељи резултата 1.2	Извори верификације
1.2.1: Број доступних услуга неге и бриге о старијима, болеснима и деци, разврстано по општини, броју корисника у односу на број становника и оптерећеност, врсту пружалаца услуга	Извештаји МРЗБСП о услугама, извештаји локалних самоуправа о доступности услуга, независне анализе доступности услуга, Извештај СИПРУ: Мапирање услуга социјалне заштите и материјалне подршке у надлежности ЈЛС у Републици Србији
1.2.2: Број доступних програма које помажу усклађивање рада и родитељства од стране послодаваца	Извештаји МРЗБСП о услугама, извештаји ЈЛС о доступности услуга, анкете о задовољству корисника/ца, извештаји удружења послодаваца, информације из поднетих планова за унапређење родне равноправности из Закона о родној равноправности
1.2.3: Број сати и промене у коришћењу времена у правцу смањења сати неплаћеног рада	Истраживање о коришћењу времена, РЗС Истраживање спроводити на 3 године, што би значило 3 истраживања током периода спровођења Стратегије
1.2.4: Број законских и подзаконских аката и механизма за одговарајући институционални оквир за стандардизацију и акредитацију интегрисаних услуга	Увид у садржај законских и подзаконских аката, анализа садржаја оквира за стандардизацију и акредитацију услуга, извештаји МРЗБСП, извештаји ЈЛС о постојању и функционисању интегрисаних услуга
1.2.5: Број јавних информативних кампања о равноправном коришћењу времена	Извештаји о ефектима јавних кампања, увид у штампање, видео, аудио, дигиталне материјале, испитивање јавног мњења, истраживање о коришћењу времена
1.2.6: Број законских и подзаконских аката и механизма за вредновање неплаћеног рада	Увид у садржај законских и подзаконских аката, анализа садржаја

Мера 1.3. Смањење платног јаза између жена и мушкараца на тржишту рада у свим секторима и повећање учешћа жена у високо плаћеним пословима

Опис и ефекти мере: Ова мера има за циљ да допринесе смањењу платног јаза између жена и мушкараца, све до његовог потпуног елиминисања. Ова мера укључује измену и допуну одговарајуће легислативе, истраживања и анализе о узроцима платног јаза по секторима привреде и врстама занимања, и препоруке за смањење платног јаза, рад са послодавцима у јавном и приватном сектору, информативно едукативне кампање и активности које подижу свест о овом проблему међу послодавцима и запосленима и активности које препознају примере добре праксе. Ова мера укључује и анализу вредновања различитих послова, а нарочито послова који припадају такозваној социјалној инфраструктури (здравство, школство, наука, култура и уметност, послови неге и бриге за децу, старије, болесне, особе са инвалидитетом и др.) и њихово поновно вредновање у

складу са значајем које ти послови имају за друштво. Ова мера биће усмерена и ка отклањању баријера које жене имају за напредовање у послу и каријери у различитим секторима, а нарочито у најпрофитабилнијим гранама привреде и секторима где су подзаступљене попут ИКТ, финансијског сектора, енергетике итд. Ова мера укључује и родну анализу пензијског и пореског система, и реализацију препорука за унапређење тих система из родне перспективе на начин да допринесу смањењу платног јаза.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство финансија, Министарство привреде, Пореска управа, удружење послодаваца, синдикати, РФПИО.

Показатељи резултата 1.3	Извори верификације
1.3.1: Просечан платни јаз између мушкараца и жена по секторима	Извештаји МРЗБСП, независне студије и анализе института, организација, академске заједнице, статистички подаци РЗС, Индекс родне равноправности
1.3.2: Измењени закони и подзаконска акта и програми и унапређен систем тако да допринеси смањењу платног јаза	Увид у садржај законских и подзаконских аката, извештаји актера који спроводе меру, предлози и садржаји програма Министарства финансија, Министарства привреде <i>Ex-post</i> анализа измена
1.3.3: Измењени закони и подзаконски акти и програми и унапређен пензијски систем који допринеси смањењу платног јаза	Увид у садржај законских и подзаконских аката, извештаји актера који спроводе меру, предлози и садржаји програма МРЗБСП, ПИО фонда <i>Ex-post</i> анализа измена
1.3.4: Усвојени акти којима се унапређује институционални оквир и стварање механизма за постизање равноправности у зарадама	Увид у садржај законских и подзаконских аката, извештаји актера који спроводе меру
1.3.5: Удео жена у највишим зарадама	Подаци о зарадама

Мера 1.4. Успостављање системске подршке за започињање, развој и раст бизниса у већинском власништву жена и повећање профитабилности њихових предузетничких активности.

Опис и ефекти мере: Ова мера има за циљ да смањи родни јаз у предузетништву, повећа учешће жена у предузетништву која је резултат прилике/шансе на тржишту, олакша излазак из неформалне економије, повећа приступ информацијама, знању, капиталу, ресурсима финансијске и не финансијске подршке, повећа приходе, профитабилност, одрживост и стопу преживљавања бизниса у власништву жена.

Циљ ове мере је да створи континуирани систем подршке, који препознаје фазе у развоју пословања (започињање, развој и раст) и, сходно потребама сваке фазе, пружа одговарајућу подршку у континуитету, препознаје области у којима су груписана предузећа у власништву жена и подржава њихов одрживи развој и раст; препознаје области економије у којима су предузетнице мање заступљене, а перспективне су, и помаже у повећању учешћа жена у тим областима (на пример: зелена и циркуларна економија, обновљиви извори енергије, дигитална економија и економија знања и др.); препознаје родне аспекте предузетничке активности и предлаже начине за балансирање предузетничке активности са породичним и приватним животом. Ова мера укључује и анализу закона који обликују предузетничко пословање, а посебно када се ради о паушалним предузетницима и предузетницама и начину остваривања права на

породиљско, одсуство ради неге детета и /или родитељски додатак, право за случај незапослености и др.

Ова мера има неколико кластера активности које укључују: унапређење родне статистике у областима пословне статистике и регистара о привредним друштвима, кредитима и финансијским производима, као и вођење евиденција о учешћу жена у мерама подршке привреди, редовно праћење и анализу пословања предузећа према полу власника, сектору, региону итд. на годишњем нивоу; креирање едукативних програма и кампања које циљају да приближе женама предузетништво, као начин за остваривање прихода, повећање приступа информацијама и знањима од значаја за развој бизниса, програмима који доприносе повећаном учешћу жена у јавним набавкама и ланцима добављача, приступ стартап програмима подршке програмима за развој и раст бизниса који ће посебно циљати жене, приступ програмима финансијске подршке за развој и раст предузећа у проценту већем од учешћа у предузетништву, иновативне и друге финансијске производе који одговарају на потребе предузетница у различитим секторима привреде, програме развоја пословне инфраструктуре, која погађа посебно жене, као што су, на пример, пословни инкубатори и други слични системи подршке, као и подршку програмима организација жена и других ОЦД које су посебно усмерене на предузетничке активности жена.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство привреде и Привредна комора Србије.

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања; Министарство државне управе и локалне самоуправе, Покрајински секретаријат за привреду и туризам, Развојна агенција Србије (РАС), мрежа регионалних развојних агенција, ЈЛС, Народна Банка Србије, пословни инкубатори, РЗС, Агенција за привредне регистре (АПР), привредне коморе и удружења послодаваца.

Показатељи резултата 1.4	Извори верификације
1.4.1: Учешће жена у предузетништву	Извештаји Министарства привреде, Привредне коморе Србије, статистички подаци РЗС, базе АПР–а
1.4.2: Стопа преживљавања новооснованих предузећа у већинском власништву жена по секторима	Извештаји Министарства привреде, Привредне коморе Србије, статистички подаци РЗС, базе АПР–а
1.4.3: Стопа раста предузећа у већинском власништву жена по секторима	Извештаји Министарства привреде, Привредне коморе Србије, статистички подаци РЗС, базе АПР–а
1.4.4: Стопа профитабилности предузећа у већинском власништву жена по секторима	Извештаји Министарства привреде, Привредне коморе Србије, статистички подаци РЗС, базе АПР–а
1.4.5: Број и врста стално успостављених програма подршке предузетништву жена	Увид у садржај програма које успостављају актери релевантни за реализацију мере
1.4.6: Процент буџетских средстава одвојен за подршку предузетништву жена	Увид у буџетске планове и извештаје о потрошњи
1.4.7: Процент учешћа жена у секторима дигиталне, циркуларне и зелене економије ⁸⁹⁴	Извештаји и анализе актера задужених за примену мере, анализе Координационог тела за родну равноправност, независне процене и извештаји института, ОЦД
1.4.8.: Удео предузећа у власништву жена у високорастућим ⁸⁹⁵ секторима	Извештаји Министарства привреде, статистички подаци РЗС, базе АПР–а

⁸⁹⁴ Базна вредност за индикатор и детаљан начин израчунавања ће се разрадити у оквиру првог акционог плана.

Мера 1.5. Успостављање системске подршке за подстицање учешћа жена у друштвеним и технолошким иновацијама и повећању користи од иновационе делатности

Опис и ефекти мере: Ова мера има за циљ да смањи родни јаз у учешћу и добитима које проистичу из иновационе делатности. У оквиру ове мере је кластер различитих активности, које укључују: развој институционалног оквира за укључивање жена и девојака у технолошке и друштвене иновације, повећање учешћа жена и девојака у областима истраживања и развоја, повећање учешће жена у програмима подршке иновацијама, повећање приступа информацијама, знању, капиталу, ресурсима за подршку иновацијама, подстицање, препознавање и промоција иноваторки у друштву, промоција и подршка друштвеним и технолошким иновацијама и подстицање улагања у иновативност и у оним секторима у којима су жене на тржишту рада и предузећима у већинском власништву жена више заступљене. Даље, ова мера укључује подстицање жена и девојака на учешће у иновационој делатности повезаној са дигиталном, циркуларном и зеленом економијом, кроз истраживачке тимове, у својству стручњакиња, односно предузетница у овим областима. Ова мера подразумева и повећање учешћа жена у заштити интелектуалне својине и патената, повећање знања и информација о заштити интелектуалне својине и иновационој делатности. Поред тога, ова мера подстиче на посебно укључивање жена и девојака у научно–технолошке паркове, иновационе инкубаторе и сличне центре, као и формирање и подршку постојећим мултидисциплинарним мрежама иноваторки и научница уз подршку њиховом раду и активностима. Додатно, ова мера усмерена је и на успостављање континуираног финансирања развоја, пилотирања и скалирања иновативних решења и производа иноваторки. Ова мера укључује и повећање родних компетенција у сектору науке и технологије и интегрисање родне перспективе у све стратешке документе који се односе на иновациону делатност.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство привреде, Фонд за иновациону делатност, пословни инкубатори и технолошки паркови, СИПРУ, Завод за интелектуалну својину Републике Србије, привредне коморе, удружења послодаваца, РАС и мрежа развојних агенција.

⁸⁹⁵ Секторима који расту по вишој стопи од просека економије (број привредних субјеката у претежној делатности, број запослених, стопа профитабилности).

Показатељи резултата 1.5	Извори верификације
1.5.1: Број законских и стратешких докумената за развој друштвених иновација	Увид у садржај законских и стратешких докумената, анализа уродњавања законских и стратешких докумената за развој друштвених иновација
1.5.2: Степен уродњавања области иновационе делатности	Увид у садржај законских и стратешких докумената, анализа уродњавања законских и стратешких докумената за развој друштвених иновација, Жене и мушкарци у Републици Србији
1.5.3: Број програма обуке за јачање родне компетенције националног иновационог система (скуп организација, институција и њихових веза у функцији генерисања, дифузије и примене научних знања у Републици Србији) на свим нивоима	Извештаји о ефектима обука, независне процене и анализе капацитета националног иновационог система
1.5.4: Процент жена у заштити интелектуалне својине и патената, по врсти заштите	Извештаји и подаци Завода за интелектуалну својину Републике Србије
1.5.5: Процент жена у иновационој делатности на свим нивоима које имају приступ буџетској подршци	Увид у буџетска планирања и извештаје, независне анализе и студије, извештаји Фонда за иновациону делатност
1.5.6. Број и врста програма подршке друштвеним и технолошким иновацијама који посебно циљају жене	Програми подршке

Мера 1.6: Уродњавање јавних политика и законодавства у области предшколског и основношколског васпитања и образовања, јачање капацитета свих релевантних актера и институција и подизања нивоа свести о значају остваривања родне равноправности.

Опис и ефекти мере: Основни циљ ове мере јесте допринос смањењу родног јаза у образовању кроз уродњавање предшколског и основношколског васпитања и образовања. Уродњавање је процес који је потребно спроводити континуирано кроз унапређење јавних политика и правног оквира, јачање капацитета свих релевантних актера и институција и подизања нивоа свести о значају остваривања принципа родне равноправности. Ова мера је веома широка и комплексна и спроводиће се кроз неколико кластера активности. Најпре, ова мера подразумева увођење обавезних родно осетљивих и антидискриминаторних образовних програма и наставних садржаја у предшколско и основношколско образовање и васпитање, који укључују нове исходе и програме наставе и учења за основне школе са садржајима који афирмишу родну равноправност и повећавају видљивост женског доприноса у науци и култури. Мера укључује и ревизију наставних садржаја и уџбеника ради елиминисања родних стереотипа, дискриминаторних садржаја и дискриминаторског језика, као и исправљање ових садржаја уз увођење родно осетљивог језика у све наставне садржаје. Поред тога, мера укључује увођење образовања о сексуалном и репродуктивном здрављу и правима у складу са узрастом. Такође, ова мера подразумева успостављање регулаторног оквира за унапређивање компетенција запослених у образовању и васпитању путем увођења обавезних образовних програма о родној равноправности и укључивање садржаја о родној равноправности и дискриминацији у испит за добијање лиценце за рад у предшколским установама, школама/настави, односно, остваривању програма васпитно–образовног рада. Такође, да би се ова мера остварила, неопходно је унапредити прописе у области предшколског и основношколског образовања, као и јачати компетенције свих релевантних актера и институција у предшколском и основношколском образовању. Неопходно је изменити родно стереотипне и дискриминаторне садржаје из наставних планова, програма и

уџбеника и увести нове родно осетљиве и недискриминаторне садржаје. Такође, неопходне су и бројне активности за превазилажење родних стереотипа и предрасуда, стереотипних схватања родних улога, измену постојећих друштвених образаца понашања, као и сензибилисање свих актера и институција у предшколском и основношколском васпитању и образовању. Посебну пажњу је потребно обратити на девојчице и дечаке из осетљивих група (са инвалидитетом, из ромске заједнице, из сеоских и депривираних крајева, сиромашне), како у наставним плановима, програмима и уџбеницима, тако и кроз подизање нивоа свести у сарадњи са ОЦД и другим актерима који се баве заштитом права појединих група које су у већем ризику од дискриминације. Поред тога, неопходно је унапредити инклузивно васпитање и образовање и осигурати да девојчице ромске националности и девојчице са инвалидитетом имају једнаке шансе у образовању.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Завод за унапређивање образовања и васпитања.

Институције учесници у спровођењу мере: школске управе, органи аутономних покрајина и ЈЛС, предшколске установе, основне школе, СКГО.

Показатељ резултата мере 1.6	Извори верификације
1.6.1: Број ревидираних програма наставе и учења и уџбеника из којих су уклоњени родно засновани стереотипи, дискриминаторни садржаји и дискриминаторни језик.	Родна анализа наставних садржаја и уџбеника, извештаји Завода за унапређивање образовања и васпитања и Министарства просвете, науке и технолошког развоја, извештаји Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања.
1.6.2: Број исхода и програма наставе и учења који афирмишу родну равноправност и повећавају видљивост женског доприноса на нивоу предшколског и основношколског васпитања и образовања.	Родна анализа исхода и програма наставе и учења Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања и Завода за унапређење образовања и васпитања.
1.6.3: Број програма стручног усавршавања који укључују унапређивање компетенција запослених у образовању и васпитању о сексуалном и репродуктивном здрављу и правима у основношколском образовању.	Извештаји Министарства просвете, науке и технолошког развоја о спровођењу програма образовања о сексуалном и репродуктивном здрављу, на годишњем нивоу.
1.6.4: Број подзаконских аката за предшколско и основношколско образовање који укључују унапређивање компетенција запослених у образовању и васпитању у области родне равноправности.	Увид у садржај подзаконских аката.
1.6.5: Број запослених у предуниверзитетском образовању који су похађали обуке у области родне равноправности, разврстано по полу, нивоу образовања, школској управи/региону.	Извештаји и евалуације ефеката обука, које припремају реализатори и Завод за унапређење образовања и васпитања.
1.6.6: Број акредитованих обука у области родне равноправности.	Увид у садржај каталога акредитованих програма за стручно усавршавање запослених у образовању, на годишњем нивоу; извештаји Завода за унапређење образовања и васпитања о реализованим обука на годишњем нивоу.
1.6.7: Број одраслих жена из осетљивих група које су укључене у програм функционалног основног образовања одраслих (ФООО).	Извештај Министарства просвете, науке и технолошког развоја.

Мера 1.7. Уродњавање јавних политика и законодавства у области средњег образовања и васпитања, јачање капацитета свих релевантних актера и институција, подизање нивоа свести о значају остваривања родне равноправности и промоција инклузивног родно сензитивног доживотног учења

Опис и ефекти мере: Основни циљ ове мере јесте допринос смањењу родног јаза у образовању кроз уродњавање средњошколског образовања. Уродњавање је процес који је потребно спроводити континуирано кроз унапређење јавних политика и правног оквира, јачање капацитета свих релевантних актера и институција и подизања нивоа свести о значају остваривања принципа родне равноправности. Ова мера је веома широка и комплексна и спроводиће се кроз неколико кластера активности. Између осталог, ова мера подразумева увођење обавезних родно осетљивих и антидискриминаторних образовних програма и наставних садржаја у средњошколско образовање, као и креирање нових исхода и програма наставе и учења за средње школе са садржајима који афирмишу родну равноправност и повећавају видљивост женског доприноса у науци и култури. Такође, мера подразумева успостављање регулаторног оквира за унапређивање компетенција запослених у средњошколском образовању путем увођења обавезних образовних програма о родној равноправности и укључивање садржаја о родној равноправности у испит за добијање лиценце за рад у школама и настави. Поред тога, мера укључује и ревизију наставних садржаја и уџбеника за средње школе ради елиминисања родних стереотипа, дискриминаторних садржаја и дискриминаторског језика, а након тога и њихову измену. Мера укључује увођење образовања о сексуалном и репродуктивном здрављу и правима, укључујући и питања родних односа, родних улога и одговорног сексуалног понашања, са посебним акцентом на развијању програма рада са дечацима и младићима о њиховој одговорности и улози у чувању репродуктивног здравља и употребе контрацепције. Надаље, мера подразумева сет активности за смањење родне сегрегације у средњошколском образовању, укључујући и охрабривање девојчица и дечака за образовање за нетрадиционална занимања, што подразумева рад са ученицима/цама у основној школи кроз програме професионалне оријентације. Потребно је, такође, радити на ојачавању механизма за задржавање девојчица ромске националности у образовном систему, као и обезбеђивање равноправног приступа средњошколском образовању за девојчице из осетљивих група. Такође, мера укључује и активности подршке младим женама које су напустиле образовање, као и младим и малолетним мајкама за наставак школовања. Поред тога, један сет активности се односи на образовање одраслих и целоживотно учење.

Да би се ова мера остварила, неопходно је унапредити прописе у области средњошколског образовања и упоредо радити на јачању компетенција свих релевантних актера и институција у средњошколском образовању. Неопходно је изменити родно стереотипне и дискриминаторне садржаје из наставних планова, програма и уџбеника и увести нове садржаје, који ће бити родно осетљиви и недискриминаторни. Такође, неопходне су и бројне активности за превазилажење родних стереотипа и предрасуда, стереотипних схватања родних улога, измену постојећих друштвених образаца понашања, као и сензибилисање свих актера и институција у средњошколском образовању. Посебну пажњу потребно је обратити на девојчице и дечаке из осетљивих група, како у програмима наставе и учења и у уџбеницима, тако и кроз подизање нивоа свести у сарадњи са ОЦД и другим актерима који се баве заштитом права појединих група које су у већем ризику од дискриминације. Поред тога, посебну пажњу је потребно усмерити на девојке и младе

мајке које су напустиле образовање, те радити на подизању њихове свети и информисаности о могућностима наставка образовања, уз истовремено креирање посебних мера за наставак њиховог образовања. Надаље, неопходно је активно и координисано деловање свих релевантних актера и институција средњошколског образовања, како би се удруженим снагама радило на уродњавању средњошколског образовања. То, између осталог, укључује и широке националне кампање за оснаживање девојчица и дечака да бирају нетрадиционална „женска” и „мушка” занимања, како би се смањила родна сегрегација у образовању.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Институције учесници у спровођењу мере: Школске управе, средње школе, Национална служба за запошљавање.

Показатељ резултата мере 1.7.	Извори верификације
1.7.1: Број исхода програма наставе и учења са садржајима који афирмишу родну равноправност и повећавају видљивост женског доприноса у науци и култури.	Родна анализа исхода програма наставе и учења, извештаји Министарства просвете, науке и технолошког развоја и Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања.
1.7.2: Број ревидираних уџбеника за средње школе ради елиминисања родних стереотипа, дискриминаторних садржаја и дискриминаторног језика.	Родна анализа наставних садржаја и уџбеника, извештаји Завода за унапређивање образовања и васпитања, Министарства просвете, науке и технолошког развоја и извештаји Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања.
1.7.3: Број садржаја о сексуалном и репродуктивном здрављу и правима, као обавезних у програмима средњих школа.	Извештаји Министарства просвете, науке и технолошког развоја о спровођењу програма образовања о сексуалном и репродуктивном здрављу у средњим школама, на годишњем нивоу.
1.7.4: Број информисаних младих жена и младих мајки, које су напустиле образовање о могућностима наставка образовања.	Извештаји и евалуације ефеката; увид у информативни материјал (штампани, видео, аудио, дигитални), повратна информација од младих жена (анкета о задовољству корисница).
1.7.5: Удео девојчица и дечака у образовним профилима у којима учествују испод 40%.	Извештаји Министарства просвете, науке и технолошког развоја, статистички подаци РЗС
1.7.6: Обухват девојчица и дечака из осетљивих група (Рома/Ромкиња, девојчица/дечака са инвалидитетом) са средњим образовањем заснованим на начелима доступног инклузивног образовања.	Извештаји Министарства просвете, науке и технолошког развоја, МИЦС подаци.

Мера 1.8. Уродњавање јавних политика и законодавства у области образовања и науке, јачање капацитета свих релевантних актера и институција, подизања нивоа свести о значају остваривања родне равноправности и успостављање једнаких могућности за каријерно напредовање запослених жена и мушкараца

Опис и ефекти мере: Основни циљ ове мере јесте допринос смањењу родног јаза у образовању кроз уродњавање високошколског образовања и науке. Уродњавање је процес који је потребно спроводити континуирано кроз унапређење јавних политика и законодавног оквира, јачање капацитета свих релевантних актера и институција и подизања нивоа свести о значају остваривања принципа родне равноправности. Ова мера је веома широка и комплексна и спроводиће се кроз неколико кластера активности. Један сет активности односи се на уродњавање прописа у области високог образовања и науке,

односно, научних истраживања, укључујући и прописе који се односе на стандарде за акредитацију високошколских установа, као и стандарде за самовредновање и оцењивање квалитета високошколских установа. Такође, мера подразумева анализе којима ће се утврдити родно неосетљиви, родно стереотипни и дискриминаторни садржаји у силабусима и универзитетским уџбеницима, те њихову измену. Ова мера укључује сет активности које се односе на унапређивање и подржавање родних студија као извора знања о родним односима у сврху развијања критичне масе људског потенцијала у овој области и обезбеђивања стручног усавршавања људских ресурса за спровођење и унапређивање политике једнаких могућности, родне равноправности и елиминисање родно засноване дискриминације. Поред тога, подразумева активности за повећање видљивости родних студија и јачање утицаја родних студија на ширу академску заједницу, подстицање и подржавање интердисциплинарности у академским студијским програмима, уз увођење нових предмета из родних студија на универзитетима. Такође, мера се односи и на подстицање и подржавање студирања на специјалистичким, мастер и докторским студијама родних студија, нарочито припадница рањивих група, као и на повећање броја студената и студенткиња ових студија који се финансирају из буџета. Надаље, мера подразумева активности подстицања и финансијског подржавања циљаних научних теоријских и емпиријских истраживања и пројеката у области родне равноправности, укључујући и подршку истраживањима о специфичностима положаја вишеструко дискриминисаних група жена.

Да би се ова мера остварила, неопходно је предузети бројне активности на измени прописа, јачању капацитета запослених у високом образовању и науци. То, између осталог, укључује и сврставање научних истраживања у области родне равноправности у приоритетне теме основних и основних усмерених истраживања у области друштвених и хуманистичких наука, увођење квота за финансирање научних истраживања у области родне равноправности, прописивање да заступљеност родне перспективе у научно–истраживачким пројектима и родни баланс истраживачких тимова представљају критеријуме за њихово вредновање и слично.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Институције учесници у спровођењу мере: Национални савет за високо образовање, високошколске установе, Фонд за науку Републике Србије, научни институти.

Показатељи резултата 1.8	Извори верификације
1.8.1: Број подзаконских аката који садрже родно осетљиве стандарде и поступке за акредитацију студијских програма и високошколских установа	Увид у подзаконске акте за акредитацију студијских програма и високошколских установа.
1.8.2: Удео жена и мушкараца, студенткиња и студената, на високошколским установама на којима су мање заступљени, разврстано по региону, универзитетима, степену високошколског образовања.	Извештаји универзитета, Министарства просвете, науке и технолошког развоја о упису; извештаји са подацима високошколских установа на годишњем нивоу.
1.8.3: Број студенткиња и студената на родним студијама чије се образовање финансира из буџета.	Извештаји Министарства просвете, науке и технолошког развоја о упису.

1.8.4: Број студија и анализа у којима су утврђени и кориговани родно стереотипни и дискриминаторни садржаји у силабусима и универзитетским уџбеницима.	Преглед студија и анализа на годишњем нивоу.
1.8.5: Број научно–истраживачких пројеката у области родне равноправности	Извештаји научних института, високошколских установа, Националног савета за високо школство.

Посебан циљ 2. Обезбеђене једнаке могућности за остваривање и заштиту људских права као претпоставка развоја и безбедног друштва

Остваривањем овог посебног циља биће створене нормативне и друштвене претпоставке за равноправно остваривање и заштиту основних људских права, посебно људске безбедности, родно засноване дискриминације, родно заснованог насиља, насиља према женама и у породици, равноправности жена и мушкараца у политичком животу и одлучивању о јавним пословима као предуслова за развој безбедног друштва у коме ће бити обезбеђена владавина права, равноправност у приступу правди за жене и мушкарце, а посебно за рањиве групе, у складу са међународним стандардима, делотворни инструменти заштите права и ефикасна заштита права, у складу са начелом владавине права и неotuђивим људским правима на којима почива уставни поредак Републике Србије (члан 3. Устава).

Показатељ исхода	Јединица мере	Почетна вредност	Циљана вредност	Извори верификације
Индекс родне равноправности у домену моћи.	Вредност индекса	2021: 37,3	2030: 40	РЗС: Индекс родне равноправности
Обезбеђена владавина права кроз несметану примену антидискриминаторних закона и политика ради постизања одрживог развоја и приступа правди за све.	Делимична/потпуна примена	2020: Делимична примена	2030: Потпуна примена	Извештаји међународних тела за људска права, извештаји надлежних министарстава и независних механизма и тела, анализе и истраживања
% грађана и грађанки који су били дискриминисани због неког личног својства и % грађана и грађанки који нема поверења у рад независних институција.	%	2020: 25%; 34%	2030: 20%; 30%	Извештаји међународних тела за људска права, извештаји надлежних министарстава и независних механизма и тела, истраживања и анализе

Заступљеност жена у систему безбедности (МО и ВС, МУП)	%	2020: 22,94% МО и ВС; 26% МУП	2030: 50% (у МО и ВС, као и у МУП)	Извештаји Министарства одбране и Војске Србије о примени НАП 1325, Независни извештаји о примени НАП 1325
Индекса родне равноправности за сателитски домен насиља	Вредност индекса	2018. Нешто више од петине жена са навршених 15 година доживело физичко и/или сексуално насиље било од стране партнера или других особа.	2030: Вредност индекса родне равноправности за сателитски домен насиља; за 20% смањена стопа свих облика насиља према женама са навршених 15 година живота, посебно физичког и/или сексуалног насиља било од стране партнера или других особа и насиља у породици.	Индекс родне равноправности за Републику Србију

Мера 2.1. Успостављање институционалних претпоставки и нормативних гаранција за владавину права, једнаке могућности приступа правди и обезбеђивање ефикасне и делотворне заштите људских права и родне равноправности

Опис мере. Мера је усмерена на успостављање и унапређење институционалног, нормативног и стратешког оквира као и праксе, у складу са међународним стандардима ЕУ, УН, СЕ, као претпоставки за владавину права, унапређење приступа правди, обезбеђење ефикасне и делотворне заштите права и подизање капацитета актера који суделују у заштити људских права. Мера укључује, усвајање и/или измену прописа који регулишу независност судства, самосталност тужилаштва, бесплатну правну помоћ посебно услове за стицање овог права, круг корисника ове помоћи нарочито лица из рањивих и вишеструко дискриминисаних група, пружаоце бесплатне правне помоћи као и усклађивање аката о унутрашњој организацији и уређењу институција чија надлежност је везана за заштиту права, што су основни услови да грађани/ке у пуном капацитету и без било ког вида родно засноване дискриминације имају приступ правди, правично суђење и ефикасно остваре и заштите своја права. Поред тога, мера се односи и на успостављање једнаких могућности приступа правди и отклањање препрека као што су доступност инструмената заштите права, физичка приступачност, високи трошкови судског поступка, неинформисаност грађана/ки о људским правима и заштити права и др. које грађанима/кама, а посебно рањивим групама, отежавају приступ правди, укључујући и предузимање мера и активности које промовишу владавину права и доприносе остваривању права на приступ правди и ефикасној заштити права.

Мера укључује и подизање капацитета институција, континуирано унапређење знања и компетенција актера чије надлежности су везане за остваривање и заштиту људских права и родне равноправности, посебно права рањивих група, кроз различите облике систематске едукације о родној равноправности, међународним стандардима у овој области, родним стереотипима и предрасудама, као и континуирано информисање грађана/ки о њиховим правима и заштити права и промовисање владавине права.

Циљ ове мере је установљавање нормативних и институционалних претпоставки као и гаранција које обезбеђују владавину права, отклањају препреке у приступу правди, и осигуравају ефикасну заштиту људских права без родно засноване дискриминације, а у складу са међународним стандардима. Мера укључује и јачање капацитета, подизање нивоа знања о родној равноправности, родним стереотипима и предрасудама и стицање компетенција свих актера који, у оквиру својих надлежности, делују на унапређењу родне равноправности и заштити права, укључујући и сва права у вези са родном равноправношћу, као и промовисање владавине права и информисање најшире јавности, грађана/ки, посебно рањивих група о родној равноправности, људским правима и владавини права и значају ових питања за развој целокупног друштва као и за њихов свакодневни живот.

Ефекти ове мере огледаће се у успостављању системских гаранција које су претпоставка за владавину права у складу са међународним стандардима, а које укључују поделу власти, независност судства, самосталност тужилаштва, доступне и делотворне инструменте заштите права и ефикасну заштиту права, као и јачањем капацитета и подизањем знања и компетенција не само институција које надлежних за заштиту људских права и родне равноправности, већ и најшире јавности, грађана/ки, посебно рањивих група, кроз информисање значају, владавине права и родне равноправности развој друштва и њихов свакодневни живот.

Меру потребно је континуирано спроводити током целокупног периода за који се доноси ова стратегија.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство правде.

Институције учесници у спровођењу мере: Координационо тело за родну равноправност, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Високи савет судства, Државно веће тужилаца, Правосудна академија, Адвокатска комора Србије.

Показатељ резултата 2.1	Извори верификације
2.1.1: Број усвојених или измењених прописа који регулишу независност судства, самосталност тужилаштва, бесплатну правну помоћ, доступне и делотворне инструменте за ефикасну заштиту права у складу са међународним стандардима ЕУ, УН, СЕ	Увид у усвојене или измењене прописе и њихову усклађеност са међународним стандардима (ЕУ, УН, СЕ)
2.1.2: Број корисника услуге бесплатне правне помоћи, разврстано по полу, и основу захтева за добијање услуге, на годишњем нивоу	Увид у измене закона и подзаконских аката; извештаји пружалаца бесплатне правне помоћи, разврстани по полу, територијалној припадности, оптерећености и извештаји Министарства правде.
2.1.3: Број пружалаца бесплатне правне помоћи, разврстаних по броју и типу ове помоћи, и територијалној распоређености	Регистар пружалаца бесплатне правне помоћи и бесплатне правне подршке, извештаји Министарства правде на годишњем нивоу, увид у законе и подзаконске акте.

2.1.4: Број аката којима се обезбеђује приступ правди и правичном суђењу, и унапређује ефикасност институција у заштити права у складу са међународним стандардима и прописима	Увид у усклађене акте о организацији и уређењу институција; обједињене анализе, студије и евалуације института, ОЦД, Координационог тела за родну равноправност и Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог.
2.1.5: Број аката којима се обезбеђују стандарди и право на приступ правди и правичном суђењу, приступачност судова и тужилаштва, посебно особама из вишеструко дискриминисаних група како би се осигурала делотворна и ефикасна заштита права.	Увид у подзаконске акте и јавне политике; извештаји Министарства правде о обезбеђивању стандарда доступности и судова и тужилаштва; независни извештаји, студије и евалуације института, ОЦД; извештаји Високог савета судства и Државног већа тужилаца.
2.1.6: Број обучених професионалаца/ки из области правосуђа и адвокатуре на теме остваривања и заштите људских права, антидискриминационог законодавства и родне равноправности, посебно права рањивих група, разврстано по полу, територијалној припадности, типу институције	Извештаји и евалуације ефеката различитих типова обука на теме остваривања и заштите људских права и родне равноправности; извештаји Правосудне академије и Адвокатске коморе Србије о реализованим обукама.
2.1.7: Процент обучених професионалаца и професионалки који имају унапређена знања и вештине везане за заштиту људских права, посебно права рањивих група, антидискриминационо законодавство и родну равноправност	Извештаји и евалуације ефеката различитих врста обука на теме остваривања и заштите људских права и родне равноправности, улазни и излазни упитници.
2.1.8: Број информативних јавних кампања о остваривању и заштити људских права и родне равноправности као и заштити од дискриминације	Евалуације ефеката јавних кампања, информативни материјали (штампани, аудио, видео, дигитални), покривеност и утицај кампања на ширу јавност, резултати испитивања јавног мњења, медијски извештаји.

Мера 2.2. Унапређена безбедност жена у миру, конфликту и постконфликтном опоравку друштва, кризним и ванредним ситуацијама, кроз интегралну примену Резолуције 1325 СБ УН–Жене, мир и безбедност у Републици Србији

Опис мере: Мера је усмерена на унапређивање институционалног и нормативног оквира којим се обезбеђује повећана заступљеност, укљученост и одлучивање жена у свим процесима који се тичу очувања мира и безбедности, развијање механизма превенције ради повећања безбедности жена у миру, конфликту и постконфликтном опоравку друштва, кризним и ванредним ситуацијама, доступну и делотворну заштиту жена, као и унапређен систем подршке опоравку жена, које су претрпеле било који облик угрожавања безбедности, у складу са Законом о родној равноправности (члан 39), CEDAW конвенцијом, Резолуција СБ УН 1325, као и релевантним документима ЕУ у овој области (АП за родну равноправност ЕУ III 2021–2025 и АП ЕУ Жене, мир и безбедност 2019–2024.). Ова мера подразумева процену утицаја другог НАП 1325 (2017–2020) и услуга које се пружају женама и девојчицама жртвама насиља повезаног са сукобом, кризама и ванредним ситуацијама, као и израду и усвајање нових стратешких докумената у области безбедности (нови НАП 1325), имајући у виду Резолуција СБ УН 1325 (2000) о женама, миру и безбедности и накнадних повезаних резолуција, општу препоруку бр. 30 CEDAW комитета о женама у сукобу, превенцији сукоба и постконфликтним ситуацијама, као и закључна запажања CEDAW комитета у вези са Четвртим периодичним извештајем Републике Србије. Мера обухвата и усклађивање аката из области безбедности са

обавезама које проистичу из примене Закона о родној равноправности (област 5. Родна равноправност у области одбране и безбедности, члан 39).

Циљ мере је обезбеђивање равноправног учествовања жена у свим областима везаним за мир и безбедност и свим активностима везаним за спречавање и решавање сукоба и у постконфликтном јавном животу, кризним и ванредним ситуацијама, уз остваривање потпуне безбедности жена и девојчица у јавној и приватној сфери живота, кроз елиминацију свих облика насиља, укључујући трговину људима, сексуалне и друге облике експлоатације, посебно у време криза и ванредних ситуација.

Ефекти мере огледају се у издавању довољних средства за примену политике родне равноправности у области одбране и безбедности; успостављању механизма за ефикасно спровођење, праћење и процену утицаја НАП–а за спровођење Резолуције 1325, како на националном тако и на локалном нивоу; активно укључивање цивилног друштва, укључујући жене погођене сукобом и организације које раде са преживелима, у спровођење, праћење и процену утицаја НАП–а за спровођење Резолуције 1325, као и у развој било којег стратешког документа, мировних преговора, обнове и реконструкције након сукоба; у повећању заступљености и промоцији жена међу особљем за мировне преговоре и посредовање, укључујући и на вишим нивоима; у прикупљању података о учешћу жена у спровођењу НАП–а за спровођење Резолуције 1325 на законодавном, извршном и судском нивоу; у обезбеђивању процене потреба и ефикасном приступу правним, здравственим и психо социјалним услугама за све жене и девојке жртве насиља у вези са сукобом, укључујући жене и девојке из руралних подручја и жена и девојака из других друштвено осетљивих група; у предузимању мера за заштиту интерно расељених жена и девојака од присилног расељавања и насиља; и кроз унапређено стандардизовано прикупљање података о насиљу према женама и девојкама у вези са сукобом, кризним и ванредним ситуацијама.

Иако кризне ситуације различито утичу на мушкарце и жене, дечаке и девојчице, а сагледавање њихових родних димензија представља предуслов за потпуније разумевање изазова са којима се жене и мушкарци, а посебно рањиве групе суочавају, током епидемије болести COVID–19 није у довољној мери препозната родно условљена динамика кризе, чиме је ограничена превенција ескалације насиља и делотворност рада на безбедносним ризицима по жене и девојчице. Ефекти мере сагледавају се и кроз унапређење система заштите и подршке, који ће и током евентуалних будућих криза моћи адекватно да одговори на потребе жена и мушкараца.

Меру је потребно континуирано спроводити током целокупног периода за који се доноси ова стратегија.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство одбране.

Институције учесници у спровођењу мере: Координационо тело за родну равноправност, МУП, Министарство државне управе и локалне самоуправе, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, механизми РР и механизми за безбедност на националном, покрајинском и локалном нивоу.

Показатељ резултата 2.2	Извори верификације
2.2.1. Број усвојених или измењених прописа којима се регулише родна равноправност у области одбране и безбедности на свим нивоима власти	Увид у усвојене или измењене прописе и њихову усклађеност са међународним стандардима (ЕУ, УН, СЕ), усвојен НАП 1325, ЈАП–ови за родну равноправност и ЈАП–ови за безбедност.
2.2.2. Број/процент жена које равноправно учествују у свим областима у вези са миром и безбедношћу, активностима у вези са спречавањем и решавањем сукоба, постконфликтним, кризним и ванредним ситуацијама на националном и локалном нивоу	Извештаји Политичког савета Владе, Оперативног тела Владе, Комисије за праћење спровођења НАП-а, Аналитичке групе МО о примени НАП 1325, Извештаји ресорних институција, КТРО.
2.2.3. Број именованих особа од поверења, саветника/ца за спровођење НАП-а, саветника/ца за род у свим цивилним и војним мисијама УН и ЕУ	Извештаји Политичког савета Владе, Оперативног тела Владе, Комисије за праћење спровођења НАП-а, Аналитичке групе МО о примени НАП 1325, Извештаји о примени НАП 1325.
2.2.4. Број одржаних обука и број обучених особа од поверења, саветника/ца за спровођење НАП-а, саветника/ца за род у свим цивилним и војним мисијама о родно заснованом насиљу и примени антидискриминационог законодавства	Извештаји са реализованих обука, евалуације ефеката обука на годишњем нивоу, евалуације дугорочних ефеката и примене знања и вештина са обука, Извештаји Аналитичке групе МО о примени НАП 1325; Извештаји ресорних институција, Извештаји о примени НАП 1325.
2.2.5. Број обука и број представника из сектора правосуђа, одбране и безбедности који су похађали обуке за реформу сектора безбедности, разоружање и реинтеграцију, хуманитарну помоћ, добру управу, људска права и транзициону правду.	Извештаји са реализованих обука, евалуације ефеката обука на годишњем нивоу, евалуације дугорочних ефеката и примене знања и вештина са обука; Извештаји МО, Војске РС, МП, Извештаји о примени НАП 1325.
2.2.6. Број именованих и обучених контакт особа за примену НАП 1325 у органима државне управе и локалне самоуправе на свим нивоима	Подаци органа државне управе и локалне самоуправе, Извештаји о примени НАП 1325, КТРО .
2.2.7. Број израђених и усвојених ЈАП-ова и уграђених мера које подржавају специфичне безбедносне потребе жена, девојака и девојчица у локалним заједницама посебно из вишеструко дискриминисаних и рањивих група	ЈАП-ови за родну равноправност, ЈАП-ови за безбедност; Извештаји о примени НАП 1325, КТРО.
2.2.8. Број усвојених мера ради одузимања ватреног оружја или ограничења приступа ватреном оружју починиоцима насиља	Извештај МУП и МО, Извештај о примени НАП 1325.
2.2.9. Број услуга и број жена/девојака корисница свеобухватне правне заштите и психосоцијалне подршке жртвама родно заснованог насиља, склоништа, посебно припадницама вишеструко маргинализованих и дискриминисаних група у конфликту, кризним и ванредним ситуацијама, на свим нивоима власти	Извештај о примени НАП 1325, КТРО, Извештаји МУП-а, Извештаји пружалаца услуга (установе социјалне заштите и специјализоване женске организације које пружају услуге женама жртвама насиља).
2.2.10. Износ/процент средстава намењен финансирању примене НАП 1325 у буџетима на свим нивоима власти, као и проценат средстава који се издваја за финансирање услуга које пружају женске ОЦД	Буџет РС, Буџети АПВ и локалних самоуправа, Извештаји о извршењу буџета.

2.2.11. Број ОЦД укључених у креирање и примену мера, праћење и извештавање о кршењу људских права над женама и девојкама у сукобима, укључујући сексуално искориштавање и злостављање, узнемиравање/сексуално узнемиравање и друге облике сексуалног и родно заснованог насиља, укључујући и насилни екстремизам.	Извештај о примени НАП 1325, КТРР, Извештаји ОЦД, Извештаји о браниоцима/бранитељкама људских права у Републици Србији, Извештаји о стању у области људских права у Републици Србији.
--	---

Мера 2.3. Унапређена безбедност жена и девојчица у јавној и приватној сфери кроз елиминацију свих облика насиља, укључујући трговину људима, сексуалне и друге облике експлоатације, посебно у време криза и ванредних ситуација

Опис мере: Мера је усмерена на унапређење свеобухватног нормативног, политичког и институционалног оквира за спречавање и сузбијање свих облика родно заснованог насиља према женама и насиља у породици. Мером се обезбеђује унапређење правног оквира за спречавање и заштиту од родно заснованог насиља према женама, укључујући и његово инкриминисање и обештећење жртава, усаглашено са међународним стандардима утврђеним Истанбулском конвенцијом као и усклађивање законских дефиниција различитих облика насиља.

Овом мером доприноси се спровођењу Закона о родној равноправности, у делу 6. Спречавање и сузбијање родно заснованог насиља: забрана насиља на основу пола, полних карактеристика, односно рода и насиља према женама (члан 51), посебне мере и програми (члан 52), обавеза пријављивања насиља (члан 53), Опште и Специјализоване услуге подршке (чл. 54. и 55), реализација програма за лица која су извршила насиље (члан 56), спречавање насиља као и финансијска средства за организовање и спровођење специјализованих услуга (чл. 57. и 58). Поред овог, применом мере се унапређује спровођење постојећих политика и мера у оквиру свеобухватног и координисаног одговора надлежних институција у борби против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици, предлаже усвајање подзаконских аката и успостављање механизма за ефикасно спровођење закона у овој области; обезбеђују се институционални поступци, стандарди и процедуре ради обезбеђивања задовољавајућег нивоа безбедности жена и мушкараца, девојчица и дечака. Такође, овом мером обезбеђује се транспарентно, стабилно и одрживо финансирање политика, мера и специјализованих услуга за подршку женама које пружају институције, установе и женске ОЦД, а којима се доприноси смањењу насиља према женама и унапређује приступ делотворној заштити и подршци за излазак из ситуације насиља, превазилажење трауме и оснаживању свих жена са искуством родно заснованог насиља, а нарочито када је реч о Ромкињама, женама са инвалидитетом, женама са села, старијим женама, женама хомосексуалне или бисексуалне оријентације и другачијег родног идентитета, женама жртвама трговине људима, азиланткињама/ мигранткињама.

Мером се доприноси успостављању јединственог и стандардизованог система прикупљања, евидентирања, праћења и размене података о свим облицима насиља према женама и насиља у породици, укључујући и феминизација – родно засновано убиство жена, сексуално узнемиравање и сексуално уцењивање, који укључује све релевантне државне органе и институције, као и женске ОЦД које се баве сузбијањем насиља над женама и заштитом жртава и правовременом, објективном, редовном и на подацима заснованом информисању јавности о последицама и узроцима насиља над женама и ефектима примене мера превенције и заштите жртава у Републици Србији.

Сагледавање родних аспеката представља предуслов за потпуније разумевање изазова са којима се жене и мушкарци, девојчице и дечаци суочавају у насилним ситуацијама. Током епидемије болести COVID–19 није препозната родно условљена динамика насиља, чиме је ограничена превенција ескалације насиља и делотворност рада институција на безбедносним ризицима по жене, заштити и подршци жртвама насиља.

Мером се улажу додатни напори како би се унапредио систем заштите и подршке који ће и током других евентуалних кризних и ванредних ситуација, моћи адекватно да одговори на потребе жена и мушкараца, девојчица и дечака. Ризику од родно заснованог насиља током кризних и ванредних ситуација посебно су изложене жене из осетљивих друштвених група, као што су Ромкиње, жене са инвалидитетом, жене са села, самохране мајке, жене жртве трговине људима, азиланткиње/мигранткиње, жене хомосексуалне и бисексуалне оријентације и другачијег родног идентитета и др. Мером се доприноси спречавању ширења мизогиних и секстичких порука и сензационалистичком извештавању о насиљу према женама.

Циљ мере је постизање пуне сигурности жена и мушкараца, девојчица и дечака, у приватној и јавној сфери живота, кроз спречавање и сузбијање свих облика родно заснованог насиља.

Ефекти мере огледају се у обезбеђивању заштите и санкционисању сваког облика насиља који је заснован на полу, полним карактеристикама, односно роду и родном идентитету и насиља према женама у приватној и јавној сфери, заштити других лица која су непосредно или посредно угрожена вршењем или последицама извршеног насиља, као ни лица која су пријавила акт насиља. Поред овога, ефекти мере се огледају у заштити жртва насиља у циљу спречавања насиља и остваривања права на живот без насиља, кроз обезбеђивање доступности општих услуга помоћи и подршке, подршци у становању и економском оснаживању жена, превентивним деловањем и програмима рада са учиниоцима насиља, као и утицајем на ширење мизогиних и секстичких порука и сензационалистичко извештавање о насиљу према женама у медијима и о насиљу на интернету. Ефекти мере такође се сагледавају и кроз координисано деловање институција у циљу остваривања нулте толеранције на насиље.

Меру је потребно континуирано спроводити током целокупног периода за који се доноси Стратегија.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство правде.

Институције учесници у спровођењу мере: Координационо тело за родну равноправност, Министарство унутрашњих послова, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог и Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.

Показатељ резултата 2.3.	Извори верификације
2.3.1. Број усвојених или измењених прописа којима се унапређује ефикасност институција у спречавању и заштити жена и мушкараца, девојчица и дечака, у јавној и приватној сфери, од свих облика родно заснованог насиља.	Увид у усвојене или измењене прописе и њихову усклађеност са међународним стандардима (ЕУ, УН, СЕ).
2.3.2. Број усвојених или измењених прописа којима се обезбеђује усклађивање законских дефиниција различитих облика насиља.	Увид у усвојене или измењене прописе и њихову усклађеност са међународним стандардима (ЕУ, УН, СЕ). Извештај о примени ЦОР за циљ 5. индикатор 5.1.1, Извештај CEDAW комитета и извештај GREVIO групе.
2.3.3. Број усвојених или измењених прописа којима се унапређује координисани одговор институција на све облике родно заснованог насиља.	Увид у усвојене или измењене прописе и њихову усклађеност са међународним стандардима (ЕУ, УН, СЕ) Извештаји МП, група за координацију и сарадњу, извештај МУП, ЦСР.
2.3.4. Број пријава свих облика родно заснованог насиља према женама и девојчицама, у јавној и приватној сфери, по врсти насиља, односу са насилником, и узрасту жртве, посебно насиља које је засновано на полу, полним карактеристикама, односно роду и родном идентитету.	Извештаји МУП и МП, извештаји специјализованих ОЦД.
2.3.5. Број жртава трговине људима, разврстано према полу, узрасту, и облику експлоатације.	Извештаји МУП и МП, извештаји специјализованих ОЦД.
2.3.6. Процент/број кривичних пријава/оптугења и број правоснажних пресуда за кривичних дела са елементима насиља, посебно за кривична дела сексуалног насиља и трговине људима.	Извештај МП.
2.3.7. Број доступних општих и специјализованих услуга за жене жртве насиља и трговине људима, на локалном нивоу, посебно услуге становања и економског оснаживања, и број корисница ових услуга разврстано по врсти услуге, старосној доби корисница услуге и припадности корисница некој од рањивих група.	Извештај МРЗБСП, CEDAW, комитета и GREVIO извештаји, Извештаји специјализованих ОЦД.
2.3.8. Износ/процент средстава намењен финансирању услуга за жене жртве насиља у буџетима на свим нивоима власти, као и проценат средстава који се издваја за финансирање ових услуга које пружају женске ОЦД	Буџет Републике Србије, Буџети АПВ и локалних самоуправа, Извештаји о извршењу буџета.
2.3.9. Број ОЦД које су пружају услуге жртвама насиља, активне су у заштити права жртава, које се залажу за измене дискриминаторних друштвених норми и родних стереотипа и надгледају примену међународних стандарда у заштити жртава родно заснованог насиља	CEDAW и GREVIO извештаји, Извештаји ОЦД.
2.3.10. Број превентивних програма/интервенција рада са учиниоцима насиља у циљу спречавања насиља.	Извештај МРЗБСП, извештаји ЈЛС.

2.3.11. Број истраживања преваленце насиља, јавних кампања за промену свести и ставова јавности о родно заснованом насиљу и родно сензитивних навода у медијима о случајевима родно заснованог насиља.	Истраживање о преваленци насиља у Републици Србији, Извештај о ефектима јавних кампања, анализе о извештавању медија о случајевима родно заснованог насиља.
2.3.12. Број жена и мушкараца, девојчица и дечака, који разумеју да ни једна врста насиља није прихватљива.	Извештаји о спроведеним истраживањима и о евалуацији ефеката информативних кампања, заступљеност у медијима, увид у информативне материјале (штампане, видео, аудио, дигиталне), извештаји о партиципацији грађана и грађанки (покрети, удружења, неформалне групе) у прикупљању информација.

Мера 2.4. Јачање капацитета, унапређивање институционалног и нормативног оквира родне равноправности у политичком животу и обезбеђивање равноправног учешћа жена и мушкараца, посебно рањивих група у одлучивању о јавним пословима

Опис мере: Мера је усмерена на унапређивање институционалног и нормативног оквира у коме се одвија политички живот и успостављају претпоставке за постизање родне равноправности у овој области, као и равноправно учешће жена и мушкараца, посебно рањивих група у одлучивању о јавним пословима у складу са Законом о родној равноправности (чл. 1, 3. и 7). Мера укључује израду и усвајање и/или измену прописа који регулишу политички живот, једнаке могућности учешћа жена и мушкараца и посебно рањивих група у политичком животу, актере који учествују у политичком животу као и учешће грађана и грађанки и посебно рањивих група у одлучивању о јавним пословима. Ова мера подразумева и усклађивање аката о унутрашњој организацији и уређењу органа јавне власти, аката политичких странака, синдиката и удружења грађана и предузимање посебних мера како би се смањио родни јаз и обезбедила родно уравнотежена заступљеност у управљачким и надзорним телима и на руководећим местима у институцијама, јавним установама, посебно у ЈЛС, месним заједницама, на изборним листама и у органима за спровођење избора, политичким странкама, синдикатима и удружењима грађана и како би се успоставиле претпоставке за равноправно учешће жена и мушкараца и, посебно, рањивих група у планирању, припреми, доношењу и спровођењу одлука које утичу на њихов положај, уз уважавање њихових интереса, потреба и приоритета приликом обликовања и одлучивања о јавним политикама, у складу са Законом о родној равноправности (чл. 7, 10, 26, 47. и 48), као и препорукама CEDAW комитета.

Мера је усмерена и на континуирано унапређење знања и компетенција актера који учествују у политичком животу (институције јавне власти на свим нивоима, политичке странке, синдикати ОЦД и др.), везана за родну равноправност, родне стереотипе и предрасуде, посебно у односу на рањиве групе, кроз различите облике континуиране и систематске едукације која се организује у органима јавне власти, политичким странкама, синдикатима и ОЦД, о питањима значајним за родну равноправност, родним стереотипима и предрасудама и њиховом превазилажењу, посебно у односу на рањиве групе и интегрисању родне перспективе у политички живот и јавне политике, као и информисање најшире јавности, грађана/ки о питањима везаним за родну равноправност значајним за њихов свакодневни живот, као и праву на равноправно учешће грађана/ки у одлучивању о јавним пословима.

Циљ мере је смањење родног јаза у политичком животу и превазилажење предрасуда и стереотипа који политички ангажман жена редукује само на области друштвеног живота које се традиционално сматрају женским пословима, посебно у политичким странкама, синдикатима, ОЦД и на руководећим местима у органима јавне власти, јавним установама, највишим позицијама у ЈЛС и месним заједницама, као и обезбеђивање равноправног учешћа жена и мушкараца, а посебно рањивих група у одлучивању о јавним пословима и питањима значајним за њихов свакодневни живот.

Ефекти ове мере огледаће се у успостављању системских, институционалних гаранција, подизању капацитета и компетенција актера који учествују у политичком животу, унапређеним знањима о родној равноправности и праву на равноправно учешће у одлучивању о јавним пословима и информисању најшире јавности грађана/ки као претпоставки за равноправно учешће жена и мушкараца, а посебно рањивих група у политичком животу и одлучивању о јавним пословима и питањима значајним за њихов свакодневни живот.

Меру је потребно континуирано спроводити током целокупног периода за који се доноси ова стратегија.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: Координационо тело за родну равноправност, Министарство културе и информисања, Министарство државне управе и локалне самоуправе, механизми РР на нивоу АПВ, као и на нивоу ЈЛС, политичке странке, синдикати, ОЦД, медији, НАЈУ, Правосудна академија.

Показатељ резултата 2.4	Извори верификације
2.4.1. Број закона и подзаконских аката који су измењени или усвојени како би се остварила родна равноправност у политичком животу и одлучивање о јавним пословима.	Увиди у текстове закона и подзаконских аката, анализа садржаја.
2.4.2. Удео жена у јавном и политичком животу на националном, покрајинском и локалном нивоу, у органима законодавне, извршне и судске власти, као и на руководећим местима и у управљачким телима, разврстано по полу и припадности друштвеној осетљивој групи (Ромкиње, жене са инвалидитетом, старије жене, итд.).	Подаци и извештаји институција система на националном, покрајинском и локалном нивоу (Народна скупштина, Влада, Скупштина АПВ, Покрајинска влада, ЈЛС) о броју жена и мушкараца и припадности некој рањивој групи. Индекс родне равноправности за домен моћи.
2.4.3. Удео жена у синдикатима, политичким странкама и покретима, удружењима, разврстано по лидерским и извршилачким позицијама, областима, припадности друштвено осетљивим групама (Ромкиње, жене са инвалидитетом, старије жене, итд.)	Доступни подаци и извештаји синдиката, политичких странака и покрета, удружења о чланству.
2.4.4. Број реализованих обука о родној равноправности, смањењу родних стереотипа и равноправном учешћу жена и мушкараца у јавном и политичком животу за представнике/це институција јавне власти	Извештаји и евалуације ефеката обука о родној равноправности, смањењу родних стереотипа и равноправном учешћу у јавном и политичком животу, на годишњем нивоу; извештаји и евалуације НАЈУ.

2.4.5. Број обучених представника/ца институција јавне власти о родној равноправности, смањењу родних стереотипа и равноправном учешћу жена и мушкараца у јавном и политичком животу, разврстано по полу, институцији јавне власти, региону.	Извештаји и евалуације ефеката обука о родној равноправности, смањењу родних стереотипа и равноправном учешћу у јавном и политичком животу, на годишњем нивоу; извештаји и евалуације НАЈУ.
2.4.6. Број обучених представника/ца синдиката, политичких странака и покрета, удружења о родној равноправности, смањењу родних стереотипа и равноправном учешћу жена и мушкараца у јавном и политичком животу, разврстано по полу, афилијацији и нивоима организације власти.	Извештаји са реализованих обука, евалуације ефеката обука на годишњем нивоу, евалуације дугорочних ефеката и примене знања и вештина са обука.
2.4.7. Број јавних кампања за равноправно учешће жена у јавном и политичком животу, разврстано по нивоима власти, носиоцима кампања, региону/територијалном обухвату, изворима финансирања.	Евалуације ефеката јавних кампања, произведени материјали (штампани, видео, аудио, дигитални); медијски извештаји о обухвату и заступљености на телевизијама и радио програмима са националном и/или локалном фреквенцијом; испитивање јавног мњења (повратне информације на ефекте кампање); извештаји Координационог тела за родну равноправност, Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог и Министарства културе и информисања.

Посебан циљ 3. Успостављена приступачна и свеобухватна здравствена заштита и обезбеђена социјална сигурност

Остваривањем овог посебног циља обезбеђује се здравствена заштита и социјална сигурност за све жене и мушкарце у складу са принципом социјалне правде као једним од темељних принципа на којима почива Устав, кроз реализацију мера и активности које омогућавају приступачну и свеобухватну здравствену заштиту свим женама и мушкарцима као претпоставку за унапређење здравља, смањење неједнакости жена и мушкараца, њиховој социјалној сигурности и прерасподели неплаћених послова стараша.

Показатељ исхода	Јединица мере	Почетна вредност	Циљана вредност	Извори верификације
Индекс родне равноправности у домену здравља (здравствени статус, понашање, приступ здравственој заштити).	Вредност индекса	2021: 84,1, (88,3, 72,3, 93,1)	2030: 87,8; (92,0, 74,8, 98,3).	Индекс родне равноправности
Обухват жена старијих од 15 година превентивним гинеколошким прегледима.	%	2019: 9%	2030: 60%	Подаци и извештаји Института за јавно здравље, извештаји Министарства здравља

Удео жена у ризику од сиромаштва и социјалне искључености.	%	2019: 31,7%	2030: 30%	Анкета о приходима и условима живота (SILC)
Доступност и приступачност услуга социјалне заштите за грађане и грађанке, разврстано по корисницима и полу, пружаоцима услуга, јавним расходима, територијалној покривености.	Недовољно/ делимично /потпуно доступне и приступачне услуге социјалне заштите	2021: Недовољно доступне и приступачне услуге социјалне заштите	2030: Потпуно доступне, и приступачне, услуге социјалне заштите	Извештаји Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, извештај о буџетским издвајањима, увид у годишње планирање буџета
Индекс родне равноправности у домену времена (брига о домаћинству, друштвене активности)	Вредност индекса	2018: 65,7 (56, 41,9)	2030: 64,9 (69,1, 61,0).	Индекс родне равноправности

Мера 3.1. Унапређење доступности и квалитета здравствене заштите без дискриминације, укључујући програме ране превенције сексуалног и репродуктивног здравља, рака дојке и рака грлића материце, као и подизање свести о савременим облицима контрацепције и побољшање приступа услугама за планирање породице.

Опис мере: Мера је усмерена на унапређење доступности и квалитета услуга здравствене заштите, раног откривања болести и лечења жена и мушкараца, посебно од кардиоваскуларних и малигних болести, депресије, деменције, као и остеопорозе, анемије, те обољења и стања у вези са трудноћом и порођајем који су водећи узроци оболевања у репродуктивном периоду живота жена. Мера укључује израду и/или измену прописа који регулишу здравствену заштиту, као и повећање расположивих финансијских, техничких и људских ресурса у овој области који треба да допринесу повећању доступности и приступачности здравствене заштите, посебно вишеструко дискриминисаним групама жена и девојчица. Поред тога, мера се односи на унапређење спровођења организованих превентивних прегледа (скрининга) за рано откривање рака дојке и рака грлића материце, на подизање свести о савременим облицима контрацепције и побољшање приступа контрацепцији, укључујући обезбеђивање универзалног покривања повезаних трошкова у оквиру обавезног здравственог осигурања, као и на повећање броја саветовалишта за репродуктивно здравље. Мера укључује организовање едукација и медијских кампања према младима, ромској популацији и старијим женама, такође, укључује информисање и образовање становништва о значају заштите здравља, спречавања болести и побољшања квалитета живота упражњавањем здравих стилова живота, спорта и рекреације. Мера укључује праћење последица загађења изазваних факторима ризика из животне средине на здравље жена и мушкараца и организовање превентивних прегледа у најугроженијим деловима Републике Србије. Мера укључује и активности континуираног унапређивања знања здравствених радника о родној равноправности, правима рањивих група и дискриминацији.

Циљ ове мере је стварање претпоставки за унапређење здравља и смањивање неједнакости у здрављу повећањем доступности и квалитета услуга здравствене заштите ради смањивања водећих здравствених ризика по здравље, спречавања и сузбијања болести, као и унапређења репродуктивног здравља жена и мушкараца.

Мера треба да унапреди спровођење организованих превентивних прегледа, информисаност жена и мушкараца о заштити здравља, значају превенције и здравим стилевима живота, који подразумева упражњавање спортских и рекреативних активности, а укључује и подизање нивоа знања здравствених радника о родној равноправности, родним стереотипима, предрасудама и дискриминацији ради унапређења односа према пацијентима/кињама, посебно рањивим групама становништва.

Ефекти примене ове мере огледаће се у побољшању здравља жена и мушкараца захваљујући унапређењу доступности и квалитета здравствене заштите, организованих превентивних прегледа, повећања финансијских, техничких и људских ресурса у установама здравствене заштите на примарном, секундарном и терцијарном нивоу, као важних претпоставки за унапређење доступности и квалитета услуга здравствене заштите. Мери је потребно континуирано спроводити током целокупног периода за који се доноси ова стратегија.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство здравља.

Институције учесници у спровођењу мере: Координационо тело за родну равноправност, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, здравствене установе на примарном, секундарном и терцијарном нивоу здравствене заштите (из Плана мреже здравствених установа, и у приватном власништву), Здравствени савет Србије, Лекарска комора Србије, Комора медицинских сестара и техничара Србије, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут” (Институт за јавно здравље Војводине и заводи за јавно здравље), установе социјалне заштите, образовне и научне установе, стручњаци, ОЦД и женске организације, међународни донатори, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Министарство омладине и спорта, Министарство културе и информисања, ЈМУ (Јавне медијске установе РТС и РТВ), медијске куће и новинарска удружења.

Показатељ резултата 3.1	Извори верификације
3.1.1: Број здравствених услуга које су у потпуности доступне и приступачне свим грађанима и грађанкама, посебно особама из вишеструко дискриминисаних група.	Извештаји Министарства здравља о доступности и приступачности здравствених услуга; SILC, Национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији, EHIS, независни извештаји, евалуације и студије; извештаји ОЦД.
3.1.2: Број грађана и грађанки који користе превентивне прегледе и рано лечење, посебно од кардиоваскуларних и малигних болести, депресије, деменције, као и остеопорозе, анемије, болести изазваних факторима ризика из животне средине, разврстано по полу, узрасту, територијалној припадности.	Извештаји Министарства здравља, Института за јавно здравље о коришћењу здравствених услуга и здравственог стања становништва.
3.1.3: Број жена у репродуктивном периоду које користе превентивне гинеколошке прегледе, редовне прегледе у вези са трудноћом и порођајем, разврстано по узрасту, територијалној припадности, припадности некој друштвено осетљивој групи.	Извештаји Министарства здравља, Института за јавно здравље о коришћењу здравствених услуга и здравственог стања становништва.

3.1.4: Број жена обухваћених обавезним организованим превентивним прегледима (скрининг).	Извештаји Министарства здравља, Института за јавно здравље (Канцеларије за скрининг) о организовању и одзиву на организоване превентивне прегледе
3.1.5: Број измењених и усвојених законских и подзаконских аката који обезбеђују приступ и квалитет здравственим услугама.	Увид у садржај законских и подзаконских аката, анализе ефеката јавних политика; Извештаји о унапређењу квалитета здравствене заштите
3.1.6: Број здравствених радника/ца који су похађали обавезне обуке о родној равноправности, правима особа из вишеструко дискриминисаних група.	Извештаји и евалуације ефеката обука
3.1.7: Удео буџета који се обезбеђује за здравствену заштиту у Републици Србији, укључујући и обезбеђивање адекватних техничких, материјалних и људских ресурса.	Извештаји о праћењу буџетских издвајања
3.1.8: Број јавних кампања за ширу јавност о значају заштите здравља, спречавања болести и побољшања квалитета живота, упражњавањем здравих стилова живота, спорта и рекреације.	Извештаји о реализованим јавним кампањама, извештаји о медијској покривености јавних кампања; увид у информативни материјал; испитивања јавног мњења
3.1.9: Број информативних кампања за информисање грађана и грађанки о предностима ране превенције, савременим облицима контрацепције, важности репродуктивног здравља.	Извештаји о ефектима информативних кампања, увид у информативни материјал; испитивање јавног мњења; извештаји о коришћењу услуга превентивних прегледа и контрацепције; извештаји Института за јавно здравље о коришћењу савремених облика контрацепције.

Мера 3.2. Обезбеђење социјалне сигурности, смањење сиромаштва, социјалне искључености и унапређење доступности услуга социјалне заштите ради очувања и повећања квалитета живота, благостања жена и мушкараца из рањивих група, као и подршке породицама у задовољењу животних потреба.

Опис мере: Мера је усмерена на смањење броја жена, мушкараца и деце који живе у сиромаштву, на унапређење приступа ресурсима и услугама подршке, под једнаким условима за најугроженије групе становништва. Мера подразумева спровођење свеобухватне анализе потреба и аспирација угрожених група жена, прикупљање података о проценту жена и мушкараца без личних прихода и без приступа социјалним услугама на локалном нивоу. Мера је усмерена на унапређење и доступност постојећих и развијање нових услуга подршке у заједници и њихово прилагођавање потребама жена и мушкараца, девојчица и дечака из осетљивих група (са инвалидитетом, из ромске заједнице, из сеоских и депривираних крајева, сиромашне старије жене). Мера се односи и на процену потреба за новчаном социјалном помоћи, повећање њеног износа, нарочито за породице са децом, затим, на унапређење подршке једнородитељским породицама типа мајка са децом које су у већем ризику од сиромаштва. Мера укључује повећање расположивих финансијских, техничких и људских ресурса ради задовољења потреба корисника/ца услуга социјалне заштите. Такође, мера је усмерена на системско подстицање прерасподеле неплаћеног рада у домаћинству и послова неге и старања између жена и мушкараца, на развијање различитих услуга старања, повећање њихове доступности и обухвата корисника/ца – деце, старијих и болесних чланова/чланица домаћинства, особа са сметњама у развоју и др., узимајући у обзир положај и потребе сиромашних жена и других рањивих група. Мера подразумева јачање капацитета свих релевантних актера и институција, као и унапређење сарадње социјалне заштите са другим секторима.

Циљ ове мере је стварање претпоставки за обезбеђење социјалне сигурности, смањење сиромаштва и развијање и унапређивање услуга за очување и побољшање квалитета живота и благостања рањивих/осетљивих група и појединаца. Исто тако, циљ мере је стварање једнаких могућности за самосталан живот и независност појединаца/појединки и укључивање у заједницу. Циљ је пружање подршке породицама у задовољавању животних потреба, као и пружање подршке и различитих услуга које утичу на смањење неплаћеног рада и прераспodelу послова неге и старања. Уродњавање јавних политика и законодавног оквира у социјалној заштити је континуирани процес који треба да допринесе унапређењу социјалне заштите, јавних политика и правног оквира, јачање капацитета свих релевантних актера и институција ради развоја интегралне социјалне заштите.

Ефекти ове мере огледаће се у успостављању претпоставки за обезбеђење социјалне сигурности, смањење сиромаштва, социјалне искључености и равноправну расподелу финансијских и свих других ресурса у систему социјалне заштите на жене и мушкарце, девојчице и дечаке из осетљивих група, ради задовољења животних потреба, као и претпоставки за прераспodelу неплаћених послова старања између жена и мушкараца кроз унапређење постојећих и увођења нових услуга подршке.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.

Институције учесници у спровођењу мере: Координационо тело за родну равноправност, Министарство здравља, Министарство за бригу о породици и демографију, установе социјалне заштите, Републички завод за социјалну заштиту, Комора социјалне заштите, здравствене, образовне и научне установе, стручњаци, ОЦД и женске организације, међународни донатори, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Министарство омладине и спорта и Министарство културе и информисања, ЈМУ (Јавне медијске установе РТС и РТВ), медијске куће и новинарска удружења.

Показатељ резултата 3.2	Извори верификације
3.2.1: Смањена стопа сиромаштва жена, мушкараца и деце, посебно деце из једнородитељских породица.	SILC, Национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији, жене и мушкарци у Републици Србији, извештај РЗС за 2020. годину.
3.2.2: Број општина/градова у којима су уведене и финансиране нове услуге социјалне заштите, разврстано по полу корисника, општини, врсти услуге, врсти пружалаца услуге (државно, приватно, ОЦД).	Извештаји ЈЛС, извештаји Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Министарства државне управе и локалне самоуправе; мапирање услуга социјалне заштите и подршке у надлежности ЈЛС; анализе и истраживања.
3.2.3: Број општина/градова које су обезбедиле потпуну приступачност и доступност услуга социјалне заштите свих грађанима и грађанкама, посебно онима из вишеструко дискриминисаних група.	Извештаји ЈЛС, извештаји Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања; независни извештаји, студије и евалуације услуга из система социјалне заштите, увиди удружења грађана у остваривање приступачних и доступних услуга социјалне заштите.

3.2.4: Број корисника/ца услуга социјалне заштите, разврстано по полу, општини/граду, припадности друштвено осетљивој групи, узрасту.	Годишњи извештаји ЦСР и других установа и услуга из система социјалне заштите, извештаји Завода за социјалну заштиту и Покрајинског завода за социјалну заштиту; извештаји о буџетским издвајањима за социјалну заштиту; независни извештаји, студије и евалуације услуга из система социјалне заштите; Анкете о задовољству корисника/ца услугама социјалне заштите.
3.2.5: Број сати које жене проводе у неплаћеном раду.	Истраживања потрошње времена.
3.2.6: Процент времена које очеви користе у односу на мајке за бригу о децу.	Истраживања потрошње времена.
3.2.7: Број обука за раднике/це у систему социјалне заштите о родној равноправности, правима особа из вишеструко дискриминисаних група, разврстане по професији, територијалној припадности.	Извештаји и евалуације ефеката обука, извештаји Коморе социјалне заштите.
3.2.8: Издвајања из буџета за социјалну заштиту на националном, покрајинском и локалном нивоу у односу на потребе социјалне заштите.	Извештаји о планирању и потрошњи буџета.
3.2.9: Износ социјалне помоћу, посебно особама из вишеструко дискриминисаних група.	Издвајања и извештаји Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.

Посебни циљ 4. Успостављен целовит и функционалан систем за креирање и спровођење родно одговорних јавних политика и буџета

Остваривањем овог посебног циља биће створене нормативне и друштвене претпоставке за институционализацију и успостављање целовитог и функционалног система за креирање и спровођење родно одговорних јавних политика и буџета, који обезбеђује координацију програма, активности и деловања свих актера који суделују у реализацији ове стратегије, а посебно механизма РР, што је изузетно значајно за остваривање родне равноправности имајући у виду мултисекторску природу ове области. Поред тога, овај посебни циљ укључује и родно одговорну статистику, родно одговорно планирање и родно одговорно буџетирање као алате који су неопходни за креирање и спровођење родно одговорних јавних политика и буџета.

Показатељ исхода	Јединица мере	Почетна вредност	Циљана вредност	Извори верификације
Успостављени механизми за РР на свим нивоима и у свим органима јавне власти	Делимично/у потпуности	2021: Делимично	2030: У потпуности	Јавно доступни подаци о броју и саставу механизма РР на свим нивоима власти, извештаји механизма за родну равноправност, извештаји и студије независних институција, института, истраживачких центара, удружења; годишњи извештаји/прегледи Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог

Удео механизма за родну равноправност за чије функционисање су обезбеђена средства из буџета на свим нивоима власти.	%	2021: непознати подаци	2030: 45%	Увид у буџетска одвајања на свим нивоима власти, годишњи буџетски извештаји, годишњи извештаји Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог.
Усклађена методологија доступних база родне статистике у свим областима, као и подаци о положају жена и мушкараца, девојчица и дечака из друштвено осетљивих група	Делимично/у потпуности	2021: Делимично	2030: У потпуности	Увид у базе података појединачних институција на свим нивоима, студије и подаци РЗС, методологије и подаци којима координира Координационо тело за родну равноправност
Институционализација родно одговорног буџетирања на свим нивоима власти	Делимично/у потпуности	2021: Делимично	2030: У потпуности	Извештаји и анализе примене РОБ-а у Министарству финансија, Покрајинском секретаријату за финансије, Координационом телу за родну равноправност, покрајинским и локалним механизмима, Извештаји државне ревизорске институције и фискалног савета, Извештаји ОЦД

Мера 4.1: Унапређени капацитети, институционални и нормативни оквир који обликују амбијент у коме се унапређује родна равноправност са акцентом на институционалне механизме родне равноправности као део целовитог и функционалног система и механизма за креирање родно одговорних јавних политика

Опис мере: Мера је усмерена на унапређење институционалног и нормативног оквира који обликује амбијент у коме се одвија процес унапређења родне равноправности и подижу капацитети за креирање родно одговорних јавних политика у свим областима друштвеног живота уз акценат на механизме РР на свим нивоима власти и јачање њихових капацитета. Мера укључује израду и усвајање и/или измену прописа који регулишу механизме РР на свим нивоима организације власти у складу са Законом о родној равноправности, њихов статус, надлежности и процедуре и тиме ће створити услове за системско повезивање и координирање рада и активности ових механизма као важног дела целовитог и функционалног система и механизма за креирање родно одговорних јавних политика, као и усклађивање аката о унутрашњој организацији и уређењу органа јавне власти који обезбеђују стабилан положај механизма РР у структури органа јавне власти на свим нивоима и стварање услова који обезбеђују несметани рад и реализацију планираних активности механизма РР у креирању и спровођењу родно одговорних јавних политика у свим областима друштвеног живота. Мера је усмерена и на континуирано унапређење знања и компетенција актера на свим нивоима власти који раде у овој области, везаних за родну равноправност и уродњавање јавних политика и закона као и институционалну родну процену, посебно када се ради о рањивим групама, родним стереотипима и предрасудама, кроз различите облике систематске едукације о питањима значајним за родну равноправност и интегрисању родне перспективе у јавне политике, као

и информисање грађана/ки о питањима везаним за родну равноправност значајним за њихов свакодневни живот.

Циљ ове мере јесте стварање нормативних и институционалних претпоставки за формирање, стабилан статус, рад и активности механизма РР у оквиру система организације власти на свим нивоима и усклађивање са Законом о родној равноправности, као и унапређење и подизање нивоа знања и стицање компетенција свих актера који раде у овој области за креирање родно одговорних јавних политика.

Ефекти примене ове мере огледаће се у нормативно утемељеном стабилном статусу, јасно регулисаним надлежностима и одговорностима за њихово обављање, хоризонталној и вертикалној координацији рада и активности механизма РР, формирању механизма РР на свим нивоима у складу са Законом о родној равноправности, као и унапређењу знања и компетенција не само чланова/ца механизма РР већ и свих актера који суделују у креирању и спровођењу родно одговорних јавних политика.

Меру је потребно континуирано спроводити током целокупног периода за који се доноси ова стратегија.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: Координационо тело за родну равноправност, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарство државне управе и локалне самоуправе, министарства, органи државне управе и други органи јавне власти у којима се формирају механизми РР, Савет за родну равноправност, механизми РР на нивоу АПВ, механизми РР у ЈЛС и СКГО.

Показатељ резултата 4.1	Извори верификације
4.1.1: Број прописа који регулишу механизме РР на свим нивоима организације власти у складу са Законом о родној равноправности, њихов статус, надлежности и процедуре, и који дефинишу процедуре учешћа у креирању родно одговорних јавних политика	Увид у садржај прописа.
4.1.2: Број механизма РР на националном покрајинском и локалном нивоу власти и свим нивоима унутрашње организације које имају обезбеђене људске, финансијске и материјалне услове за функционисање, разврстано по нивоима организације рада, регионима/територијалној припадности	Извештаји локалних, покрајинских и националних институција система, извештаји механизма РР (подаци доступни на интернет презентацијама) о функционисању и активностима, увид у буџетска одвајања за одрживост механизма за родну равноправност на свим нивоима.
4.1.3: Број родно одговорних јавних политика и области на које се односе на свим нивоима у којима активно учествују механизми РР	Увид у број и садржај јавних политика на свим нивоима, праћење укључености представника/ца механизма РР.
4.1.4: Број обучених представника/ца јавне власти и чланова/чланица механизма РР о родно заснованим стереотипима, родној равноправности, и родно заснованој дискриминацији, уродњавање јавних политика и закона, посебно жена из друштвено осетљивих група, разврстано по полу, институцији, и нивоима организације на којима су образовани	Извештаји и евалуације ефеката обука за представнике/це јавне власти и чланова/чланица механизма РР.

4.1.5: Степен укључености женских организација и релевантних ОЦД у планирање и реализацију родно одговорних јавних политика на свим нивоима	Извештаји механизма РР на свим нивоима, годишњи извештаји Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог, повратне информације од женских организација.
4.1.6: Број информативних јавних кампања о улози, важности и начину функционисања механизма РР на свим нивоима и учешћу грађана и грађанки у процесима планирања и реализације родно одговорних јавних политика на свим нивоима.	Извештаји и евалуације ефеката информативних кампања, заступљеност у медијима, увид у информативне материјале (штампане, видео, аудио, дигиталне), извештаји о партиципацији грађана и грађанки (покрети, удружења, неформалне групе) у изради родно одговорних јавних политика на свим нивоима.

Мера 4.2. Развој и унапређење родне статистике, повећање доступности података и информација као и коришћење података који одражавају стварност живота жена и мушкараца, девојчица и дечака за креирање политика

Опис и ефекти мере: Ова мера има за циљ да повећа доступност родно одговорних података у свим областима од значаја за свакодневни живот и да изгради капацитете за коришћење тих података код креирања политика и мера. Ова мера укључује: анализу постојеће статистике и идентификацију недостајућих података информација, и родно одговорних индикатора које су значајне за креирање родно одговорних политика и праћење стања родне равноправности у свим областима, повећање броја индикатора доступних по полу и укрштање са другим факторима, као и израду мапе пута за унапређење родне статистике. Ова мера такође укључује измене и допуне прописа и свих подзаконских аката који се односе на статистику и евиденције, на начин да се уреди прикупљање, обрада и објављивање родно одговорних података. Даље, ова мера предвиђа јачање капацитета РЗС и успостављање одељења за родну статистику, које ће континуирано радити на унапређењу система за прикупљање и обраду, а нарочито за објављивање родно одговорних података на начин који је прилагођен за различите циљне групе, уз коришћење модерних комуникацијских алата. Додатно, РЗС ће јачати капацитете, а кроз РОБ обезбедиће средства за праћење стања у области родне равноправности, развијајући домаће индексе за праћење и алате као допуну праћења стања у области родне равноправности, у складу са међународним праксама. У сарадњи са институцијама РСЗ ће развијати систем за обраду података по полу и другим карактеристикама о корисницима мера и услуга које се финансирају из буџета. Даље, ова мера подразумева и повећање знања у овој области, повезивање са универзитетима и факултетима са циљем препознавања значаја родне статистике за креирање политика и анализе, као и даљи развој знања и подстицања истраживања у овој области. Ова мера такође укључује и јачање капацитета институција на свим нивоима, али и других актера, попут ОЦД за коришћење родне статистике код аналитичких послова и за креирање политика. Ефекат ове мере биће унапређење прикупљања и обраде родно релевантних података који, поред разврставања по полу, укључују и сагледавање и праћење разлике у потребама као и проблемима са којима се жене и мушкарци сусрећу, идентификовање недостајућих података информација, и родно одговорних индикатора значајних за креирање родно одговорних политика и праћење стања родне равноправности у свим областима, повећање броја индикатора доступних по полу и укрштање са другим факторима, као и израду мапе пута за унапређење родне статистике.

Институција надлежна за спровођење мере: Републички завод за статистику.

Институције учесници у спровођењу мере: Универзитети и институти, ЈЛС, националне и покрајинске институције, Народна банка Србије, Министарство финансија, Агенција за привредне регистре и друге релевантне институције које одреди РЗС, а које прикупљају и/или обрађују статистичке податке.

Показатељи резултата 4.2	Извори верификације
4.2.1. Степен унапређења родне статистике у свим областима које прати РСЗ у односу на план за унапређење родне статистике	Извештај РЗС
4.2.2. Повећан број доступних родно одговорних индикатора у свим статистичким областима од укупног броја индикатора у области у односу на базу годину (база година 2021)	Извештај РЗС
4.2.3. Изграђен капацитет РЗС за родну статистику: унапређена унутрашња акта организацији и систематизацији, планови прикупљања, обраде и објављивање података, све статистичке области имају одређену особу за родну статистику,	Извештај РЗС
4.2.4. Износ средстава из буџета Републике Србије усмерен ка развоју и унапређењу родне статистике као и % од укупних средстава одређених за РЗС	Извештај РЗС, Буџет Републике Србије
4.2.5. Број и врста објављених специјализованих родно одговорних статистичких извештаја, или публикација	Извештај РЗС, и интернет страница РЗС
4.2.6. Број институција које имају изграђен капацитет за родну статистику у области у којој прикупљају податке: унапређена унутрашња акта организацији и систематизацији, планови прикупљања, обраде и објављивање података	Извештаји релевантних институција

Мера 4.3. Континуирана и појачана примена родно одговорног буџетирања на националном, покрајинском и локалном нивоу у поступку планирања и извршења буџета, институционализација РОБ-а у буџетском систему РС, и повећање улагања у родну равноправност

Опис и ефекти мере: Ова мера има за циљ да РОБ постане одржив и заокружен део система управљања јавним финансијама и буџетског система Републике Србије, као и да се повећају улагања у родну равноправност кроз артикулацију родно трансформативних РОБ циљева и индикатора. Ова мера укључује више кластера активности, даље јачање координације и капацитета у вези примене РОБ-а у Министарству финансија, Покрајинском секретаријату за финансије и органима ЈЛС, изградња и јачање капацитета за техничко праћење процеса, једноставну и брзу консолидацију РОБ предлога у буџету и анализу примене из техничког угла кроз одговарајући софтвер, јачање капацитета за родно одговорно планирање буџета код буџетских корисника и повезивање секторских приоритета са родном агендом, јачање капацитета институционалних механизма за РР у вези са РОБ-ом а посебно за припрему извештаја о напретку и учинку, јачање капацитета за надзор над применом у Државној ревизорској институцији и фискалном савету, јачање улоге парламента и ОЦД као и повећање транспарентности улагања у родну равноправност и промоцију примера добре праксе. Даље, ова мера укључује унапређење процедура рада на РОБ-у код самих буџетских корисника, повећање капацитета за родне анализе прихода и расхода, систематично укључивање РОБ-а на почетку у процесу планирања (у Фискалној стратегији и ПОФ-у), као и у све друге фазе буџетског процеса (планирање, спровођење и извештавање). Ова мера предвиђа и улагања у адекватан информациони систем како би се олакшала консолидација РОБ-а у предлозима буџета, усвојеном буџету и у извештајима о учинку, на свим нивоима. Даље, мера подразумева ревидирање упутства за израду програмског буџета и предвиђање унапређења родне равноправности и као програма и/или програмске активности, имајући у виду да су сви

буџетски корисници у обавези да примене РОБ, у складу са Законом о буџетском систему, као и унапређење и стандардизовање образаца за исказивање РОБ-а у буџетима. Даље, ова мера укључује изградњу капацитета и јачање знања у овој области у институцијама, међу експерткињама и експертима за родну равноправност, у академској заједници и ОЦД. Ова мера подразумева и унапређење система примене РОБ-а у складу са препорукама датим кроз годишње извештаје о напретку РОБ-а у Републици Србији, али и у складу са међународном добром праксом и препорукама PEFAи оквира за РОБ.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство финансија.

Институције учесници у спровођењу мере: Покрајински секретаријат за финансије, одељења ЈЛС за финансије, СКГО, Државна ревизорска институција, РЗС, Институционални механизми РР, Одбори за финансије у скупштинама, Фискални савет, ОЦД, академска заједница.

Показатељи резултата 4.3	Извори верификације
4.3.1. Сви директни и индиректни буџетски корисници на свим нивоима примењују РОБ код планирања и извршења буџета (број буџетских корисника који су у ПОФ и предлог буџета уврстили РОБ по годинама и нивоима)	Приоритетне области финансирања буџетских корисника садрже РОБ циљеве и индикаторе Годишњи извештај о напретку РОБ-а Годишњи извештај о учинку РОБ-а Софтвер за планирање и извештавање/извештај Консолидовани годишњи извештај за ЈЛС Извештај Државне ревизорске институције
4.3.2. Број родно трансформативних РОБ циљева и индикатора у односу на укупан број РОБ циљева и индикатора	Годишњи извештај о напретку РОБ-а Годишњи извештај о учинку РОБ-а Софтвер за планирање и извештавање/извештај
4.3.3. Број програма у којима је примењен РОБ од укупног броја програма	Годишњи извештај о напретку РОБ-а Годишњи извештај о учинку РОБ-а Софтвер за планирање и извештавање/извештај Извештај државне ревизорске институције
4.3.4. Процент улагања у родну равноправност у односу на укупан буџет појединачног директног буџетског корисника	Годишњи извештај о учинку РОБ-а Софтвер за планирање и извештавање/извештај
4.3.5. Број и врста активности из ове стратегије и АП за родну равноправност које су финансиране кроз примену РОБ-а	Годишњи извештај о учинку РОБ-а Извештаји о реализацији активности из АП Софтвер за планирање и извештавање/извештај

4.3.6. Развијено одговарајуће софтверско решење за планирање, праћење и извештавање о примени РОБ-у, буџетске класификације омогућавају лаку консолидацију алоцираних средстава за улагања у родну равноправност, упутства за програмско буџетирање и припрему буџета садрже упутства, и формуларе за планирање и извештавање, а који олакшавају консолидацију података	Извештаји министарства финансија Упутство за припрему ПОФ-а, и за припрему буџета, формулари за припрему буџета и извештаје, правилници, класификације и евидентирања трошкова садрже РОБ и омогућавају консолидацију информација
4.3.7. Број процедура, упутстава, интерних аката буџетских корисника, а којима се олакшава планирање, праћење и извештавање о РОБ-у	Извештаји буџетских корисника, увид у садржај донетих аката

Мера 4.4. Унапређени капацитети за креирање родно одговорних ресорних јавних политика, анализу и праћење ефеката јавних политика на остваривање родне равноправности

Опис мере: Ова мера има за циљ да осигура препознавање и описивање родног јаза у свим ресорним политикама и родне аспекте у надлежностима органа јавне власти, те створи претпоставке за креирање родно одговорних мера у тим ресорима. Ова мера укључује родно осетљиве анализе потреба, *ex-post* и *ex-ante* родне анализе мера, активности, политика и/или надлежности органа јавне власти. Ова мера, даље, укључује обуке за израду *ex-post* и *ex-ante* родне анализе, израде приручника и смерница за све органе јавне власти. Ова мера укључује и израду родно одговорних докумената јавних политика у свим ресорним политикама, а нарочито у онима које нису обухваћене овом стратегијом, или где постоји потреба за посебном јавном политиком, као што су, на пример, следеће области: спорт, култура и информисање, младе жене и мушкарци, рударство и енергетика, информационе технологије, заштита животне средине, пољопривреда, и све остале области.

Ефекти мере: Ова мера допринеће препознавању и документовању родног јаза у ресорним политикама и допринети креирању родно одговорних мера у ресорним политикама, те родно одговорном планирању приоритета за финансирање. Ова мера допринеће јачању родних компетенција код извршилаца који раде у одељењима/секторима за планирање јавних политика, праћење, и извештавање. Ова мера допринеће јачању родних компетенција свих запослених у органима јавне власти на свим нивоима.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: Координационо тело за родну равноправност, Републички секретаријат за јавне политике, директни буџетски корисници, органи јавне власти, НАЈУ, ЈЛС, покрајинске институције, академија, институти, ОЦД.

Показатељи резултата 4.4	Извори верификације
4.4.1. Број донетих родно одговорних докумената јавних политика (нпр. планова)	Извештаји о учинку буџетских корисника Извештаји о раду органа јавне власти
4.4.2. Број спроведених родно осетљивих анализа потреба, <i>ex-post</i> и <i>ex-ante</i> родних анализа мера, активности, политика и/или надлежности органа јавне власти по ресорима и врстама јавне политике	Извештаји о учинку буџетских корисника Извештаји о раду органа јавне власти
4.4.3. Број ресорних јавних политика које садрже родно одговорне мере	Извештаји о учинку буџетских корисника Извештаји о раду органа јавне власти
4.4.4. Број обука и обучених за родно одговорно планирање ресорних политика	Извештаји о учинку буџетских корисника Извештаји о раду органа јавне власти НАЈУ
4.4.5. Број упутстава, смерница и водича за спровођење родно одговорних <i>ex-post</i> и <i>ex-ante</i> родне анализе мера	Извештаји о учинку буџетских корисника Извештаји о раду органа јавне власти НАЈУ

8. МЕХАНИЗАМ ЗА ПРАЋЕЊЕ И ЕВАЛУАЦИЈУ СПРОВОЂЕЊА СТРАТЕГИЈЕ ЗА РОДНУ РАВНОПРАВНОСТ И АКЦИОНИМ ПЛАНОВИМА ЗА ЊЕНО СПРОВОЂЕЊЕ

Праћење активности предвиђених овом стратегијом поверено је:

Влади, која у складу са својим надлежностима, развија и води активну политику једнаких могућности у свим сферама друштвеног живота, којом се обезбеђује равноправно учешће жена и мушкараца у свим фазама планирања, припреме и спровођења одлука које утичу на положај жена и мушкараца, одређује мере које томе доприносе и води рачуна о усаглашености политика и мера које се предузимају у области родне равноправности са међународним обавезама Републике Србије.⁸⁹⁶

У оквиру Владе ове активности обављају:

Координационо тело за родну равноправност⁸⁹⁷ као стално радно тело Владе које координира рад органа државне управе у вези са родном равноправношћу (хоризонтална координација), рад и активности институционалних механизма РР на различитим нивоима организације власти (вертикална координација), као и све активности у вези са праћењем примене и извештавањем о реализацији ове стратегије.

Савет за родну равноправност као саветодавно тело Владе.⁸⁹⁸

Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог⁸⁹⁹ (односно министарство или други орган у оквиру извршне власти надлежан за родну равноправност) као посебан ресор у Влади у чијој надлежности је родна равноправност и дискриминација, које располаже инструментима праћења и надзора над применом прописа и стратегија релевантних за ову област, извештава о стању у овој области и

⁸⁹⁶ Чланови 122 и 123 Устава РС, Члан 1 Закона о Влади, Службени гласник РС, бр. 55/2005, 71/2005 – испр, 101/2007, 65/2008, 16/2011, 68/2012 – УС, 72/2012, 7/2014 – УС, 30/2018, Члан 60 Закона о родној равноправности.

⁸⁹⁷ Члан 60 став 1 тачка 5 Закона о родној равноправности.

⁸⁹⁸ Члан 60 став 1 тачка 5 Закона о родној равноправности.

⁸⁹⁹ Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог је у моменту усвајања ове Стратегије надлежно за област родне равноправности. Ова стратегија доноси се за наредних 10 година. У том периоду могуће је да надлежност коју сада обавља Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог буду поверена неком другом министарству односно органу праве. У свим деловима стратегије у којима се експлицитно помиње Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог треба имати у виду да те надлежности прелазе на односно министарство или други орган у оквиру извршне власти надлежан за родну равноправност.

одговорно је за стање у овој области. Ове активности поверавају се организационим једницама које формира Министарство својим актом о унутрашњој организацији.

У реализацији, праћењу примене, као и извештавању о овој стратегији и АП-у за њено спровођење суделују и други механизми РР:

Радна тела у скупштинама на свим нивоима власти (одбори на републичком и покрајинском нивоу и комисије на локалном нивоу).

Министарства, органи државне управе и други органи јавне власти који, у областима за које су надлежни, укључују родну равноправност у секторске политике, буџет, законе и друге прописе и предузимају активности а посебно у областима у којима спроводе посебне мере за унапређење родне равноправности.⁹⁰⁰

Координационо тело за родну равноправност Покрајинске владе⁹⁰¹ које, у оквиру надлежности АПВ, координише активности везане за родну равноправност, као и Савет за родну равноправност као саветодавно тело Покрајинске владе.⁹⁰²

Савети за родну равноправност који се формирају у органима управе у ЈЛС.⁹⁰³

Лица задужена за родну равноправност у органима јавне власти који имају више од 50 запослених и радно ангажованих лица, која прате стање у области родне равноправности, иницирају и предлажу мере за унапређење родне равноправности

Независни механизми заштите људских права и заштите од дискриминације укључују Повереника за заштиту равноправности⁹⁰⁴ који пружа заштиту од дискриминације укључујући и родно засновану дискриминацију и Заштитника грађана⁹⁰⁵, који штити права грађана/ки, контролише рад органа управе и стара се о заштити и унапређењу људских и мањинских слобода и права, Покрајинског заштитника грађана–омбудсмана као и омбудсмане у ЈЛС.

Поред тога, у примени и праћењу реализације активности утврђених у овој стратегији и АП за њено спровођење учествују и ОЦД у складу са својом мисијом.

9. ПРАЋЕЊЕ И ЕВАЛУАЦИЈА СПРОВОЂЕЊА СТРАТЕГИЈЕ

Координисање, праћење и евалуацију планираних мера и активности на унапређењу родне равноправности треба поверити Координационом телу за родну равноправност. Ово тело делује у оквиру Владе као стално радно тело, што омогућује мултисекторску координацију међу различитим министарствима, што је у овој мултисекторској области изузетно значајно (хоризонтална координација) као и координацију активности механизма РР на другим нивоима власти (вертикална координација). КТРР сарађује и са Саветом за родну равноправност као саветодавним телом Владе, у чији састав улазе и представници ОЦД.⁹⁰⁶

⁹⁰⁰ Члан 61 Закона о родној равноправности.

⁹⁰¹ Члан 62 став 3 тачка 1 Закона о родној равноправности.

⁹⁰² Члан 62 став 3 тачка 2 Закона о родној равноправности.

⁹⁰³ Члан 63 Закона о родној равноправности.

⁹⁰⁴ Чланови 122 и 123 Устава РС, Члан 1 Закона о Влади, Службени гласник РС, бр. 55/2005, 71/2005 – испр, 101/2007, 65/2008, 16/2011, 68/2012 – УС, 72/2012, 7/2014 – УС, 30/2018

Члан 1 став 2 Закона о родној равноправности, Службени гласник РС, бр. 22 /2009.

⁹⁰⁵ Члан 1 став 1 и 2 Закона, Службени гласник РС, бр. 79/2005 и 54/2007.

⁹⁰⁶ Члан 60 став 1 тачка 5 Закона о родној равноправности.

Као облике деловања, КТРР формираће посебну групу за праћење примене ове стратегије и АП-а за њено спровођење. Поред тога, треба предвидети могућност формирања посебних група (одбор, секција, оперативна/експертска радна група) које образује КТРР за поједине области за које је потребно добро познавање области за коју се група формира, које би својим стручним и експертским знањем помагале КТРР у остваривању координације и евалуацији ове стратегије.

Динамика остваривања мера биће дефинисана кроз акционе планове. Први АП за спровођење Стратегије биће донет за период 2021–2023. године. У складу са чланом 43. Закона о планском систему, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог припремиће *ex-post* анализу и извештај о резултатима спровођења Акционог плана за период 2021–2023. године у року од 60 дана по истеку сваке календарске године. За сваки од АП који ће бити усвојени у току целокупног периода за који се у доноси ова стратегија (2021–2030), Министарство, односно орган управе надлежан за родну равноправност, припремиће *ex-post* анализу и извештај о резултатима спровођења сваког од наредних АП-ова, у року од 60 дана по истеку сваке календарске године од дана усвајања АП. Рад на припреми сваког наредног АП треба започети благовремено, а најкасније шест месеци пре истека текућег АП, а годишњи извештаји о спровођењу АП служе као ослонац за припрему наредног АП. Након четири године (2025. године) од усвајања првог АП, Министарство, односно орган управе надлежан за родну равноправност, припремиће и посебну *ex-post* анализу и евалуацију примене до тада усвојених АП-ова како би се сагледало стање у области родне равноправности и ефекти примене АП. Министарство, односно орган управе надлежан за родну равноправност, припремиће финалну *ex-post* анализу, извештај и евалуацију ове стратегије, и АП-ова за њену примену најкасније шест месеци након истека периода за који акциони планови за њену примену доносе.

Министарство финансија, Покрајински секретаријат за финансије и орган ЈЛС надлежан за финансије одговорни су за припрему консолидованих информација о свим средствима издвојеним за родну равноправност и спровођење ове стратегије и акционих планова за њено спровођење, на транспарентан и лако доступан начин.

10. ПРОЦЕНА ФИНАНСИЈСКИХ СРЕДСТАВА ПОТРЕБНИХ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ И АНАЛИЗА ФИНАНСИЈСКИХ ЕФЕКТА

Средства за спровођење ове стратегије обезбеђиваће се из различитих извора, и то: из националног буџета, из средстава намењених унапређењу родне равноправности одређених у буџету АПВ и буџета ЈЛС, из средстава донатора, односно путем програма и пројеката који ће се усвојити и реализовати на основу ове стратегије и њеног акционог плана.

Сва средства предвиђена за реализацију активности у пратећем акционом плану за 2021. и 2023. годину, као и онима који ће бити припремљени за период до 2030. године, планирана су у оквиру буџета релевантних и надлежних министарстава, буџетских корисника, у националном буџету, као и у буџетима АПВ и локалних самоуправа.

За одређени број мера за које су трошкови процењени, али средства нису јасно опредељена, те ће се након усвајања ове стратегије и припадајућег АП приступити даљем планирању извора финансирања ових мера. У спровођењу овог документа држава ће се у потпуности ослонити на сопствена средства, у циљу прихватања финансијске одговорности и власништва над овим документом јавне политике.

Имплементација мера предвиђених овом стратегијом и првим двогодишњим акционим планом неће имати утицаја на међународне финансијске обавезе државе, зато што никакво задуживање није планирано.

11. АКЦИОНИ ПЛАН

Први акциони план за спровођење Стратегије за период од 2021. до 2023. године донеће се у року од 90 дана од дана усвајања ове стратегије.

12. ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

Ову стратегију објавити на интернет страници Владе, интернет страници Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог и порталу еУправа, у року од седам радних дана од дана усвајања.

Ову стратегију објавити у „Службеном гласнику Републике Србије”.

05 Број: 021–9503/2021

У Београду, 14. октобра 2021. године

В Л А Д А

ПРЕДСЕДНИК

Ана Брнабић

А11–Иницијатива за социјална и економска права
 Агенда 2030–Агенда Уједињених нација за одрживи развој до 2030. године
 АЖЦ–Аутономни женски центар
 АМІТУ–Удружење грађана „Снага пријатељства – АМІТУ”
 АП–акциони план
 АПВ–Аутономна покрајина Војводина
 АПР–Агенција за привредне регистре
 БДП–Бруто домаћи производ
 БИБИЈА–Удружење грађана „БИБИЈА Ромски женски центар”
 БМПО–Биомедицински потпомогнута оплодња
 ВС–Војска Србије
 ГСУН–Генерални секретаријат Уједињених нација
 ДКП–дипломатско-конзуларно представништво
 ЕК–Европска комисија
 ЕП–Европски парламент
 ЕСЉП–Европски суд за људска права
 ЕУ–Европска унија
 ЕНІS–Истраживање здравља становништва Србије
 ЕІGE–Европски институт за родну равноправност
 ЖПМ–Женска парламентарна мрежа
 ЖПРС–Женска платформа за развој Србије 2014–2020.
 ЗБС–Закон о буџетском систему
 ЗИД–Закон о иновационој делатности
 ЗПС–Закон о планском систему
 ЗРР–Закон о родној равноправности
 ИКТ–информационо-комуникационе технологије
 ЈЛС–Јединица локалне самоуправе
 КЈН–Канцеларија за јавне набавке
 КТРР–Координационо тело за родну равноправност
 ЛАП–Локални акциони план
 Механизми РР–институционални механизми РР
 ММСП–Микро, мала и средња предузећа
 ММФ–Међународни монетарни фонд
 МО–Министарство одбране
 МОДС–Мрежа организација за децу Србије
 МП–Министарство правде
 МРЗБСП–Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања
 МУП–Министарство унутрашњих послова
 НАЈУ–Национална академија за јавну управу
 НАЛЕД–Национална алијанса за локални економски развој
 НАП–Национални акциони план
 НСЗ–Национална служба за запошљавање
 ОЕБС–Организација за европску безбедност и сарадњу
 ОЕСD–Организација за економску сарадњу и развој

ОСИ–особе са инвалидитетом
 ОЦД–организација цивилног друштва
 п.п.–процентни поени
 ПА–педагошки асистенти
 ПГПП–Међународни пакт о грађанским и политичким правима
 ПЕСП–Међународни пакт о економским и социјалним правима
 РЕФА–Процена јавних расхода и јавних финансија
 ПОФ–приоритетне области финансирања
 ПССЕ–Парламентарна скупштина Савета Европе
 ПУ–Полицијска управа
 РАС–Развојна агенција Србије
 РГЗ–Републички геодетски завод
 РЕМ–Регулаторно тело за електронске медије
 РЗС–Републички завод за статистику
 РИК–Републичка изборна комисија
 РОБ–Родно одговорно буџетирање
 РС–Република Србија
 РФПИО–Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање
 САНУ–Српска академија наука и уметности
 СБ УН–Савет безбедности Уједињених нација
 СЕ–Савет Европе
 SeConS–Група за развојну иницијативу
 СЗЗ–Стратегија за запошљавање
 SILC–Анкета о приходима и условима живота
 СИПРУ–Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва
 СКГО–Стална конференција градова и општина
 УН–Уједињене нације
 UNDP–програма Уједињених нација за развој
 ФИД–Фонд за иновациону делатност
 CEDAW комитет–Комитет за елиминисање свих облика дискриминације жена
 CEDAW конвенција–Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена
 ЦОР–циљеви одрживог развоја
 ЦСЖ–Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Србије
 ЦСР–Центар за социјални рад
 YUCOM–Комитет правника за људска права